

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

EMİR TİMUR'UN OĞULLARI VE TORUNLARIYLA
İLİŞKİSİ

MÜJDE ELİTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. CEVDET YAKUPOĞLU

2021

KASTAMONU

TAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Müjde ELİTAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

EMİR TİMUR'UN OĞULLARI VE TORUNLARIYLA İLİŞKİSİ

MÜJDE ELİTAŞ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. CEVDET YAKUPOĞLU

Timur Devleti gibi büyük bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur, sağlığında oğul ve torunlarını belli bölgelere vali olarak atamıştır. Timur'un sağlığında ona isyan eden herhangi bir şehzade olmamıştır. Ancak yaşanan yanlış anlaşılmalarda neticesinde bazı şehzadeler yoldan sapmıştır. Emîr Timur tarafından bu şehzadelere ceza olarak sopa atılmış ve huzura kabul edilmeyip, görev yerleri değiştirilmiştir. Timur döneminde şehzadeler sebep ne olursa olsun öldürülmemiştir. Sadece şehzadelere hafif cezalar verilmiştir. Büyük bir hükümdarlık kurmuş olan Emîr Timur kendinden sonra başa geçecek olan haleflerine büyük önem vermiştir. Bu sebepten ötürü oğul ve torunlarının iyi bir eğitim almasını istemiş ve aynı zamanda çıktığı bütün seferlerde onları yanında götürerek tecrübe kazanmalarını sağlamıştır. Emîr Timur, oğul ve torunlarını birbirinden ayırmadan hepsine eşit muamelede bulunmuştur. Emîr, oğul ve torunlarını evlendirirken onları siyasî hedefleri ve amaçları doğrultusunda seçtiği hükümdarların kızları ile evlendirmiştir. Bunun için şehzadelerin evlendirme merasimleriyle bizzat kendisi ilgilenmiştir. Herhangi bir şehzadeyi ordunun başında sefere gönderdiğinde ise şehzadelerin sihaatinden haberdar olmak için bölgeye sık sık ulak göndermiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Timurlular, Timur, Şehzade Cihangir, Miranşah, Şahruh, Muhammed Sultan, Semerkant

2021, 208 sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****EMÎR TIMUR'S RELATIONSHIP WITH SONS AND GRANDCHILDREN****MÜJDE ELİTAŞ****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF HISTORY****SUPERVISOR: PROF. DR. CEVDET YAKUPOĞLU**

Emîr Timur, who established a great empire like the Timur State, appointed his sons and grandsons as governors of certain regions in his health. There has never been a prince who rebelled against Timur's health. However, as a result of the misunderstandings, some princes have strayed from the path. A stick was thrown at these princes as punishment by Emîr Timur and they were not accepted into peace and their positions were changed. During the Timur period, princes were not killed for whatever reason. Only the princes have been given light punishments. Emîr Timur, who established a great reign, attached great importance to his successors who would take over after him. For this reason, he wanted his sons and grandchildren to have a good education and at the same time he took them with him on all his expeditions and allowed them to gain experience. Emîr Timur treated all of them equally without separating his sons and grandchildren. When marrying their sons and grandchildren, the rulers who elected them for their political objectives and purposes.

KEYWORDS: Timurids, Timur, prince Cihangir, Miranşah, Shahruh, Muhammed Sultan, Semerkant

2021, 208 pages

TEŞEKKÜR

Çalışmamızda, Emîr Timur'un oğul ve torunlarının tespiti ve akabinde Emîr Timur'un hayatta olduğu süre zarfı içinde oğul ve torunlarıyla aralarındaki ilişkiler ele alınmıştır. Söz konusu çalışmada Emîr Timur'un önce oğulları, sonrasında ise torunları ile olan her türlü münasebeti masaya yatırılmıştır. Burada esas alınan ve detaylı olarak incelenecek olan dönem, Emîr Timur'un bizzat hayattayken ilişki içinde bulunduğu oğul ve torunlarını ele alan 1356-1405 tarih aralığıdır. Başka bir deyiş ile Emîr Timur'un ilk oğlu olan Şehzade Cihangir'in 1356 yılında dünyaya geldiği süreç ile bu hükümdarın 1405 yılında Otrar'da hastalanarak öldüğü dönem çalışmamızın kapsamı içerisine girmektedir.

Tezimizin giriş bölümünde çalışmamızın amacı, yöntemi, sınırlılıkları, kaynakları ve metotları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde, Emîr Timur'un kaç oğlu olduğu ve bu oğulları ile nasıl bir ilişki içinde bulunmuş olduğu konularına açıklık getirilmiştir. Üçüncü bölümde, Emîr Timur'un ilişki içinde olduğu torunları tek tek tespit edilip aralarında nasıl bir ilişki olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde torunlar ele alınırken hiyerarşik sıralama baz alınmıştır. Araştırmamızın son bölümünde ise tespiti yapılan bu oğul ve torunların, cedleri olan Emîr Timur'la hangi siyasî, askerî, sosyal ve ailevi münasebetler içinde olduklarına dair genel bir değerlendirilme yapılmıştır.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca desteğini benden esirgemeyen başta danışmanım Prof. Dr. Cevdet Yakupoğlu'na, tez çalışmamın her safhasında yanımda olan ve hiçbir desteğini esirgemeyen arkadaşım Esmâ Gül Şahin'e, maddi-manevi her anlamda arkamda duran ailem ve sevgili eşim Rojhat Elitaş'a teşekkürü bir borç bilirim.

Müjde ELİTAŞ

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu	3
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	4
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5 Emîr Timur Dönemi ile İlgili Bilgi Aktaran Tarihî Kaynaklar	4
1.6 Nizâmeddin-i Şâmî; <i>Zafernâme</i>	5
1.7 Şerefeddin Ali Yezdî; <i>Zafernâme</i>	6
1.8 İbni Arabşah; <i>Acâibü'l-Makdûr</i>	7
1.9 Tâcü's-Selmânî: <i>Tarihnâme</i>	8
1.10 Devletşah: Tezkire-i Devletşah	8
1.11 Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî: Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)	9
1.12 Hasan-Rumlu: <i>Ahsenü't-Tevarih</i>	9
1.13 Ruy Gonzales de Clavijo (1406) Embajada a Tamorlan (Historia del gran Tamorlan)	10
1.14 İbni Tanrıverdi; en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kâhire.....	11
1.15 Timur Muhammed; Tüzükat-ı Timur (Timur'un Günlüğü).....	11
2. EMÎR TİMUR'UN İLK ORTAYA ÇIKIŞI VE SİYASÎ FAALİYETLERİ.. 13	
2.1 Emîr Timur'un Kimliği	13
2.2 Emîr Timur'un Siyasî Faaliyetleri (1370-1405).....	14
2.2.1 Hârizm Seferi.....	17
2.2.2 Deşt-i Kıpçak Seferi.....	18

2.2.3 Horasan Seferi.....	21
2.2.4 Gürcistan Seferi	23
2.2.5 Üç Yıllık Seferi (1386-1388).....	24
2.2.6 Toktamış Üzerine Seferi	26
2.2.7 Beş Yıllık Seferi (1392-1397).....	27
2.2.8 Hindistan Seferi (1398-1399)	30
2.2.9 Yedi Yıllık Seferi.....	32
2.2.10 Emîr Timur'un Son Seferi ve Ölümü	34
2.3 Emîr Timur Devletinde Hanedan Yapısı ve Hâkimiyet Anlayışı.....	35
3. EMÎR TİMUR VE OĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER	40
3.1 Timurlularda Şehzade Eğitimi.....	40
3.2 Emîr Timur'un Ülke Yönetiminde Oğullarına Vazife vermesi.....	41
3.3 Emîr Timur'un Oğullarına Maaş Tertibi	45
3.4 Emîr Timur'un Oğullarını Cezalandırma Yöntemi	46
3.5 Emîr Timur'un Oğulları ile Olan İlişkileri	48
3.6 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Cihangir Arasındaki İlişkiler	49
3.6.1 Şehzade Cihangir'in Ölümü.....	52
3.7 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Ömerşeyh Arasındaki İlişkiler.....	55
3.7.1 Şehzade Ömerşeyh'in Ölümü	61
3.8 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Miranşah (Emiranşah) Arasındaki İlişkiler	63
3.8.1 Şehzade Miranşah'ın Akli Dengesini Yitirmesi	68
3.9 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Şahruh Arasındaki İlişkiler.....	73
4. EMÎR TİMUR İLE TORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER	86
4.1 Şehzade Cihangir'in Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları	87
4.2 Şehzade Ömerşeyh'in Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları.....	87
4.3 Şehzade Miranşah'ın Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları	88
4.4 Şehzade Şahruh'un Eşlerinden Dünyaya Gelen Çocukları	89
4.5 Emîr Timur'un Torunlarını Vali Olarak Tayin Etmesi	90
4.6 Emîr Timur'un Torunlarına Siyasî Evlilikler Yaptırması	92
4.7 Emîr Timur'un Torunlarını Veliht İlan Etmesi	95
4.8 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Muhammed Sultan Arasındaki İlişkiler.....	96
4.8.1 Şehzade Muhammed Sultan'ın Ölümü	101
4.9 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Muhammed Cihangir Arasındaki İlişkiler ..	107

4.10 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Seyed Vakkas Arasındaki İlişkiler	108
4.11 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir Arasındaki İlişkiler	109
4.12 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Kaydu Arasındaki İlişkiler.....	117
4.13 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Pir Muhammed Arasındaki İlişkiler	118
4.14 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Rüstem Arasındaki İlişkiler	123
4.15 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İskender Arasındaki İlişkiler	126
4.16 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ahmed Arasındaki İlişkiler	128
4.17 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Seyyid (Seyyidi) Ahmed Arasındaki İlişkiler	129
4.18 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Baykara Arasındaki İlişkiler.....	130
4.19 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ebu Bekir Arasındaki İlişkiler	131
4.20 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ömer Arasındaki İlişkiler	134
4.21 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Halil Sultan Arasındaki İlişkiler.....	136
4.22 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Bargül Arasındaki İlişkiler	145
4.23 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İysel (İcel) Arasındaki İlişkiler	145
4.24 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Uluğ Bey Arasındaki İlişkiler.....	146
4.25 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İbrahim Sultan Arasındaki İlişkiler	149
4.26 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Baysungur Arasındaki İlişkiler.....	151
4.27 Emîr Timur ve Torunu Muhammed Cuki Arasındaki İlişkiler	153
4.28 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Sultan Hüseyin Arasındaki İlişkiler.....	154
4.29 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ali Arasındaki İlişkiler	158
5. EMİR TİMUR'UN OĞUL VE TORUNLARI İLE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME	160
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	171
KAYNAKLAR	174
EK A:Resimler	182
EK B:Tablolar	194

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1 Emîr Timur Portresi.....	180
Şekil 1.2 Timur'un, Özbekistan Şehr-i-Sebz'de yaptırdığı Ak Saray'ın kalıntıları ve önünde "Amir Timur" heykeli.....	181
Şekil 1.3 Semerkand'ın Registan Meydanı ve Sol taraftaki de Şehzade Uluğ Bey Medresesidir.....	182
Şekil 1.4 Emîr Timur'un başkenti Semerkant'ta yaptırdığı türbesi “Gûr-ı Emîr”.....	182
Şekil 1.5 Semerkant Rasathaneasi.....	183
Şekil 1.6 Semerkant Rasathanesinin iç kısımdan görüntüsü.....	184
Şekil 1.7 Gûr-i Emîr Planı.....	185
Şekil 1.8 Gûr-ı Emîr'in içinden bir görünüş.....	186
Şekil 1.9 Anıtmezarın ana salonu. Siyah taş Timur'a ait, sağ yanında torunu Uluğ Bey.(Ahmet Çelikkol, Timur'un Gizli Kalmış Mezarı.....	187
Şekil 1.10 1941'de Antropolog Mikhail Gerasimov, Stalin'in emirleri üzerine Semerkant'ta Timur'un mezarını açtı.....	187
Şekil 1.11 Emîr Timur'un dördüncü oğlu Şahruh. Sovyet antropolog Mikhail Gerasimov'un 1941 yılında Timur ve hanedanının mezardan çıkartılan bedenlerini incelemesi sonucu etlendirilme tekniğiyle yapılan Şahruh büstleri.....	188
Şekil 1.12 Emîr Timur'un Torunu Uluğ Bey.....	189
Şekil 1.13 Uluğ Bey ve diğer bilim üyelerini rasathanede çalışmasını yansıtan bir tablo.....	189
Şekil 1.14 Ahmed İbn'i Arabşah'ın, Acaibu'l-Makdur adlı eserinde Timur'un hayatı çalışmasının el yazması, Adilnor Koleksiyonu, İsveç.....	190
Şekil 1.15 Timurlu Devleti'nin sınırları ve komşuları.	191

TABLolar DİZİNİ**Sayfa**

Tablo 2.1 Emîr Timur'un, hayatta olduğu süre zarfında ilişki içinde bulunduğu oğul ve torunlarının listesi.....	192
Tablo2.2 Emîr Timur'un oğularının valilik yaptığı ve katıldığı seferler dizini.....	193
Tablo 2.3 Emîr Timur'un torunlarının valilik yaptığı ve katıldığı seferlerin listesi.....	194
Tablo 2.4 .Emîr Timur'un torunlarının valilik yaptığı ve katıldığı seferlerin listesi.....	195
Tablo 2.5 Emîr Timur'un sağlığında ilişki içinde bulunduğu oğul ve torunlarının alfabetik listesi.....	196
Tablo2.6 Emîr Timur'un soy ağacını detaylı bir şekilde gösteren bir şema.....	197

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

b. : Bin

bkz.: Bakınız

C. : cilt

Ç.Ü. S. B. E. D. : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Çev. : çeviren

h.: Hicri

OTAM. : Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi

öl.: Ölüm

S. : Sayı

ss: Sayfa sayısı

s. : Sayfa

SBE: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDV. : Türk Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay. haz. :Yayına hazırlayan

1. GİRİŞ

Emîr Timur, Timurlu Devletinin kurucusu ve aynı zamanda bu devletin ilk hükümdarıdır. Emîr Timur 25 Şaban 736 (9 Nisan 1336) tarihinde On iki Hayvanlı Türk Takvimi'ne göre Sıçan yılında¹ Keş (Şehr-i Sebz-Yeşil Şehir) yakınlarındaki Hoca Ilgar köyünde doğmuştur. Annesinin adı Tekina Hâtun babasının adı Turagay (Taragay)'dır. Annesi hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı kaynaklar onun soyunun Cengiz Han'a dayandığını kaydetmişlerdir.² Babası hakkında ise dönemin kaynakları farklı bilgiler ve rivayetler vermiştir. Hatta bir kaynakta birden fazla rivayet birlikte verilmiştir. Bazı kaynaklar Emîr Timur'un babasının eşkıyalık yaptığını, bazıları çizme ustası olduğunu, bazıları ise Cengiz Han ile akraba olan Çağataylardan Karaçar'a dayanan Barlas boyundan soylu birisi olduğunu kaydetmiştir.³ Yine bazı rivayetlerde Emîr Timur'un demirci ustası olduğu ve adının da buradan geldiği belirtilmiştir. Bu rivayetlerin birisi de onun çevrede eşkıyalık yapan ve sonradan Çağataylıların hizmetine giren bir eşkıya olduğudur.⁴ Emîr Timur, 1370'te Çağatay Hanlığı'nın batı sınırlarını kontrol altına alarak askerî bir lider olarak güçlenmeye başlamıştır. 1370 yılında tarih sahnesine çıkan Emîr Timur düzenlediği seferler ile bugünkü Orta Asya, Rusya, İran, Hindistan, Afganistan, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Bölgesi, Irak ve Suriye'yi içine alan toprakları ele geçirmiştir.⁵

771 / 1370 yıllarında Semerkant merkezli olarak büyük bir Türk-İslam devletini kuran Emîr Timur, kısa bir sürede hâkimiyet alanını Mâverâünnehir'den Irak-ı Acem, Irak-ı Arap, Azerbaycan, Ermenistan Bölgesi, Erzincan bölgesi, Gürcistan ve Moskova'ya kadar genişleten Emîr Timur hakkında tarihçilerin farklı görüşleri bulunmaktadır.⁶ Emîr Timur'un sarayında yetişen kimi tarihçiler onu övüp göklere

¹ Şerefüddin Ali, Yezdî, **Emîr Timur (Zafernâme)**, (Çeviren: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2013. s.25.

² İbni Arabşah, **Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)**, (Çeviren: D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2012

³ Nizamüddin Şâmî, **Zafernâme** (Çeviren: Necati Lugal), TTK, Ankara 1987, s. 13-19; Yezdî, a.g.e, s.38.

⁴ Mustafa Şahin, "*Emîr Timur'un Hapis Hayatı*" **I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu**, (Bilmes 2017) Tam Metin Bildiri Kitabı, s.600.

⁵ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, TTK, Ankara 1991, s.108-109; Şahin Savaş, **Kıssa-i Timur-Name**, Palet Yayınlar, Konya, 2017, s.13-14.

⁶ İsmail Aka, "*Timurlular*", **Türkiye Diyanet Vakfı**, Cilt: XLI, İstanbul 2012, s.180-184.

çıkartırken kimi tarihçiler ise onu yerden yere vurmuştur.⁷ Emîr Timur'un özellikle Mâverâünnehir bölgesi başta olmak üzere, Cengiz Han ve Çağataylıların hâkimiyet sınırlarını içine alan bütün topraklara sahip çıkması ve bu topraklarda çok kısa bir zaman içinde büyük bir imparatorluk kurmuş olması, onu seven veya sevmeyen bütün tarihçileri kendisine hayran bırakmıştır. Buna bağlı olarak Emîr Timur'u dünya tarihinin gördüğü en büyük imparatorlar arasında gösterme konusunda da yerli, yabancı, pek çok tarihçinin yazmış oldukları kaynaklarda hemfikir oldukları görülmüştür.⁸

Emîr Timur bir imparatorluğun kurucusu ve devlet adamı olduğu gibi aynı zamanda bir aile babasıydı. Emîr Timur ailesine hanımlarına, çocuklarına ve torunlarına çok değer vermiştir. Onların yeri onun için daima başka olmuştur, onları gözünden sakınmıştır. Onların eğitimini ve hayatlarına dair herşeyi yakından takip etmiştir. Şehzadelerin evlilik törenleri ve eğlenceleri ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Yeni doğan şehzadelere isim vermiştir. Emîr Timur, öncelikli olarak kendi fikrine güvenmiş olup, daha sonra oğulları ve torunlarının fikirlerine önem vermiştir. Bu sebepten o, kendisinden sonra devletini devam ettirecek olan oğulları ve torunlarına çok önem vermiştir. Sefere çıkmadan önce neyin yapılıp neyin yapılmaması konusunda oğulları ve torunlarının da her zaman fikirlerine başvurmuştur. Zira böylesine hızla büyüyen bir devletin eyaletlerinin yöneticisinin muhakkak hanedan mensubu üyelerinden biri olmasıydı. Bu yüzden Emîr Timur'un birinci önceliği oğul ve torunlarının desteğini almak olmuştur. Emîr Timur her ne kadar bu toprakları veraset sistemi üzerinden elde etmediyse de verasetin kendi sulbünden gelen şehzadelere aktarımı konusunda hassasiyet göstermiştir. Emîr Timur, şehzadeler arasında hiçbir zaman ayırım yapmamıştır. Tabiki bazılarını devlet yönetimi konusunda daha çok güvenmiştir. Lakin her şehzadeyi hakkaniyet ölçüsü dâhilinde lüzum gördüğü memleketlere yönetici olarak atamıştır.

Emîr Timur oğulları ve torunları ile olan ilişkilerine daima önem vermiştir. Seferlere çıktığında oğulları ve torunlarını yanında götürmüştür. Ancak çıkmış olduğu sefere onları yanında götürmemişse dahi sefer biter bitmez ya onları karargâhına çağırır ya da onların bulunduğu bölgeye giderek bizzat onları ziyaret etmiştir. Emîr Timur'un

⁷ Musa Şamil Yüksel, "Arap Kaynaklarında Timur", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 31, 2004, s. 85-126.

⁸ İbni Arabşah, a.g.e, s. 426.

oğulları ve torunlarının ölümünden çok fazla etkilendiğini, onlar için ağıtlar yaktırdığını ve hayırlar dağıttığını dönemin kaynaklarında zikredilmiştir.

1.1 Araştırmanın Konusu

Çalışmamız, Emîr Timur'un hükümdarlık yıllarında oğulları ve torunlarıyla olan ilişkisini kapsamaktadır. Emîr Timur hükümdarlığını Türk örf ve âdetlerine uygun bir biçimde sürdürmüştür. Timurlu Devleti'nin kurucusu olmuş ve hayatta olduğu süre zarfında da bu özelliğini muhafaza etmeyi başarmıştır. Çalışmamızda XIV. yüzyılda ortaya çıkan ve bütün dünyayı kasıp kavuran, büyük bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur'un oğulları ve torunlarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu ve ailevi ilişkilerinde nasıl bir anlayışa sahip olduğu incelenmiştir. Timur'un büyük bir hükümdar olduğunu bu alanda yapılmış olan çalışmalardan öğrenmekteyiz. Ancak böylesine büyük bir hükümdarın sağlığında oğulları ve torunlarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu anlatan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bundan ötürü tezimizin konusunu daha önce çalışılmamış olan bu yönünü ele almış bulunmaktayız. Bu çalışmayı yaparken Timur döneminde yazılan kaynaklardan ve o döneme dair yapılan çalışmalardan yararlanmış bulunmaktayız.

1.2 Araştırmanın Amacı

Timurlu Devleti, en güçlü dönemini devletin de kurucusu olan Emîr Timur döneminde yaşamıştır. Emîr Timur'dan sonra başa gelen idareciler, devleti ayakta tutmak için ellerinden geleni yaptılarsa da Emîr Timur gibi başarılı bir idareci olamamışlardır. 1370 yılında kurulan Timurlu Devlet'i 1507 yılında yıkılmıştır. Böylesine büyük bir imparatorun siyasî başarıları hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu büyük imparatorluğun sahibi olan Timur sağlığında kendinden sonra başa geçecek olan oğulları ve torunlarıyla nasıl bir iletişim içerisindeydi? Emîr Timur'un sağlığında oğulları ve torunları arasında siyasî bağlarının yanı sıra aile bağları nasıldı? Emîr Timur, sağlığında oğulları ve torunlarını nasıl evlendirirdi ya da içlerinden doğru yoldan sapanları nasıl cezalandırırdı? Çalışmamızda bu soruların cevaplanması ve Emîr Timur'un oğulları ve torunları ile olan ilişkilerinin bütün yönleriyle açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Emîr Timur'un oğul ve torunları ile olan askerî, siyasî, ailevi bağları ve şehzadelerin evlilikleri, ordudaki

görevleri, Emîr Timur'a karşı yaklaşımları hakkında araştırmamızda gerekli malumatın verilmesi amaçlanmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Konunun çalışılmasının nedeni XIV. ve XV. yüzyıllarda tüm dünyayı hâkimiyeti altına almayı başarmış olan büyük liderlerden biri olan Emîr Timur'un siyasî başarıları pek çok tarihçi tarafından hemen her açıdan araştırılıp bu konularda pek çok eser ortaya konulmuştur. Ancak Emîr Timur'un aile fertleriyle olan siyasî ve ailevi ilişkileri için farklı bir pencere açılmamıştır. Dolayısıyla bu konuda yapılan herhangi bir araştırmanın olmayışı burada büyük bir boşluk oluşturmaktadır. Daha önce yapılmış olan çalışmaların bazılarında kısmen bu konuya değinilmiş, bazılarında ise bu konuya hiç yer verilmemiştir. Bundan ötürü bu boşluk doldurulamamıştır. Yapılacak olan bu çalışma ile Emîr Timur gibi büyük bir hükümdarın sağlığında oğulları ve torunlarıyla olan ilişkisi incelenip onun başarısının ardında yatan ailevi sebeplerle beraber, sürekli iyi bir komutan, iyi bir hükümdar olarak bildiğimiz Emîr Timur'un nasıl bir aile reisi olduğunu da ortaya koymak çalışmamız için büyük bir önem arz etmektedir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamızın sınırlandırılmasını yaparken Emîr Timur'un en büyük oğlu olan Şehzade Cihangir'in 1356 yılında doğumuyla başlatıp, Emîr Timur'un 1405 yılında Çin'e düzenlediği sefer sırasında Otrar'da vefat etmesiyle geçen süreç ele alınmıştır. Asıl konumuz olmadığı için Emîr Timur'un bütün hayatı ayrıntısı ile ele alınmamış olup sadece oğulları ve torunları ile olan münasebetleri değerlendirmeye alınmıştır.

1.5 Emîr Timur Dönemi ile İlgili Bilgi Aktaran Tarihî Kaynaklar

Emîr Timur yalnızca cihangir bir hükümdar değil aynı zamanda din âlimlerini koruyup gözeten, bilim adamlarını destekleyip onlara rahatça çalışma imkânı tanıyan, tarihe ilgi duyan ve dönemi başta olmak üzere tarihi olayların kaleme alınmasını sağlayan bir hükümdardır.⁹ Emîr Timur, 1401 yılında Haleb'e geldiği

⁹ Mustafa Şahin, "Beylekân'ın İmarı ve Bu Sırada Şirâz'da Meydana Gelen Yolsuzluğun Cezalandırılması", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, Cilt:9, Sayı:22, 2018, s.444

sırada İbn-i Haldun ve bir kısım ulemâ ile görüşmesi ve bilgisi ile İbn-i Haldun’u hayran bırakması onun tarihe karşı duyduğu derin ilgiyi göstermesi bakımından oldukça önemlidir.¹⁰ Döneminde yazılan tarih kitapları da kendi faaliyetlerinin ölümsüzleştirilmesi için çaba sarf ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Emîr Timur’un sarayında İbni Arabşah, Nizâmeddin-i Şâmî ve Şerefeddin Ali Yezdî gibi tarihçileri bulundurup onlara günlük tutturması, Emîr Timur’un tarih ile ne kadar çok ilgilendiğini göstermektedir.¹¹ Emîr Timur’un gerek tarihe olan düşkünlüğü ve gerekse gelecek nesillere kendisi ve devleti ile ilgili yazılı kaynak bırakma merakı sebebiyle, sağlığında çok sayıda tarihî çalışma gerçekleştirilmiş ise de, bunların ancak iki tanesi, “Gıyâseddin Ali’nin *Ruznâme-yi Gazavât-ı Hindustan*’ı ile Nizamüddin Şâmî’nin *Zafernâme*’si” günümüze ulaşabilmiştir.¹² Emîr Timur, kaynaklarda aktarıldığı üzere ne İbn Arabşah’ın anlattığı gibi zalim ve gaddar bir hükümdardır, ne de Nizâmeddin-i Şâmî ve Şerefeddin Ali Yezdî’nin tarif ettiği gibi yere göğe sığdıramayacak kadar temiz bir hükümdardır. Emîr Timur, amaçları doğrultusunda hedefe ulaşmak için siyasî ve askerî gücünü iyi kullanan ve bunun için elinden gelen bütün çabayı gösteren bir hükümdar olmuştur. Her ne kadar İbn Arabşah, onu gaddarlık ve zalimlikle suçlasada onun sarayında yetişmiştir ve yine onun kendisine sunduğu imkânlar neticesinde dile olan hâkimiyeti ile ilmî bilgilerinin velinimetini Emîr Timur’a borçludur. İbn Arabşah’ın Emîr Timur’a yönelttiği kin ve nefretine, gurbet acısı çeken ve ülkesinde bir yabancı gibi karşılanan, Emîr Timur’un hasmı Osmanlı ve Memlûklü saraylarında çalışan, eserini Emîr Timur’un sefer düzenlediği topraklarda yazan bir tarihçinin ruh halini olarak bakmak gerekir.¹³ Emîr Timur döneminde yazılan ve günümüze ulaşamayan çok sayıda eser vardır. Çalışmamızda Emîr Timur’un dönemini anlatan kaynaklardan yalnızca incelemiş olduklarımızdan birkaçına aşağıda değinmiş bulunmaktayız.

1.6 Nizâmeddin-i Şâmî; *Zafernâme*

Emîr Timur döneminin önemli tarihçilerinden biri olan Mevlâna Nizâmeddin-i Şâmî, Emîr Timur’un himayesinde yetişmiştir. Yazar, Tebriz’in Gazan bölgesinde dünyaya

¹⁰ İbni Arabşah, a.g.e, s.427-431.

¹¹ İbni Arabşah, a.g.e, s.101.

¹² Ahat Andican, **Emîr Timur Tarih, Siyaset, Miras**, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s.19.

¹³ İzzetullah Zeki, Mustafa Akkuş, “*Timur’un Sarayında Yetişen Tarihçilerin Timur Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt: XX, Sayı: 3, 2018, s.160.

gelmiştir. Emîr Timur 795 / 1393 yılında Bağdat'ı ele geçirdiğinde onu tebrik ederek karşılayan kişiler arasında Nizâmeddin-i Şâmî de yer almıştır. Nizâmeddin-i Şâmî, İbn Arabşah'ın aksine Emîr Timur'un Bağdat muharebesinde elde ettiği başarıdan büyük bir övgü ile bahsetmiştir. Şâmî eserinde, Emîr Timur'un çok iyi bir yönetici ve çok iyi bir devlet adamı olduğundan bahsetmiştir. Emîr Timur 803 / 1400 yılında onu sarayına yerleştirmiş ve ondan devletinde yaşanan gelişmeleri bir kitap halinde yazmasını istemiştir. Bunun için de bütün divan yetkisini ona vermiştir. Emîr Timur isteği üzerine yazılacak olan bu kitabın sade ve açık cümlelerle yazılmasını ve her seviyedekilere hitap etmesini istemiştir. Daha sonra yazılan bu kitaba *Zafernâme* adı verilmiştir. Şâmî, *Zafernâme*'sini kronolojik bir şekilde çok akıcı ve basit bir dille hazırlamıştır. Şâmî, *Zafernâme* adlı eserini, Emîr Timur'un isteği üzerine zaferlerini anlatan bir tarih kitabı olarak 804 / 1401–1402 yılında Farsça kaleme almıştır.¹⁴ Bu kitap Emîr Timur'a sunulduğunda başlangıçta *Zafernâme* adıyla anılmadığını daha sonraları esere Emîr Timur'un torunu, Şehzade Ömer Bahadır'a sunulan ikinci kısmına *Zafernâme* adının verildiğini, Hafız Ebru'nun bu eseri *Zeyl-i Zafernâme-i Şâmî* şeklinde hazırladığı ortaya çıkmıştır. Farklı dillere çevrilen bu eserin, Necati Lugal tarafından yapılan Türkçe çevirisinde çalışmamıza yer vermiş bulunmaktayız. Bu eserin Timurlu dönemini anlatan önemli bir kaynak olmasından ötürü biz de çalışmamızda bu kaynaktan yararlanmış bulunmaktayız. Timur devleti döneminin siyasî ve idarî yapısı başta olmak üzere Timur'un oğullarından ve torunlarından doğrudan doğruya bahsedilmesinden ötürü çalışmamızda bu eserden ziyadesiyle istifade edilmiştir.

1.7 Şerefeddin Ali Yezdî; *Zafernâme*

Emîr Timur döneminde yaşamış dönemin ünlü tarihçisi olan Şerefeddin Ali Yezdî, İran'ın Yezd şehrinde doğmuştur. “Mahdum” ve “Şeref” lakaplarını kullanan müellif, Muzafferîler ile Timurlular döneminde yaşamıştır. Şehzade Şahruh, İsfahan üzerine sefere çıktığında, Şerefeddin Ali Yezdî'nin birtakım davranışlarından rahatsızlık duyması üzerine onu Semerkant'a göndermiştir. Yezdî, Şehzade Şahruh ve oğlu Şehzade İbrahim döneminde tanınmıştır. Emîr Timur'un bütün hayatını ve seferlerini içinde barındıran *Zafernâme* adlı eserini Şehzade İbrahim'in isteği üzerine

¹⁴ Akkuş, Zeki, a.g.m, s.149-163.

828 / 1425 yılında tamamlamıştır. Şehzade İbrahim, hayatta olduğu sürece onun danışmanlığını yapmıştır. Yezdî'nin *Zafernâme'si*'nin Nizâmeddin-i Şâmî'nin yazmış olduğu *Zafernâme*'den farkı daha süslü bir dille ve detaylı bir şekilde ele almış olmasıdır. Yezdî, Şehzade Şahruh'un ölümünden sonra Horasan'ı ele geçiren Şehzade Muhammed Sultan'ın izniyle 853 / 1449 yılında memleketi olan Yezd'e geri dönmüştür.¹⁵ Bu eser D. Ahsen Batur tarafından çevrilmiştir. Çalışmamızda bu eserin Emîr Timur'un hayatını ve yaptığı seferlerin anlatıldığı bölümlerinden faydalandık. Bu kaynak Timur döneminde yaşanan olayları anlatması ve oğul ile torunları arasındaki ilişkileri hakkında bilgi vermesi açısından çalışmamız için önemli bir kaynak niteliğindedir. Yezdî, Emîr Timur döneminde yaşanan olayları ele alırken herhangi bir zorbalık veya göçe tabii tutulmadığı için o dönemde yaşanan olaylara daha pozitif ve Emîr Timur'u övücü bir üslupla eserini kaleme almıştır.

1.8 İbni Arabşah; *Acâibü'l-Makdûr*

Emîr Timur dönemi ile ilgili bilgi nakleden diğer önemli bir kaynak, İbni Arabşah'ın kaleme aldığı *Acâibü'l-Makdûr* adlı eserdir. İbni Arabşah, 15 Kasım 1389 tarihinde Şam'da dünyaya gelmiştir.¹⁶ Çok küçük yaşta yurdundan ayrılan İbn Arabşah, daha sonra yurduna yabancı biri olarak döndüğü için "*Acemî*", olarak bilinir. Emîr Timur yakınoğu seferleri sırasında ele geçirdiği şehirlerin bilim adamlarını ve sanatkârlarını Timurlu devletinin başkenti olan Semerkant'a gönderdiği 803 / 1400 yılında Şam'ı ele geçirdiğinde o zamanlarda henüz on iki yaşında olan İbn Arabşah'ı da aile fertleriyle birlikte Semerkant'a getirmiştir.¹⁷ İbn Arabşah, Emîr Timur'u yerden yere vurduğu ve onu bir deccal olarak tarif ettiği *Acâibü'l-Makdûr fî Nevâ'ibi (Ahbâri) Timur* adlı eserini Şam'da dinlenmeye çekildiği sırada edebi bir şekilde Arapça olarak kaleme almıştır.

Müellif, çok küçük yaşta yurdundan, ailesinden koparılıp Semerkant'a getirildiği için, Emîr Timur'a karşı büyük bir kin beslemiş, Timur'u ve ailesini gaddar ve zalim olarak göstermiştir. Emîr Timur'a düşman olan herkesi övmüş ve onun safında duranları ise kötülemiştir. Eser, D. Ahsen Batur tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve konuyu açıklayıcı bazı ilaveler yapılmıştır. İbni Arabşah'ın, Emîr Timur,

¹⁵ Kaan Dilek, "*Şerefeddin Ali Yezdî*" **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XXXVIII, İstanbul 2010, s.550-551.

¹⁶ Abdülkadir Yuvalı, "*İbn Arabşah*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XIX, İstanbul 1999, s.315.

¹⁷ İbni Arabşah, a.g.e, s.20

tarafından memleketinden sürülmesi üzerine kaleme aldığı eserinde olaylara objektif olarak yaklaştığından bahsetmemiz mümkün değildir. Eser taraflı olarak ele alınmıştır. Bu eserden faydalanırken dönemin diğer iki eseriyle de karşılaştırmalar yapma gereği duyulmuştur.¹⁸ Ancak bu eser Timur döneminde yazılan diğer kaynaklardan farklı olarak Emîr Timur'un oğul ve torunlarını görevlendirmesi, onların ölüm ve düğün merasimleri hakkında önemli bilgiler vermesi açısından oldukça önemli bir eserdir.

1.9 Tâcü's-Selmânî: *Tarihnâme*

Emîr Timur'un oğlu Şahruh'un isteği üzerine kaleme alınan eser, Emîr Timur'un vefat etmeden önceki 1404 yılı sonlarında meydana gelen hadiselerden başlayarak Emîr Timur'un ölümünden sonra meydana gelen taht mücadelelerini ve 1409 yılının bir kısmını da kapsayacak şekilde ele almıştır. Bu eserin elimizdeki nüshası Timur dönemi ile ilgili Türkiye'de önemli çalışmalar yapan İsmail Aka tarafından çevirisi yapılmıştır. Bu eser; Emîr Timur'un ölümüyle birlikte oğulları ve torunları arasında yaşanan olayları ve yaşanan karmaşık ortam hakkında bilgi vermesinden ötürü çalışmamız için büyük önem arz etmektedir. Özellikle Şehzade Şahruh, Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh ve Şehzade Sultan Hüseyin hakkında önemli bilgiler vermektedir.¹⁹

1.10 Devletşah: Tezkire-i Devletşah

Devletşah, Tezkireyi 892 (1487) yılında tamamlandıktan sonra Ali Şir Nevâî'ye sunmuştur. Timurlular'dan Şehzade Şahruh'un nedimlerinden Emîr Alâüddevle-i İsferyînî'nin oğludur. Devletşah, Timurlu beyzâdeleri gibi iyi bir öğrenim gördüğü tezkiresinden anlaşılmaktadır. Devletşah öğrenimini tamamladıktan sonra Timurlu prenslerin sarayına girmiş ve ömrünün büyük bir kısmını burada geçirmiştir. Devletşah'ın bu eseri, çok defa ele aldığı şairleri himaye edenler hakkında bilgi vermesi dolayısıyla tarihî bakımdan da önem taşır. Bu konuda faydalandığı kaynaklardaki yanlış bilgileri de nakletmekle birlikte eser döneminin sosyal tarihi açısından önemlidir. Ayrıca şairler hakkında bugün elde bulunmayan eserlerdeki bilgileri de nakletmiş olması tezkirenin değerini bir kat daha arttırmaktadır. Türkiye

¹⁸ İbni Arabşah, a.g.e, s.21.

¹⁹ Tâcü's-Selmânî, **Tarihname**, (Çeviren: İsmail Aka), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 1-2.

kütüphanelerinde nüshalarına rastlanmayan tezkirenin dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası vardır.

Eserde esas itibarıyla Farsça şiirler yazan şairler hakkında bilgiler yer almaktadır. Tezkiretü’ş-Şuarâ bir mukaddime, yedi bölüm (tabaka) ve bir hâtimedden meydana gelmektedir. Mukaddime şiir ve meşhur on Arap şairi hakkında bilgiler içermektedir. Bundan sonraki yedi bölümde ise Farsça yazan yüz kırk üç şairin hayatları hakkında bilgiler verilir ve bazı şiirlerinden örnekler sunulur. Hatime bölümünde ise başta Hüseyin Baykara olmak üzere yedi şair ile Herat sarayının ileri gelen kimselerinden bahsedilmiştir.²⁰ Devletşah’ın eseri konumuz itibarıyla Şehzade Şahruh, Şehzade Miranşah, Şehzade Halil Sultan, Şehzade Sultan Hüseyin ve Şehzade Pir Muhammed Cihangir hakkında önemli bilgiler vermektedir.

1.11 Ca’ferî b. Muhammed el-Hüseynî: Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)

Târîh-i Kebîr altı bölümden oluşmaktadır. Dünyanın oluşumu, Fars Melikleri, Hz. Muhammed dönemi ve sonrası, Abbâsî halifeleri, Türkler-Moğollar, son olarak da Timur devri Şerefeddin Ali Yezdî’nin Zafernâme adlı eserine dayanılarak, özet olarak nakledilmiştir. Eser 1446 yılı olaylarını anlattığı sırada eser son bulmuştur. Bunun sebebidе eserin baştan ve sondan birkaç yaprağının eksik olmasından kaynaklanmaktadır.²¹ Eser İsmail Aka tarafından çevrilmiştir. Bu eser konumuz açısından Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Şehzade Halil Sultan, Şehzade Miranşah, Şehzade İskender, Şehzade Sultan Hüseyin, Şehzade Muhammed Sultan ve Şehzade Rüstem hakkında önemli bilgiler vermektedir.

1.12 Hasan-Rumlu: *Ahsenü’t-Tevarih*

Hasan-ı Rumlu 937 (1530-31) yılında Kum şehrinde doğdu. Şah Tahmasb’ın yakın adamlarından ve Rumlu Türkmen oymağı reislerinden Emîr Sultan Rûmlû’nun torunudur. Bazı araştırmacıların on iki, bazılarının on cilt olduğunu ileri sürdükleri *Ahsenü’t-tevârîh*’in sadece son iki cildi günümüze ulaşmıştır. Farsça olarak kaleme alınmış bulunan *Ahsenü’t-tevârîh*, devrine göre sade bir dille yazılmış olup yer yer

²⁰ Ayla Demiroğlu, “Devletşah,” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: IX, İstanbul 1994, s. 244-245.

²¹ Ca’ferî b. Muhammed el- Hüseyinî, *Tarih-i Kebir (Tevarih-i Enbiya ve Müluk)*, (Çeviren: İsmail Aka), TTK, Ankara, 2011, s. XV-XVII.

şiiirlerle süslenmiştir. Eserin en önemli özelliklerinden biri, Safevî Devleti ve o dönem İran toplum yapısı hakkında orijinal bilgiler vermesidir. Eserin yazım sürecinde Abdürrezzak es-Semerkindî'nin, Hândmîr'in, Ebu Bekr Tihârî'nin, İdris Bitlisî'nin ve Kadı Ahmed Kazvî'nin eserlerinden yararlanılmıştır. Eserin son cildinde müellifin kendi gözlemleri de yer almaktadır.²² Eserin günümüze ulaşmış olan iki cildinden birincisi 807-900 (1404-1494) senelerini kapsayan, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu ve Osmanlı dönemlerini yıllara göre anlatan önemli bir kaynaktır²³. Bu kaynak Şehzade İskender, Şehzade Pir Muhammed Cihangir ve Şehzade Uluğ Bey hakkında önemli bilgiler vermektedir.

1.13 Ruy Gonzales de Clavijo (1406) Embajada a Tamorlan (Historia del gran Tamorlan)

İspanyol elçi olan Ruy Gonzales de Clavijo, Papalığın özel emri ile Timur sarayına elçi olarak gönderilmiştir. Clavijo, eserinde, özellikle Emîr Timur, sarayında seferler sonrasında düzenlenen şenlikler ve Emîr Timur'un oğul ve torunlarının evliliklerinde düzenlediği eğlenceler hakkında önemli bilgiler vermektedir.²⁴ Clavijo'nun bu eseri, Emîr Timur'un sarayları ve askerî disiplini hakkında önemli bilgiler veren tek eser olması bakımından Timurlu dönemini anlatan önemli bir eserdir.²⁵ Eser Ruy Gonzales de Clavijo (1406) *Embajada a Tamorlan (Historia del gran Tamorlan)*, Ömer Rıza Doğrul tarafından Anadolu Orta Asya ve Timur olarak tercümesi yapılmıştır. Bu eserden Emîr Timur'un askerî faaliyetlerinden, siyasî ilişkilerinden, oğul ve torunları için düzenlediği toy ve düğün hazırlıklarının yanı sıra Emîr Timur'un seferlerini başarıyla tamamladığında bunu kutlamak için neler yaptığından bahsetmesi açısından önemli bir kaynaktır. Çalışmamızda kaynağın bu bölümlerinden istifade edilmiştir. Clavijo, bir elçi olduğu için eserini yazarken olaylara kendi objektifinden bakması eserini taraflı bir şekilde ele almasına sebep olmuştur.

²² Saleh Muhammedoğlu Aliev, "*Hasan-ı Rumlu*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt XVI, İstanbul, 1997, s. 346-347; Hasan-ı Rumlu, **Ahsenü't-Tevarih**, (Çeviren: Mürsel Öztürk), TTK, Ankara, 2006, s. 1;

²³ Adnan Karaismailoğlu, "*Ahsenü't-Tevarih*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt II, İstanbul, 1989, s. 180.

²⁴ Andican, a.g.e, s.29.

²⁵ Ruy Gonzales de Clavijo, **Anadolu Orta Asya ve Timur**, (Çeviren: Ömer Rıza Doğrul), Ses Yayınları, İstanbul 1993, s.7.

1.14 İbni Tanrıverdi; en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Ğâhire

İbni Tanrıverdi, Memlûk tarihçisidir. İbni Tanrıverdi, 1410 yılında Kâhire'de doğmuştur.²⁶ “*en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Ğâhire*”, Memlûk Devleti tarihçilerinin yazdığı eserlerin en önemlisi ve en genişlerinden olup Mısır'ın fethedildiği tarihten, yazarın ölümünden iki yıl öncesine kadar geçen sekiz buçuk yıllık dönemi ele almıştır.²⁷ Yazarın bu eserinde yalnızca Memlûkler dönemini değil, Anadolu Beylikleri, İlhanlılar, Osmanlı, Timur ve Timuriler hakkında birinci elden çok önemli bilgiler yer almıştır. İbni Tanrıverdi'nin kaleme aldığı “*en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Ğâhire*,” adlı eserin Memlûk ve Timurlu münasebetlerine değinmesinden ve Emîr Timur'un bu seferlerde oğul ve torunlarına da görev vermesi ile ilgili bilgi vermesinden ötürü kaynağın bu bölümlerinden çalışmamızda yararlanmış bulunmaktayız.

1.15 Timur Muhammed; Tüzükat-ı Timur (Timur'un Günlüğü)

Emîr Timur dönemini ele alan pek çok eser vardır. Bunlardan birisi de bizzat Emîr Timur'un kendisi tarafından yazdırıldığı iddia edilen ve içinde pek çok çelişkiyi barındıran “*Timur Muhammed Tüzükat-ı Timur (Timur'un Günlüğü)*”dur. Bu eserde Emîr Timur'un oğul ve torunlarının bulunduğu seferler ve onlara verilen bölgeler hakkında önemli bilgilerin verilmiş olması, çalışmamızda bu eserden faydalanma ihtiyacı doğurmuştur. Emîr Timur döneminde yazılmış diğer kaynakları karşılaştırarak kaynağın özellikle Emîr Timur'un oğul ve torunları hakkında bilgi verilen bölümlerinden yararlandık. A. Ahat Andican tarafından “*Tüzükat-ı Timuri Gerçek mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihî Kaynak Olarak Kullanılabilir mi?*” adlı makalesini 2017 yılında yayınlarak Timur'un günlüğünün gerçek olup olmadığını incelemiş ve Timur Tüzükât'ının sağlam olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Şüphesiz Timur ve Devleti hakkında bilgi veren dönemin kaynaklarının çoğunluğu Farsça kaleme alınmakla birlikte Arapça kaynaklarda da çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Dönemin Farsça kaynakları araştırmacılar tarafından incelenip, değerlendirilerek Timur hakkında çeşitli eserler ortaya konulmuştur. Bunun yanında

²⁶ İbni Tagrıberdi, **En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)**, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s.9.

²⁷ İsmail Yiğit, Mustafa Çuhadar, “*İbn Tağrıberdi*” **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XX, İstanbul 1999, s.385-388.

modern araştırma eserleride ortaya konulmuştur. Emîr Timur dönemini anlatan diğer önemli araştırma eserlerden bazıları şunlardır; Wilhelm Barthold, “*Uluğ Bey ve Zamanı*”, adlı eseridir. Bu eser İsmail Aka tarafından çevrilmiştir. İsmail Aka’nın Timurluların siyasî tarihi başta olmak üzere kültürel, idarî, iktisadî hayatı hakkında kaleme almış olduğu *Timurlular, Timurlular Devleti Tarihi, Timur ve Devleti, Mirza Şahruh ve Zamanı (1405-1447)* isimli kitap çalışmaları tarafımızdan kullanılmıştır. Hayrunnisa Alan’ın ise özellikle hazırlamış olduğu *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular (1360-1506)* isimli kitabı bize büyük katkı sağlamıştır. A. Ahat. Andican, *Emîr Timur, Tarih, Siyaset, Miras*”, Ali Bademci’nin kaleme aldığı “*Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükati*” gibi eserler de Emîr Timur dönemini ele alan diğer önemli çalışmalardandır.²⁸ Bizde çalışmamızda bu eserlerden istifade etmiş bulunmaktayız. Ayrıca çalışmamızda Özbekçe kaynaklardan biri olan Turg’un Fayziyev’in *Temuriylar Shajarasi* eserini de kullanmış bulunmaktayız. Bu eserden yararlanırken diğer Timurlu dönemi ile ilgili kaynaklarla karşılaştırmalarda yapılmıştır. Emîr Timur’un oğul ve torunlarını konu alan önemli makale ve tezlerde bulunmaktadır. Bunlar; Selim Aydın, *Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*, Yüksek Lisans Tezi, Mehibe Şahbaz, *Timurlular'da Şehzade Eğitimi ve Timurlu Mirzalar Meselesi* adlı makaleleri, Toma Metsopski’nin Gürsoy Solmaz, tarafından çevirisi yapılan *Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi*, eseri yine Mustafa Şahin tarafından kaleme alınan *Bir Sultan, Bir Acı Aşk Hikâyesi* adlı makale ve tezlerde çalışmamızda yer verilmiş olan eserlerdir.

²⁸ Akkuş, Zeki, a.g.m, s.160.

2. EMİR TİMUR'UN İLK ORTAYA ÇIKIŞI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

2.1 Emîr Timur'un Kimliği

Emîr Timur, Timurlu Hanedanının kurucusu ve ilk hükümdarıdır. 25 Şaban 736 (8 Nisan 1336)'da ²⁹ Semerkant'ın güneyinde Keş Şehrini (Şehr-i Sebz) yakınlarında bulunan Hoca Ilgar köyünde On İki Hayvanlı Türk Takvimine göre Sıçan yılında doğmuştur.³⁰ Babası 1360 yılında ölen Barlas Oymağı beylerinden Emîr Turagay, annesi Çağatay emîrlerinden Cenkçi Noyan'ın kızı Tekina Hatun'dur. Annesi tarafından soyunun Moğol İmparatoru Cengiz Han'a dayandığı hakkında rivayetler vardır. Timur; dördü kız, dokuz kardeştir.³¹

Büyük bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur, kendisiyle görüşen Clavijo'nun anlattığına göre sade görünümlü, başında kürk başlığı bulunan büyük bir hükümdardı. Emîr Timur'un zeki ve illeri görüşlü bir kimse olduğundan bahsetmiştir. Emîr Timur, öncelikle göçebe bir hayat süren halkların özgürlüğünü kazanmasını sağlayan ve aynı zamanda yaşanan olaylar neticesinde sürekli olarak değişim gösteren siyasî olaylara karşı kendini geliştiren, bunun yanında ordusunu her daim seferlere gönderip yeni yerler fethetmeyi arzulayan oldukça etkili ve güçlü bir devlet adamı imiş. Emîr Timur, bölgede mücadeleye başladığı günden beri durumunu güçlü kılıp hâkimiyeti ele geçirmek adına, Cengiz Han soyundan gelen “*Suyurgatmış Han'ı*” yanında bulundurmuş, onun adına devleti yönetmiştir. Aynı zamanda bu tavrını sürdürmesinin altında yatan sebeplerden biri de Cengiz Han soyunun devamlılığının destekleyicisi olarak kendini göstermiş olmasıdır. Cengiz Han'ın kanını taşıyan bir kadınla “(*Saray Melik [Mülk] / Bîbî Hanım*) evlenip “*Küregen*” (han güveyisi)” unvanını kullanmaya hak kazanmıştır. İslam geleneklerinin yaşandığı bir yörede doğup büyüyen Emîr Timur, her zaman eski

²⁹ Meltem Güngör Delen, “*Emir Timur ve Yönetim İlkeleri*”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:73, 2017, s. 147

³⁰ Yüksel, a.g.m, s.86.

³¹ İsmailAka, “*Timurlular*”, *Ege Üniversitesi edebiyat Fakültesi Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: VIII, s.517-518.

Türk ve Moğol geleneklerini yaşatmaya çalışmış, bu arada töreyi/yasayı da ihmal etmemiştir.³²

İlk defa adından 761 (1360) yılında bahsedilmeye başlanılan Emîr Timur, Çağataylılar ve Moğollar arasında yaşanan çatışmalara katılmıştır. Bu çatışmalarda sürekli, saf değiştirmiştir. Emîr Timur, ilerleyen süreçlerde kendisine yararı dokunacağını düşündüğü kimselerle akrabalık bağı kurarak kendisine yeni müttelikler edinmiştir. Etrafına güvendiği yol arkadaşlarını biriktirip, bunları genellikle mensubu olduğu Barlas boyundan seçmiştir. On yıllık mücadeleden sonra 12 Ramazan 771 (9 Nisan 1370)'de Maverâünehir'e hâkim olduktan sonra Semerkant'ta tahta oturmuştur.³³ Emîr Timur'un bu ilk başarısının sebebi civardaki kabileler arasında yaşanan mücadeleler ve iyi bir denge politikası izlemesinin yanında Timur'un döneminde büyük hükümdarlar düzeyinde güçlü bir rakibinin olmayışındır. Kendisine "Aksak Timur ve Timurlenk" denilmesinin nedeni; bir çatışma sırasında sağ kolu ve sağ bacağından yaralanmasından kaynaklanmaktadır.³⁴

Adının asıl söylenişi "Temür" veya "Temir" dir. Türkler tarafından daha çok "Timur", "Aksak Timur" olarak bilinir. Timur'a İranlılar "Timurlenk", Avrupalılar "Tamerlan" veya "Tamerlane" derler. Ayrıca bazı kaynaklarda "Sahib-kıran" olarak da anılmıştır.³⁵

2.2 Emîr Timur'un Siyasî Faaliyetleri (1370-1405)

Emîr Timur'un 1370 yılında kurmuş olduğu Timurlu İmparatorluğu Asya'da bir kasırga gibi esmiş ve kısa bir zamanda Moskova'dan Delhi'ye, İzmir ve Filistin'den Çin'e kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.³⁶ Bu büyük devletin kurucusu olan Emîr Timur'un faaliyetlerinin bu manada dikkatle incelenmesinde yarar vardır. Maverâünehir'de ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanmak isteyen Doğu Türkistan hâkimi Tuğluk Timur Maverâünehir üzerine 1360 yılında harekete geçmiştir. Tuğluk Timur'un Maverâünehir üstüne yürüdüğünü haber alan bazı beyler bölgeyi

³² Aka, a.g.m, s.175.

³³ Turg'un Fayziyev, **Timuriyler Şacarası**, Yazuvçı Naşriyatı Hazına, Taşkent 1995, s.13.

³⁴ Aka, a.g.m, s.177.

³⁵ Ali Bademci, **Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükati**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s.129.

³⁶ Aka, a.g.m, s. 186; Savaş, a.g.e, s. 13.

terketmiştir. Ancak durumu kendi lehine çevirmek isteyen Emîr Timur, Tuğluk Timur'un huzuruna gelerek ona bağlılığını bildirmiştir. Bu hareketinden dolayı Tuğluk Timur, atalarının yurdu olan Keş ve yöresini kendisine bırakmıştır. Yaşanan bu olaylardan bir müddet sonra Emîr Kazagan'ın torunu Emîr Hüseyin, Abdullah'ın öldürülmesini bahane ederek harekete geçip, Sulduz Bayan'ın üzerine yürüyerek onu Bedehşan taraflarına kaçmak zorunda bırakmıştır. Onun kaçması üzerine Emîr Hüseyin Maverâünnehir hâkimliğini ele geçirmiştir. Yaşanan bu olaylardan sonra Tuğluk Timur, ikinci kez Maverâünnehir'e gelince (763/1361-62) Emîr Hüseyin kaçmak zorunda kalmıştır. Tuğluk Timur, bu olayların tekrarının yaşanmaması ve bölgenin güvenliğini sağlamak adına oğlu Ilyas Hoca Oğlan'ı Maverâünnehir'in yönetimine bırakırken, Emîr Timur'u da onun yardımcılığına atamıştır. Ilyas Hoca Oğlan'ın yanında bulunan beylerin başlarına buyruk davranması üzerine, Emîr Timur kaçmış olan Emîr Hüseyin'in yanına gitmiş ve onunla birlikte Horasan'a kaçmıştır.³⁷

Emîr Timur ve Emîr Hüseyin birlikte Maverâünnehir'e gelmiştir. Emîr Timur, Belh ve Keş şehirlerini zapt edip Maverâünnehir'e hâkim olmuştur (1365). Emîr Hüseyin'in kız kardeşi Olcay Terken Ağa'nın, Emîr Timur'un nikâhında bulunmasından dolayı, ikili arasında öteden beri kurulmuş olan akrabalık bağları bulunmaktaydı. Emîr Hüseyin ve Emîr Timur'un araları yaşanan mücadeleler yüzünden bozulmaya başlamıştı. Olcay Terken Ağa'nın ölümüyle birlikte ikili arasında kurulmuş olan akrabalık bağları da kalmamıştı. 1370 yılında Emîr Timur, Cengiz Han soyundan olan Suyurgatmış'ı tahta çıkarıp, Emîr Hüseyin'in üzerine yürümüştür. Emîr Hüseyin'i saklanmış olduğu Belh kalesinde kuşatma altına almıştır. Emîr Hüseyin her ne kadar Mekke'ye gitmek için Emîr Timur'dan kendisine kaleden çıkması için izin verilmesini istedi ise de, Emîr Timur, ona "*teslim olmaktan başka çare kalmadığını*" bildirmişti. Bu durumdan ötürü ikili arasında bir anlaşmaya varılması ve sorunun çözülmesi için elçiler çaba sarfetmişlerdir. Neticede Sultan Hüseyin'in kaleden çıkması halinde kendisinin affedileceği kararına varılmıştır. Ancak Emîr Hüseyin bu söze güvenmeyerek, gece olunca gizlice kaleden çıkıp, bir minareye sığınıp, orada gizlenmiştir. Sultan Hüseyin'in bu hareketi kendi sonunu getirmiştir. Atı kaybolan bir adam, her yeri arayıp bulamayınca sonunda etrafa

³⁷ Hayrunnisa Alan, **Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular 1360- 1506**, Ötüken Yayınları, Ankara 2007, s. 29-30; Yezdi, a.g.e, s. 93-96. Aka, a.g.e, s.7-8.

bakmak isteyip minareye çıkmış. Orada Emîr Hüseyin'i görmüş. Emîr Hüseyin adama bir miktar para verip, "*beni gördüğünü açıklama; eğer durum düzeler, hâkimiyeti yeniden ele geçirirsem sana çok iyilikler yaparım*" demiştir. Adam söylemeyeceğine dair yemin etti ise de, minareden iner inmez, Emîr Timur'un huzuruna gidip, durumu ona anlatmış. Bunun üzerine minarenin etrafı kuşatılıp, Emîr Hüseyin'i aşağıya indirip Emîr Timur'a getirmiştir. Her ne kadar Emîr Timur eski dostluklarının hatırına onu öldürmek istememiş olsa da, Emîr Timur'un beylerinden Keyhüsrev gelerek, kardeşi Keykubad'ın kanını öne sürmüştür. Bunun üzerine Sultan Hüseyin iki oğlu ile birlikte kısas olarak öldürülmüştür.³⁸

1336'da doğan Emîr Timur bütün rakiplerini bertaraf ederek, 1369 gibi kısa bir süre içinde Semerkant'ı ele geçirerek bağımsızlığını ilân etmiştir.³⁹ 1369'da Belh şehrinde toplanan kurultay tarafından "*Emîr*" seçilmiştir. Timur *emîr* olarak ilân edildiği zaman, Asya'nın uzak doğusu ile batısı arasındaki ülkelerde kudretli ve iç teşkilâtı güçlü bir yönetim mevcut değildi. Afganistan ve İran, İlhanlıların yıkıntısı üzerine konan zayıf hükümdarların elindeydi. Güneyde, yani Hindistan'da birbirlerine başkaldıran beyler mevcuttu. Yalnız batıda Osmanlı Türkleri henüz kuruluş devresinde olmakla birlikte güçlü bir teşkilatlanma içerisindeydi. Kuzey batıda Altınordu devletinde ise saltanat mücadeleleri ile birlikte kargaşa hâkimdi. Uzak Doğu'da Çinliler ise Altay dağlarında Cengiz sülalesinden kalanları kovalamak ve Türk-Moğol uluslarını ezmekle uğraşmıştır.⁴⁰

Emîr Timur, Kazan Halil Han'ın kızı Saray Melik Hatun'la evlenerek "*Han damadı*" anlamına gelen ve ölümüne kadar kullanacağı "*Küregen*" lakabını almıştır.⁴¹ 1372'de Semerkant'a giren Emîr Timur 1375-76'da Hârizm'in Kat şehrini ele geçirmiştir. Celayirliler'i 1379'da dağıtıp Hârizm'i almış ve 1383'de Azerbaycan fethini tamamlamıştır. 1386-89 tarihleri arasında Celayirliler'in kuzeydeki topraklarını da ele geçirmiştir. Karakoyunluların elindeki Ahlât ve Van gibi merkezleri işgal etmiştir. Sonra İran içlerine doğru ilerleyerek Meraga, Rey ve İsfahan'ı almıştır.

³⁸ Yezdi, a.g.e, s. 92-98.

³⁹ Clavijo, a.g.e, s.11.

⁴⁰ Yusuf Ziya Özer, "*Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bakış*", **Bulleten**, Cilt: IX, Sayı:36, TTK, 1945, s. 446.

⁴¹ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, TTK, Ankara 1991, s.7.

Maveraünnehir'i ele geçiren Altın Ordu hükümdarı Toktamış Han üzerine yürüyerek onu yenilgiye uğratmıştır.⁴²

Emîr Timur 1398'de çıktığı Hindistan seferinden büyük ganimetlerle döndükten sonra yeni sefer hazırlıklarına girişmişti. Batıya düzenlemiş olduğu sefer esnasında Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf ile Celayirli Hükümdarı Ahmed, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'e sığınmıştı. Emîr Timur bu iki hükümdarın kendisine teslimini istemiş. İsteği Osmanlı devleti tarafından reddedilince, Emîr Timur Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeğe başlamıştı. Doğu Anadolu'nun birçok şehrini yakıp yıkarak Suriye'ye kadar ilerlemişti. Geri dönerek Anadolu'ya girmiş ve 1402'de Ankara civarında yapılan savaşta Yıldırım Bayezid'in (1360-1402) ordularını yenilgiye uğratıp, İzmir'e doğru ilerlemişti. Anadolu beyliklerine yarı bağımsız olma hakkını tanımıştı. Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra, Osmanlılardan aldığı toprakları geri vererek kısa bir süre sonra 1403'de Anadolu'dan geri çekilmişti. 1404'de hasta olmasına rağmen Çin'deki Ming Hanedanına karşı sefer hazırlıklarına başlamıştı. Bütün kuvvetlerini toplayarak hazine ve ganimetleri de yanına alarak sefere çıkmıştı.⁴³ Ancak bu seferini tamamlayamadan Otrar'da 18 Şubat 1405 tarihinde 69 yaşında ölmüştü.⁴⁴

2.2.1 Hârizm Seferi

Cengiz Han vefat etmeden önce devletini hanedan üyeleri arasında paylaşmıştı. Kuzey ve batı Hârizm bölgesini oğlu Cuci'ye; Hive ve Kat, yâni doğu bölgelerini Çağatay'a vermişti. Cuci oğulları, Hârizm'in idaresini Kongrat kabilesi beylerine vermişti.⁴⁵

Emîr Timur, belli bir süre önce Kongrat kabilelerinden Hüseyin Sufi'nin Hârizm'in doğu bölgelerinin yönetimini elde etmesi üzerine, kendisine adamlar yollayarak, bu bölgenin yıllardan beri Çağatay halkına ait olduğunu ve bölgeyi geri vermelerini istemişti. Ancak Hüseyin Sufi bu teklifi reddedince Emîr Timur, Hârizm üzerine harekete geçmişti. 1371-1379 yıllarında dört kez Hârizm üzerine sefer düzenleyen

⁴² Aka, a.g.e, s.192.

⁴³ Aka, a.g.e, s. 202-209.

⁴⁴ Özer, a.g.m, s. 466.

⁴⁵ Alan, a.g.e, s.32-33.

Emîr Timur'a karşı yenilen Hüseyin Sufi, kederinden ölmüştü.⁴⁶ Onun yerini kardeşi Yusuf Sufi almıştı. Yusuf Sufi, idareyi eline alır almaz, Emîr Timur'a boyun eğmiştir. Soyu Özbek henedanına dayanan ve Hanzâde ismiyle bilinen kızı Süyün Beg'i de Emîr Timur'un büyük oğlu Şehzade Cihangir ile evlendirmeyi teklif etmişti. Emîr Timur, Yusuf Sufi'nin bu teklifini kabul etmişti.⁴⁷ Yusuf Sufi, Emîr Timur'dan Hanzâde'nin çeyiz hazırlıklarını tamamlamak için zaman istemişti. Ancak Yusuf Sufi verdiği sözde durmayarak Hanzâdeyi göndermemiş. Emîr Timur, bunun üzerine bölgeye tekrardan ordu sevk etmişti. Emîr Timur'un ordusunun geldiğini haber alan Yusuf Sufi telaşa kapılıp, Hanzâde'nin çeyiz hazırlıklarını tamamlayıp onu hemen Semerkant'a göndermişti. Hanzâde 1374 yılında Şehzade Cihangir ile evlendirilmiş ve bu evlilikten, Emîr Timur'un sonraki yıllarda kendisine veliaht seçtiği, fakat 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'da vefat eden, torunu Şehzade Muhammed Sultan dünyaya gelmişti. Emîr Timur 1376 senesinde üçüncü kez Hârizm'e hareket ettikten sonra, konumu gereği Deşt-i Kıpçak olayları ile ilgilenmek zorunda kalmış, onun bu durumunu fırsata çeviren Yusuf Sufi, Buhara ve Hazar ötesi Türkmenleri üzerine yağma seferlerine girişmişti. 1379 yılında Emîr Timur, Hârizm meselesini kesin bir çözüme kavuşturmak için dördüncü defa Hârizm üzerine sefere çıkmıştı. Yusuf Sufi Hârizm'de üç ay kadar kuşatma altına alınmış, ancak bu sırada yakalandığı bir hastalıktan kurtulamayarak ölmüştü. Onun ölümü ile beraber Emîr Timur Hârizm'i kesin olarak ele geçirmiş ve yağmalayıp, bol ganimetle geri dönmüştü.⁴⁸

2.2.2 Deşt-i Kıpçak Seferi

Hârizm bölgesine birbiri ardına akınlar düzenleyen Emîr Timur'un yokluğunu fırsat bilen, Sirderya ırmağının doğusunda, Isık göl ve Kâşgar taraflarında oturan Moğollar Maverâünehir bölgesine gelerek yağma hareketinde bulunmuştu. Bunun üzerine Emîr Timur, Deşt-i Kıpçak bölgelerine de ordular göndermişti. 1370 senesine vardığında Emîr Timur, Maverâünnehir'de egemenliğini bütün beylere kabul ettirmiş olduğu halde, bölgenin önde gelen kabilelerinden olan Celayirliler ve bazı emirler onun egemenliğini kabul etmeyerek 1375 senesinde ayaklanmışlardı. Maverâünnehir'in kuzeydoğusunda Hocend yakınlarında yaşayan Celayirlilerin reisi

⁴⁶ Yezdi, a.g.e, s.105-106.

⁴⁷ Alan, a.g.e, s.33.

⁴⁸ Aka, a.g.e, s.7-8; Yezdi, a.g.e, s.107-109; Alan, a.g.e, s.34.

Âdilşah Behram ve Kıpçakların reisi Sar Buka, Emîr Timur'a karşı beraber harekete geçerek Semerkant'a doğru yürümüşlerdir.⁴⁹ Fakat Semerkant hâkimi Ak Buka, şehri Emîr Timur'un oğlu Şehzade Cihangir'e teslim etmediği gibi daha fazla dayanamayacağını anlayınca önce Deşt-i Kıpçak'a kaçıp Ak Orda hükümdarı Urus Han'a sığınmışlar, bir süre burada kaldıktan sonra oradan da ayrılarak, Duğlat emîri Kamereddin'in yanına gitmişlerdir. Ancak Celayir kabilesi yapmış oldukları bu ihanetin cezasını kabileleri dağıtılıp başka beylerin hizmetine verilerek ödemiştir. Emîr Timur, 1375 senesi sonunda Duğlat emîri Kamereddin üzerine yürümüş olsa da, sert geçen kış şartlarından ötürü Semerkant'a geri gelip, kış ayını burada geçirdikten sonra 1376'da tekrar sefere çıkmıştı. Bu savaş neticesinde Moğol emîri, Timur'a yenilerek kaçmıştı. Kaçak olarak hayatlarını idame ettiren Âdilşah Behram ve Sar Buka, Emîr Timur'a ittat etmeyip, ondan kaçmaya devam etmiştir.⁵⁰

Urus Han'dan kaçmış olan Toy Hoca Oğlan'ın oğlu Toktamış ise ilk kez Semerkant'a bulunmuştu. Toy Hoca, Urus Han'ın kardeşi ve aynı zamanda Ak Orda hanedanının önemli fertlerinden biriydi. Urus Han zamanında Hazar Denizi'nin doğusundaki Mangışlak'ta vali olarak görev yapmıştı. Toy Hoca Oğlan, Urus Han tarafından çağrıldığı kurultayda onun bazı kararlarına karşı çıkması sebebiyle öldürülmüştür. Babasının öldürülmesinin ardından kendi hayatını da tehlikede gören oğlu Toktamış, oradan kaçıp 1376 yılında Semerkant'a, Emîr Timur'un yanına sığınmıştı.⁵¹ Toktamış Semerkant'a vardığı sırada Emîr Timur, Isık Göl bölgesinde, Çu ırmağı kenarında, Koçkar yakınlarına (bugünkü Kırgızistan Cumhuriyeti) ulaşmıştı. Zeki ve illeri görüşlü bir hükümdar olan Emîr Timur, onu desteklemiş ve adamlarına ona her konuda yardımcı olmalarını konusunda emirler vermişti. Çünkü Emîr Timur Ak Orda'nın kuvvetlenmesindeki tehlikeyi görmüş ve bunun içinde gerekli önlemleri almaya çalışmıştı. Ak Orda'nın illeride güçlendikten sonra çıkan karışıklıklara son vererek, tüm Deşt-i Kıpçak bölgesine egemen olacağını anlamıştı. Ak Orda ile Altın Orda'nın birleşmesi sonucu meydana gelecek olan güçlü bir komşu devlet, Emîr Timur için ileryen süreçlerde büyük bir tehlike teşkil etmiş olacaktı. Bu sebepten ötürü o, Deşt-i Kıpçak'ta yaşanan bütün konularda lider bir güç olmayı hedeflemişti.

⁴⁹ Alan, a.g.e, s.33-34; Yezdi, a.g.e, s.112-113.

⁵⁰ Yezdi, a.g.e, s.114-117.

⁵¹ Mahkam Abduraimov, **Temur ve Tohtamış**, Gaful Gulam Hamıdagı Adabiyat ve San'at Haşriyatı, Taşkent, 2000, s. 6; Yezdi, a.g.e, s. 117-119; Alan, a.g.e, s.42.

Bu amaçlarla Emîr Timur, Toktamış'a iyi davranmalarını emretmiştir ve kendisi de Özkent'ten Semerkant'a gitmiştir. Emîr Timur Toktamış'ı hoş tutmak adına onun için eğlenceler düzenleyip, kendisine ve adamlarına değerli armağanlar, altın, kumaş, at, katır, çadır, davul, bayrak ve asker vermiştir. Bunlarla birlikte Toktamış'a Otrar ve Savran'ı ve hattâ Ak Orda'nın başkenti Suğnak'ı da vermiştir. Ancak Toktamış'ın gidip, kendisinin Suğnak'ı ele geçirmesi gerekmişti. Ak Orda Hanı Urus Han ise kendi tahtına oğlu Kutluk Buka'yı bırakarak idil dolaylarında sefere çıkmıştı. Emîr Timur tarafından büyük destek alan Toktamış, Ak Orda üzerine sefere çıkıp yapılan ilk savaşta Urus Han'ın oğlu Kutluk Buka'yı öldürmüştü. Ancak buna rağmen savaşın sonunda Toktamış yenilip, kaçmak zorunda kalmıştı. Akabinde tekrar gelip Emîr Timur'a sığınmıştı. Buna rağmen Emîr Timur Toktamış'ın almış olduğu yenilgiden sonra onu tekrar silahlandırarak, eskisinde daha güçlü bir ordu ile göndermişti. Toktamış'ın yapmış olduğu bu seferde yenilgiyle sonuçlanmıştı. Toktamış'ın mağlubiyetinden sonra Emîr Timur'un huzuruna Mangıt kabilesine üye olan İdigu da kaçıp sığınmıştı. İdigu verdiği havadiste Urus Han'ın asker toplamış olduğunu ve Toktamış'ı yakalamak için geleceğini haberdar etmişti. Savaş öncesinde idil boyunda sefere çıkmış bulunan Urus Han, Emîr Timur'dan Toktamış'ı oğlunu öldürdüğü için kendisine teslim edilmesini istemiş ancak Emîr Timur kendisine sığınan birini vermeyeceğini bildirmişti.⁵² Sert kış koşulları sebebiyle iki taraf arasında ciddi bir çarpışma yaşanmamıştır. Bu olaylardan kısa bir süre sonra Urus Han ölmüş ve yerini büyük oğlu Toktaki almıştı. Babasının ölümünün ardından Urus Han'ın oğlu Toktaki de ölünce hâkimiyet Timur Melik Oğlan'ın eline geçmişti. Bunun üzerine Emîr Timur, Toktamış'ı dördüncü defâ ordusuyla beraber 1378 yılında Ak Orda üzerine sefere göndermişti. Toktamış bu seferde galip gelerek, Ak Orda'da hâkimiyeti ele geçirmeyi başarmış, Suğnak Savran gibi şehirleri de zapt etmişti. Toktamış bundan sonra Emîr Timur'un desteği ile devlet idaresinde düzenlemelere başlamış, güçlü bir ordu toplayıp İdil Irmağının kıyısındaki şehirleri ele geçirmeye başlamıştı.⁵³

⁵² Mahammad Verdiyev, "*Altın Orda Devleti'nde Nasıreddin Toktamış Han Dönemi (1379-1397)*", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 44; Alan, a.g.e, s.43; Yezdi, a.g.e, 118-119.

⁵³ Aka, a.g.e, s.8-10; Alan, a.g.e, s.43-46; Yezdi, a.g.e, s.119-120.

2.2.3 Horasan Seferi

Emîr Timur 1370 senesinde Maveraünnehir'de egemenliği ele geçirdiği sırada, İran bölünmüş ve karışıklıklar baş göstermişti. “Herat merkezli Horasan'da Kertler (1245-1383), Sebzvar merkezli Horasan'ın batı taraflarında Serbedarlılar (1337-1381), Curcan merkez Astarabad, Damgan, Bistam ve Simnan taraflarında, Toga Timurlular (1337-1410), Şiraz merkezli Fars ve Kirman bölgelerinde Muzafferliler (1294-1393) Bağdat merkezli olmak üzere Irak-ı Arap, Irak-ı Acem ve Azerbaycan bölgelerinde ise Celayirliler” hüküm sürüyorlardı.⁵⁴ Kert hükümdarı Melik Muizeddin 1370 yılında ölmüştü. Tahta geçen oğlu Melik Gıyâseddin Pîr Ali, babasını aksine Emîr Timur ile dostluk bağları kurmaktan yana değildi. 1380 yılına gelindiğinde Horasan Serbedarlılar, Toga Timurlular, Kertler ve Muzafferliler arasında bitmek tükenmek bilmeyen mücadeleler baş göstermişti. Emîr Timur, Horasan'da yaşanan bu karışıklıklardan faydalanarak 1380 yılında o zamanlarda henüz on dört yaşında olan olan oğlu Şehzade Miranşah'ı ve yanına güvendiği birkaç beyler ile birlikte elli koşunluk kuvvet ile beraber Horasan'a göndermişti. Şehzade Miranşah ve beyleri önce Fuşenc kalesini ele geçirmişler, ardından Emîr Timur ise Herat üzerine yürümüştü. Gıyâseddin Pîr Ali, şehrin surlarına güvenerek, bütün hazırlıklarını tamamlayıp muharebe için Emîr Timur'u bekliyordu. Emîr Timur, ordusuyla beraber gelip şehri kuşatma altına almıştı. Şehrin dayanamayacağını anlayan Gıyâseddin Pîr Ali, huzura gelerek 1381 yılı nisan ayında şehri Emîr Timur'a teslim etmişti. Emîr Timur, Melik'in bu hareketinden ötürü onu bağışlayıp kışı geçirmek için Buhara'ya dönmüştü. Emîr Timur, Buhara'da kışı geçirdiği esnada Serbedarlılar'dan Hoca Ali Müeyyed'in adamları gelerek Toga Timurlulardan Emîr Veli'nin Sebzvar yöresine doğru yürüdüğü haberini iletmiştir. Bunun üzerine Emîr Timur, 1382 yılında tekrar Horasan bölgesine yürümüş. Yolculuk sırasında Serahs'da bulunan oğlu Şehzade Miranşah ve Herat'taki Gıyâseddin Kert de gelip ana orduya katılmıştı. Emîr Timur'un ordusu tarafından Kelat, Kahkaha ve Turşiz kaleleri ele geçirilince, Muzafferlilerden Şah Şuca'nın elçisi armağanları ve mektubuyla beraber huzura

⁵⁴ Alan, a.g.e, s. 36.

gelmişti. Emîr Timur da yapılan bu hareket üzerine elçiye kıymetli hediyeler vermiştir.⁵⁵

Dostluklarının pekiştirilmesi için torunu Şehzade Pir Muhammed'e Muzafferli sülalesinden bir kız istemişti. Daha sonra ordusuyla birlikte Mazenderan taraflarına doğru hareket etmiştir. Emîr Timur, güvenliği sağlamaları için Horasan'ın her tarafına oğlu Şehzade Miranşah'ın beylerini tayin etmişti. Emîr Timur'un bölgeden ayrılmasını fırsat bilen bazı kabilelerin Herat'ta ayaklanmaları üzerine, Emîr Timur oğlu Şehzade Miranşah'ı ayaklanmayı bastırmak üzere bölgeye göndermişti. Şehzade Miranşah hemen yola çıkıp, bölgeye gelerek ayaklanmayı şiddetle bir şekilde bastırmıştı. Bu olaylar yaşanmadan önce Herat'ın teslim edilmesinden sonra Semerkant'ta ayrılması yasaklanan Kert ailesinin mensupları ayaklanmadan sorumlu tutulup, başta Gıyâseddin Pîr Ali olmak üzere hepsi öldürülmüştür. Böylece Herat ve yöresinde yaklaşık yüz kırk yıldan beri hüküm sürmekte olan Kert hanedanı sona ermiştir. Aynı yıl içinde Emîr Timur, Serbedarlıların başkenti olan Sebzar üzerine yürümüştür. Serbedarlı imamlarından Ali Müeyyed baş edemeyeceğini anlayınca teslim olmak zorunda kalmıştı. 1386 yılına kadar Emîr Timur'un yanında kalan imam daha sonra, bir bahane ile öldürülmüştür. Burada asayiş sağladıktan sonra 1383 yılında Sistan'a yürüyen Emîr Timur Sistan şahlarından Şah Kutbeddin ve adamlarını tutuklamış, daha sonra Semerkant'a göndermişti. Oradan Bust üzerinden Hilmend suyuna Horasan seferi esnasında kendisine tabi olan Astarabad, Damgan, Simnan ve Mazenderan hâkimi Toga Timurulardan Emîr Veli'nin varlığı Emîr Timur'u huzursuz etmişti. Bunun üzerine 1381 yılında Emîr Timur, İsfereyin'i ele geçirerek, Astarabad'a kadar ilerlerken Emîr Veli'nin kaçmış olduğu haberini almıştır. Emîr Timur'un bölgeden ayrılmasını fırsat bilen Emîr Veli daha sonra ülkesine yeniden hâkim olmuştur. Ancak sevinci fazla sürmemiştir. 1384 yılında Emîr Timur'un ordusu bölgeye tekrar gelince Emîr Veli Azerbaycan taraflarına kaçmış, ülkesi ise elden çıkmıştı.⁵⁶

⁵⁵ Şamî, a.g.e, s. 81; Yezdî, a.g.e, s.124-125.

⁵⁶ İsmail Aka, "Timur", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XLI, İstanbul 2012, s.173-174; Aka, a.g.e, s.11-13; Yezdî, a.g.e, s.125-127; Alan, a.g.e, s.36-37.

2.2.4 Gürcistan Seferi

Gürcistan, her zaman olduğu gibi Emîr Timur zamanında da Türklerin ilgi odağı olan bir bölge olmaya devam etmişti. Emîr Timur, Müslüman bölgelere sefere çıktığı gibi gayri Müslim bölgelere de seferlerde bulunmuştu. Özellikle, halkı Hristiyan olan Gürcistan'a karşı gaza amacıyla pek çok sefer düzenlemişti. Emîr Timur Müslüman, Gayrimüslim ayrımı yapmadan dünyanın birçok bölgesini hâkimiyeti altına alma amacıyla hareket etmiş olsa da, Emîr Timur, Gürcistan'a daha çok gaza yapmak amacıyla seferler düzenlemişti.⁵⁷ Ancak bazı Rus-Gürcü tarihçilere göre Emîr Timur'un Gürcistan'a düzenlemiş olduğu ilk seferlerinin amacı, Altınordu hükümdarı Toktamış ile aralarında yaşanan anlaşmazlıktır. Çünkü Toktamış Han Gürcülerle birlikte işbirliği yapmadan İran'a karşı herhangi bir saldırıda bulunamazdı. Rus-Gürcü tarihçilere göre, 1385 yılında Toktamış Han ordusuyla beraber Azerbaycan'a saldırmıştı. Tebriz'i işgal ederek Tebriz halkını acımasızca kılıçtan geçirmiştir. Altınordu askerleri önlerine çıkan tüm şehirleri yağmalamıştır. Böylelikle sayısız ganimetlerle ülkelerine dönerken Güney Kafkasya bölgesinde önlerine gelen her şeyi yakıp yıkmışlardır. Bu durumdan haberdar olan Emîr Timur, derhal harekete geçerek Tebriz'i işgal etmiştir. Kuzeyde bulunan Altınordu hanedanlığına karşı saldırı düzenlemek üzere Gürcistan'a doğru harekete geçmiştir. Emîr Timur'un Gürcistan üzerine gerçekleştirdiği ikinci seferi 1393 yılında olmuştur. Bu seferin nedeni, Kral Bagrat'ın Emîr Timur'a boyun eğmeyip kral olduktan sonra isyan etmesidir. Emîr Timur, Gürcistan'a geldikten sonra Bargat'ın bu ihanetine karşılık Tiflis'i yağmalamış ve bütün kakheti ve kartli arasındaki yerleri yıkıma uğratmıştı. Hristiyan din adamlarına ve abidelerine saldırıda bulunmuştu. Gerçekleştirilen bu seferlerin sonucunda ise Emîr Timur, Gürcü krallıklarını kendisine cizye ve haraç ödemek zorunda bırakmıştı. 1387 ile 1403 seneleri arasında, Emîr Timur altı kez Gürcistan topraklarına yönelmiş ve yöreyi uzun bir süre toparlanamayacak bir durumda bırakmıştı.⁵⁸

⁵⁷ Yezdi, a.g.e, s.153; Alan, a.g.e, s.37; Andican, a.g.e, s.196.

⁵⁸ Kazım Paydaş, "Timur'un Gürcistan Seferleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 1, 2006, s.419-437; Andican, a.g.e, s.169; Alan, a.g.e, s.46-47; Yezdi, a.g.e, s.153-154.

2.2.5 Üç Yıllık Seferi (1386-1388)

Emîr Timur'un 1386 yılı başında başlayıp, 1388 sonunda sona eren ve birçok muharebeleri içine alan üç yıllık seferi "*Timur'un üç yıllık seferi*" diye bilinir. Horasan'a yaptığı seferler sırasında İran üzerinede sefer düzenlemeyi ihmal etmeyen Emîr Timur, kalabalık bir orduyla İran ülkesin'e girmişti. Emîr Timur 1386 yılında Semerkant'tan ayrılarak İran'a doğru hareket etmişti. Mazenderan'da Firuzkûh'a vardığında Sari hâkimi Seyyid Kemaleddin ve oğlu Gıyâseddin, Emîr Timur'un huzura gelip Emîre bağlılıklarını bildirmiştir, Burada hâkimiyetini sağladıktan sonra son zamanlarda hac kervanlarına saldırıp malarını yağmaladıkları söylenen Luristan hâkimi Melik İzzeddin'i cezalandırmak amacıyla Hurremâbâd'a gelerek bu yöreyi yağmalayıp tahrip etmişti. Melik İzzeddin oğullarıyla birlikte ele geçirilip Semerkant ve Türkistan taraflarına gönderilmiştir.⁵⁹

Emîr Timur bölgede düzeni sağladıktan sonra Azerbaycan'a yönelmiştir. Zira Bağdat'ta olan Celayirli Sultan Ahmed'in Tebriz'e hareket ettiğinin haberini işitmişti. Kısa süre önce Sultan Ahmed'in, Emîr Timur'un Azerbaycan'a doğru yola çıktığını haber alınca Tebriz'den çıkıp Bağdat'a geri gelmesinden sonra şehir kolay bir şekilde ele geçirilmişti. Yazı Tebriz bölgesinde geçiren Emîr Timur baharın gelişiyle beraber harekete geçip, Nahcivan ve Kars bölgesinde yeni fetih hareketlerinde bulunduktan sonra Tiflis'e gelmiştir. Gürcüler'e sefer düzenleyip, Tiflis'i ele geçirip Şirvan ve Gilân meliklerini de kendine bağladıktan sonra, bir av eğlencesi düzenleyerek kışı geçirmek için Karabağ'a gelmişti. Emîr Timur'un Kuzey İran ve Azerbaycan bölgelerini aldığı dönemde XIII. ve XIV. yüzyıllarda Cuci ulusu ile İlhanlılar arasında olduğu gibi Kafkaslarda yaşanacak yeni mücadelelere ev sahipliği yapacaktı.⁶⁰ Çünkü zamanında Emîr Timur'un yardımı ile tahtı ele geçirmiş olan Toktamış, ardından Mamay'a karşı harekete geçmiş ve onu Kalka ırmağı kıyısında ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Durum böyle olunca bütün Deşt-i Kıpçak bölgesine hâkim olmuştu.⁶¹

⁵⁹ Gürsoy Solmaz, "*Timur ve Seferleri*", *Atarürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türkler Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 1, 2002, s.934-935; Andican, a.g.e, s.1168-169.

⁶⁰ Yezdi, a.g.e, s.154; Alan, a.g.e, s.40; Andican, a.g.e, s.169-170.

⁶¹ Aka, a.g.e. s. 13.

Emîr Timur'un vermiş olduğu destek sayesinde Astarhan'dan Bulgar'a kadar uzanan İdil boyları, Kuzey Kafkasya, İdil'in batısındaki sahalar ve Kırım Toktamış'ın hâkimiyeti altına girmişti. Eski Altın Orda devletine sadece Hârizm bölgesine kadar değildi. Bu bölgede aynı zamanda Emîr Timur'un eline geçmişti. Mamay'ı yenilgiye uğratıktan sonra ele geçirilen armağanları askerlerine dağıtan ve ordusunu tekrar silahlandıran Toktamış, 1382 yılında gerçekleştirdiği başarılı Moskova seferinden sonra Emîr Timur'un desteği sayesinde güçlenerek hâkimiyet mücadelelerinde kendini göstermeyi başarmıştı. Ancak giderek güç kazanan Toktamış desteğini aldığı Emîr Timur'a karşı gelmeye ve onunla dostluğunu devam ettirmek yerine düşmanlık yolunu girmeyi seçmişti. Emîr Timur'un yardımı ile tahta oturan Toktamış, Mamay'ı yenip ve başarılı Moskova seferinden sonra, 1383 yılında Hârizm'de kendi adına para bastırmıştı. Bu hareketi onun Hârizm'den vazgeçmek niyetinde olmadığını ve bölge üzerinde hak iddia ettiğini göstermişti. Emîr Timur, ise o sıralarda İran'daki işleri düzene sokmakla uğraşmaya başlamıştı.⁶² Kuzey İran'ı ele geçiren Emîr Timur, artık Azerbaycan'da da hâkimiyet alanını genişleterek bölgeye yerleşmeye çalışmıştı. İlhanlılardan sonra Azerbaycan'a hâkim olan Celayirlilerden Sultan Ahmed zayıf bir şahsiyet olup, bölgede durumu tam olarak hâkimiyeti altına almış değildi. Bölgenin içinde bulunduğu durum ve Emîr Timur'un Azerbaycan için hazırladığı planları öğrenen Toktamış, Tebriz üzerine yürümeye karar vererek, Derbend ve Şirvan bölgesinden geçerek, 787 (1385-86) yılı kışında Tebriz'e gelmiş. Tebriz'e gelen Toktamış öncelikle büyük bir vergi karşılığında anlaşmaya varmış. İki yüz elli tümen altın toplanıp teslim edilmesine rağmen Toktamış, kararını değiştirerek bu büyük ganimetle yetinmeyip anlaşmayı bozarak, Tebriz'e girip, şehri yağmalatmıştır. 1386'da Toktamış büyük bir ganimetle Azerbaycan'dan ayrılmış, çok geçmeden de Emîr Timur buraya gelmişti. Zamanında, Altın Orda hanlarıyla Memlûk sultanları arasında İlhanlılara karşı olduğu gibi, şimdi de tarih tekerrür etmiş, Emîr Timur'a karşı ittifak teşebbüsleri başlamıştı. 788 (1386-87) yılı kışında Emîr Timur, Azerbaycan'ın kışlak karargâhında Karabağ'da bulunduğu sırada, Toktamış'ın askerleri Derbend'den geçerek, Samur Irmağı kıyısına gelmişlerdi. Emîr Timur onlara karşı bir kuvvet göndermiş, ancak kuvvetlerinden Toktamışa karşı vuruşmaya girişmemelerini emretmişti. Toktamış'ın askerleri saldırıya geçtikleri takdirde bile, birliklerin geri dönüp, esas kuvvetlere katılmaları emredilmiş. Bu gönderilen

⁶² Andican, a.g. e, 170.

kuvvetler ırmağa yaklaşınca Toktamış'ın ordusu ile karşı karşıya gelmişler, buyruk uyarınca geri dönmek istemelerine rağmen, bunu gerçekleştirememiş ve vuruşmaya başlamışlardı.⁶³ Çatışma devam ederken oğlu Şehzade Miranşah, idaresindeki Emîr Timur'un ordusu da birliğe yetişmiş. Böylece savaş başlamış ve zaferi kazanan taraf Şehzade Miranşah ve ordusu olmuştur. Toktamış ise geri çekilerek, Derbend'e doğru hareket ederek bölgeden uzaklaşmıştı.

Emîr Timur Karabağ'da olduğu sırada başta Van Gölü yöresi olmak üzere Doğu Anadolu'da bir devlet olmaya başlayan Kara Koyunlu Türkmenlerinin lideri olan Kara Mehmed üzerine yürümüştü. Türkmenler, geri çekilerek Çapakçur bölgesinde sarp dağlardaki geçitleri kapatarak, Emîr Timur'un gönderdiği kuvvetleri yenilgiye uğratmıştır.⁶⁴ Kara Mehmed'i ele geçiremeyeceğini anlayan Emîr Timur İran'a dönerek, Meraga yakınlarına geldiğinde Muzafferlilerden Zeynelâbidin'e adamlar göndererek, babası Şah Şuca'nın ölmeden önce kendisine gönderdiği bir mektupta "*babasının onu kendisine emânet ettiğini*" dolayısı ile yanına gelmesini istemişti. Zeynelâbidin bu davete aldırış etmediği gibi, Emîr Timur'un gönderdiği adamların da geri dönmelerine izin vermemişti. Bu yüzden Emîr Timur, 1387 yılı güzünde Hemedan üzerinden yola çıkarak İsfahan'a gelmiş. Burada şehir halkından bir miktar para istemekle yetinilmiş, ancak parayı toplayacak olan tahsildarların sert hareketlerinden dolayı halk ayaklanıp, tahsildarları öldürmüştü. Bunu duyan Emîr Timur bir hücumla şehri ele geçirerek halkın öldürülmesini buyurmuştu. Ardından Şiraz'a gelmiş, Zeynelâbidin de kaçarak Şuşter'e gitmiş olmasından ötürü şehir 1387 yılında kolayca ele geçirilmişti.⁶⁵

2.2.6 Toktamış Üzerine Seferi

Azerbaycan'da Şehzade Miranşah'a karşı başarısızlığa uğrayan Toktamış, Emîr Timur'un Güney İran'da bulunmasını fırsat bilerek doğuya doğru hareket ederek 1387 yılında Suğnak'tan geçip, Sevrana gelmiş fakat şehre girememişti. Emîr Timur ile Toktamış aralarında er ya da geç kaçınılmaz bir savaşın gerçekleşeceğini tahmin ettiklerinden karşılıklı olarak savaş hazırlıklarına başlamıştı. Toktamış'ın Deşt-i Kıpçak'ın zengin kaynaklarına ve insan gücüne dayanan güçlü bir ordusu vardı. 1833

⁶³ Yezdi, a.g.e, s.156; Alan, a.g.e, s.40-41; Andican, a.g.e, s.170.

⁶⁴ Yezdi, a.g.e, s.158; Andican, a.g.e, s.170.

⁶⁵ Aka, a.g.e, s.12-15; Andican, a.g.e, s.171-172; Yezdi, a.g.e, s.160.

yılı sonunda sefere çıkan Toktamış Savran'ı Kuşatınca Emîr Timur Endican'dan Şehzade Ömerşeyh ile Horasandaki Şehzade Miranşah'ında kuvvetlerinin kendisine katılmasıyla Maverünnehir kuvvetleriyle birlikte Toktamış üzerine yürümüştü. Emîr Timur, Toktamış'ın öncü kuvvetleriyle küçük çarpışmalar yaparak Başkent'e geri dönmüştü. 1390 yılı sonbaharında Emîr Timur Semerkant'tan Deşt-i Kıpçak'a doğru yola çıkmıştı. O, yılın kışını Taşkent'te geçirmişti.⁶⁶

Emîr Timur, 1391 Ocak ayı sonunda Taşkent'ten Otrar'a doğru ilerleyerek buraya yakın kara saman denilen bölgede Toktamış'ın elçileri ile görüşmüştü. Elçilere “*onun sözüne ve işine güvenilmez*” diyerek, elçilerin Toktamış'ın özür içeren isteklerine inanmayarak, elçileri kendisine kılavuz olarak kullanıp Toktamış üzerine yürümüş ve nihayetinde iki ordunun öncü kuvvetleri İtil Irmağına yakın bir mevkiide karşılaşmıştı. Emîr Timur ordusunu yedi kola ayırarak, yedi kol düzenine göre, muharebe saflarını teşkil etmişti. 18 Haziran 1391 Pazar günü Toktamış, Emîr Timur, ordusunun zayıf noktasından haberdar olduğu için, Sulduz aşiretinin bulunduğu yöne saldırarak onları geri püskürtmeyi başarmıştı. Ardından, sol koldaki Şehzade Ömerşeyh'in üzerine taarruza geçince, Emîr Timur da bütün cepheye hücum emrini vermiş. Bu savaşın dönüm noktası oldu ve Toktamış bozguna uğrayıp kaçmıştı. “*Kunduzca savaşı*” denilen” bu savaşta zafer kazanan Emîr Timur, İtil ırmağını geçemeyerek güneye doğru hareket ederek Altın Orda'nın (Altınordu) önemli merkezlerinden olan Saray ve Astırhan şehirlerini yağma etmişti. Bolca ganimet ele geçirerek sonbaharda Taşkent'e varmıştı. Emîr Timur burada dinlendiği sırada Toktamış'ın elçisi gelip bağlılığını arz etmişti. Emîr Timur daha sonra Savran ve Otrar üzerinden tekrar Semerkant'a dönmüştü.⁶⁷

2.2.7 Beş Yıllık Seferi (1392-1397)

1392'de başlayıp 1397 yılına kadar belli aralıklarla devam eden bu seferler Emîr Timur tarafından komuta edildiği için “*Timur'un beş senelik seferi*” denilmiştir. Güney İran'ın Fars bölgesine giren Emîr Timur Muzefferilerden Şah Mansur'a karşı harekete geçmişti. Kendini Şiraz'a kapatan ve hâkimiyetini reddeden Şah Mansur ile Emîr Timur arasında Şiraz yakınlarında 29 Mart 1393 yılında savaş vuku bulmuştu.

⁶⁶ Yezdi, a.g.e, s.172-174; Alan, a.g.e, s.47-50; Andican, a.g.e, s.175-178.

⁶⁷ Solmaz, a.g.m, s. 934-935; Andican, a.g.e, s. 179-183; Alan, a.g.e, s.56-59; Yezdi, a.g.e, s.192-196.

Şah Mansur, gerçekleşen bu muharebbede Emîr Timur'un oğlu Şehzade Şahrüh'un askerleri tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine Emîr Timur bütün Şiraz ve Kirman ülkesini oğlu Şehzade Ömerşeyh'e vermişti.⁶⁸

Semerkant'a geldikten sonra Emîr Timur'un oğlu Şehzade Miranşah, Herat'a gitmek için yola çıkmıştı. Ayrıca Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Pir Muhammed'in yanına güvendiği adamlarını ve birkaç askeri alarak, Gazneli Mahmud tahtı olan Gaznin, Kabil ve Kandahar yöresi ile birlikte Sind Irmağın'a kadar olan toprakları hâkimiyeti altına alması için gönderilmişti. Ancak Toktamış'a karşı gerçekleştirilen sefer sırasında İran'daki bazı yerli kabilelerin Emîr Timur'un yokluğunu fırsat bilip ona destek olmamaları üzerine Emîr Timur 1392 yılı haziran ayında yola çıkarak Buhara'ya gelmişti. Buradan Ceyhun Irmağı'nı geçerek, Mazenderan'a gelen Emîr Timur bölgeyi kendine bağlamıştı. Sâri hâkimi Seyyid Kemaleddîn hanımları ile birlikte gemiye bindirilip Hârizm'e, gönderilmişti. Oğulları Taşkent'e, diğer yakınları ise Semerkant'a gönderilmişti. Böylece Emîr Timur ülkesinin sınırlarını Irak-ı Arab'a kadar dayandırmıştı. Bu sırada Anadolu'da güç dengeleri değişmeye başlamıştı. Henüz Orta Anadolu'ya hâkim olamamış bir Osmanlı devleti, Sivas-Kayseri bölgesinde Kadı Burhaneddin Ahmed, yapılan mücadelelerden sonra Osmanlı hâkimiyetini tanımak zorunda bırakılmıştı. Karamanoğulları, Erzincan'da Erzincan emîrliği, Doğu Anadolu'da Karakoyunlular, Maraş dolaylarında Dulkadiroğulları, Güneydoğu Anadolu'da Akkoyunlular bulunuyordu. Anadolu'da herhangi siyasî bir birlik bulunmuyordu.⁶⁹ Orta Doğu'da siyasî varlığını devam ettiren diğerlerine oranla hala güçlü bir unsur sayılan Memlûk devleti vardı. Sınırları Malatya'ya kadar uzanan Memlûk devleti Anadolu'ya hâkim olmakla birlikte, iç mücadelelerden dolayı yıpranmaya başlamıştı. Mazenderan'ı ele geçirdiği sırada oğlu Şehzade Miranşah ve torunları Şehzade Muhammed Sultan ile Şehzade Pir Muhammed'i Kazvin ve Sultaniye taraflarına gönderen Emîr Timur'un kendisi ise Fars bölgesini ele geçirdikten sonra Şiraz'ı da fethedip, İsfahan, Hemedan üzerinden gelerek 1393 yılı Ağustos ayında Bağdat üzerine yürümüştü. Emîr Timur'un üzerine geldiğini haber alan Celayir hükümdarı Sultan Ahmed Bağdat'tan ayrılarak kimsenin kendisini takip

⁶⁸ Şâmî, a.g.e, s. 161-166; Alan, a.g.e, s.61; Andican, a.g. e, s.185.

⁶⁹ Esterâbâdî, Aziz b. Erdeşir, **Bezm û Rezm**, (Çeviren: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2014, s.428-435; Yezdî, a.g.e, s.197; Andican, a.g.e, s.186.

etmemesi için Dicle üzerindeki bütün gemileri batırıp, köprüyü yıktırmıştı. Kendisi de Dimaşk'a yönelmişti.⁷⁰

Emîr Timur'un Bağdat sınırına gelip dayanması burada bulunan devletlerin merkezinde huzursuzluklara yol açmıştı. Bağdat'ı zapt ettikten sonra tüccarların yollarını keserek mallarını alan birtakım kimselerin sığınmış buldukları Bağdat'ın kuzeyindeki Tekrit üzerine 1393 yılında yürüyen Emîr Timur bir haftalık kuşatmanın ardından burayı ele geçirmişti. Emîr Timur buradan Erzincan emîri, Karamanoğlu, Dulkadiroğlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beyleri ile Sivas-Kayseri hâkimi Kadı Burhaneddin'e mektuplar göndererek, kendisine itaat etmelerini istemişti. Memlûk sultanı Berkuk'a ise kalabalık bir elçi heyeti göndermişti. Emîr Timur, göndermiş olduğu elçilerden haber beklemeden fetihlerine devam etmişti. Kerkük, Altınköprü, Erbil, Musul, Mardin ve Diyarbekir'i fethedip, Van gölünün kuzeyindeki Aladağ'a gelip burada dinlenmişti. Buradan Doğu Anadolu'nun çeşitli şehirlerinin fethi için asker sevk eden Emîr Timur kendisi de Üçkilise'ye gelmişti. Burada iken Erzincan emîri Mutahharten gelerek kendisine bağlılığını bildirmişti.⁷¹

Memlûk Sultanı ise Emîr Timur'a onun gönderdiği elçileri öldürmekle cevap vermişti. Emîr Timur, bunun üzerine Suriye'ye yürüme kararı almıştı. Öte yandan Anadolu'da da durum onun lehine gelişmeler göstermekte idi. Karamanoğlu Alaaddin Bey, Emîr Timur'un mektubuna, Kadı Burhaneddin ve Yıldırım Bayezid ile aralarını bozuk olmasından ötürü olumlu cevap vermişti. Emîr Timur ister Suriye, ister Anadolu hangi devlet üzerine sefer düzenleyecek olursa, kendisininde bu seferlerde yer alacağını bildirmişti. Dulkadiroğlu Suli Bey ise göndermiş olduğu elçiler vasıtasıyla Emîr Timur'u kendisini devamlı tehdid eden Memlûkler üzerine sefere çıkması için kışkırtmıştır. Kadı Burhaneddin, Emîr Timur'un itaat isteğini kabul etmediği gibi onun göndermiş olduğu mektubun bir suretini Memlûk Sultanına, bir suretini de Osmanlı Sultanına göndermişti. Kadı Burhaneddin'in bu çabaları kısa zamanda amacına ulaşmıştır. Emîr Timur'a karşı Bayezid, Berkuk, Toktamış ve Kadı Burhaneddin arasında birlik kurulmuştu. Fakat çok geçmeden

⁷⁰ Saadettin Baştürk, “*Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri, Bu Seferlere Karşı Koyma Çabaları ve Sonuçları*”, **International Journal of History**, Cilt: II, Sayı: Özel Sayısı, 2010, s.17-21; Şamî, a.g.e, s.169-173; Alan, a.g.e, s.61; Andican, a.g.e, s.187.

⁷¹ Esterâbâdî, Aziz b. Erdeşir, a.g.e, s. 466-475; Andican, a.g.e, s.188-196; Şamî, a.g.e, 173-176; Yezdî, a. g.e, s.219-231.

Emîr Timur bu birliği bozmak üzere harekete geçmiş ve Sivas'a doğru ilerlemeye başlamıştı. Ancak Erzurum'a kadar gelmiş olan Emîr Timur'un verdiği ani bir karar neticesinde bu seferden vazgeçmişti. Emîr Timur'un bu seferden vazgeçmesinin sebebi; kararını değiştirip Toktamış üzerine yürümüştü. Çünkü Anadolu'nun şuan ki hali ve kendisine karşı kurulmuş olan ittifakları göz önünde bulundurduğunda o, bu durumda Anadolu'ya girdiği takdirde kuzeyden Altın Orda, güneyden ise Memlûk kuvvetlerinin kendi üzerine yürüyeceğini tahmin etmiş olmalıdır.⁷²

2.2.8 Hindistan Seferi (1398-1399)

Emîr Timur, 1392 yılında Sind Irmağı'na kadar olan toprakları Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Pir Muhammed'e verilerek, şehzadeyi bu bölgenin güvenliğini sağlaması için göndermişti. Beş Yıllık Sefer'inden dönen Emîr Timur Hoten ve Çin bölgesi üzerine sefere çıkmak için hazırlıklara başlamıştı. Hatta sınır boylarına torunu Muhammed Sultan'ı göndererek sefer için gerekli hazırlıkları yapmasını buyurmuştu. Emîr Timur hazırlıklarını tamamladığı halde birdenbire kararını değiştirerek Hindistan üzerine yürümeye karar vermişti. Kaynaklar Emîr Timur'un böyle bir karar almasının sebebi olarak bundan sonra gerçekleştirmeyi düşündüğü seferlerine maddî kaynak sağlamak için yapmış olduğunu öne sürmektedirler.⁷³

Hindistan seferinin ön hazırlığını yapanlar Emîr Timur'un bu bölgede yaşayan casusları olmuştur. Casusların getirmiş oldukları haberlere göre Hindistan'ın her eyaletinde vali ve komutanların devletin gücünü kötüye kullanarak bağımsızlıklarını ilan ettiklerini, Firuz Şahın torunu genç sultan Mahmud'un Delhi'de kendisine karşı mücadele girmiş olan soylular üzerinde otorite kuramadığını bildirilmişti. Kısacası, Hindistan'ın bütün eyaletlerinde birer saltanat kavgası vardı. Emîr Timur casuslarından aldığı bilgiler sayesinde, Delhi İmparatorluğu'nun bulunduğu kargaşadan yararlanmak istemiş ve 1398 yılında Hindistan'a doğru harekete geçmişti.⁷⁴

⁷² Aka, a.g.e, s.17-20; Yezdi, a.g.e, s.223-232; Andican, a.g.e, 188-198; Alan, a.g.e, s.61-62.

⁷³ Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:6, 2014, s. 190-191; Alan, a.g.e, s.63; Şamî, a.g.e, s.206-208; Andican, a.g.e, s.204; Yezdi, a.g.e, s.277-278.

⁷⁴ Kazım Paydaş, "Emir Timur'un Fetihlerinde Haber Alma Teşkilatının Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Cilt: XXVIII, Say, 46, 2008, s.41.

Emîr Timur 1398 yılının mart ayında Hindistan üzerine sefer düzenlemek için yola çıkmıştı. Yolu üzerinde Kabil yöresinde oturan putperestleri bertaraf ettikten sonra fetihlerde bulunup, Sind Irmağı'nı geçerek, etrafa asker sevk etmişti. Pencab ve Sind bölgelerinde merkezi Delhi olmak üzere Tuğluk hanedanından II. Mahmud Han'ın, hâkimiyetindeydi. Emîr Timur yolu üzerindeki putperestleri yenilgiye uğrattıktan sonra Hindistan'ın en tanınmış kalelerinden biri olan Batnir'i fethedip, pek çok tutsak ve ganimeti ele geçirip, Delhi yakınında Tuğluk hükümdarı ile karşılaşmıştı. Mahmud Han bu muharebede yenilerek kaçmıştı. Şehir, Emîr Timur ve ordusu tarafından ele geçirilmişti.⁷⁵

Emîr Timur Delhi'de on beş gün geçirip, Hindistan'da tahta oturmuştur. Burada çeşitli eğlenceler düzenlemiştir. Emîr Timur bölgeden ayrılmadan önce Seyid Hızır Han'ı Multan ve Pencab idaresini vermişti. Hızır Han on üç sene Delhi sultanı olarak görev yapmıştır. Emîr Timur 1398 yılında artık kuzey Hindistan'ı ele geçirmiş Müslüman mahalleleri hariç her tarafı yıkıp yağmalamıştı. Budist ve Hinduların yaşadığı yerleri yok ederek birçok fil ve Hindistanın bitmek tükenmek bilmeyen ganimetleriyle birlikte 29 Nisan 1399 tarihinde ülkesinin başkenti Semerkant'a dönmüştü.⁷⁶

Emîr Timur'un Hindistan'a düzenlediği seferin asıl amacı, Hindistan tamamında İslam dinini yayarak bu coğrafyada siyasî ve askerî egemenlik kurmaktır. Delhi'de on beş gün eğlence ile vakit geçiren Emîr Timur, Hindistan yöneticilerinin egemenliğine son vermiştir. Gitmeden önce de Delhi sultanı olarak görev yapması için Multan ve Pencab idaresini, Seyid Hızır Han adındaki bir Hintli Müslüman beyine vermiştir. Emîr Timur daha sonra Kabil üzerinden dönerek 29 Nisan 1399 tarihinde Semerkant'a dönmüştü. Ancak on üç yıl süren bu siyasî egemenlik Emîr Timur'un ölümünden sonra devam edilememiştir ve sona ermiştir.⁷⁷

⁷⁵ Ali Murat Seymen, **Timur**, Mavi Çatı Yayınları, İstanbul 2017, s. 46-47.

⁷⁶ İsmail Aka, **Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 31; Alan, a.g.e, s.63; Andican; a.g.e, s.205-207.

⁷⁷ Kayalı, a.g.m, s.195; Alan, a.g.e, s.63; Andican, a.g.e, s.208-210.

2.2.9 Yedi Yıllık Seferi

Emîr Timur 11 Eylül 1399'da Semerkant'tan ayrılarak, yedi yıl süren Ön-Asya seferine çıkmış. Emîr Timur kısa bir süre dinlendikten sonra 802 (1399-1400) yılında Azerbaycan'a geldiğini haber alan Kara Yusuf, Van Gölü ve çevresini bırakarak Musul'a çekilmişti. Emîr Timur'un yeniden Batı-İran'da görünmesi, Bağdat hükümdarı Calayir Sultan Ahmed'i telaşlandırmıştı. Bağdat'tan ayrılarak Musul'da bulunan Kara Yusuf'un yanına kaçmıştı. Kara Yusuf ve Celayirli Ahmed Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'e sığınmıştır. Bu durum ilerleyen süreçlerde Emîr Timur ve Bayezid'in arasının açılmasına sebep olmuştur.⁷⁸

Emîr Timur kışı Mugan bölgesinde Koturkent'te geçirmişti ve 1400 yılında Emîr Timur'un ilk işi Gürcistan'ı ele geçirmek olmuştu. Ardından Ardahan ve Kars üzerinden Bingöl'e gelmişti. Bu sırada Ahmed Calayir ve Kara Yusuf Bağdat'a gelip, şehri fethetmiştir. Halep ve Hama yöneticileri bir araya gelerek, Suriye'ye girmesini engellemişti. Ahmed Calayir ve Kara Yusuf bu ikilinin kuvvetlerini mağlup etmiştir. 1399-1400 kışını Karabağ'da geçiren Emîr Timur 1400 yılı baharında Gürcü mecusilerden bir taifenin Panaskerd Kalesinde olduğunu haber alması üzerine birkaç gece baskını ile onların yedi kalesini ele geçirmeyi başarmıştı. Daha sonra harekete geçerek Avnik'te ağırlıklarının bulunduğu yere erişmişti.⁷⁹ Burada bir süre zevk ve sefa ile vakit geçirmiştir, bölgedeki meliklerde gelip ona bağlılıklarını bildirmişti.⁸⁰

Ankara savaşından önce; Anadoludaki durumlar kuzeyde Altınordu, güneyde Mısır Memlûkluları Emîr Timur'a yenilmişti. Osmanlı devleti yalnız bırakılmıştı. Emîr Timur olası bir Osmanlı-Memlûk işbirliğini önleyebilmek için üçüncü defa 1399'da batı seferine çıkarak, Gürcistan, Ermenistan Bölgesi ve Azerbaycan'ı ele geçirdikten sonra, Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celayir kendilerini Emîr Timur'un öfkesinden koruması için Yıldırım Bayezid'e sığınmıştır. Emîr Timur, Osmanlı devletini içeriden zayıflatarak, isyan etmeleri için Akkoyunlu hâkimi Karayölük Osman Bey

⁷⁸ Hayrunnisa Alan, "Osmanlı-Timurlu Münasebetleri", **Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 1992, s. 22-41; Andican, a.g.e, s.219-218.

⁷⁹ İbni Arabşah, a.g.e, s. 104-105; Şamî, a.g.e, s.254-260; Andican, a.g.e, s.216-217.

⁸⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: III, İstanbul: 1991, s.210.

ile Erzincan Emîri olan Mutahharten'i kendi safına çekmişti.⁸¹ Emîr Timur temmuz 1400 yılında Anadolu'dan Erzurum ve Erzincanı geçerek Sivas'a gelmişti. Buradan güneye inip, Antep ve Halep'i almış, ardından Memlûk ordusunu yenilgiye uğratarak Şam'ı ele geçirmiştir. Daha sonra oradan hareket ederek Bağdat'a geri dönmüştü. Emîr Timur'un bu hareketi olası yeni bir Osmanlı-Memlûk işbirliğini önlemişti.⁸²

Mart 1401'de Suriye'den ayrılan Emîr Timur Halep'e ve oradan tekrar Urfa'ya dönmüştü. Urfa'dan da ayrılıp Mardin şehrine gelmişti. Buradan Musul ve Bağdat'ı ele geçirip, Tebriz üzerinden Karabağ'a gelip 1401/1402 kışı geçirmek için karargâhını burada kurmuştu. Kendisi Suriye seferinde olduğu sırada Yıldırım Bayezid, Sivas ve Erzincan'ı alıp Erzurum'a kadar ilerleyip geri dönmüştü. Bu olay üzerine Emîr Timur 1402 yılında Yıldırım'ın üzerine yürümüşü. Yolda Kars-Erzurum'un Tortum Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Erzincan'a ulaşmıştı. Yıldırım Beyazid, Emîr Timur'un Tokat yolundan Ankara üzerine geldiğini haber alınca Tokat'a gelmiştir. Ancak Emîr Timur Kayseri'den yola çıkıp Kızılırmak kıyısını takip ederek Kırşehir havalisine gelmişti. Ardından Ankara kalesini kuşatma altına almıştı. Emîr Timur'un Ankara kalesini kuşatmakta olduğunu öğrenen Yıldırım Bayezid hızla Ankara üzerine hareket etmişti.⁸³ Bayezid'in gelmekte olduğunu haber alan Emîr Timur kuşatma alanından ayrılarak gelip Çubuk ovasına ordusunu mevzilendirmişti. Nihayetinde 28 Temmuz 1402 günü iki ordu Ankara'nın Çubuk ovasında karşılaştı ve yapılan savaşta Yıldırım Bayezid, Emîr Timur'a yenilerek esir düşmüştür. Osmanlı ordusu dağıtılıp on bir yıl sürecek olan fetret devrine mahkûm edilmiştir.⁸⁴ Yıldırım'a saygı gösteren Emîr Timur Ankara zaferinden sonra Anadolu'da bir yıl kadar kalmıştı. Emîr Timur bu olaylar sırasında torunu Şehzade Muhammed'e Bursa'yı idare etme emrini vermişti.⁸⁵ Yıldırım Bayezid 804 yılı Zilhicce ayından başlayıp 805 yılının Zilkade ayında (Haziran / Temmuz 1403) ölünceye kadar Emîr Timur'un elinde esir kalmıştır. Bayezid, Rum topraklarına

⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, TTK, Cilt: I, Ankara 1972, s. 307.

⁸² Abdurrahman Daş, "*Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları*", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XV, Sayı:15, 2004, s. 144; Şamî, a.g.e, s.266-277; Alan, a.g.e, s.66-69; Andican, a.g.e, s.218-220.

⁸³ Musa Şamil Yüksel, "*Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı*", **C I E PO 17. Sempozyumu** Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, Trabzon 2006, s.360-362.

⁸⁴ Nuri Yavuz, "*Ankara Savaşı Sonrasında Anadolu Siyasi Coğrafyasının Tasviri*", **1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 294; Andican, a.g.e, s. 67-78; Şamî, a.g.e, 301-311; Andican, a.g.e, s.229-236; Yezdi, a.g.e, 388-393.

⁸⁵ Halaçoğlu, a.g.m, s.210.

yaklaşık dokuz yıl hükmetmeyi başarmıştı. Dönemin hükümdarları arasında en başarılı, en azimli ve en cesur padişahlardandı.⁸⁶

Emîr Timur buradaki işlerini tamamladıktan sonra Milas yolu ile Akşehir'e gitmişti. Burada Karamanoğlu Mehmed huzura gelip tabiliğini arz etmiştir. Bu sırada Yıldırım Bayezid'in öldüğü haberi kendisine ulaşmış. Bundan sonra Akşehir'den Konya'ya geçip bir süre burada kalan Emîr Timur Amasya'ya yakın Kayseri tarafına doğru hareket etmiştir. Kışı Anadolu'da geçiren Emîr Timur, oğlu Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Muhammed'in Akşehir'de vefat ettiği haberini alınca sarsılmıştır.⁸⁷

Emîr Timur'u Osmanlı devleti üzerine sefere çıkmasının sebebi Erzincan Emîri Mutaharten, Akkoyunlu Beyi Karayölük, Osmanlı karşısında topraklarını kaybeden Türk beylikleride desteklemişti. Ayrıca Ceneviz, Fransa, Bizans ve Kastilya gibi Osmanlı karşıtları da, bu savaşın olması yönünde Emîr Timur'la yakın ilişki içerisinde bulunup onu desteklemiştir. Emîr Timur'un arkasına almış olduğu bu desteklerle beraber Ankara savaşını kazanmış olması, bazı tarihçilerin bu durumun İstanbul'un fethini elli yıl geciktirdiğini öne sürmelerine sebebiyet vermiştir.⁸⁸

2.2.10 Emîr Timur'un Son Seferi ve Ölümü

Emîr Timur tüm bölgelerde düzeni sağladıktan sonra Moğollar üzerine yürümek için hazırlıklara başlamıştı. Bunun için şehzadelerden Halil Sultan, Ömerşeyh'in oğlu Şehzade Ahmed ile bazı beyleri ordunun sağ kolu olarak Taşkent ve Şahruiye göndermişti. Kızından torunu olan Sultan Hüseyin'i de sol kol askerleri ile kıışlamak üzere Sayram taraflarına göndermişti. Kendisi de Otrar'a doğru hareket etmişti. Emîr Timur ve ordusu 1405 yılı Ocak ayı ortalarında Otrar'a vasıl olmuştur. Buradan sonraki yolların sefer için uygun olmadığı haberinin alınması üzerine bir müddet burada kalmıştı. Emîr Timur'un ilerleyen yaşına rağmen, güç şartlar içinde yapılan bu sefer onu iyice yormuştu. Şubat ayı ortalarına gelindiğinde ileri kuvvetlerin harekete geçtiği sırada, Emîr Timur birdenbire hastalanmıştı. Orduda bulunan tabibin bütün çabalarına rağmen durumu günden güne kötüye gitmiş, kendini bir türlü toparlayamamıştı. Rahatsızlığı iyice artınca hanımları ile devletin önde gelen

⁸⁶ Tagrıberdi, a.g.e, s. 356.

⁸⁷ Solmaz, a.g. m, s. 5.

⁸⁸ Daş, a.g.m, s.144.

beylerini yanına çağırarak kendinden sonra ölen oğlu Şehzade Cihangir'in oğlu Pir Muhammed'i veliahd olarak tayin ettiğini ve ölümünden sonra ona destek olmaları için son emrini vermişti. Durumu her geçen gün daha da ağırlaşmış olan Emîr Timur, nihayetinde 808 yılı Şaban ayının on yedinci gününe tekabül eden Çarşamba gecesi (18 Şubat 1405), Otrar yakınlarında kurduğu karargâhta altmış dokuz yaşında ölmüştür.⁸⁹

2.3 Emîr Timur Devletinde Hanedan Yapısı ve Hâkimiyet Anlayışı

Emîr Timur kendisinden sonra başa geçecek olan haleflerine büyük önem vermiştir. Timurlulardaki veraset sisteminde taht, hükümdar ve ailesinin ortak malı kabul edildiği için Timurlu Hanedanlığının varlığını devam ettirmesi için erkek çocuğuna sahip olmak oldukça önemliydi.⁹⁰ Bu sebepten ötürü şehzadelerin doğumları sadece sarayda değil Timurlu devletinin tüm hâkimiyet sahalarında sevinçle kutlanmıştır. Her şehzadelerin doğumlarında sarayda büyük şenlikler düzenlenmiş ve kutlamalar yapılmıştı.⁹¹

Şehzadelerin doğum haberini alan hükümdar haberi kendisine getirenleri çeşitli hediyeler ile ödüllendirmiştir. Bu durumu bir örnekle özetleyecek olursak Emîr Timur'un torunlarından Muhammed Taragay yani Uluğ Bey 16 Nisan 1384 perşembe günü dünyaya geldiğinde Mardin, Emîr Timur'a teslim olmuştu. Emîr Timur'un hanımı Saray Mülk Hanım Sultaniye'den Uluğ Bey'in doğum haberini ulaştırması için Mardin'e bir elçi göndermişti. Ancak elçi Mardin'e şehir kuşatıldıktan bir gün sonra ulaşabildiğinden bu müjdeli haberi bir gün sonra alan Emîr Timur torununun doğumunu kutlamak için şehir halkını affederek şehirden alınacak olan savaş tazminatından da vazgeçmiştir.⁹² Timurlularda şehzade doğumları sonrasında yapılan merasimlerle ilgili kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre şehzadeler dünyaya geldikten sonra onların doğumunu kutlamak için büyük ve görkemli şenlikler düzenlenmiştir.⁹³ Bu şenlikler genellikle düğün havasında gerçekleşir şenliğe

⁸⁹ Aka, a.g.e, s.31-33; Yezdi, a.g.e, s.442-448; Alan, a.g.e, s.79-83;

⁹⁰ Yezdi, a.g.e, s.459.

⁹¹ İbni Arabşah, a.g.e, s.46.

⁹² Mevhibe Şahbaz, "Timurlular'da Şehzade Eğitimi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 18, 2018, s.313-328."

⁹³ Yezdi, a.g.e, s.473.

katılanlar şehzadeye para ve çeşitli armağanlar sunulmuştur. Şehzadelerin hangi dönemde doğmuş olmalarının bir önemi yoktu. Çünkü Timurlu sarayında doğan her şehzade aynı derecede hükümdarlık için çok önemliydi.⁹⁴

771 / 1370 yılında merkezi Semerkant olan büyük bir Türk-İslam devletini kuran ve kısa bir sürede hâkimiyet alanını Maverâünnehir'den Irak-ı Acem, Irak-ı Arap, Azerbaycan, Ermenistan Bölgesi, Erzincan bölgesi, Gürcistan ve Moskova'ya kadar genişleten Emîr Timur'un⁹⁵ hakimeyet anlayışı konusunda diğer Türk devletlerinden çokta farklı bir yol izlememiştir. Her zaman olduğu gibi bir devletin yapısı ve hâkimiyet anlayışı kendisini kuran milletin kültürüyle doğrudan ilişkilidir. Aynı millet tarafından farklı zamanlarda ve mekânlarda kurulan devletler benzer özellikler taşımaktadırlar. Timurlu Devleti de hâkim olduğu coğrafya sebebiyle Türk devlet ve hâkimiyet anlayışından etkilenmiştir.⁹⁶ Bundan dolayı Timurlu devletindeki hâkimiyet anlayışı ile Türklerdeki hâkimiyet anlayışı birbirine oldukça benzemektedir.⁹⁷ Emîr Timur, Orta Asya töre ve yasalarına göre devlet işlerini yürüten, dini hiçbir zaman devlet işlerine karıştırmayan büyük bir hükümdardı.⁹⁸ Barlas kabilesinden olan, Türk - İslam kültür ve geleneklerinin egemen olduğu Maverâünnehir'de yetişen Emîr Timur gerek iktidarlığının meşruiyetini sağlamak gerekse içerisinde yetiştiği kültürü devam ettirmek adına Türk ve Moğol hükümdarları gibi geleneksel Türk hâkimiyet anlayışına sahip birisiydi.⁹⁹

Timurlulardaki devlet anlayışına göre hükümdara “*Tahta oturtulmak üzere Allah tarafından seçilmiş bir kimse olarak*” bakılmaktaydı. Devlet anlayışlarına göre Allah, Emîr Timur'u huzur ve barışı sağlaması için yaratmıştı.¹⁰⁰ Tanrı tarafından seçilmiş bir soydan gelen kimselere verilen Kut inancını diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Timurlu devletinde de görmek mümkündür. Emîr Timur, Çağatay topraklarında iktidar mücadelelerine aday olabilmesi için seçilmiş bir soydan gelmesi gerekiyordu. Emîr Timur'un kendini aday olarak gösterdiği Çağatay topraklarında da seçilmiş soy

⁹⁴ Zeki Velidi Togan, “*Büyük Türk Hükümdarı Şahruh*”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: III, Sayı:2-3, s.521-538.

⁹⁵ Akkuş, Zeki, a.g.m, s. 150.

⁹⁶ Aka, a.g.m, s.173-177.

⁹⁷ Musa Şamil Yüksel, “*Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2007, s. 39.

⁹⁸ Nazmiye Togan, “*Temür Zamanında Aristokrat Türk Kadını*”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, Cilt: IV, 1973, s.3.

⁹⁹ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1996. s.152.

¹⁰⁰ Şamî, a.g.e, s. 24.

olarak sadece Cengiz Han ve onun kanından gelenler kabul görmekteydi.¹⁰¹ Emîr Timur'un Han olabilmesi ve burada yaşanacak mücadelelere aday olabilmesi için Cengiz Han soyundan gelmesinden başka çaresi yoktu.¹⁰² Bu sebepten dolayı Emîr Timur Çağatay emîrlerinin yapmış olduğu tahta oturamamıştır. Ancak Emîr Timur Cengiz soyundan gelen Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanımla evlenip Han damadı anlamına gelen Küregen (Gürgen) lakabını alarak iktidarlığını da meşrulaştırmıştır.¹⁰³ Daha sonraki süreçlerde de çocuklarını da Cengiz Han soyundan gelen kızlarla evlendirerek çocuklarının da aynı unvanı almalarını sağlamıştır.¹⁰⁴ Emîr Timur bu unvanı resmi yazışmalarda ve paralarda kullanarak daha da pekiştirmiştir.¹⁰⁵ Emîr Timur kurmuş olduğu hâkimiyetin meşrutiyyetini Cengiz Han ile olan ırki bağının yanı sıra kendini ataları sebebiyle aralarında özel bir bağ olan Çağatay hanedanının koruyucusu konumunda görmüştür.¹⁰⁶

Emîr Timur'un sahip olduğu hâkimiyet anlayışı kendisinden sonra gelen çocukları ve torunları aynen devam ettirmiştir.¹⁰⁷ Emîr Timur hükümdarlığa yükselirken, obaya sadakat ve bağlılık töresinden işine geldiği gibi faydalanmıştı. Başa geçtiğinde de bu durumun devam etmesini sağlamıştı. Uyruklarına belli bir ölçüde söz geçiren oba beylerinin, Emîr Timur'un ordusunda emîr olarak atandığı enderdir. Çünkü bu, onları çok güçlü kılabilirdi. En yüksek mevkiler, olabildiğince kendi soyundan kişiler, oğullar ve torunlar arasında paylaştırılmıştı. Bunun sebebi ise illerleyen zamanlarda oluşabilecek bir başkaldırının önüne geçmekti. Emîr Timur'un ikinci oğlu Şehzade Ömerşeyh, önce Fergana'nın, daha sonra Fars bölgesinin hâkimliğine getirilmişti. Kürtlerle yaptığı savaşta öldürülünce, bu toprakların idaresi onun oğlu, Emîr Timur'un torunu Pir Muhammed'e verilmişti. Adı yine Pir Muhammed olan ve Cihangir'den olma bir başka torun, sonraları bugünkü Afganistan'ın yerinde bulunan Gazne hükümdarlığını miras olarak almıştı. Ani devrilişinden önce Şehzade Miranşah, Hulagu'nun kuzey İran'ı, Azerbaycan'ı ve Bağdat'ı içine alan

¹⁰¹ A. Zeki Velidi Togan “*Emir Timur’un Soyuna dair Bir Araştırma*”, (Çeviren: İsmail Aka), **Tarih Dergisi**, Sayı: 26, 1972, s.75-84.

¹⁰² Aka, a.g.e, s.177.

¹⁰³ Mehibe Şahbaz, “*Timurlu Mirzalar Meselesi*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: XXVII, Sayı: 2, 2018, s. 18-32.

¹⁰⁴ Musa Şamil Yüksel “*El-Makrizi (Kitab Es-Sulük) ve İbn Hacer (İnba’el-Gumr)’de Timur İle İlgili Kayıtlar ve Çağdaş Arap Tarihçilerine Göre Timur Tasviri*”, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans, 2001, s.8

¹⁰⁵ Yüksel, “*Timurlularda Din...*” s.44.

¹⁰⁶ Şamî, a.g.e, s.56.

¹⁰⁷ Şahbaz, a.g.m, s.21.

hükümdarlığının başındaydı. Şehzade Şahrüh, belli bir süre Semerkant'ı idare etmiştir. Ancak daha sonra başkent Herat'ta iken Horasan'ın idaresine atanmıştı. Fakat hiçbir zaman Emîr Timur tarafından hükümdar ailesinden bir kimsenin fazla güç kazanmasına izin verilmemiştir. Emîr Timur hayatı boyunca, oğullarının veya torunlarının tahta rakip kişiler olarak ortaya çıkmalarının önünü kesmiştir. Sahip olduğu gücü sadece kendisine saklamıştı. Tabi bu durum kendisi hayatayken artılara sebep olduğu gibi ölümünden sonra yerine veliahd tayin ettiği kişinin ne şahsi yetkisi ne de hükümdarlığı ayakta tutacak askerî gücü bulunmamasına sebep olmuştu. Buda Timurlu devletinde iç mücadelelerin yaşanmasına neden olmuştur. Timur'un hâkimiyeti tek kişilik bir idareydi.¹⁰⁸

Emîr Timur bir yandan İslam geleneği, bir yandan da Cengiz Yasası, Timur döneminde siyasî yapıyı düzenleyen iki önemli kaynak olarak görülmüştü. Yasa gereği han olma hakkı, Cengiz Han neslinden gelenlerindi. Ancak uygulamada bazı değişiklikler olmuştu. Emîr Timur hükümdarlığı boyunca elde ettiği bölgeleri oğulları ve torunlarının idaresine vermişti. Emîr Timur, oğul ve torunlarını bu bölgelerin idaresine getirirken, yanlarına tecrübeli ve kendisine sadakat konusunda kanıtlamış emîrleri himayelerine vermiştir.¹⁰⁹

Emîr Timur hayatta olduğu süre zarfında hiçbir zaman han sultan vb. unvanları kullanma konusunda iddialı olmamış ve Cengiz neslinden birini tahta oturtmuştur. Ancak onun yapmış olduğu siyasî evlilikler sebebiyle soyundan gelenler aynı ihtiyacı duymamıştır. Emîr Timur'un bu başarısı Asya tarihi açısından oldukça mühimdir çünkü onun hanedanını kurması ile hükümdarlık hakkı sadece Cengiz Han'ın soyundan gelenlere ait olduğu fikri kırılacak ve Emîr Timur'dan sonra, onun soyundan gelenler müstakil hükümdarlar olarak kendi adlarına para bastırıp ona göre hareket edebileceklerdi. Emîr Timur hükümdarlığını doğrudan doğruya iddia etmemiş, öncelikle paralarını kukla bir Han olan Suyurgatmış ve onun ölümünden sonra Mahmud Han adına bastırmıştır. Kendisi bu paralar da Emîr Timur “*Gürgan*” olarak anılmıştır. Diğer taraftan hâkim olduğu coğrafyada etkili olan İslam kültürünü ve bunun temsilcileri ile olan ilişkisini de kendini İslam âleminin düşmanlarını temizleyen biri olarak gösterip ona göre hareket etmiştir. O, Müslüman dünyasının

¹⁰⁸ Justin Marozzi, **Timurlenk İslam'ın Kılıcı, Cihan Fatihi**, (Çeviren: Hülya Kocaoluk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s.229.

¹⁰⁹ Alan, a.g.e, s. 269-270.

Emîr'i, Türklerin Bey'i, Moğolların Güregani (damadı) idi. Çin hariç, onun sefer düzenlediği yerlerin tamamına, hatta batıda daha fazlasına sahip olmuştur. Çin üzerine düzenlediği seferin başında 1405 yılında ölmeden hemen önce, yerine torunu Şehzade Pir Muhammed'i veliaht tayin etmiştir. Çünkü Şehzade Pir Muhammed'in şahsında Emîr Timur'un soyu ile Cengiz Han'ın nesli birleşmiş oluyordu. Zira Şehzade Pir Muhammed'in annesi Cengiz neslinden geliyordu. Emîr Timur kendinden sonra başa geçecek olan bir veliaht tayin etmişti, ancak gelişen olaylar ve beylerin Emîr Timur'a verdikleri sözden caymaları neticesinde bunun uygulanmadığını göstermektedir. Emîr Timur'dan sonra devletin başına geçmeyi başaran oğlu Şehzade Şahruh, artık kukla da olsa bir han tayin etmek zorunda kalmamıştır. O paralarında “*Sultanü'l-azam*” unvanını kullanırken kaynaklar kendisinden “*hakan-ı said*” olarak söz etmektedir. O hükümdarlığını ve meşrutiyetini İslam geleneğine göre ifade etmiştir. O, han olmak ya da bunun gibi bir tartışmalara hiçbir zaman girmemiştir.¹¹⁰

Emîr Timur, şehzadelerine yönetim bölgelerini tahsis ederken bölgenin çıkarabileceği asker sayısını göre değil, siyasal niteliklerini göz önünde bulundurmıştır. Şehzadelerin kumanda ettiği ordular kendi hassa kuvvetleri ile Emîr Timur tarafından yanlarına verilen büyük emirlere bağlı birliklerden oluşmuştur. Timurlu dönemini anlatan kaynaklarda Emîr Timur'un akrabaları ve yakınlarına özgü bir bölük oluşturduğuna dair en küçük bir bilgi yoktur.¹¹¹ Emîr Timur, askerî açıdan oğullarına ve torunlarına çok güvenmiştir. Belki de Emîr Timur'un ülkesinin geleceği için yapmış olduğu en büyük hatalardan biri veliahtlık kurumunu sistemleştirememesi ve kendinden sonra devletin başına geçecek olan kişiyi ölüm döşegindeyken seçmiş olması ondan sonraki dönemde şehzadeler arasında taht kavgalarının yaşanmasına ve devletin zayıflamasına sebep olmuştur.

¹¹⁰ Alan, a.g.e, s. 269-272.

¹¹¹ Ahat Andican, “*Tüzükât-ı Timuri Gerçek mi ve Geçerli Bir Birincil Tarihi Kaynak Olarak Kullanılabilir mi?*”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: II, Sayı: 33-83, 2017, s.51-67.

3. EMİR TİMUR VE OĞULLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Çalışmamızın bu bölümünde Emîr Timur'un oğulları ile olan ilişkilerini detaylı bir şekilde ele aldık. Büyük bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur'un gerek siyasî gerekse ailevi ilişkileri konusunda oğullarına karşı nasıl bir ilişki içinde olduğu araştırmamızın konusu içinde yer almıştır. Bu konuyu birkaç alt başlık halinde ele aldık. Emîr Timur ülke yönetiminde oğullarına ne tür vazifeler vermiştir. Bu şehzadeler herhangi bir maaş sistemine tabi mi? Tabi ise bu maaş sisteminin dağılımı nasıldır? Şehzadeler herhangi bir isyan hareketinde bulunmuş mudur? Bulunduysalar bu isyan hareketi nasıl sonuçlanmıştır? Çalışmamızda bu sorulara cevap aranmıştır. Her devlete meydana gelen şehzade ayaklanmalarına karşı alınan önlemler Timurlular Devletinde de alınmıştır. Ancak Timurlular'da, Emîr Timur hayata olduğu süre zarfında tam bir şehzade ayaklanmasından bahsetmek mümkün değildir. Sadece şehzadeler arasında bazı ufak tefek yanlış anlaşılmalarda meydana gelmiştir. Bu tür durumlarda Emîr Timur, şehzadelere ne tür bir ceza sistemi uyguladığı da yapmış olduğumuz çalışma içinde yer almıştır. Tüm bunların yanı sıra Emîr Timur gibi büyük bir hükümdarın oğulları ile olan ilişkisine değineceğiz. Çalışmamızda siyasî olaylara pek girmeyeceğiz asıl konumuz şehzadeler ve Emîr Timur arasında nasıl bir bağın olduğunu ve Emîr Timur'un bu durumlarda şehzadeleri nasıl yönlendirdiğini örneklerle beraber ele almış bulunmaktayız. Emîr Timur'un kız çocuklarına konumuzda yer verme imkânı bulunamamıştır. Onun, kızları ile olan ilişkileri hakkında fazlaca bilgi olmaması nedeniyle sadece oğulları ve erkek torunları ele alınmıştır.

3.1 Timurlularda Şehzade Eğitimi

Timurlular gibi büyük bir İmparatorluk kurmuş olan Emîr Timur bu imparatorluğu korumak için kendinden sonra başa geçecek olan şehzadelere karşı nasıl bir eğitim sistemi uyguladığını anlamak için bu konuya da yer vermiş bulunmaktayız. Timurlu Devleti'nde hükümdar çocuklarına verilmiş olan *Mirza* ismi Farsça kökenli olup hükümdarın soyundan gelenler anlamında olan *mir-zade* veya *emir-zade* isminin kısaltılmış halidir.¹¹² Tüm eski Türk Devletlerinde de olduğu gibi, Timurlu Devleti'nde de belli bir veraset sistemi yoktu. Bu sebepten ötürü ülke hanedanın

¹¹² Şahbaz, "Timurlularda Şehzade...", a.g.m, s.317.

ortak malı sayılmakta olup hükümdarın yerine geçecek olan veliahtın belli olduğu durumlarda bile şehzadelerin yetiştirilmesi konusunda hiçbir ayırım yapılmamıştır.¹¹³ Emîr Timur, kendinden sonra gelecek olan haleflerine çok önem vermiştir. Şehzadelerin eğitilme işine anne ve babası karışmazdı. Bu bir devlet işi olarak ele alınmıştır. Doğum zamanı yaklaşan cariye saraya aldırılır ve ona büyük bir özenle bakılırdı. Zira çocuk dünyaya gelir gelmez hemen annesinden alınır, yemesi, içmesi, giyinmesi ve eğitilmesi kısacası şehzadenin sorumluluğu onun her şeyine dikkatle bakan sütannelerin eline verilmişti. Şehzade adayı belli bir yaşa geldikten sonra geleceğin hükümdarlarının bilmesi gereken her şeyi öğrenmesi için “*Atabek*” denilen özel eğitilmiş kişilerin denetimine bırakılırdı.¹¹⁴ Mirza ismi şehzadeye karşılık gelen bir isimdir. Kimi şehzadeler henüz babalarının sağlığında eyaletlere (sancağa çıkma) vali olarak tayin edilmiştir. Şehzadeler buldukları bölgelerde bütün askerî ve idarî konularda eğitilmiştir. Bir hükümdarın bilmesi gereken her şey öğretilirdi.¹¹⁵ Şehzadelerin eyaletlere ortalama on veya on beş yaşlarında gönderildiği bilinmektedir. Kendilerini çok iyi bir şekilde eğitmesi ve yardım etmeleri içinde yanlarına tecrübeli atabeyler verilmiştir. Şehzadelerin gönderildikleri eyaletlerde saray görevlileri de yer almıştır.¹¹⁶ Şehzadelerin herhangi bir eyalet merkezine gönderilmesinde hiçbir bir fark gözetilmemiştir.¹¹⁷ Timurlu devletinde hükümdar çocuklarına *mirza* denilmektedir. Ancak biz tezimizde yine mirza kavramı ile eş anlamlı olan şehzade kavramını kullanmış bulunmaktayız.

3.2 Emîr Timur’un Ülke Yönetiminde Oğullarına Vazife vermesi

Farsça kökenli olan Mirza kelimesi şehzadeye karşılık gelmektedir. Aynı zamanda hükümdar veya Emîr’in soyundan gelen anlamında da kullanılır. Yani “*Mirzade*” veya “*Emîr-zade*”nin kısaltmasıdır.¹¹⁸ Emîr Timur 1370 yılında Emîr Hüseyin’i saf dışı bırakarak, Emîr Hüseyin’in eşi Saray Mülk Hanım ile evlenmişti. Böylelikle Emîr Timur kendi bağımsız devletini ilan ettiği gibi, aynı zamanda Cengiz Han’a

¹¹³ Aka, a.g.e, s. 124-125.

¹¹⁴ Neslihan Yücedağ, “*Emîr Timur’un Savaş Stratejileri*” **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s.51.

¹¹⁵ Şahbaz, “*Timurlularda Şehzade...*”, s.317.

¹¹⁶ Yezdi, a.g.e, s.246.

¹¹⁷ Aka, a.g.e, s.107.

¹¹⁸ Ali Rıza Yağlı, “*Timurlu Devleti’nde Vezîrler ve Vezîrlük Kurumu*”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2014,s.83.

damat anlamına gelen Küregen (Güregen) unvanını da kullanmaya hak kazanmıştı.¹¹⁹ Emîr Timur Çağatay Han soyundan gelen Suyurgatmış'ı siyaseten Han tayin etmiştir.¹²⁰ Kendisi de Emîr lakabı ile yetinmişti. Böylelikle Emîr Timur'un oğulları ve torunları ise mirza lakabını kullanmıştır.¹²¹

Emîr Timur'un kendisinden sonra veliahtlarına bırakmış olduğu devlet, hem idarî hem askerî bakımdan Türk-Moğol unsurlarını içinde barındırmasının yanı sıra İslam kültüründen oluşmaktaydı. Bu unsurların birbirleriyle ilişkileri ise o dönem başta olan hükümdarın hedef ve amaçlarına göre farklılık göstermiştir.¹²² Babası hükümdar olmayan hanedana mensup şehzadeler o zamanın şartları gereği idareyi ellerinde tutan akrabalarının himayesinde yetiştirilmiştir.¹²³ Timurlu Devletindeki devlet anlayışı diğer Türk devletlerinde olduğu gibi taht hükümdar ve ailesinin ortak malı sayılırdı. Bundan ötürü hükümdar ailesine mensup herkesin tahta çıkma hakkı vardı. Devlet teşkilatında belli bir kuralın olmayışı ve Emîr Timur'un bu konuda mutlak güç olmak istemesi sebebiyle veliahtları arasında taht kavgalarının yaşanmasına neden olmuştu. Timurlu devlet geleneğine göre şehzadeler (mirzalar) geleceğin hükümdarları olmak için eyalet merkezlerine vali olarak gönderilmişlerdir. Gittikleri yerlerde şehzadeler bölgenin hâkimi olarak devletin her alandaki işleyişi ile ilgili seçkin ve tecrübeli atabegler eşliğinde eğitim alarak tecrübe edinmiştir.¹²⁴ Emîr Timur zapt ettiği bölgeleri oğulları ve torunlarının hâkimiyetine vermiş, saltanat hakkına sahip olan şehzadelerden tahta geçmesi düşünülen şehzadenin Horasan'ın başına geçmesi uygulamasını yaygınlaştırmıştı. Buldukları yerde yarı bağımsız hareket eden, komşu devletlerle diplomatik ilişkiler kurabilen şehzadelere herhangi bir isyana teşebbüs etmedikçe ve başarısız olmadıkça kendilerine müdahale edilemez, böyle bir durum söz konusu olduğunda onlarla birlikte yanlarındaki emîrlerde cezalandırılmıştır. Genellikle şehzadelerin yanındaki beyler ölüm cezasına çarptırılmıştır.¹²⁵

¹¹⁹ Aka, a.g.e, s.24-25.

¹²⁰ Alan, a.g.e, s. 30.

¹²¹ Şamî, a.g.e, s.80-81.

¹²² Şahbaz, a.g.m, s. 1-2.

¹²³ Yücedağ, a.g.m, s.40.

¹²⁴ Şahbaz, a.g.m, s. 1-2.

¹²⁵ Yücedağ, a.g.m, s.40.

Türklerin “Aksak,” İranlıların “Timurleng”, Avrupalıların da “Tamerlane” diye adlandırdıkları Emîr Timur, Timurlu Devletini 771/1370’de kurmuştu. Emîr Timur, Maverâünnehir bölgesinde meydana gelen karışık durumdan faydalanarak başlatmış olduğu mücadelelerden bir lider olarak sıyrılmayı başarmıştı. Emîr Timur ilk olarak Belh şehrinde tahta çıkmış ve burada birçok emîr ve beyleri kendisine bağlamayı başarmıştı.¹²⁶ Burada asayişî sağladıktan sonra Belh’ten ayrılarak Semerkant’ı Timurlu Devletinin başkenti yapmıştır. Emîr Timur otuz yıllık fütuhâtı boyunca (1370-1405) doğuda Altay dağlarına, batıda Karadeniz ve Akdeniz’e, güneyde Hindistan’a kadar uzanan devasa bir imparatorluk kurmayı başarmıştı.¹²⁷

Böylesine geniş bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur, haleflerine büyük önem vermiş ve bizzat kendisi tarafından çeşitli eyaletlere ve memleketlere haleflerini kendisi tarafından seçtiği ve güvendiği beylerle birlikte vali olarak gönderdiği yerlerde yarı bağımsız bir şekilde hüküm sürmelerine izin vermiştir. Emîr Timur’un bilinen dört oğlu vardır. Emîr Timur’un sağlığında oğullarından şehzade Cihangir, 1377 yılında Anadolu’da, Şehzade Ömerşeyh, ise 1394 yılında Şam savaşı sırasında Harmatu adlı kalede aldığı bir ok darbesi sonucunda vefat etmişti.¹²⁸ Üçüncü oğlu Şehzade Miranşah’ı da 1399 yılında Azerbaycan valiliğine tayin etmişti. Ancak Şehzade Miranşah burada valilik yaptığı sırada atından düşmüş ve bu kaza sonucunda da akli dengesini yitirmişti.¹²⁹ Şehzade Miranşah’ın rahatsızlığından sonra uygun olmayan tavır ve davranışlar sergilemesinden dolayı Emîr Timur, Anadolu ve Suriye sınırlarına kadar olan Azerbaycan bölgelerine Şehzade Miranşah’ın oğlu olan Şehzade Ömer’i vali olarak tayin etmiştir.¹³⁰ Ayrıca Fars bölgesi, Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem bölgesindeki Timurlu şehzadeleri de ona tabi olmuşlardı. Bu şekilde Emîr Timur oğlu Miranşah’ı, yapacağı herhangi bir başkaldırıya karşı önlem olarak onu oğlu Şehzade Ömer’in buyruk ve vasiliği altına almış oluyordu.¹³¹ Emîr Timur en küçük oğlu Şehzade Şahrüh’u 1396’da Horasan’a genel vali olarak tayin etmişti.¹³²

¹²⁶ Togan, a.g.m, s.75.

¹²⁷ Şahbaz, a.g.m, s.19.

¹²⁸ Şamî, a.g.e, s.88.

¹²⁹ Yezdî, a.g.e, s.286.

¹³⁰ Şamî, a.g.e, s.98.

¹³¹ Şamî, a.g.e, s.102.

¹³² İbni Arabşah, a.g.e, s.46.

Emîr Timur'un oğul ve torunlarını ülkenin belli bölgelerine vali olarak atadığını ve o bölgelerin yönetim işlerinden sorumlu olduklarını ancak bunu yaparken bağımsız olarak hareket edemediklerini Emîr Timur'a bağlı olarak yönettiklerini biliyoruz. Bu konuyla ilgili pek çok çalışma yapmış olan Hayrunnisa Alan "*Muizzü'l-Ensâb'ın Timurlu Teşkilat Tarihi Bakımından Değeri*" adlı çalışmasında Timur'un şeceresinde yer alan hanedan üyelerinin hükümdarlık durumlarını dört kategoride değerlendirmiştir.

Bu kategorinin birinci basamağını Müstakil hükümdar olanlar bunlar; Emîr Timur Güregen (ö.1405), Şehzade Şahruh Bahadır (ö.1447), Sultan Ebu Said Güregen (ö.1469), Sultan Hüseyin Baykara (ö.1505), Ebu'l-Kasım Babür (ö.1459) gibi hanedan üyelerinden oluşurken;

Kategorinin ikinci basamağını ise Müstakil hükümdarın maiyetinde bir bölgenin valisi, idarecisi konumunda olanlar; Şahruh'un saltanatı döneminde (1405-1447) oğulları Uluğ Bey'in Semerkant'ta veya İbrahim Sultan'ın Şiraz'daki durumu örnek verilmiştir.

Üçüncü kategoride ise bir şekilde saltanat mücadelesine girmiş ve uzun ya da kısa süreli de olsa idarî maiyeti olan şehzadeler; Alaüddevle b. Baysungur b. Şahruh, Abdüllatif b. Uluğ Bey gibi şehzadeler yer almıştır.

Dördüncü kategoride herhangi bir bölgenin idarecisi olmayan ve hanedana mensup olan şehzadelerden oluşmaktadır.¹³³ Buda gösteriyor ki Emîr Timur oğul ve torunlarını belli bir bölgeye vali olarak atadığında şehzadelerin gelecekteki durumları göz önünde bulundurularak bölgenin stratejik konumu ve özellikleri dikkate alınarak atama bölgelerine tayin edildikleri anlaşılmaktadır.

¹³³ Hayrunnisa Alan, "*Muizzü'l- Ensab'ın Timurlu Teşkilat Tarihi Bakımından Değeri*," **Bellefen**, Cilt: CCLXXXII, Sayı:27, 2014, s.535-536.

3.3 Emîr Timur'un Oğullarına Maaş Tertibi

Timurlu döneminde, şehzade maaş ve ödemeleri ile ilgili olarak dönem kaynaklarında derli toplu bir bilgiye rastlayamadık. Ancak bu konu Tüzükât'ta az da olsa ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Emîr Timur'un bilinen dört oğlu bulunmaktadır. Bunlar; Şehzade Muhammed Cihangir, Şehzade Ömerşeyh, Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahruh'tur. Emîr Timur her oğlunu farklı bir bölgeye vali olarak atamıştı. Bunların emrinde bulunan askerlere nasıl maaş vereceklerine dair bir kurultay tertiplemiştir. *Bu kurultayda Emîr Timur, büyük oğlu ve veliaht yardımcısı Şehzade Muhammed Cihangir'e, vilayet valisi olarak on iki bin askere maaş vermesini, ikinci oğlu Şehzade Ömerşeyh'in, on bin askere maaş vermesini ve bir vilayet almasını, üçüncü oğlu Şehzade Miranşah'ın, dokuz bin askere maaş verip, bir vilayete vali olmasını, dördüncü oğlu Şehzade Şahruh'un ise yedi bin askere aylık verip bir vilayete sahip olmasını buyurmuştur.*¹³⁴

Emîr Timur döneminde yazılan diğer kaynaklarda bu konuya pek değinilmemiştir. Zira bu konu ile ilgili elimizde derli toplu bir bilginin bulunmayışı bu konuda bilgi eksikliği yaşamamıza sebebiyet vermektedir. Emîr Timur savaşlarda oğulları ve torunlarını ordunun öncü kuvvetlerinin başında gönderip, her birine büyük bahşişler vermiştir. Örneğin; Emîr Timur, beş yıllık seferinin dönüşünün ardından Bistam'a geldiğinde kendisini ziyaret etmek için gelen torunu Şehzade Ebu Bekir'e yüz bin altın kebekî'nin yanı sıra dünyada eşi benzeri olmayan asil bir at da hediye etmiştir.¹³⁵ Emîr Timur'un buna benzer pek çok davranışı diğer oğul ve torunlarına karşı uyguladığı da bilinmektedir. Emîr Timur hükümranlılığı süresince ele geçirilen yerlerin idaresini oğulları ve torunlarına mükâfat olarak bırakmış ve her birinin yanına en güvendiği emîrleri de, tecrübeleri ile şehzadelere destek olmaları için görevlendirmiştir. Bu da Emîr Timur'un oğullarına ne kadar çok değer verdiğini ve güvendiğini göstermektedir.

¹³⁴ Timur Muhammed, **Timur'un Günlüğü Tüzükât-ı Timur**, (Yayına. Hazırlayan: Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan), İnsan Yayınları, İstanbul 2010, s. 91.

¹³⁵ Yezdi, a.g.e, s.269.

3.4 Emîr Timur'un Oğullarını Cezalandırma Yöntemi

Timurlu şehzadeler işledikleri suçlara göre farklı cezalara tabi tutulmuştur. Bu cezalar dayak atmak, gözlerine mil çekilmek ve nihayetinde öldürmek ile sonuçlanmıştır. Ancak Emîr Timur döneminde herhangi bir şehzade isyanından ya da şehzadelerin öldürülmesinden bahsetmek mümkün değildir. Devleti yöneten hükümdarın aile fertlerinin kanını dökmek uygun görülmeyip, yay kirişi ile boğdurarak öldürme âdetini diğer devletlerde olduğu gibi Timurlu Devleti'nde de görmek mümkündür.¹³⁶ Şehzadelerden biri herhangi bir şekilde isyan etmeye kalkar veya şehzadeler arasında bir anlaşmazlık baş gösterirse bu duruma ancak ailenin başında bulunan biri yani hükümdar müdahale edebilirdi.¹³⁷ Emîr Timur ölmeden önce oğullarından herhangi biri isyan edip yoldan çıkarsa nasıl cezalandırılacağına dair beylerine şöyle vasiyet etmiştir. Emîr Timur, “*Eğer öz oğullarımdan herhangi biri saltanat talebinde bulunarak başkaldırırsa, onu vurup-dövüp öldürmeye veya azalarından birine zarar vermeye kimse cüret etmesin. Lakin bu şehzade yolundan dönünceye kadar onu tutuklukta saklasınlar ki, bu iş halk içinde karmaşaya sebep olmasın*”.¹³⁸ diye buyurmuştur.

Büyük ihtimale Emîr Timur'un böyle bir vasiyete bulunmasının sebebi hayattayken karşılaştığı birkaç olaydan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz meydana gelen şehzade isyanlarından ve onlara yapılan müdahaleler için Emîr Timur, döneminde yaşanan sükûnetin aksine Şehzade Şahruh döneminde daha sert ve acımasız bir hal almış olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Dımaşk'ın kuşatması sırasında (1400-1401) Emîr Timur'un, kızından torunu Sultan Hüseyin, dedesi Emîr Timur'a ihanet ederek düşman tarafına geçmiş ve düşman ordusunun sol kuvvetlerinin başında dedesine karşı savaşmıştır. Yapılan savaşta yenilgiye uğrayan Dımaşklılar gibi Sultan Hüseyin de ele geçirilmiştir. Yapmış olduğu bu büyük ihanete karşılık Sultan Hüseyin'e dedesi Emîr Timur tarafından sadece sopa cezası verilmiştir.¹³⁹

Yine bu konu ile ilgili başka bir örnek verecek olursak; Emîr Timur, Hindistan seferinde iken oğlu Şehzade Miranşah, babasına hitaben “*artık devlet işlerini bırakıp*

¹³⁶ Selim Aydın, “*Timurlu Devleti'nde Mirzalar ve Mirzalık Kurumu*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.51-52.

¹³⁷ Mevhibe Şahbaz, “*Timurlularda Şehzade ...*”, s.320.

¹³⁸ Muhammed, a.g.e, s.92.

¹³⁹ Aydın, a.g.t, s.52.

ibadet ile uğraşmasının yerinde olacağını” anlatan bir mektup yazmıştır. Şehzade Miranşah cephesinde bu olaylar yaşanırken Hindistan seferinden Semerkant’a dönen Emîr Timur kısa bir süre sonra, “*yedi yıllık sefer*” olarak adlandırılan sefere çıkmak üzere hazırlıklara başlamıştır. Emîr Timur, Rey civarına geldiğinde Şehzade Miranşah, Emîr Timur ile görüşmek istemiş fakat dedesi şehzadeyi cezalandırmak adına hemen huzura kabul etmemiştir. Daha sonra Emîr Timur tarafından görevlendirilen maliye memurları Tebriz’e gelmiş ve yapılan mali incelemeler sonucunda harcamaların israf edildiği gerekçesi ile Şehzade Miranşah’ın saray erkânı suçlu bulunmuş ve idam edilmiştir.¹⁴⁰ İdam edilenler arasında Mevlâna Muhammed Kuhistanî ve Kutbeddin Neyî gibi âlimler ve müzisyenler de bulunmuştur. Bu olaydan sonra Şehzade Miranşah ise valilik yaptığı yerden geri çağırılmış ve oğlu Şehzade Ebu Bekir’in denetiminde ev hapsine mahkûm edilmiştir.¹⁴¹

Bir diğer örnekte ise Şehzade Pir Muhammed Şiraz’da iken dedesi Emîr Timur’un askerî seferine hasta olmasını bahane ederek katılmamıştır. Bunun akabinde sebebi bilinmeyen bir takım zehirler hazırlamak ile suçlanmıştır. Bu suçlamalar ile Emîr Timur’un huzuruna getirilen Şehzade Pir Muhammed’e “*Büyük divân’ın*” kararı ile dayak cezası verilmiş ve görevinden azledilmiştir. Lakin şehzadenin himayesinde bulunan danışmanları ise idam cezasına çarptırılmıştır.¹⁴²

Emîr Timur döneminde şehzadelere ölüm cezası verilmemiştir. Emîr Timur genellikle şehzadelerin suçunu görmezlikten gelmiş veya zorunlu durumlarda onlara hafif cezalar vermeye çalışmıştır. Bu cezalandırma şekilleri genelde sopa attırmak, huzuruna belli bir süre kabul etmemek gibi hafif cezalardır. Ancak kendisinden sonra halefleri döneminde ölüm cezaları verilmeye başlanmıştır.¹⁴³ Emîr Timur döneminden sonra şehzadeler arasında yaşanan taht mücadedeleri yüzünden Timurlular devletinin yıkılma süreci hızlanmıştır.

¹⁴⁰ Alan, a.g.e. s. 65.

¹⁴¹ Andican, a.g.e, s. 215.

¹⁴² Aydın, a.g.t, s.53.

¹⁴³ Şami, a.g.e, s.51.

3.5 Emîr Timur'un Oğulları ile Olan İlişkileri

Kaynaklarda Emîr Timur'un evlendiği ilk üç eşinin isimleri sırasıyla, Olcay Terken Ağa, Turmuş Ağa ve Tulun Ağa olarak zikredilmiştir. Emîr Timur'un bilinen dört oğlu bulunmaktadır. Kaynaklara göre Emîr Timur bu üç hatununu yani Olcay Terken Ağa, Turmuş Ağa ve Tulun Ağa'yı 1352-1353 yıllarında nikâhına almış ve bu sırada Emîr Timur 17-18 yaşlarında bulunuyordu.¹⁴⁴ Şehzade Cihangir 1354 yılında Turmuş Ağa'dan dünyaya gelmiş iken, Şehzade Ömerşeyh'te 1356 yılında Tulun Ağa'dan dünyaya gelmişti.¹⁴⁵ Şehzade Miranşah 1367 yılında Mengli Hatun'dan dünyaya gelmişti. Bu üç şehzade Emîr Timur Semerkant'a hâkim olmadan önce doğmuştur.¹⁴⁶ Şehzade Şahruh ise 21 Ağustos 1377 yılında Semerkant'a dünyaya gelmiştir. Annesi Karahıtay kabilesinden Tagan Türkan Ağa'dır.¹⁴⁷ Kaynaklara göre; Emîr Timur'un hayatta olduğu dönemlerde sadece oğullarından Şehzade Ömerşeyh 1394 kışında Şam Savaşı sırasında, Harmatu Kalesi önünde dar bir derede okla vurulup öldüğü hakkında tarihi belgeler var. Büyük oğlu Şehzade Cihangir ise eceliyle yirmi yaşındayken vefat etmiştir. Emîr Timur'un ölümünden üç yıl sonra, 1408 yılında ortanca oğlu Şehzade Miranşah, Kara Yusuf Türkmen ile yapılan savaşlardan birinde, Tebriz yakınlarında öldürülmüştür.¹⁴⁸ Oğlu Şehzade Şahruh ise 844 (1440) yılında vefat etmişti. Emîr Timur hayatayken sadece iki oğlu vardı. Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahruh. Emîr Timur'un oğulları onun saltanat yıllarında adam gibi adamdı.¹⁴⁹ Emîr Timur'un oğulları ve torunlarının sayısı toplamda otuz altıymış. Bunlardan on torunu Şehzade Cihangir'den olmuştu ve hepsi de Emîr Timur'un sağlığında dünyaya gelmişti. Şehzade Ömerşeyh'ten dokuz oğul ve torun kaldı. Şehzade Miranşah otuz yedi yaşındaydı. Onun yedi oğul ve torunu vardı. Şehzade Şahruh yirmi sekiz yaşındaydı ve iki oğlu vardı. Burada bahsi geçen

¹⁴⁴ Togan, "*Emir Timur'un Soyuna ...*", s. 75-84.

¹⁴⁵ Timur dönemi kaynaklarından Şami ve Yezdi eserlerinde Şehzade Cihangir'in en büyük oğul olduğunu yazmakla birlikte tam tarih vermiyor. Musa Şamil Yüksel (. s.290, bkz.) ise eserinde Şehzade Cihangir'in 1356, Şehzade Ömer Şeyh'in ise 1354 doğumlu olduğunu yazmaktadır. Timurlu dönemini anlatan kaynakların çoğu Şehzade Cihangir'in Emîr Timur'un en büyük oğul olduğu konusunda hem fikir. Ancak tam tarih vermiyorlar. Zeki Velidi Togan, (s.81, bkz.) eserinde Şehzade Ömer Şeyhi 1352 olarak Şehzade Cihangir'i ise 1354 doğumlu olarak ele almıştır. Ancak kesin olan bir şey varsa o da iki şehzadenin birbirine yakın yaşlarda olduğudur.

¹⁴⁶ Aydın, a.g.t, s.37.

¹⁴⁷ Togan, "*Büyük Türk Hükümdarı ...*", s.1.

¹⁴⁸ Açıık, a.g.m, s.75.

¹⁴⁹ Yezdi, a.g.e, s. 466.

torunlarının çoğu Emîr Timur öldüğünde çok küçük yaşlarda olmaları sebebiyle Emîr Timur ile herhangi bir münasebetleri olmamıştır. Emîr Timur'un on yedi kızı vardı. Bunlardan Sultanbaht Begim adında olanı Emîr Timur'un kızı, diğerleri torunuydu.¹⁵⁰ Ancak biz çalışmamızda Emîr Timur'un kız çocuklarını ve kız torunlarını ele almayacağız. Emîr Timur, her zaman askerî seferlere oğulları, hanımları, cariyeleri, gelinleri ve küçük yaştaki torunları ile birlikte çıkmıştır.¹⁵¹

3.6 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Cihangir Arasındaki İlişkiler

Şehzade Cihangir (Gıyâsü'd-Dîn Cihân-gîr),¹⁵² Emîr Timur'un hanımı Turmuş Ağa'dan olma oğludur. Şehzade Cihangir 1356 yılında dünyaya gelmişti.¹⁵³ Şehzade Cihangir, Emîr Timur'un en büyük ve aynı zamanda en çok sevdiği oğludur. Şehzade Cihangir, Emîr Timur'un Semerkant hâkimliğinden önce dünyaya gelmiştir. Şehzade Cihangir'in nasıl bir eğitim aldığı konusunda kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁵⁴ Emîr Timur askerî faaliyetlerine başlarken ilk olarak Moğolların bilindik kabileleri olan Aralatlar, Argunlar ve Turhanlılar'ı hâkimiyeti altına almıştır. Emîr Timur, Cengiz Han soyundan gelmiyordu, bu sebepten dolayı kendisini Cengiz Han hanedanına mensup gösterebilmek ve meşrutiyet kazanmak için Moğol hanedanları ile siyasî evlilikler gerçekleştirmiştir. Emîr Timur Cengiz Han'a damat olma siyasetini sadece kendisi için değil oğulları ve torunları için de uygulamıştı.¹⁵⁵

Emîr Timur pek çok siyasî meselenin çözümü için oğlu Şehzade Cihangir'i görevlendirmiştir. Çünkü Emîr Timur, Şehzade Cihangir'e her konuda güvenmiş ve ona itimat etmiştir. Emîr Timur daha önce Herat'ta gitmişti ve Herat Meliki'nin sergilediği davranıştan dolayı rahatsız olmuştu. Melik'in sözüne güvenmediği ve onu ittate tutmak adına dönemin şartları gereği büyük oğlu Şehzade Cihangir ile Mübarekşah Sencerî'yi bir mesajla Melike göndererek onun kötü biri olmadığını bildiğini bu yüzden oğlu Şehzade Cihangir'i hizmetine gönderdiğini Herat'a

¹⁵⁰ Yezdî, a.g.e, s.467.

¹⁵¹ Aydın, a.g.t, s.38.

¹⁵² Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hânedanları (İslam Devletleri)**, (2. Basım), Cilt: I, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.583.

¹⁵³ Togan, "*Emir Timur'un Soyuna Dair...*", s.81.

¹⁵⁴ Şamî, a.g.e, s.52.

¹⁵⁵ Aydın, a.g.t, s.41.

kalmayacaklarını kendi topraklarına döneceklerini bildirmişti. Şayet kendisi gitmek zorunda olduğu halde kendi ailesinden birkaçını burada bırakacağını bildirmişti. Ve kendisinden geriye bıraktıklarıyla Melik'in ilgilenmesini isteyerek oğlu Şehzade Cihangir'i Herat Hükümdarı Melik Hüseyin'in yanında bırakmıştır.¹⁵⁶

Emîr Timur'un, amacı Şehzade Cihangir'i burada bırakarak Melik Hüseyin'in davranışlarını oğlu vasıtası ile kontrol altında tutmaktı. Emîr Hüseyin'in, Badahşan üzerine yürüdüğü haberini alan Emîr Timur Keş'ten yola çıkmıştı. Emîr Timur'un yola çıktığını haber alan Emîr Hüseyin, Badahşan şahlarıyla barışmış ve Kunduz'a gelerek Emîr Timur ile aralarındaki bütün husumetleri ortadan kaldırmıştı. Daha sonra İskamış yaylasına doğru hareket etmişti. Emîr Timur Keş'e birini göndererek Şehzade Cihangir'in gizlice Keş'e gelmesini istemişti.¹⁵⁷

Şehzade Cihangir, babası Emîr Timur ve Emîr Hüseyin arasında pek çok defa elçilik görevi üstlenmiştir. Hüseyin Sufi'nin yerine geçen Yusuf Sufi'nin kardeşi Ak Sufi, Hanzâde Şekerbike'yle evlenmiş ve ondan Sevinbike adında bir kızı olmuştu. Kızın adı Sevinbike olmakla birlikte "*Hanzâde*" adıyla bilinirmiş. Emîr Timur bu peri yüzlü kızı oğlu Şehzade Cihangir'e istemeyi düşünmüş. Kendisine barış sağlamak için gelen elçilere bu düşüncesini açmıştır. Onlarda durumdan son derece memnun bir şekilde geri dönüp durumu Yusuf Sufi'ye bildirmiştir. Yusuf Sufi bu durumu minnetle kabul etmişti. Ancak Yusuf Sufi, kızının çeyizinin hazır olmadığını öne sürerek, elçilerin geri dönmesini istemişti. Kendisi çeyiz hazırlıklarını tamamladıktan sonra ne zaman isterlerse kızını geri gönderebileceğini bildirmişti. Bu karar Emîr Timur tarafından da onaylandıktan sonra konvoy geri dönmüştür.¹⁵⁸ Emîr Timur, 775 yılı Şevval ayına tekabül eden Pars yılında (Mart,1374) beylerini Hanzâde'yi almaları için Hârizm'e göndermiştir. Hanzâde Begim Semerkant'a yaklaştığında Emîr Timur'un haremdeki pek çok kadının yanı sıra, beylerinin hanımlarından oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştı. Beyler Hanzâde'yi getirdikten sonra çok büyük bir düğün merasimi ile Hanzâde'yi Şehzade Cihangir'e nikâhlamıştır. Hanzâde Begim ile Şehzade Cihangir'in düğünü Semerkant'a

¹⁵⁶ Yezdi, a.g.e, s.77.

¹⁵⁷ Yezdi, a.g.e, s.87.

¹⁵⁸ Yezdi, a.g.e, s.107.

muhteşem bir törenle yapılmış ve nikâhları şeriata uygun olarak kıyılmıştır. Nikâh kıyıldığında pek çok altın, gümüş ve mücevher gelmişti.¹⁵⁹

Bu evlilik ile Emîr Timur kendisinden sonra oğlunu da Cengiz soyundan bir hanımla evlendirmek amacıyla hanedana damat etmişti.¹⁶⁰ Sultan Hüseyin Sufi öldükten sonra yerine oğlu Yusuf Sufi geçmişti. Emîr Timur daha önce onlardan kız almış ve düşmanlarına karşı onlara yardım etmişti. Çünkü Emîr Timur Hüseyin Sufi'nin, nur yüzlü asil ve akıllı kızı Hanzâdey'i oğlu Şehzade Cihangir'e almış ve bu evlilikten Muhammed Sultan adını verdikleri bir çocuk dünyaya gelmişti. Çocuğun asaleti ve ikbal'i yüzünden belli oluyormuş. Emîr Timur çocuğun bu durumunu fark edince onu diğer çocuk ve torunlardan daha üstün tutmuş ve veliahtı olarak ilan etmişti. Düğünden sonra Şevval ayının Perşembe günü (20 Mart 1375) Emîr Timur, Şehzade Cihangir, Şeyh Muhammed Bayan Süldüz ve Behram Celayir'in oğlu Adilşah'la birlikte Cete iline önden sefere göndermişti.¹⁶¹

Emîr Timur oğlu Şehzade Cihangir'i evlendirip, han soyuna damat ettikten sonra, üçüncü kez Hârizm'e yürümeyi amaçlamıştı. Emîr Timur'un Cete üzerine gerçekleştirmiş olduğu ilk iki seferi tamamen Maverâünnehir sınırlarını güvence altına almak ve bolca ganimet elde etmeye yönelik yapmıştı. Ancak 1375 yılında gerçekleştirmiş olduğu üçüncü Cete seferi ise tamamen Kamereddin'i ortadan kaldırmaya yönelik olmuştu. Bu sefer sırasında Emîr Timur'un büyük oğlu Şehzade Cihangir, büyük bir cesaret örneği sergileyerek önce Kamereddin'i İli boylarında mağlup etmiş, daha sonra onu, ailesini ve hazinesini geride bırakıp Tanrı Dağlarına kaçmaya mecbur bırakmıştı. Şehzade Cihangir, Kamereddin'in malarını yağmalayıp askerlerine dağıttıktan sonra babası Emîr Timur'un yanına dönmüştür.¹⁶² Emîr Timur Karabağ tarafına sefere çıktığı sırada Şek'i şehri açıklarında karargâh kurmuştur. Ordusunu bölükler halinde dört bir yana göndermişti. Şehzade Cihangir, bazı beylerle birlikte Lakz'ları kılıçtan geçirip yağmalamış ve pek çok kişiyi öldürmüştü.¹⁶³ Şemseddin-Bek'in hanımı Bayan ağa ve kızı Dilşad ağa esir düşmüştü. Şehzade Cihangir, Emîr Timur'a bir çapar göndererek olup biten olaylar

¹⁵⁹ İbni Arabşah, a.g.e, s.59-60.

¹⁶⁰ Alan, a.g.e, s.33.

¹⁶¹ Yezdi, a.g.e, s.108-109.

¹⁶² Andican, a.g.e, s. 158-159.

¹⁶³ Yezdi, a.g.e, s.154.

hakkında babasını bilgilendirmişti. Emîr Timur olayları öğrendikten sonra Kara Kismak üstüne çıkıp karargâh kurmuştur. Şehzade Cihangir pek çok ganimetle birlikte babasının yanına dönmüş ve Dilşad ağa'yı takdim etmişti. Şehzade küçük yaşına rağmen böyle büyük bir işin üstesinden gelmeyi başarmıştı.¹⁶⁴

Emîr Timur, Cete'ye gönderdiği beylerden Sarı Buga ile Adilşah, memleketi boş görünce niyetlerini değiştirip Hitay Bahadur ile Elçi Buga Bahadur'u tutuklamıştı. Emîr Timur'un Andican vilayetine daruga tayin ettiği Hamdi-Bek de onlara katılmıştı. Böylece Celayir ve Kıpçak askerlerini toplayarak Semerkant üzerine yürüyüp kuşatma altına almıştır. Şehir halkı onlara ok atarak yaklaşmalarına izin vermemişti. Şehir valisi Ak Buga, bir çapar göndererek durumu Emîr Timur'a bildirmişti. Emîr Timur haberi alır almaz hemen oradan geri dönüp Şehzade Cihangir'i önden göndermiş. Kendisi de ondan sonra yola koyulmuştu. Şehzade Kermine'de (Buhara- Semerkant yolu üzerinde küçük bir kasaba) düşmana yetişmişti. Her iki taraf arasında şiddetli bir çarpışma olmuştu. Şehzade Cihangir, bu seferde de büyük bir başarı göstermişti. Düşmanlar kaçıp Deşt-i Kıpçak'da Urus Han'a sığınmıştır.¹⁶⁵

3.6.1 Şehzade Cihangir'in Ölümü

Emîr Timur, Kamerüddin'i mağlup ettikten sonra o gece rüyasında merhum Şeyh Burhaneddin Kılıç'ı görmüş ve ona "*Oğlum Cihangir Semerkand'da hastaydı, ona dua et*" dedi. Şeyh ona yalnızca "*Tanrı ile birlikte ol*" dedi. Rüyasında uyanınca Şehzadenin durumunun ağır olduğunu anlamış. Son derece üzülmüştü. Şehzadenin durumunu öğrenmek için has nökerlerinden Yol Kutluk'u Semerkant'ta göndermişti. Yol Kutluk yola çıktıktan sonra yine kötü bir rüya görmüş ve morali büsbütün çökmüştü.¹⁶⁶ Emîr Timur, Atakum'dan dönüp Seyhun'u geçtikten sonra payitahtı Semerkant'ta yaklaşmıştı. Bu arada Semerkant'ın eşrafı ve uleması kara giysiler içinde Emîr Timur'u feryad-ı figan ile karşılamıştı. Emîr Timur onların bu halini görünce rüyasının gerçekleştiğini anlamış. Oğlu Şehzade Cihangir'in ölüm haberi dünyasını karartmıştı. Emîr Timur bu hadiseye çok üzülmüş, yanaklarından aşağı yaşlar süzölmeye başlamıştı. Kudretli hükümdarının dönüşüyle fazlasıyla sevinmesi

¹⁶⁴ Yezdi, a.g.e, s.110-111.

¹⁶⁵ Yezdi, a.g.e, s.113.

¹⁶⁶ Yezdi, a.g.e, s.115.

gereken devlet, bunun yerine bir matem yerine dönmüştü. Kara ve griler giyen tüm ordu, yağ için oturmuş komutanlar da şehzadenin ölüm haberi ile sarsılmıştı, daha sonra şehzade için yas tutmuşlardır.¹⁶⁷

Şehzade Cihangir 777 (1376) yılında Semerkant'a vefat etmişti. Emîr Timur çok sevdiği oğlu Şehzade Cihangir, için üzüntüsünden şu dizeleri dile getirmişti. “*Cennet hürileri senin tabutun önünde gözlerini akıtsalar ve senin yasemen yaprağı gibi olan vücudunu tabutta gördükleri vakit sümbüle benzeyen saçlarını kesip yoluna dökseler layıktır. Evet, bu gaddar fani dünyanın âdeti, herkesin kalbini inciten bu sitemkâr çerhin şivesi budur; kime bir içki vermiştir ki sonra bin iğneyi sokmamış olsun; kimin ümit fidanında bir gül açmıştır ki binlerce diken onun kalbini yaralamamış olsun. Bu dünya öyle bir saraydır ki günün birinde harap olması muhakkaktır. Bahtiyar o kimsedir ki ahiret sarayının kaydında olur.*” demiştir.¹⁶⁸ Emîr Timur'un da çok iyi bildiği bir şey vardı ki o da, her canlı muhakkak bir gün ölümü tadacaktı. Emîr Timur acısını içine gömerek şehzadenin ruhu için sadaka dağıtmış, fakirlere, muhtaçlara yemek vermiştir. Sonra onun mübarek na'sını Keş'e götürüp defnetmiş ve oğlu için son derece görkemli bir türbe yaptırmıştı.¹⁶⁹ Emîr Timur teselli edilecek gibi değilmiş. Henüz yirmi yaşına girmiş olan en büyük oğlu Şehzade Cihangir, onun en büyük gurur kaynağı ve tahtının varisiydi. Delikanlılık çağından başlayarak babasının askerlik ve siyaset yaşamının ön saflarında yer almıştı. Emîr Timur'un başka her özelliğinden fazla önemsedığı yiğitliği, onun geleceğin hükümdarı olarak gösterilmesine yol açmıştı. Hatta gözüpek bir cengâver olarak, Moğollara yapılan bir akın sırasında Emîr Timur'un öncü kuvvetlerine kumanda bile etmişti. Emîr Timur koyu bir yasa bürünmüştü. Hiçbir yumuşak söz, hiçbir teselli acısını dindirmemişti.

Emîr Timur oğlunun ölümünden dolayı o kadar üzüntü içindeymiş ki, en güvendiği emîrlerini ve kadınlarının tesellisini bile önemsemeyerek onları tersleyerek başından savmıştır. Şehzade Cihangir'in ölümü, Emîr Timur'un çok zor atlattığı bir badire olmuştu. Her ne kadar kendine en yakın kişilerin birçoğundan emîrlerinden, silah arkadaşlarından, bilginlerinden, din ve ahlak hocalarından daha uzun yaşayacak ve sevdiklerinin ölümüne yavaş yavaş alışacak da olsa, ilk oğlunun ölümünün

¹⁶⁷ Mirza Haydar Duğlat, **Tarih-i Reşidî**, (Çeviren: Osman Karatay), Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s.210.

¹⁶⁸ Şamî, a.g.e, s.88.

¹⁶⁹ Yezdi, a.g.e, s.115.

etkisinden kurtulamamıştı. Akınlarına bir süre ara vermiş, Semerkant'ta savaşa hazırlanan orduların uğultusu duyulmaz olmuştu.¹⁷⁰ Emîr Timur'un üst düzey subayları içinde en fazla çalışan, orduya asker yazmakla görevli emîr subayları tavacılar suskunluğa gömülmüştü. Şehzade Cihangir, öldüğünde yirmi yaşındaydı ve geride iki oğul bırakmıştı. Biri karısı Hanzâde'den olma Şehzade Muhammed Sultan ve diğeri ise karısı, İlyas Yesurî'nin kızı Bahtımülk Ağa'dan Şehzade Pir Muhammed imiş. Şehzade Pir Muhammed, Türk takviminin Ejder yılı olan Hicri 777 yılında (1375-1376) babasının ölümünden kırk gün sonra dünyaya gelmişti. Şehzade Cihangir, vefat ettikten sonra Emîr Timur'un amcası Seyfeddin Bey bu acı olayı duyunca dünya işlerinden el etek çekmiş ve Emîr Timur'dan izin isteyerek Kâbe'ye gitmişti.¹⁷¹

Şehzade Cihangir, güzel huylu, yiğit ve cengâver bir kişiliğe sahipti. Şehzade Cihangir, babasından sonra Cengiz Han soyundan gelen Hanzâde ile evlenerek soyunu meşrulaştıran ilk şehzade olmuştur. Emîr Timur iyi bir devlet yöneticisi olduğu gibi çok iyi bir aile reisi idi. Emîr Timur çocuklarını çok seviyordu. Ancak en büyük oğlu Şehzade Cihangir'in onun gözünde değeri başkaydı. Emîr Timur Cengiz Han gibi ülkesini dört ana bölüme ayırmıştı. Bu bölümlerin her biri çocuklarının ailesi tarafından yönetilen valiliklerden oluşuyordu. Emîr Timur, Kabil merkezli güneydoğu bölgesini büyük oğlu Şehzade Cihangir'e vermişti.¹⁷² Emîr Timur seferlere gittiğinde genellikle Şehzade Cihangir'i başkent Semerkant'ın idaresinde bırakmıştı. Şehzade, Emîr Timur'un en büyük oğlu olması sebebi ile babasıyla birlikte pek çok sefere katılıp büyük başarılar elde etmişti. Emîr Timur'un bütün ordusunun başkumandanı Şehzade Cihangir'dir. Şehzade Cihangir yirmi yıllık hayatına çok büyük başarılar sığdırmıştı. Şehzade katıldığı hiçbir seferde başarısız olmamıştı. Şehzade Cihangir'in ölümü ile Emîr Timur ve çevresindekiler büyük bir yasa boğulmuştu. Şehzade Cihangir her yönüyle babasının tahtına talip olabilecek kabiliyet ve güçte birisiydi. Emîr Timur çoğu zaman çözülmesi güç ikili ilişkilerde Şehzade Cihangir'in diplomatik zekâsından yararlanmıştı. Şehzade Cihangir için Emîr Timur'dan sonra devletin en büyük ikinci adamıdır diyebiliriz. Şehzade Cihangir askerî dehasının yanında büyük bir siyasî dehaya da sahipti. Şehzade

¹⁷⁰ Marozzi, a.g.e, s. 91-92.

¹⁷¹ Duğlat, a.g.e, s.211.

¹⁷² Beatrice Forbes Manz "Timur ve Hâkimiyet Sembolü", (Çeviren: Musa Şamil Yüksel), **Tarih İnceleme Dergisi**, Cilt: XV, Sayı:1, 2000, s.270.

Cihangir Cete üzerine yapılan seferde Kamedreddin'e karşı büyük başarı elde etmişti. Öyleki bu sefer sırasında çok büyük bir ganimet toplayıp yağma yapmıştır. Aynı zamanda Moğollara karşı yapılan seferlerde de büyük başarılar elde etmişti. Şehzade Cihangir babası ile birlikte sefere çıktığı süre boyunca hiçbir zaman devleti zora sokacak herhangi bir davranış içinde bulunmamıştı. Emîr Timur, oğlu hayata olduğu süre içerisinde onunla ne bir baba oğul ne de bir devletin hükümdarı olarak anlaşmazlığa düşmemişti. İkili arasında her açıdan çok kuvvetli bağlar bulunmaktaydı.

3.7 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Ömerşeyh Arasındaki İlişkiler

Şehzade Ömerşeyh, Emîr Timur'un ikinci oğlu olup, Annesi Tulun Ağadır. Şehzade Ömer Şeyh 1354 yılında doğmuştur.¹⁷³ Şehzade Ömerşeyh'in eşi Mülket Ağa 1354-1394 yılları arasında şehzade ile evliydi. Mülket Ağa'nın doğum tarihi tam olarak bilinmiyor. Bu evlilikten Şehzade İskender, Şehzade Baykara, Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Ahmed ve daha bebekken ölen İsfendiyar isminde çocukları dünyaya gelmişti. Mülket Ağa, Şehzade Ömerşeyh'in ölümünden sonra Timur'un henüz on yedi yaşında olan küçük oğlu Şehzade Şahrüh ile 1377 yılında evlendirilmişti. Bu evlilikten Şehzade Suyurgatmış ve henüz bebekken ölen, ismi Cihanşah olan iki çocuk dünyaya gelmişti.¹⁷⁴

Şehzade Ömerşeyh'ten altı oğul ve toplamda üç torun kalmıştır. Şehzade Ömerşeyh'in birinci oğlu Şehzade Pir Muhammed yirmi altı yaşındaydı. Şehzade Ömerşeyh'in ikinci oğlu Şehzade Rüstem, yirmi dört yaşında, üçüncü oğlu Şehzade İskender, yirmi bir yaşında, dördüncü oğlu Şehzade Ahmed on sekiz yaşında, beşinci oğlu Seyyidî Ahmed, on beş yaşında, altıncı oğlu Şehzade Baykara on iki yaşındaydı.¹⁷⁵ Emîr Timur'un ilk iki oğlu olan Şehzade Cihangir ve Şehzade Ömerşeyh'in nasıl bir eğitim aldıkları konusunda kaynaklarda fazla bilgi olmamakla beraber, Emîr Timur'un Semerkant'tı ele geçirdikten sonra dünyaya gelen şehzadelerin eğitimleri konusunda daha şanslı olduklarını görüyoruz.¹⁷⁶

¹⁷³ Togan, "Emir Timur'un Soyunarı...", s.81; Öztuna, a.g.e, s.585.

¹⁷⁴ Mustafa Şahin, "Mirzâ Şahrüh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'ın Siyasî ve Sosyal Hayattaki Rollerini" *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Dergisi*, Sayı: 21, Mart 2013, s.101.

¹⁷⁵ Aydın, a.g.t, s.34.

¹⁷⁶ Şahbaz, "Timurlu Mirzalar...", s.19.

Emîr Timur merkezi İnan bölgesini oğlu Şehzade Ömerşeyh ve oğullarına vermişti.¹⁷⁷ Şehzade Ömerşeyh'in siyasî hayatına değinecek olursak ömrünü babasının yanında seferlere katılmakla geçirmiş bir Şehzadedir. Çok başarılı ve kuvvetli bir cihangirdir. Emîr Timur'un ikinci oğlu Şehzade Ömerşeyh, Emîr Timur'un üç yıllık seferi sırasında vali olarak yönettiği Andican Şehrini Toktamış Han'ın ordusuna karşı savunmuŐtu. Şehzade Ömerşeyh, Emîr Timur'un 1391 yılının Ocak ayında Toktamış Han'a karşı gerçekteŐirdiđi “*Kundurca*” savaşına da katılmış ve Timurlu ordusunun sol kanadını Emîr Berdibek ve Hudaydad Hüseyini gibi emîrlere öncülük etmiş ve kazanılan savaşta büyük bir güç sahibi olmuştu.¹⁷⁸

Emîr Timur ordusuyla beraber dört bir taraftan Emîr Hüseyin'in sığındığı Hinduvan adıyla bilinen kalenin önüne gelip kalenin etrafını sarmıştır. Her iki orduda da oldukça kalabalıktı. İki taraf arasında büyük bir çarpışma olmuştu. O gün, henüz on altı yaşında olan Şehzade Ömerşeyh meydanda büyük bir cesaret ve metanetle çarpışmıştı. Lakin çarpışma esnasında ayağına bir ok isabet etmiştir. Orduda bulunan cerrah ŐiŐi kızartarak ok isabet eden yeri dağlamış. Şehzade Ömerşeyh küçük yaşına rağmen savaş meydanını terketmeyerek, ayağındaki acıya rağmen savaŐmaya devam etmişti.¹⁷⁹

Şehzade Ömerşeyh'in siyasî sahneye adım attığı olaylardan bir diğeri ise; Çağatay hanı Kamerüddin ile yaşanan olaydır. Sarı Buga ile Adilşah, Kamerüddin'in huzuruna gelerek, onu Timur'a karşı sürekli tahrik etmişler ve Kamerüddin sonunda onlara inanarak, Andican vilayetinin sınırlarına saldırmıştı. Bu savaşta Kazak birlikleri Şehzade Ömerşeyh'i terk ederek Kamerüddin'in saflarına katılmıştır. Şehzade Ömerşeyh dağa çekilip gerekli önlemleri aldıktan sonra babasına bir çapar göndererek “*Düşman çok kalabalık bir kuvvetle bastırđı ve Andican'ı talan etti*” mesajını iletmiştir. Emîr Timur bu haberi alır almaz, Semerkant'tan ayrılıp Andican'a doğru hareket etmişti. Ancak Kamerüddin, Timur'un geldiğini haber alınca geri çekilmişti. Emîr Timur ve Şehzade Ömerşeyh onu takip ettilerse de ondan hiçbir haber alamamıştır. Emîr Timur ise Semerkant'ta geri dönmüştür.¹⁸⁰

Toktamış ordusunun büyük bir bölümünü Maveraünnehir'e göndermişti. Barak Oğlan, İlgamış Oğlan, İsa Bek ve Satkın Bahadır başta olmak üzere diğer bazı

¹⁷⁷ Manz “*Timur ve Hâkimiyet...*”, s.270.

¹⁷⁸ Aydın, a.g.t, s.49.

¹⁷⁹ Yezdi, a.g.e, s.95-96.

¹⁸⁰ Yezdi, a.g.e, s.114; Şami, a.g.e, s.86.

emîrlar Suġnak'tan geçip Sabran'a ulaşıp burayı kuşatma altına almıştır. Sabran'ın muhafazasından sorumlu olan Timur Hoca-i Akbuka bu m¼cadelede onlara karşı b¼y¼k bir başarı ¼rneęi sergilemişti. Toktamış'ın askerleri beklenmedik bir taaruzla karşılaşınca şehri alamayacaklarını ve burayı ele geiremeyeceklerini anlayınca kuşatmadan vazgeçip başka b¼lgeye y¼nelmiřtir. Emîr Timur'un oğlu şehzade ¼merřeyh bu olaylar yaşandığı sırada Andican'da bulunmaktaydı. O topladığı askerlerle Seyhun'u geçerek Toktamış'ın askerlerine karşı koymaya çalışmıştır. Otrar'a beş fersah mesafede Toktamış'ın askerleri ile şehzade ¼merřeyh'in askerleri karşı karşıya gelmiş. Yapılan bu muharebede şehzade ¼merřeyh ağır bir yenilgi almıştı. şehzade dağılan askerini toplayarak tekrardan Andican'a y¼nelmiřti. Bu olaylar yaşanırken Moğolların isyan ettikleri, Taşkent ve Sayram'a gelip etrafı yağmaladıkları haberi gelmiş. Emîr Hacı Bey-i İrkinut'un kardeşi İnkatura idaresindeki bu akınlara karşı koymak için şehzade ¼merřeyh hemen harekete geçmişti. şehzade ¼merřey Ahsiket'te bunlarla karşılaştıktan sonra Andican hisarına girmişti. Bu arada Toktamış'ın askerleri ise Maverænnehir sınırlarına girmişti.¹⁸¹

Emîr Timur, Semerkant'a şehzade Cihangir'in yasını tuttuktan sonra yarım kalan Kamer¼ddin olayına tekrar y¼nelmiřti. Emîr Timur, oğlu şehzade ¼merřeyh, Ak Buga, Hitay Bahadur ve diğer beylere ferman g¼ndererek Kamer¼ddin ¼zerine sefere çıkmalarını buyurmuştu. Fermana uygun olarak yola çıkıp Kara T¼be denilen yerde Kamer¼ddin'e yetişip, çarpışmaya başladılar. Kamer¼ddin'in yenilip çekilmesi ¼zerine ¼lkesini yağmalayıp geri d¼nm¼řlerdir.¹⁸² Emîr Timur ve Hârizm Hâkimi Yusuf Sufi arasında daha ¼ncede peyda olan d¼řmanlık m¼nasebetleri tekrardan g¼ndeme gelmiş. İki taraf arasında b¼y¼k bir muharebe başlamıştı. Bu muharebede Emîr Timur'un ordusunun başında şehzade ¼merřeyh bulunmuştu. İki taraf arasında şiddetli bir çarpışma başlamıştı. Bu çarpışmada iki taraftanda pek çok kişi ¼lm¼řtü. Yusuf Sufi Hisara sığınmış. Muhasara ¼ ay s¼rm¼ř. Nihayetinde Yusuf Sufi'nin devleti son bulmuştu. Yusuf Sufi ise v¼cudunda meydana gelen bir hastalık y¼z¼nden bir m¼ddet sonra ¼lm¼řtü.¹⁸³ Emîr Timur, Horasan ¼zerine d¼zenledięi seferde şehzade ¼merřeyh'i de yanında g¼t¼rm¼řtü.¹⁸⁴ Horasan yurdu d¼řman tehlikesinden temizledikten sonra Emîr Timur Semerkant'ta tahtına oturup Melik

¹⁸¹ Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış ¼zerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", **DergiPark**, Cilt: XXVIII, Sayı:117, 2003,s.129.

¹⁸² Yezdi, a.g.e, s.116; şamî, a.g.e, s.88.

¹⁸³ şamî, a.g.e, s.96-97.

¹⁸⁴ Yezdi, a.g.e, s.133.

Gıyâseddin'in oğulları Ali Bey ile Guri Bey, ayrıca Gıyâseddin'in ağabeyi Muhammed'i eleri bağlı olarak Andican'a, Şehzade Ömerşeyh'e göndermişti.¹⁸⁵

Deşt-i Kıpçak'ın önde gelen beylerinden Bek Yaruk, İliğmiş Oğlan, Ali bey, Satkın ve diğer beyler Sıgnak üzerinden Sabran'a gelip kuşatma altına almışlar, fakat şehir hâkimi Ak Buga oğlu Timur Hoca, onlara şiddetle karşı koyarak şehri almalarına izin vermemiş. Bunun üzerine sözü edilen beyler oradan dönüp başka şehirleri yağmalamıştır. Andican'ın başında bulunan Şehzade Ömerşeyh orduyu toplayarak onların üzerine yürümüştü. Süleyman Bey ve Abbas Bey, Semerkant ordusunu toplayıp Şehzade Ömerşeyh'e katılmıştı. İki ordu Seyhun'u geçerek Otrar'ın doğusunda beş yığaç mesafedeki Çukalak'da düşmanla karşı karşıya gelmişti. İki ordu arasında çarpışmalar akşama kadar devam etmiş Şehzade Ömerşeyh, düşmanın merkezine saldırarak bir uçtan girip diğer uçtan çıkmış fakat bu arada ana ordudan uzak düşmüştü. Askerleri onu her ne kadar aramışsalar da bulamamıştır.¹⁸⁶

Ordu, şehzadeyi göremeyince paniğe kapılmış ve safları bozulmuştu. Abbas Bey aldığı bir ok darbesi sonucu yaralanmıştı. Şehzade Ömerşeyh düşman saflarından sıyrılarak Adican'a varmış, tekrar asker toplayarak düşman üzerine yürümek üzereyken, Cete yurdundan Hacıbek Arkanut'un ağabeyinin oğlu Anka Türe'nin, Emîr Timur'un itaatinden ayrılıp, ordusu ile Sayram ve Taşkent'deki Müslümanları yağmaladığını haber almıştı. Şehzade Ömerşeyh bu haberi alınca Özgend ordusunu toplayıp Hocend'e gelmiş. Fakat oradayken düşmanın Sağımış yolu üzerinde Andican'a yöneldiği haberini almıştı. Andican kalesi önünde iki ordu çarpışmaya girmiş. Anka Türe dayanamayıp Afganistan'a kaçmış. Şehzade ve adamları peşine düşüp Cete ordusundan pek çok kişiyi öldürmüştür. Emîr Timur büyük kahramanlıklar sergileyen Şehzade Ömerşeyh'e büyük lütuflarda bulunmuştu.¹⁸⁷

Emîr Timur'un Hârizm üzerine düzenlediği sefer sırasında Şehzade Ömerşeyh, öncü birliklerin başında bulunmuş ve birçok başarıya imza atmış, muzaffer bir şekilde Emîr Timur'un karşısına çıkmıştı.¹⁸⁸ Mehmed Mirga, büyük bir emîr'di, Emîr Timur ile arasında akrabalık bağları bulunmaktaydı. O da diğer beyler gibi güç peşine düşerek Emîr Timur'a isyan etmişti. Şehzade Ömerşeyh, Mehmed Mirga'nın isyan ettiği haberini alınca, Semerkant tarafına yönelerek peşine düşmüş Şehzade

¹⁸⁵ Yezdî, a.g.e, s.138.

¹⁸⁶ Şamî, a.g.e, s.128.

¹⁸⁷ Yezdî, a.g.e, s.164-165.

¹⁸⁸ Yezdî, a.g.e, s.170.

Ömerşeyh Yalguz Ağaç'a vardığında askerlerini toplayıp gece gündüz yol almıştı. Şehzade Ömerşeyh, Mehmed Mirga'nın izini bir süre sonra kaybetmişti. Tesadüf eseri Osman Abbas birkaç adamı ile Semerkant'a gidiyormuş. Yolda bir çeşme başına gelmiş, orada at izleri görmüş ve bu izleri takip ederek Mehmed Mirga'yı bulmuş, Mehmed Mirga'yı ve adamlarını yakalayıp ellerini bağlayarak Şehzade Ömerşeyh'e göndermişti. Birkaç gün sonra Mehmed Mirga'yı Semerkant'a getirip, Şehzade Ömerşeyh'in emriyle cezalandırılmıştır.¹⁸⁹

Emîr Timur beşinci defa Moğolistan'a, Hızır Hoca Oğlan ve Anka Timur üzerine sefer düzenlemişti. Bu sefere kendisine oğlu Şehzade Ömerşeyh ordusuyla katılmıştı. Şehzade dağlardan ve ovalardan geçerek bir yerde düşmanla karşılaşmış savaşa tutuşmuş. Onların işini bitirdikten sonra Kobak denilen yerde Anka Türe'ye yetişmiş ve iki taraf savaşa tutuşmuş. Anka Türe kaçmayı başarmış, Şehzade onu takip ettiyse de yetişememişti. Pek çok mal ve güzel yüzlü kızları ganimet olarak Ahta Tektur denilen yerde Emîr Timur'a yetişmişti.¹⁹⁰

Şehzade Ömerşeyh yolda ilerlediği müddetçe nerede düşman görse oracıkta öldürmüştü. Şeyh Ali Bahadır, İgü Timur Bahadır bunlardan daha evvel ayrılmıştı; bu zamana kadar onlardan hiç haber gelmemişti. Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh'e onları aramaya gitmesini emretmiş; Şehzade hemen yola koyulmuştu. Hâlbuki onlar başka yoldan gelip Emîr Timur'a katılmıştı. Şehzade Ömerşeyh'in yanında altmış askerden başka kimse yokmuş. Birden bire düşman ordusundan sekiz yüz kişi karşılına çıkmış Şehzade, yanındaki askerlerle beraber düşmanın üzerine yürümüş. İki taraf arasında büyük bir muharebe başlamış. Şehzade o gün büyük bir mertlik göstererek düşmanı dağıtmayı başarmıştı. Şehzade Ömerşeyh düşmanı kaçmaya mecbur bırakmıştı. Pek çoğunu öldürerek mallarını ve hayvanlarını ganimet olarak almıştır. Bu muharebede alınan at ve koyun sürülerini Emîr Timur'a göndermişti. Bundan bir müddet sonra Karagoçor'da kalarak atları dinlenmeleri için besiye çekmişti.¹⁹¹

Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh'in hiç durmadan Kahılga Kalesi tarafına gitmesini bir haberci ile bildirmesi üzerine Şehzade atına binerek Kahılga'dan geçtikten sonra yolda düşmanlardan olan Göblak'e rastlamış ve kendisini öldürerek vilayetini yağma

¹⁸⁹ Şamî, a.g.e, s.131-133.

¹⁹⁰ Yezdî, a.g.e, s.177.

¹⁹¹ Şamî, a.g.e, s.137-139.

etmişti. Yoluna devam edip, Ucarparman ve Gözün'den göç ederek, daha sonra Kâşgar'dan Özkend'e gidip Emîr Timur'un ordusu ile birleşmişti.¹⁹²

Emîr Timur, Toktamış üzerine çıktığı seferde Oğlu Şehzade Ömerşeyh, askerlerinin düzeniyle babasını memnun etmiş ve ona Çin sınırlarından Hazar Denizi' ne kadar uzanan fetihlerinden ötürü övgü üstüne övgü yağdırmıştı.¹⁹³

I. Deşt-i Kıpçak seferi sırasında Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh idaresindeki askerleri Toktamış üzerine göndermişti. Bu sırada Emîr Timur'un yanında bulunan Cuci neslinden Könçe Oğlan ve Timur Kutluk Oğlan ile Emîr Şeyh Ali Bahadır'ı bir grup askerle ileri göndermiş, yapılan muharebeyi Emîr Timur'un askerleri kazanmıştı. 791 yılı Safer ayında (1389 Ocak) göç edip Akar'a gelmişti. Sultan Gül'e ulaşmış ve bu diyarı ele geçirmişti. Emîr Timur'un emri ile Şehzade Ömerşeyh ve beyleri Hocend suyu üzerine birkaç yerde köprü kurdurmuş. Ordu buradan nehri geçmiştir. Bu sırada Toktamış'ın askerleri Sabra'nı kuşatmıştı. Ancak burayı alamayınca Yesi'yi yağmalayıp geri çekilmek zorunda kalmıştı.¹⁹⁴

Emîr Timur bir kurultay toplayarak şehzade ve beylerine rastladıkları her Moğol'u itaat altına almaları için tekrar Moğolistan'a göndermiştir. Şehzade Ömerşeyh ordusu ve Cete'den olan rehberleri ile birlikte kararlaştırılan yöne doğru yola koyulmuştu. Her tarafı karış karış tarayarak buldukları Moğoları öldürmüştür.¹⁹⁵ Emîr Timur, Toktamış Han ile yapacağı savaşta sağ cenahın başka bir koluna da Şehzade Ömerşeyh'i vermişti. Yapılan savaşta Şehzade Ömerşeyh büyük kahramanlıklar sergilemiştir.¹⁹⁶

Emîr Timur Luristan ve Huzistan'a gönderdiği öncü birliklerin başında sol cenahta Şehzade Ömerşeyh'i görevlendirmişti.¹⁹⁷ Şiraz'ın tam olarak alınması 1393 yılında Muhammed Muzaffer ve çocuklarının tamamen ortadan kaldırılmalarından sonra Şiraz'ın Şehzade Ömerşeyh'e suyural olarak verilmesiyle mümkün olmuştur. Böylece üç yıl süren (1386-1389) bu sefer sonunda Timurlu devletinin sınırları Kafkaslara ve Doğu Anadolu'ya kadar uzanmıştı.¹⁹⁸

Şehzade Ömerşeyh, Hüveyze'yi zapt edip hediyelerle birlikte geri dönerken, yolda kendisine yetişen çapar Emîr Timur'un Şiraz'a doğru yola koyulduğunu, kendisinin

¹⁹² Şamî, a.g.e, s.142.

¹⁹³ Marozzi, a.g.e, s.207.

¹⁹⁴ Şamî, a.g.e, s.135-137; Alan, a.g.e, s.51.

¹⁹⁵ Yezdî, a.g.e, s.178.

¹⁹⁶ Yezdî, a.g.e, s. 193.

¹⁹⁷ Yezdî, a.g.e, s. 204.

¹⁹⁸ Alan, a.g.e, s.41.

de ağırlıklarla birlikte o tarafa gelmesini emrettiğini bildirmişti.¹⁹⁹ Emîr Timur, Şah Mansur'u yenilgiye uğratıp kelesini aldıktan sonra Şiraz'a doğru hareket etmişti. Ağırlıklarla beraber arkadan yavaş yavaş gelmekte olan Şehzade Ömerşeyh de herhangi bir yerde düşman bulunduğu haberini alsa, hemen oraya doğru hareket etmiş ve onları kılıçtan geçirmişti. Nevbincan'ı geçip Kazerun'a geldiğinde Emîr Timur tarafından gönderilen çapar onun fermanını Şehzadeye iletmiştir. Emîr Timur'un göndermiş olduğu fermanda Şehzade Ömerşeyh'in; "*Orada durup civardaki halkları ve beylikleri zapt etsin!*" diye buyurmuştu. Şehzade fermana uygun olarak o şehrin zaptıyla meşgul olmuştu. Emîr Timur birkaç gün sonra yeni bir ferman gönderip şehzadeye; "*Bizim bulunduğumuz tarafa doğru yola koyulasın!*" diye emir buyurmuştu. Şehzade emre uyarak Şiraz'a gelmiş ve Emîr Timur'un hizmetine girmişti. Emîr Timur Fars vilayetini Şehzade Ömerşeyh'e vermiş ve önem verdiği pek çok beyinide bir yılığına şehzadenin hizmetinde bırakmıştı. Şehzade, şenlik hazırlıklarına başlayıp, Emîr Timur için bir şölen düzenleyip dokuzlu hediyeler sunmuştur.²⁰⁰

3.7.1 Şehzade Ömerşeyh'in Ölümü

Şehzade Ömerşeyh, için dönemin kaynakları hükümdarlık vasıflarına sahip, yetenekli ve liyakatli bir şehzade olduğunu işaret etmiştir. Şehzade Ömerşeyh son derece akıllı, bilgili ve iyi bir savaşçıydı. Emîr Timur, şehzadenin başarılarından ötürü Fars vilayetini ona vermişti. Şehzade bir yıllık süre zarfında Fars vilayetindeki düşmanların ellerinde bulunan İstahr, Fedek kalelerinden başka Gernsir'deki Şehriyar kalesini zapt etmişti. Bazı beylerin kuşatma altına almalarına rağmen bir türlü ele geçiremedikleri Sircan Kalesi'ni zapt etmek için gelmişti. O günlerde Emîr Timur, Mısır ve Şam üzerine yürümekle meşguldü. Diyarbakır taraflarına geldiğinde bir çapar gelerek Şehzadenin Sircan Kalesi'ni kuşatma altına alıp beklemekte olduğunu bildirmişti.

Şehzade, Emîr Timur'un durumu hakkında bilgi aldıktan sonra İdiku Barlas, Sistan darugası Şahşahan ve Pîr Ali Süldüz'ü kaleyi kuşatan ordunun başında bırakıp, Kendisi Şiraz'a gitmiş ve orada iâşe teminiyle uğraşmıştı. Sonra Sevinçak-Bek'i Fars vilayetinin zaptıyla görevlendirip, kendisi Emîr Timur'a gitmek için yola

¹⁹⁹ Yezdi, a.g.e, s. 209.

²⁰⁰ Yezdi, a.g.e, s. 214-215.

koyulmuştu. Sevinçak-Bek, Şah Şüca'nın yıktığı Kuhendiz kalesinin imarıyla uğraşırken, şehzade ordusuyla birlikte Şulistan yoluyla Kürdistan'ı geçtikten sonra²⁰¹ Bağdat'ın dört menzilik yolu üzerinde içinde çok az askerin bulunduğu Hurmatu adlı bir kaleye rastlamıştı. Kaynaklar bu kale için çok az evin bulunduğu ve emniyetten oldukça uzak bir yer olduğu yazılmıştır. Aynı zamanda burada yaşayan insanların da tehlikeli olduğu söylenmiştir.²⁰² Şehzade Ömerşeyh bu kaleyi merak edip içine girmiş. Kaleyi incelemek için yaklaştığında içeriden atılan bir ok şehzadenin boynuna isabet ederek şehit olmasına sebep olmuştu. Bu sırada şehzadenin yanında bulunan büyük oğlu babasının vurulduğunu görünce oradaki pek çok aileyi kılıçtan geçirmişti. Şehzadenin, ölümünün ardında orada bulunan bütün beyler ve askerler, şehzade için yas tutmuştur.²⁰³ Büyük oğlu Şehzade Pir Muhammed ve beyleri şaşkınlıkla ne yapacaklarını bilememişlerdi. Bu olay Tavuk yılına tekabül eden 796 senesinin Rebiulevvel ayında, kışın ortasında (Ocak 1394) vuku bulmuştu. Şehzade Ömerşeyh, öldüğünde kırk yaşındaydı. Askerler, bu duruma o kadar üzüldüler ki acı içinde o kaleyi yerle bir etmiş ve canlı kimse bırakmamışlardı. Şehzadenin ölüm haberi orduya ulaştığında kimse bu haberi Emîr Timur'a vermeye cesaret edememişti.²⁰⁴

Emîr Timur ise bu sırada meşveret yapmak, Mısır ve Şam tarafına gitmek için Şehzade Ömerşeyh'in gelmesini bekliyordu. Şehzadenin ölüm haberi kendisine verildiğinde, Timur bu olay karşısında yıkılmıştı. Emîr Timur bunu duyunca bu durumu kabullenmekten başka çaresi olmadığını bildiğinden duruma razı olmuştu. Devleti ve geriye kalan ailesi için dimdik ayakta durmuştu. Emîr Timur şehzadenin hayrına Şiraz'da bir şeyler yapması için Şehzade Pir Muhammed'e görev vermişti. Şehzade Şiraz'a gidip Şehzade Ömerşeyh'in hayrına şehrin birkaç yerine hayrat yaptırmış, mescitlere, medreselere ve bazı mahallelere su getirmişti. Emîr Timur, Şehzadenin ölümünden sonra zuhur eden olayları çözüp merhum Şehzade Ömerşeyh'in yasını tutup şehzadeyi anmıştı. Emîrlere, noyinlere, şehzadelere, ağalara da bu mateme iştirak etmişler.²⁰⁵ Emîr Timur daha sonra bütün Fars vilayetini Şehzade Ömerşeyh'in oğlu Şehzade Pir Muhammed'e vermiştir.²⁰⁶

²⁰¹ Yezdî, a.g.e, s.234-235.

²⁰² Şamî, a.g.e, s.179

²⁰³ Şamî, a.g.e, s.181; Öztuna, a.g.e, s.585.

²⁰⁴ Yezdî, a.g.e, s.234-235.

²⁰⁵ Şamî, a.g.e, s.186.

²⁰⁶ Yezdî, a.g.e, s.234-235.

Şehzade Ömerşeyh toplamda kırk yıl yaşamış olup, ömrünün neredeyse tamamını muharebe meydanlarında geçirmişti. Kaynaklar şehzade için çok güçlü, kuvvetli ve kendinden emin biri olarak bahsetmektedir. Şehzade Ömerşeyh hayata olduğu süre içinde babası ile hiçbir anlaşmazlığa düşmemişti. Şehzade abisi Cihangir'den sonra orduda oldukça önemli bir mevkide bulunmuştu. Her zaman itaatkâr bir evlat olmuştu. Şehzade Ömerşeyh öldüğünde geride altı çocuk bırakmıştı. Şehzadenin oğulları da babaları gibi birer cengâverdi. Şehzade, kırk yıllık hayatına büyük başarılar sığdırmıştı. Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh'in hâkim olduğu bölgeleri onun oğulları arasında paylaşmıştır. Şehzade Fars bölgesini düşmanlardan temizlemiştir. Babasıyla pek çok savaşta omuz omuza savaşmıştı. Şehzade Ömerşeyh'in ölümü ile birlikte Emîr Timur, Şehzade Cihangir'in ölümüyle yaşadığı evlat acısını bir kez daha tatmıştı. Timurlu Devleti'nin kalkınmasına büyük emek vermiş olan Şehzade Ömerşeyh'in ölümü yine bir sefer sırasında gerçekleşmişti. Şehzade öldüğünde yanında oğlu Şehzade Pir Muhammed bulunmaktaydı. Şehzade Ömerşeyh, Timurlu ordusunun başında pek çok başarılı sefere imza atmıştır. Ömrünün tamamını neredeyse at sırtında seferden sefere koşmakla geçirmiştir.

3.8 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Miranşah (Emiranşah) Arasındaki İlişkiler

Şehzade Miranşah, Emîr Timur'un üçüncü oğlu olup, annesi Câvenî Kurbânîlerden Mengli Beg Aka'dır. 1388 yılında doğmuştur. Henüz on dört yaşında iken Horasan Hâkimliğine gönderilmişti.²⁰⁷ Otuz sekiz yaşında olan Şehzade Miranşah'ın toplamda beş oğlu ve iki torunu vardı. Daha önce Ak Sufi'nin kızı Hanzâde'yi Emîr Timur, oğlu Şehzade Cihangir ile evlendirmişti. Ancak Şehzade Cihangir ölünce Emîr Timur onu, Şehzade Miranşah ile evlendirmişti. Hanzâde'nin tam olarak ne zaman Şehzade Miranşah ile evlendiği kesin olarak bilinmiyor. Şehzade Miranşah'ın oğlu Halil Sultan, Hanzâde'nin oğludur.²⁰⁸ Şehzade Miranşah'ın oğulları Şehzade Ebu Bekir yirmi üç yaşında, Şehzade Ömer, yirmi iki yaşında, Şehzade Halil Sultan, yirmi bir yaşında, Şehzade İyçel (İcel) on yaşında, Şehzade Suyurgatmış, altı

²⁰⁷ Açık, a.g.m. s.175; Öztuna, a.g.e, s.598.

²⁰⁸ Yezdi, a.g.e, s.145.

yaşındaydı.²⁰⁹Şehzade Miranşah babasının aksine yumuşak huylu ve cömert bir adamdı.²¹⁰

Emîr Timur daha on dört yaşına bile gelmemiş olan oğlu Şehzade Miranşah'ı Horasan'ın idaresine memur etmiş ve emrine ordu vermişti. Şehzade Miranşah emrindeki ordusu ile kışı Belh ve Herat Bölgesi'nin şehirlerinden Şubûrgân'da geçirip baharda Kertlerin elinde bulunan Bâdgîs'i alıp yağmalamıştı.²¹¹

Emîr Timur, üçüncü oğlu Şehzade Miranşah'ı 1399 yılında Azerbaycan'a vali tayin etmişti. Ancak Şehzade Miranşah burada valilik yaptığı sırada atından düşmüş ve bu kaza sonucunda da akli dengesini yitirmişti. Şehzade Miranşah'ın bu rahatsızlığından dolayı hal ve tavırlarında bir takım değişimler meydana gelmişti. Bunun üzerine Emîr Timur Anadolu ve Suriye sınırlarına kadar olan Azerbaycan bölgelerine Şehzade Miranşah'ın oğlu, Şehzade Ömer'i vali olarak tayin etmiştir. Ayrıca Fars bölgesi, Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem bölgesindeki Timurlu şehzadeleri de ona tabi olacaklardı. Bu şekilde Emîr Timur oğlu Şehzade Miranşah'ı, Miranşah'ın oğlu Şehzade Ömer'in buyruk ve vasiliği altına almış bulunuyordu.²¹²

Şehzade Miranşah, siyasî açıdan babasına pek çok katkı sağlamıştı. 1380 yılına gelindiğinde Horasan, Serbedarlılar, Toga Timurlular, Kertler ve Muzafferiler arasında sürekli mücadele edilen bölge konumuna girmişti. Emîr Timur Horasan'da yaşanan bu mücadeleleri kendi lehine çevirmek ve bölgeyi hâkimiyeti altına almak için on dört yaşında olan üçüncü oğlu Şehzade Miranşah'ı seçtiği beyler ile beraber Horasan'a sevk etmişti. Şehzade Miranşah ayrıca Emîr Timur'un ertesi yıl gerçekleştirdiği ikinci Horasan seferine de Serhas'tan gelerek katılmış ve onun katkıları ile Kelât, Kahkaha ve Turşiz kaleleri ele geçirilmişti.²¹³ Emîr Timur, Horasan'ın ikinci kez fethinden sonra Semerkant'a dönmüştü. Bu sırada Herât'da Gurîlerin isyan çıkarması üzerine Şehzade Miranşah'ı o bölgeye göndermişti. Şehzade Miranşah beylerinden Emîr Hacı Seyfeddin ve Emîr Akboğa ile birlikte hareket etmişti. Şehzade ordusuyla 784/1382-83 yılında Murgâb kıyısında kışı geçirmişti. Baharda hazırlıklarını tamamlayarak şehrin üzerine yürümüştü. İsyancıları bozguna uğrattıp, bu kişileri kılıçtan geçirmişti. Devrin tarihçilerinin

²⁰⁹ Aydın, a.g.t, s.34-35.

²¹⁰ Toma Metsopski, "Timurlenk ve Haleflerinin Tarihi", (Çeviren: Gürsoy Solmaz), **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 11, 2010, s. 195.

²¹¹ Mustafa Şahin, "Orta Çağda Herât Bölgesi (Gaznelilerin Kuruluşundan Timurluların Yıkılışına Kadar) (961-1507)", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Doktora Tezi, 2013, s.204.

²¹² Şahbaz, "Timurlu Mirzalar ..." s.19.

²¹³ Aydın, a.g.t, ss.49-50.

yorumuyla isyancıların kellelerinden minare yapmıştı. Bu isyandan sorumlu görülen, başta Gıyâseddin Pîr Ali olmak üzere Kert ailesinin tüm mensuplarını öldürmüştü. Böylece Herât ve yöresinde yaklaşık yüz kırk yıldan beri hüküm sürmekte olan Kert hanedanı sona ermişti.²¹⁴

Emîr Timur, Horasan bölgesini fethedince Horasan vilayetinin başına Şehzade Miranşah'ı tayin etmiş ve yanına beyler ile yirmi beş bin asker vermişti.²¹⁵ Emîr Timur'un Şehzade Miranşah'ı bu önemli göreve getirmesi ve yeni fethedilecek yerlere öncü olarak onu yollaması, Şehzade Miranşah'ın babası nezdinde oldukça önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu duruma etki eden diğer bir faktör de Emîr Timur'un büyük oğlu Şehzade Cihangir'in erken ölümüdür. 788-789/1387 yılında Emîr Timur Karabağ'da bulunduğu sırada Toktamış Han, üzerine beylerini kalabalık bir kuvvetle yollamış ancak "*Kür nehrini geçip bakın; eğer gelenler, Toktamış'ın askerleri ise onlarla çarpışmaya girmeyin*" diye ferman buyurmuş ve bu kuvvetlerin arkasından da Şehzade Miranşah'ı göndermişti. Toktamış'a rastlayan askerler verilen emir üzerine geri dönerken Şehzade Miranşah'ın ordusuyla karşılaşmıştır. Onun emriyle geri dönüp onun askerlerini yenilgiye uğratmış ve birçok esir almış, ele geçirilen esirleri de Emîr Timur'un yanına göndermişti. Daha sonra Kara Koyunlu Türkmenlerin reisi Kara Mehmed'in Müslümanlara karşı dehşet saçması ve Hicaz kervanlarına saldırmaları üzerine Nahçıvan yolu üzerinden onların üzerine yürüyen Emîr Timur Erzurum Kalesi'ni almış ve ordusundan seçtiği üç tümeni Kara Mehmed'in üzerine göndermişti. Bu tümenlerden birisine bizzat Şehzade Miranşah komuta etmiştir.²¹⁶

791-792/1389 yılında Emîr Timur'un Toktamış üzerine çıkacağı sefere Horasan'da bulunan Şehzade Miranşah da çağrılmıştır. Ancak Serbedârîler ve Hacı Bek Canikurbânî'nin Kelat ve Tûs'ta asker toplayıp isyan etmesi üzerine Emîr Timur Şehzade Miranşah'ı isyanı bastırmak için Horasan'a göndermişti. Şehzade Miranşah Tûs Şehri'ni almış ve isyancılar kılıçtan geçirmişti.²¹⁷ 791-792/1389 yılı itibarıyla Şehzade Miranşah, Horasan bölgesindeki bütün düşmanları temizlemiş ve son yaşananlar hakkında rapor sunmak için Buhara'da bulunan babasının yanına gitmiş.

²¹⁴ Hasancan Meral, "*Mirza Miranşâh ve Askerî Faaliyetleri*", **International Journal of History**, Cilt: IX, Sayı: 1, 2017, s.146.

²¹⁵ Yezdi, a.g.e, s.147.

²¹⁶ Meral, a.g.m, s.147.

²¹⁷ Yezdi, a.g.e, s. 173-175.

793-794/1391 yılının haziran ayında Emîr Timur, Toktamış üzerine sefere çıkınca Şehzade Miranşah da kuvvetleriyle birlikte çağrılmış. Şehzade Miranşah bu sefer sırasında ordunun sağ cenahına komuta etmişti.²¹⁸ Şehzade Miranşah zaferden sonra izin isteyip Horasan'a geri dönmüştü.²¹⁹ Şehzade Miranşah Horasan Valiliği sırasında imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu bölgenin merkezi olan Herat'ın pazarı yakınında bir hankâh inşa ettirmişti.²²⁰ Şehzade Miranşah, Emîr Timur'un 1392-1397 arasındaki Beş Yıllık Seferi olarak adlandırılan seferlerine kadar on iki yıl Horasan valiliği görevini sürdürmüş, kendi sorumluluğu altındaki bölgede güvenliği sağlamış ve babasının çağırdığı bütün seferlere ordusunu toplayıp katılmıştı. Emîr Timur Irak üzerine sefere çıkarken, Azerbaycan topraklarını, Rey, Derbend, Bakü, Şirvan, Gilan ve buralara bağlı yerleri Anadolu'ya kadar Şehzade Miranşah'a vermişti.²²¹ Emîr Timur Şehzade Miranşah'dan boşalan Horasan Valiliği görevini ise küçük oğlu Şehzade Şahruh'a vermişti.²²²

Emîr Timur ordusuyla birlikte Ramazan-Şevval 795/1393 Ağustos ayında Bağdat üzerine yürüdüktan sonra kaçan Celayirli Sultan Ahmed'i yakalatmak için Şehzade Miranşah'ı da göndermişti.²²³ Emîr Timur Şehzade Miranşah'a Hille'den Basra'ya geçmesini ve oraları zapt etmesini emretmiştir.²²⁴ Şehzade Miranşah babasının emri üzerine Basra bölgesini ele geçirdikten sonra buraya Serbedârîler'den birini vali olarak atamıştı. Emîr Timur daha sonra Diyarbakır halkını itaat altına almak için Şehzade Miranşah'ı görevlendirmiş ve şehzade görevini başarıyla yerine getirmiştir.²²⁵ Emîr Timur'un 1392-1397 İran ve Fars bölgelerine yaptığı seferler, Şehzade Miranşah'ın Azerbaycan valiliğinin ilk yıllarına denk gelmiştir. Bu bakımdan Şehzade Miranşah bu seferlerde önemli roller oynamış ve valiliğinin sınırlarını genişletmişti. Şehzade Miranşah babasının yanına gidip izin aldıktan sonra, Azerbaycan valiliği görevine başlamak için haremi, çocukları ve mallarıyla Nahçıvan yakınlarındaki Alançuk kalesine yerleşmişti. Şehzade Rüstem ile Cihanşah Bahadur da ordularıyla birlikte Şehzade Miranşah'ın emrine verilmiştir.²²⁶

²¹⁸ Alan, a.g.e, s.52-56.

²¹⁹ Yezdi, a.g.e, s. 196.

²²⁰ Meral, a.g.m, s.147.

²²¹ İbni Arabşah, a.g.e, s.347.

²²² Meral, a.g.m, s.148.

²²³ Yezdi, a.g.e, s.200.

²²⁴ Şamî, a.g.e, s.170.

²²⁵ Yezdi, a.g.e, ss.231-232.

²²⁶ İbni Arabşah, a.g.e, s. 347.

Şehzade Miranşah'ın Azerbaycan valiliği sırasında katıldığı önemli bir diğer seferde Emîr Timur'un Toktamış üzerine gittiği ikinci sefer hareketidir. İkinci Deşt-i Kıpçak Seferi olarak anılan bu sefere Şehzade Miranşah'ın yanında babası Emîr Timur'un bütün şehzadeleri ve beyleri de katılmıştır. Toktamış'ın mağlubiyetinden sonra Emîr Timur, Şehzade Miranşah'ı ve onun atabeyi Emîr Cihanşah Bahadır, Kırım, Karadeniz ve Azak denizi tarafına göndermişti. Emîr Timur'un emriyle Müslüman halka dokunmamak şartıyla bu bölgelerde yağma hareketlerinde bulunmuştur. Daha sonrasında ise Emîr Timur onu diğer emîrlerle birlikte Çerkezlerin üzerine göndermişti.²²⁷

Şehzade Miranşah'ın, Azerbaycan valiliği sırasında gerçekleştirdiği önemli bir olay ise Fazlullah Esterabâdî'nin idam edilmesidir. Semerkant'ta ulemâ ve fukahâ ile bir toplantı yapan Emîr Timur fikirleri şeriata aykırı bulunan Fazlullah Esterabâdî'nin verilen fetva uyarınca idamına hükmetmişti. O, Şehzade Miranşah tarafından yakalanmış ve Alançuk Kalesi'nde hapsedilmişti. 796-797/1394 yılında Alançuk Kalesi'nde boynu vurularak idam edilmişti. Ayaklarına ip bağlanarak cesedi çarşı ve pazarda dolaştırıldıktan sonra mensupları tarafından defnedilmişti. Bazı Hurûfî eserleri, Fazlullah Esterabâdî'nin cezasının bizzat Miranşah'ın eliyle uygulandığını kaydetmiştir. Bu sebepten bu durumdan onu sorumlu tutmuşlardır.²²⁸ Şehzade Miranşah'ın, Emîr Timur'un 800-801/1398 yılında çıkmış olduğu Hint Seferine katılmadığını kaynaklarda verilen bilgilerden anlamaktayız. Hint Seferi, sırasında Şehzade Miranşah'ın bir grup nökerini Hint Seferinde bulunan Emîr Timur'un yanına gönderdiği ve Bağdat, Mısır, Şam, Rûm, Kıpçak ve Alançuk kalesiyle ilgili bilgiler vermiştir. Emîr Timur'un doğu seferine çıkarken Şehzade Miranşah'ı Azerbaycan bölgesinde bırakmasının sebebi, devletinin batı sınırlarını güvene almak ve batıya yönelik çıkacağı seferin ön hazırlıklarını Şehzade Miranşah'a yaptırmak olduğu muhakkaktır.²²⁹

Herat, Timurlular zamanında Horasan'ın merkezi idi. Burada bir kaç yıl gibi kısa süre Emîr Timur'un oğlu Şehzade Miranşah hüküm sürmüştü. Şehzade Şahrüh ile yaptığı mücadeleyi kaybedince buralar Şehzade Şahrüh'un eline geçmişti. Bu

²²⁷ Meral, a.g.m, s.148.

²²⁸ Hüsametdin Aksu, "Fazlullah-ı Hurûfî", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: XII, İstanbul 1995, s.278.

²²⁹ Meral, a.g.m, s.149.

hâkimiyet mücadelesinden galip çıkan Emîr Timur'un küçük oğlu Şehzade Şahrüh devletin başına (1405-1447) geçmiştir²³⁰.

3.8.1 Şehzade Miranşah'ın Akli Dengesini Yitirmesi

Şehzade Miranşah Sıçkan yılına tekabül eden 798-799/1396 yılının güz aylarında Hoy civarında Pîr Ömer Nahçirban'ın mezarı yakınlarında avlanırken bir geyik görmüş ve onu canlı yakalamak istemiş. Fakat atından düşerek yaralanmış ve beyninde oluşan hasar sebebiyle bazı uygunsuz hareketler göstermeye başlamıştı. Kaynaklar yanlış tedavi uygulandığı için beyninde oluşan hasar sebebiyle bu uygunsuz hareketleri sergilediğini yazmaktadır. Şehzade Miranşah bu olaydan sonra gece gündüz içki içmeye, devlet işlerini ihmal etmeye ve devlet hazinesini hoyratça kullanmaya başlamış, yerine getirmesi gerektiği bütün sorumlulukları ise yanında bulunan beylere bırakmıştı.²³¹

Şehzade Miranşah fiziksel olarak sağlığına kavuştuysa da garip davranışlarda bulunmaya başlamıştı. Devletşah Tezkire'sinde onun için çok yakışıklı ve güzel huylu bir şehzade olarak bahsetmektedir.²³² Clavijo ise eserinde, Şehzade Miranşah'ın davranışlarındaki bozukluğun deliliğe yorulmasını kuşkuyla karşılamış; bunu, şehzadenin kendine güveni olmayışına dikkat çekmeye çalışmasına vermiştir.²³³ Şehzade Miranşah, geçirdiği kaza sonucu fiziksel olarak iyileşse de, tam olarak sıhhatine kavuşamamıştı. Ara sıra kendisinin deliliği artmıştı. Boş hayaller peşine düşmüş. Emîrlere ve naiplere eziyet göstermiş, yanına kimseyi kabul etmez ve yaşça büyüklerine hürmetsizlik göstermişti. Onun uygunsuz hareketlerine bir örnek de Reşidîye'de ölmüş olan Hâce Reşididdîn'in mezarının açılmasını ve kemiklerinin Yahudî mezarlığına gömülmesini emretmesi olmuştu. Şehzade Miranşah, hanımı Hanzâde'ye karşı da çok kötü davranmış, Haznâde'yi "*seni bırakır giderim*" diyerek tehdit etmişti. Hanzâde, Şehzade Miranşah için "*kocam fena değildir, lakin etrafına Tacik nedimler dolmuş, kimisi müsikişinas, kimisi şair, devlet işlerinin ihmal etmesine bunlar sebep oluyor*" demiştir.²³⁴ Kaynaklar Hanzâde'nin, Şehzade Miranşah'ın bu durumunu Emîr Timur'a bildirildiğini yazmaktadır. Hanzâde, Hind

²³⁰ Devletşâh, a.g.e, s.396; Şahin, "Orta Çağda Herât Bölgesi..." s.208.

²³¹ Yezdî, a.g.e, s.323-324.

²³² Alan, a.g.e, s.64.

²³³ Marozzi, a.g.e, s.299.

²³⁴ Meral, a.g.m, s.149-150.

Seferi dönüşünde Semerkant'ta Bağ-1 Çınar'daki kasrda Emîr Timur'un huzuruna çıkmış ve Şehzade Miranşah'ın tahtı ele geçirme düşüncesinde olduğunu bildirmişti.²³⁵ Clavijo ise, Şehzade Miranşah'ın Emîr Timur'a karşı isyan hareketi hazırlığında olduğunu kaydetmiştir.²³⁶ İbni Arabşah'da Clavijo'nun kaydettiği bilgilere yakın olarak Emîr Timur Hindistan'da iken Şehzade Miranşah tarafından kendisine yazılan bir mektuptan bahsetmiştir. Tarihçiler tarafından gerçekliği tartışılan bu mektupta Şehzade Miranşah, babasına: “*artık yaşlandığı, dolayısı ile ülkeyi oğulları ile torunları arasında bölüştürüp, son günlerini ibadetle geçirmesi*”²³⁷ gerektiğini ve devleti artık oğullarına bırakmasını tavsiye etmektedir.

Emîr Timur Hint seferi dönüşünde Tebriz'e hareket etmiş ve Şehzade Miranşah'ın durumunu tahkik etmek için Hâce Akbuga ve Celalü'l-İslâm adlı iki kişiyi durumunu incelemek için Tebriz'e göndermişti. Görevlerini tamamlayan bu kişiler Emîr Timur'a sundukları raporda; Şehzade Miranşah'ın bu davranışlarının çevresindeki kişilerden kaynakladığını belirtmiştir. Emîr Timur bu kişilerin idam edilmesine karar vermiş.²³⁸ Emîr Timur, Şehzade Miranşah'ı affetmiş ancak Azerbaycan valiliği görevini elinden alarak Miranşah'ın oğlu Şehzade Ebu Bekir'e vermiştir.²³⁹ Şehzade Miranşah'ın yanındaki kişilerle birlikte Emîr Timur'a karşı isyan hareketine geçmiş olması gibi önemli bir olay dönem kaynaklarında geçmemektedir. Büyük ihtimalle Şehzade Miranşah'ın özel durumundan yararlanmak isteyen çevresindeki kişiler bu durumdan istifade etmek istemiş olmalıdır. Emîr Timur bu durumu soruşturarak oğlunun bir suçu olmadığını anlamış ve gerekli kişileri cezalandırmıştı. Clavijo eserinde Emîr Timur ve Şehzade Miranşah görüşmesini şöyle anlatmıştır: *Şehzade Miranşah, babasının Sultanîye'ye geldiğini haber alır almaz, bir ip alarak boynuna geçirmiş, bu vaziyette babasının karşısına çıkarak af dilemiş. Timur, oğlunun ölüm emrini vermek üzereyken, akrabalar ile memleketin eşrafı şefaaf dilemiş ve Emîr Timur oğlunu affetmiştir. Azerbaycan valiliği görevi elinden alınan Şehzade Miranşah, bundan sonraki hayatını oğlu Şehzade Ebu Bekir'in gözetiminde devam etmiş ve babasının gözünden düşmüştür.*²⁴⁰

²³⁵ Togan, a.g.m, s.12.

²³⁶ Meral, a.g.m, s.150.

²³⁷ İbni Arabşah, a.g.e, s.175-177.

²³⁸ Alan, a.g.e, s.65.

²³⁹ Yezdi, a.g.e, s.326.

²⁴⁰ Meral, a.g.m, s.150.

Şehzade Miranşah, Azerbaycan valiliği görevinden alınmış olmasına rağmen babasının yanında seferlere katılmaya devam etmiş hatta ön saflardan yer alarak ordulara komuta etmiştir. Bu durum gösteriyor ki Şehzade Miranşah'ın sağlık durumu onun hayatını kaynaklarda bahsedildiği gibi çok etkilememiştir. Emîr Timur'un, 1399-1404 yılları arasındaki Beş Yıllık Seferine aktif olarak Şehzade Miranşah'ın da katıldığı görülmektedir. İlk olarak Bağdat'ın alınması sırasında Şehzade Miranşah'ın büyük yararlılıkları olduğunu kaynaklar yazmaktadır.²⁴¹ 802-803/1400 yılındaki Halep şehrinin zaptı sırasında babasının ordusunun sağ cenahında bulunmuştu.²⁴² Hama şehrini Rebiulevvel ayının on dördüne tekabül eden Salı günü (2 Kasım 1400) fetheden Şehzade Miranşah kadınları, çocukları ve erkekleri esir ettiğini, kale surları dışında şehirde ne varsa harabeye çevirmiş ve oraya tayin ettiği iki adamının öldürülmesi üzerine geri dönüp bütün şehri yaktırmıştı.²⁴³

Şehzade Miranşah daha sonra Emîr Timur'un 803-804/1401 yılındaki Memlük sultanı Ferec ile Şam yakınlarındaki savaşta bulunmuş.²⁴⁴ Daha sonrasında babasının emri ile Akka şehrine kadar olan bölgelerin yağmalanmasına katılmıştı.²⁴⁵ Emîr Timur'un Ankara yakınlarındaki Çubuk ovasında Yıldırım Bayezid ile yaptığı Ankara savaşında Şehzade Miranşah ordunun sağ kanadında, Şehzade Şahruh ise sol kanadında bulunmuştu. Emîrlere de bunların idaresi altında yer almıştır.²⁴⁶ Ankara Savaşı'nın kazanılmasından ve Yıldırım Bayezid'in esir alınmasından üç gün sonra Muharrem 805 (1 Ağustos 1402) Şehzade Miranşah da babası gibi Batı Avrupa'daki çeşitli devletlere mektuplar yollamıştır. İçerik bakımından neredeyse birbirinin aynısı olan bu mektuplar Batı'ya dostluk ve Timurlu topraklarında serbest ticaret yapma teklifinde bulunmuştur. Şehzade Miranşah bu mektuplarla komşularıyla bağlarını kuvvetlendirip sınırlarının güvenliğini sağlamayı amaçlamıştı.²⁴⁷ Şehzade Miranşah daha sonra Anadolu'nun fethi sırasında Emîr Timur tarafından Bursa taraflarına gönderilmiş ve Bursa'da dağlarda direnen çeteleri bozguna uğratmıştır.²⁴⁸ Şehzade

²⁴¹ Meral, a.g.m, s.150.

²⁴² Yezdi, a.g.e, s.350.

²⁴³ Tağrıberdi, a.g.e, s.334.

²⁴⁴ Şamî, a.g.e, s.281.

²⁴⁵ Yezdi, a.g.e, s. 362-363.

²⁴⁶ Şamî, a.g.e, s. 307.

²⁴⁷ Musa Şamil Yüksel, "Timur'un Yükselişi ve Batı'nın Diplomatik Cevabı 1390-1405", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı:18, 2005, s.235.

²⁴⁸ Şamî, a.g.e, s. 314.

Miranşah Anadolu’da son olarak Emîr Timur’un 805/1402 yılı sonunda düzenlediği İzmir’in fethine katılmıştır.²⁴⁹

Emîr Timur Anadolu seferi sonrasında Erdebil’e ulaştığında burada toy düzenlemiş ve Anadolu’nun alınmasıyla genişleyen Azerbaycan valiliği görevini yani Hülâgü Han topraklarını Şehzade Miranşah’ın oğlu Şehzade Ebu Bekir’den alıp, Şehzade Ömer’e vermişti. Emîr Timur’un torununa verdiği al damgalı yarığa göre, bütün Azerbaycan, Irak-ı Acem, Arran, Ermenistan Bölgesi, İstanbul’a kadar bütün Anadolu ve Mısır’a kadar Suriye toprakları Şehzade Ömer’in hükmünde olacaktı.²⁵⁰ Şehzade Miranşah’ın beylerini de onun hizmetine vermişti. Ayrıca Emîr Timur, Rüstem Emîr Musa, Tokal Yedigâr Barlas, Cüneyd Burulday vs. gibi beylerle ve on bin askerle birlikte Şehzade Ömer’in hizmetine vermişti. Diyarbakır ve Mardin taraflarından başlayıp, Vâsıt ve Basra’ya kadar bütün Arap Irak’ı, Irak’ın emîrleri ve askerleri de Şehzade Ebu Bekir’e verilmiş, Şehzade Miranşah artık bu oğlunun yanında Bağdat’ta yaşamını sürdürmüştür.

Şehzade Miranşah hakkında bir değerlendirme yapacak olursak; Şehzade Miranşah’ın kişiliği hakkında kaynaklar fazlasıyla bilgi vermiştir. Dönemin kaynakları Şehzade Miranşah’ı tanımlarken şöyle ifadeler kullanmışlardır; Şehzadenin adil, cömert, yumuşak huylu, ilim ve fazileti seven, akıllı ve zeki biri olarak anlatmıştır. Bunun yanında şehzadenin babasının aksine yakışıklı ve güzel huylu biri olduğunu anlatmıştır. Dönemin şairleri bile onun güzelliği hakkında şiirler söylemiştir.²⁵¹ Şehzade Miranşah hakkında kaynaklarda geçen olumsuz yönlerinden de bahsetmekte de yarar var. 791-792/1389 yılında Semerkant’ta, Herât’daki Kert sülâlesinin son temsilcisini Herât hâkiminin oğlu Pir Muhammed’i, ziyafet sırasında keyfi geldiği zaman başını kesmiş, sonra da bunu sarhoşlukla yaptığını söylemiştir. Başka bir olay ise Fazlullah Esterabâdî’nin Şehzade Miranşah tarafından öldürülmesi üzerine onun adamları Şehzade Miranşah’ı “*Marânşâh*” (Yılanların şahı) şeklinde adlandırmak ve onu deccâl olarak nitelendirmiştir. Şehzade Miranşah, bu özelliklerinden dolayı dönemin Timurlular’a eleştirel olarak bakan kaynakları açısından babası Emîr Timur’a benzetilmiştir.

²⁴⁹ Yezdî, a.g.e, s.403.

²⁵⁰ Meral, a.g.m, s.151.

²⁵¹ Şamî, a.g.e, s.98.

Emîr Timur'un hayatı boyunca yaptığı bütün fetihlerde bulunan, bu seferlerde ordulara komuta eden ve üstün başarılar gösteren Şehzade Miranşah gayretlerinin karşılığını Horasan valiliği ve Azerbaycan valiliği görevlerine layık görülerek almıştı. Şehzade Miranşah bu görevleri boyunca sorumlu olduğu bölgelerde güvenliği sağlamış ve Emîr Timur'un emri üzerine seferlere katılmıştı. Emîr Timur'un Hint Seferine kadar onun tarafından olumsuz bir durum yaşamayan Şehzade Miranşah 1396 yılında attan düşmesi üzerine aklî dengesini kaybetmiş ve çevresine zarar vermeye başlamış. Eşi Hanzâde'ye vermiş olduğu zarar üzerine Hanzâde'nin Şehzade Miranşah'ın durumunu Emîr Timur'a bildirmesiyle başlayan tahkikatta Şehzade Miranşah'ın yanında bulunan kişiler idam edilmiş, kendisi ise affedilmiştir. Emîr Timur'un Anadolu Seferine katılan ve üstün başarılar gösteren Şehzade Miranşah'ın elinden Azerbaycan valiliği görevi alınmış ve oğlu Ömerşeyh'e verilmiştir. Şehzade Miranşah'ın kendisinde diğer oğlu Şehzade Ebu Bekir'in gözetimine bırakılmıştı.²⁵²

Ağabeyi Şehzade Cihangir'in ölümünden sonra, onun hanımı, Hanzâde diye tanınan Özbek Han soyundan Sevin Beg ile evlenmiş ve bundan dolayı babası gibi Kürekân unvanını taşımaya hak kazanmıştı. Babasının pek çok seferine katılmıştır. 1391 ve 1395 yıllarındaki Toktamış üzerine gerçekleştirdiği seferlere katılmış. 1393 yılında Hülâgü Han tahtı kendisine verilmişti. Şehzade Miranşah'ın 1395 yılında Hoy civarında atından düşüp akli dengesini yitirmesi sonucunda kendini eğlence ve içkiye adanmıştır. Devlet işleri yanındaki adamlar tarafından yürütülmüştür. Bu sebepten ötürü 1398 yılındaki Hindistan Seferi'ne katılmamıştır. 1399 yılında başlayan Yedi Yıllık Sefer'e çıkan babasını Rey yakınlarında karşılamış, fakat babası tarafından hiç iyi bir muamele görmemiştir. Şehzade Miranşah bu olaydan sonra Suriye ve Anadolu'daki pek çok faaliyetlere katılmış ise de elinde bulundurduğu Hülâgü Han tahtı 1401 yılında Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Muhammed Sultan bulunduğu Moğolistan'dan çağrılarak kendisine "*Hülâgü Han Tahtı*" verilmiştir.²⁵³ İspanyol elçi Clavijo ve heyeti Sultaniye'de Şehzade Miranşah ile görüştiklerini ve şehzade tarafından ağırlandıklarını, Şehzadenin çok güzel bir bahçesi olduğunu ve bu

²⁵² Meral, a.g.m, s.154.

²⁵³ El-Hüseynî, a.g.e, s.1-2.

bahçenin içinde şehzadenin sarayının bulunduğunu anlatmıştır. Clavijo, yörenin âdeti gereği şehzadeye değerli kumaşlar hediye etmiştir.²⁵⁴

Şehzade Ebu Bekir Azerbaycan bölgesini Kara Yusuf'un elinden almak için 810-811/1408 yılında babası Şehzade Miranşah ile birlikte harekete geçmişti. Kara Yusuf, Şehzade Ebu Bekir'in emîrlerinin aralarında birlik bulunmayışı ve iktidarsız kimseler olmaları yüzünden fırsatı değerlendirerek savaş hazırlıklarına başlamıştı. Taraflar 24 Zilkade 810/21 Nisan 1408 günü Tebriz'in iki konak güneyindeki Serd-Rûd mevkiinde savaşa tutuşmuştur. Savaş sırasında Karakoyunlu Emîr Döger Mûsâ'nın kölesi, Şehzade Miranşah'ın kim olduğunu bilmeden elbiselerine göz dikmiş ve onu bir kılıç darbesi ile öldürerek başını bedeninden ayırmıştır. Şehzade Miranşah'ı öldüren köle ise Kara Yusuf'un emri üzerine öldürülmüştür. Şehzade Ebu Bekir ise Sultaniye'ye kaçmıştı. Şehzade Miranşah ise Sorhab'da toprağa verilmiştir. Daha sonra Şehzade Miranşah'ın adamlarından Şems-i Gurî onun kemiklerini gizlice buradan alarak, derviş kıyafetinde Maverâünnehir'e götürüp, Şehr-i Sebz'e gömmüştür. Onun kemiklerinin ne zaman Gûr-i Emîr'e nakledildiği bilinmemektedir. Mezar taşında bu hususta bir kayıt bulunmadığı gibi Şehzade Miranşah'ın bu mezar taşının ne zaman ve kim tarafından hazırlandığı da belli değildir.²⁵⁵

3.9 Emîr Timur ve Oğlu Şehzade Şahruh Arasındaki İlişkiler

14 Rebbiülahir 779'da (20 Ağustos 1377) Semerkant'ta dünyaya gelmiştir. Emîr Timur'un dört oğlunun küçüğüdür. Şehzade Şahruh'un iki büyük ağabeyi ile arasındaki yaş farkı yirmi bir yıl, üçüncü ağabeyi ile aralarındaki yaş farkı on bir yıldır.²⁵⁶ Emîr Timur'un dördüncü oğlu olup, annesi Karahıtaylar'dan Tugay Terken Ağa'dır. Şehzade Şahruh, 739 (1388) yılında Gevherşad Ağa ile evlenmiş olup, dirayetli bir hükümde eşidir. Şehzade Uluğ Bey ve Şehzade Baysungur'un annesi ve Çağatay asilzâdelerinden Gıyâseddin Tarhan'ın kızıdır. Şehzade Şahruh'un emîrlerinden divan emîrî olan Ali Tarhan ve tavacı Hasan Sûfî Tarhan, Gevherşad Ağa'nın kardeşleridir. Gevherşad Ağa, evliliğinin ilk yıllarında eski Türk örf ve âdetleri gereğince bir süre kayınvalidesi Saray Mülk (Melik) Ağa'nın yanında

²⁵⁴ Clavijo, a.g.e, s.14.

²⁵⁵ Meral, a.g.m, s.153.

²⁵⁶ Öztuna, a.g.e, s.592.

kalmıştı. Gevherşad Ağa ömrünün bir kısmını eşi Şehzade Şahruh'un yanında Herat'ta, bir kısmını da Semerkant'ta bulunan oğlu Şehzade Uluğ Bey'in yanında geçirmişti. Gevherşad Ağa daima devlet işlerinde ve sosyal hayatta varlığını ve ağırlığını önemli ölçüde hissettirmiştir. Şehzade eğitimlerine ve hükümdar olma konularında desteklerinde hep taraf olmuştur. Emîr Timur dönemindeki kadınlar da devlet işlerinde önemli roller üstlenmiştir. Emîr Timur'un eşlerinden Saray Mülk Hanım ve Tuman Ağa bu konuda büyük başarılar sergilemiştir.²⁵⁷ Mülket Ağa, Şehzade Ömerşeyh'in ölümünden sonra henüz on yedi yaşında olan küçük oğlu Şehzade Şahruh ile 1377 yılında evlenmişti. Bu evlilikten Şehzade Suyurgatmış ve bebekken ölen ve ismi Cihanşah olan iki çocuk dünyaya getirmiştir. Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa, Şehzade Şahruh dönemi ve sonrası Timurlu çağına damga vurmuş iki önemli isimdir.²⁵⁸

Emîr Timur sefere çıktığı zamanlarda genellikle Semerkant'tın idaresini Şehzade Şahruh'a bırakmıştı. 799 (1397) yılında ağabeyi Şehzade Miranşah'tan boşalan, merkezi Herat olmak üzere Sistan, Horasan ve Mazenderan bölgelerinin valiliğine getirilmişti. Şehzadeliği döneminde henüz on bir yaşında iken babası ile seferlere katılmıştır. Emîr Timur'un 801'de (1399) başlayan son ve en uzun seferine (yedi yıllık), Horasan ve Mazenderan seferlerine ve onun Memlûklere karşı Suriye ile Filistin'deki faaliyetlerine ve Osmanlı Sultanı I. Bayezid ile yapılan Ankara Savaşına katılmıştır. (804/1402).²⁵⁹ Şehzade Şahruh'a Atabek olarak Emîr Alâeddin Alike Kükeltaş atanmıştı.²⁶⁰ Emîr Timur'un dördüncü oğlu Şehzade Şahruh, Semerkant hâkimliğinden sonra dünyaya geldiği için eğitim konusunda diğer kardeşleri gibi şanslı olduğu söylenemez. Şehzade Şahruh yirmi sekiz yaşındayken yedi oğlu bulunmaktaydı.²⁶¹ Şehzade Şahruh babasının aksine daha yumuşak ve hoşgörülü kişiliğe sahip birisiydi.²⁶² Şehzade Şahruh'un annesi soylu bir aileden gelmediği için, Emîr Timur'un diğer oğullarının anneleri soylu bir aileden gelmesinden ötürü onlara tercih edilememiştir. Aynı zamanda çok mütevâzi, barışsever ve dindar olduğu için Emîr Timur onu veliaht ilan etmemiştir.²⁶³

²⁵⁷ Şahin, "Mirzâ Şahruh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'nın ...", s.94.

²⁵⁸ Şahin, "Mirzâ Şahruh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'nın ...", s.101- 102.

²⁵⁹ İsmail Aka, "Şahruh", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt: XXXVIII, İstanbul 2010, s.293.

²⁶⁰ Aydın, a.g.t, s.40.

²⁶¹ Aydın, a.g.t, s.37.

²⁶² Andican, a.g.e, s. 547.

²⁶³ Togan, "Büyük Türk Hükümdarı ...", s.520.

Horasan bölgesini merkezi Herat olmak üzere yöneten Emîr Timur'un büyük oğlu Miranşah'tan sonra 799 (1396-1397) yılında bölgenin hâkimiyetini ele geçirek Herat'ı merkez yapmıştı. Şehzade Şahruh, Herat'ın yönetimini elinde bulundurduğu sırada 1404 yılında babası Emîr Timur ile ihtilaf yaşamıştır. Bu ihtilaf nedeniyle, Emîr Timur tarafından Herat'ın idaresine memur edilen Fahreddîn-i Ahmed Tûsî Herat'ın idare memurlarını azaltmıştı. Şehzade Şahruh kardeşi Miranşah'tan devletin yönetimi devralarak 1405-1447 yılları arasında Timurlu Devleti'nde hükümdarlık yapmıştır. Şehzade Şahruh'a; "bahadır, yiğit, Hakan-ı Sa'id" gibi unvanlar verilmiştir.²⁶⁴

Emîr Timur, oğulları ve torunlarının yuva kurmalarına çok önem vermiştir. Bu yüzden Şehzadelerin evlendirme işleri ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Evlenme yaşına gelmiş olan oğul ve torunları için evlenme merasimi düzenlemiştir. Bu evlenme merasimlerinden biri de Şehzade Şahruh ve Oğlu Şehzade Cihangir'in, evlenme çağına gelen iki oğlu Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade Muhammed Sultan için Semerkant'ta yapılan düğün merasimidir. Emîr Timur bu şehzadelerin düğünü için Semerkant'ı süsleyip Bağ-ı Behişt'te düğün yapmıştır. Düğün işleri bittikten sonra Emîr Timur ordusunu terhis etmiş ve " *Herkes kendi şehrine gidip bir süre dinlensin!*" diye ferman buyurmuştu. Şehzade Miranşah Horasan'a, Şehzade Ömerşeyh ise Andican'a gitmişti. Emîr Timur saadet ve ikbal ile o kışı Semerkant'ta geçirmişti.²⁶⁵ Emîr Timur, 793 yılı Safer ayının on ikisine tekabül eden Perşembe günü (19 Ocak 1391), Toktamış Han üzerine sefere çıktığında ülkede dirlik ve düzeni sağlamaları için Şehzade Şahruh ve Şehzade Pir Muhammed Sultan'ı Semerkant'a bırakmıştı.²⁶⁶ Emîr Timur Toktamış Han ile yaptığı muharebeden muzaffer olarak çıktığından sonra yönünü İran'a çevirmişti. Saray Mülk Hanım, Tuman ağa ve diğer ağalarında Semerkant'a göndererek Hocend Suyu'nu geçip karargâh kurmuştu. Şehzade Şahruh'u ise Semerkant'a göndermişti.²⁶⁷

Mazenderan toprakları tamamıyla fethedildikten sonra Emîr Timur fetihnameler yazdırarak iyi bir çaparla şehzadelere göndermişti. Ayrıca oğlu Şehzade Şahruh ile torunları Şehzade Halil ve Şehzade Rüstem'i Emîr Timur'un kızından dünyaya gelen Sultan Hüseyin'i, Şehzade Miranşah'ın kızını, mehd-i ulya Saray Mülk Hanım,

²⁶⁴ Mustafa Şahin, "Mirzâ Şahruh'a Karşı Düzenlenen Suikast Girişimleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2014/1, Sayı:19, s.2; Öztuna, a.g.e, s.592.

²⁶⁵ Yezdi, a.g.e, s. 172.

²⁶⁶ Yezdi, a.g.e, s. 184.

²⁶⁷ Yezdi, a.g.e, s. 199.

Tuman ağa ve diğer ağaları getirmesi için kişiler göndermiştir. 795 yılı Muharrem ayında (Kasım-Aralık, 1392) Curcan'da Şasman denilen yerde bir İmaret kurdurmuştu. Mehd-i ulya Saray Mülk Hanım, Tuman ağa ve diğer ağalar, şehzadelerle birlikte Zilhicce ayının Pazartesi gününe tekabül eden yirmi dördünde (9 Kasım 1392) darussaltana Semerkant'tan ayrılıp Karşı'ya gelmiştir. Oradayken Emîr Timur'un gönderdiği çapar gelmiş ve *“ağaların ağırlıklarını bırakarak şehzadelerle hemen yola koyulmaları gerektiği”* şeklindeki buyruğunu iletmişti. O yolculuk sırasında Şehzade Şahruh'un gözünde hastalık çıkmasından dolayı hemen yola koyulamamıştır. Birkaç gün Dımaşk'ta dinlendikten sonra yavaş yavaş kola koyulmuştur. Mahan'a geldiklerinde Şehzade Şahruh'un göz ağrısı geçmişti. Mehd-i ulya Saray Mülk Hanım, Emîr Timur'a bir mektup göndererek, geç kalma sebeplerinin Şehzade Şahruh'un gözünde çıkan hastalık olduğunu, Şehzadenin artık iyileştiğini ve hemen yola koyulduklarını bildirmişti. Mahan'dan hareket ederek Cilavun denilen yerde konaklamışlardır. Emîr Timur onlara duyduğu sevgiyle karşılamaya gelip, birbirleriyle kucaklaştılar.²⁶⁸

Emîr Timur'un aile efradını görünce mutluluktan gözleri parlamıştı. Ağalar ve şehzadeler fakir ve yoksullara sadaka dağıttıktan sonra getirdikleri hediyeleri takdim etmiştir. Oradan hareket ederek Şasman'a varıp, burada şenlikler düzenleyip eğlenmiştir.²⁶⁹ Şahruhiye'nin eski adı Fenakent'ti Cengiz Han'ın ordusu buradan geçerken şehir biraz harap olmuş, şehirdeki binalardan hiç eser kalmamış bu durum Maymun yılına tekabül eden 1392 senesine kadar Emîr Timur'un şehrin yeniden imar edilmesini ferman buyurmasına kadar devam etmişti. Ustalar fermana uygun olarak şehri yeniden kurmuş, surlarını tamir etmiş ve orada yaşamaları için insanlar getirmişti. Emîr Timur'un arzusuna binaen Şehzade Şahruh'un doğumu münasebeti ile şehre Şahruhiye adı verilmişti.²⁷⁰ Yazar, İbni Arabşah da Emîr Timur'un oğluna Şahruh ve şehre de aynı ismi vermesinin sebebini şöyle açıklıyor; Bilindiği gibi Emîr Timur satranç oynamayı çok severdi. Yine bir defasında musahipleriyle satranç oynarken şah-mat (Şahruh) çekip hasmını mağlup ettiği sırada şehrin kurulmasının tamamlandığını öğrenip ve yine aynı sıralarda yeni bir erkek çocuğunun dünyaya

²⁶⁸ Şamî, a.g.e, s.157-158.

²⁶⁹ Yezdi, a.g.e, s. 201-203.

²⁷⁰ Yezdi, a.g.e, s. 434.

geldiğinin müjdesini alınca, oğluna Şahruh, şehre de Şahruhiye adını verdiğini anlatmaktadır.²⁷¹

Emîr Timur, Anadolu ve Suriye'ye yapacağı sefere zemin oluşturmak için oğlu Şehzade Şahruh ile birlikte Luristan ve Huzistan'a yürüyerek bu bölgeleri işgal etmişti.²⁷² Emîr Timur, Şah Mansur üzerine sefere çıkacağı zaman yanına iki torunu ve bir oğlunu alarak yola çıkmıştı. Şehzade Şahruh da bu muharebede büyük yararlıklar göstermiştir. Şehzade Şahruh bu savaş sırasında henüz on yedi yaşında idi ve Şah Mansur'la çarpışıp onu mağlup etmişti. Onun başını kesip Emîr Timur'un önüne getirmişti. Emîr Timur düşmanı bertaraf ettikten sonra Şiraz'a doğru yola koyulmuştu.²⁷³ Emîr Timur Tikrit Kalesi'nin zaptı için Zilhicce ayının yirmi dördüne tekabül eden Cumartesi günü (1 Ekim 1993) Şehzade Şahruh'u öncü birlik olarak yola çıkardıktan sonra kendisi de yola koyulmuştu.²⁷⁴ Şehzadelerin doğum haberi Emîr Timur'a verildiğinde hükümdar habercileri çeşitli hediyelerle ödüllendirmiştir. Nitekim Emîr Timur'un oğlu Şehzade Şahruh'un oğlu Uluğ Bey dünyaya geldiğinde 16 Nisan 1384 perşembe günü Mardin, Emîr Timur'a teslim olmuştu. Emîr Timur'un hanımı Saray Mülk Hanım Sultaniye'den Uluğ Bey'in doğum haberi için Mardin'e bir elçi göndermişti. Ancak elçi Mardin'e şehir kuşatıldıktan bir gün sonra ulaşabilmişti. Bu haberi bir gün sonra alan Emîr Timur doğumu kutlamak için şehir ahalisine aman vererek alınacak olan savaş tazminatından da vazgeçmiştir.²⁷⁵

Emîr Timur, Şehzade Şahruh'un ikili ilişkilerde çok önemli bir tecrübe ve yeteneğe sahip olduğunu biliyordu. Bu yüzden gerek başka devletlerle yapacağı görüşmelere gerekse de elçilik görevlerini genellikle Şehzade Şahruh'a bırakmıştı. Örneğin; zamanında Semerkant Sarayı'na İspanya'dan elçilik heyeti gelmişti. Şehzade Şahruh, Emîr Timur'un huzuruna çıkmak için İspanya'dan yola çıkıp çok uzun bir yol kateden Claviyo ve İspanyol elçilik heyetini valisi bulunduğu Herât'a davet etmiş ancak Emîr Timur heyetin Semerkant'a gelmelerini emrettiği için elçilik heyeti Herât'a gidememişti.²⁷⁶ Emîr Timur 1394 Eylülünde Toktamış'a karşı Anadolu'dan geri döndüğünde, Gürcistan'ı ele geçirdikten sonra, Maveraünehir'deki otorite

²⁷¹ İbni Arabşah, a.g.e, s. 93.

²⁷² Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları(1393-1402)**, TTK Yayınları, Ankara 1989, s.10.

²⁷³ Şamî, a.g.e, s.161-166.

²⁷⁴ Yezdî, a.g.e, s. 228.

²⁷⁵ Şahbaz, "Timurlularda Şehzade...", s.317-318.

²⁷⁶ Mustafa Şahin, "Emîr Timur ve Mirza Şahruh Dönemlerinde Timurlu Devleti'nde Elçilik Münasebetleri", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2014,s.9.

boşluğunu doldurmak için oğlu Şehzade Şahruh'u Semerkant'a göndererek halka karşı adaletli olmasını, yönetimin onlara iyi hizmet ulaştırmasını, Turan bölgesinde huzur bozucu çalışmalara son vermesini istemişti.²⁷⁷ Şehzade Şahruh, Herat şehrine hâkim olduktan sonra siyasî ve iktisadi istikrarı sağlamış, tarım faaliyetlerini desteklemiştir. Onun döneminde Herat'ta imar edilmemiş hiçbir yer kalmamıştır. Örneğin; Herat Şehrinin Pazar yerlerinin önceleri üstü açık bir durumda iken, Şehzade Şahruh zamanında bu pazar yerlerinin üstü brandalar ile örtülmüş, caddeler ve sokaklar yeniden yapılandırılmıştır. Böylelikle halk ve esnaf yazın sıcağından ve kışın soğuğundan korunmuşlardır. Şehzade Şahruh askerî dehasının yanında aynı zamanda sosyal hayattaki düzenlemelerde çok önem vermiştir. Şehzadeler içinde özellikle Şehzade Şahruh'un oğulları arasında olumlu yönde birçok iletişim olmuştur. İletişim biçimleri özellikle ilmî ve sanatsal açıdan oldukça gelişmiştir.²⁷⁸

Emîr Timur, Allahdad-bek'i Horasan'a tayin ettikten sonra Huzar şehrinde konaklamıştır. Burada hanımları ve oğlu Şehzade Şahruh, huzuruna gelmiştir. Hepsi Emîr Timur'u sağ salim gördükleri için sevinip bir süre burada birlikte vakit geçirmiştir. Emîr Timur oradan Keş şehrine gelmiş ve kendisinin kurduduğu köşke inmiştir. Ertesi gün mübarek kişilerin kabirlerini ziyaret edip sadakalar dağıtmış. Arkasından babası Taragay'ın, sonra oğlu Şehzade Cihangir'in ve diğer akrabalarının mezarını ziyaret etmiştir.²⁷⁹

Emîr Timur'un çocukları çoktu ve her biri bir şehrin başındaydı. Emîr Timur İran ve Turan ülkeleri arasında tampon bölge durumunda olan Horasan'ı Şehzade Şahruh'a vermiştir. Böylece Horasan, Sistan Mazenderan, Fîrûzkûh ve Rey'e kadar olan bölge Şehzade Şahruh'a verilmiştir. Şehzade Şahruh'a bu görevini yerine getirmesinde yardımcı olmak üzere kalabalık bir üst düzey yöneticisi verilmiştir. Emîr Timur'un ölümünden sonra Şehzade Şahruh'un yönetimi ele almasında bunların büyük yardımları dokunacaktır.²⁸⁰

Şehzade Şahruh mutlu bir şekilde yola koyulmuş ve Amu-derya'ya gelmiştir. 797 yılı Şaban ayında (Mayıs, 1397) bütün ordusu ile nehri geçip Çiçektü'ya gelip konaklamıştır. Ak Buga, Herat'tan şehir ekâbirleri ve âlimleriyle çıkarak şehzadeyi karşılamış ve birçok hediyeler sunulmuştur. Sonra hep birlikte Herat'a doğru yola

²⁷⁷ Yücel, a.g.e, s.35.

²⁷⁸ Aydın, a.g.t, s.45.

²⁷⁹ Yezdi, a.g.e, s. 269.

²⁸⁰ Yücel, a.g.e, s.37.

koyulmuşlar. Şaban ayının sonlarında (28 Haziran1397) Kuhdistan çayırılığında konaklamış ve o memleketi adalet ile yönetmişti. Emîr Timur, Keş'e yakın bir dağda bir bağ ve bir köşk yaptırmıştı. Köşke Taht-ı Karaca adını vermişti. Emîr Timur orada iki gün kaldıktan sonra dağın eteğine çıkmış ve Yam rabatında konaklamıştı. Buradayken Astrabad kışlığından Mahan yoluyla dönmekte olan Şehzade Şahruh, Emîr Timur'un ziyaretine gelmişti. Emîr Timur ona birçok soru sormuştur. Şehzade, Emîr Timur'a birçok değerli hediye takdim etmişti. Daha sonra Emîr Timur Elçi Balıg'a gitmiş. Emîr Timur, Katur ve Siyahpuş üzerine yürüyüp, Şehzade Şahruh'u geri kalan ordu ile birlikte Gunan ve Yaktur yaylasında ağırlıkların başında bırakmıştır.²⁸¹

Emîr Timur, Şehzade Şahruh'un beylerini şehzadeyi Azerbaycan'a göndermeleri için yola çıkarmıştı. Beyler Herat'a gelip Emîr Timur'un emrini Şehzade Şahruh'a bildirmiştir. Şehzade Şahruh hemen orduyu toplayıp, Şasman yoluyla ilerlerken birçok at ve yük hayvanı kaybetmiştir. Firüzkuh'a kadar endişeli bir şekilde ilerlemiştir.²⁸² Emîr Timur, Şehzade Şahruh'tan, Şehzade Miranşah'ın adamlarının Gürcülerle yapılan savaşta gönülsüz hareket etmelerinin sebebinin araştırılıp, suçluların cezalandırılmalarını istemiştir. Emîr Timur, Kral Gurgin'in ülkesini ele geçirdikten sonra yine Gürcistan'a bağlı diğer vilayetler üzerine yürümüştü. Şehzade Şahruh ile Seyyid Hoca Şeyh Ali Bahadır'u Samava tarafını yağmalamak için gönderilmişti.²⁸³ Emîr Timur 803 yılı Safer ayının yedisine rastlayan Cumartesi günü (27 Eylül1400) Suriye içlerine yönelik ilk askerî durağı Behisni Kalesi olmuştur. Şehzade Şahruh komutasında gönderilen öncü birlikler şehrin kalesini kuşatma altına almıştır. Son derece sağlam bir kaleye sahip olan Behisni geçici bir süre için direnebilmişse de sonunda teslim olmuştur. Şehir ileri gelenlerinin Şehzade Şahruh'a yaptıkları ricalar sonucu Emîr Timur şehzadenin hatrına kale komutanını cezalandırmamıştı. Şehrin illeri gelenleri Emîr Timur adına hutbe okutarak sikke bastırmayı kabul etmiştir.²⁸⁴

Emîr Timur, Dimaşk üzerine sefere çıktığında yanında Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahruh da bulunmaktaydı. Hatta Sultan Hüseyin, Mısır Sultanı Ferec'e sığınmıştı. Emîr Timur Memlük Sultanı ile yapılan savaş sonucunda Şehzade Hüseyin

²⁸¹ Yezdi, a.g.e, s. 271-278.

²⁸² Yezdi, a.g.e, s. 324.

²⁸³ Yezdi, a.g.e, s.331-336.

²⁸⁴ Yücel, a.g.e, s.94.

hapsedilmiş. Ancak Şehzade Şahruh'un ricalarını kıramayan Emîr Timur, şehzadeyi affedip cezasını sonlandırmıştı.²⁸⁵ Daha sonra Emîr Timur, Hoca Hasan'ı Ken'an'da beklemekte olan Şehzade Miranşah, Şehzade Şahruh ve beylere göndererek Akdeniz'e gidip Akka şehrine kadar olan toprakları yağmalamalarını bildirmişti. Şehzadeler ve beyler emre uygun olarak o bölgedeki şehirlerin tamamını yağmalayıp pek çok ganimetle Ken'an'a geri dönmüştür.²⁸⁶ Emîr Timur Bağdat seferi sırasında ağırlıkların başında Şehzade Şahruh'u bırakmıştır. Emîr Timur, Şehzade Şahruh'u öncü birliklerin başında Anadolu'ya göndermiştir.²⁸⁷

Emîr Timur Sivas'ın kuşatması ile meşgul olduğu sırada, Şehzade Şahruh ise onların atlarını çalan, Dulkadirli Türkmenlerinin üzerine göndermişti. Dağılmış Türkmenleri takip eden Şehzade Şahruh yönetimindeki öncü kuvvetler onları ağır bir yenilgiye uğratmakla kalmayıp,²⁸⁸ bol miktarda at, deve ve koyunu ganimet olarak alıp, Emîr Timur'a katılmıştı.²⁸⁹ Emîr Timur'un, Yıldırım Bayezid konusunda kafası rahatladıktan sonra, Ankara'dan ayrılıp altı menzil yol gittikten sonra Sivrihisar'a gelmiş. Hisar üstüne çıkıp etrafı seyretmişti. Şehzade Şahruh'u on tümen askerle birlikte Kölhisar, Astanus ve Kebter'e göndermiştir. Kendisi de Kütahya'ya gelip konaklamıştı. Emîr Timur kışı geçirmek için yer belirlenmesi konusunda şehzadeler ile birlikte bir kengeş düzenlemişti. Şehzade Şahruh'un beyleri ile birlikte kışı Kirmiyan şehrinde geçirmesi kararlaştırılmıştı.²⁹⁰ Ankara savaşında ordunun sol kanadında Emîr Timur'un oğlu Şehzade Şahruh ve tarunu Halil Sultan komuta etmişti.²⁹¹

Emîr Timur, Ulu Burlag kalesine doğru giderken Şehzade Şahruh kışı geçirmekte olduğu köyden gelerek ona katılmıştı. Şehzade Şahruh ve Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un Kara Tatarları yakalayıp Semerkant'a götürmelerine yardım etmişti. Kara Tatarların can ve mal güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olmuşlardır.²⁹² Emîr Timur, İskender Şeyhi'nin meselesi ile bizzat ilgilenmek için harekete geçmişti. Fakat aynı günlerde Şehzade Şahruh hastalanmıştı. Emîr Timur onun Herat'a gitmesini fakat ordusunu geride bırakmasını emretmişti. Şehzade, orduyu orada

²⁸⁵ Yücel, a.g.e, s.105-106.

²⁸⁶ Yezdi, a.g.e, s.363.

²⁸⁷ Yezdi, a.g.e, s. 374-377.

²⁸⁸ Yücel, a.g.e, s.85-86.

²⁸⁹ İbni Arabşah, a.g.e, s.198.

²⁹⁰ Yezdi, a.g.e, s. 395-401.

²⁹¹ Marozzi, a.g.e, s.26.

²⁹² Yezdi, a.g.e, s. 406-411.

bırakıp bazı has nökerleri ile birlikte Herat'a gitmişti. Emîr Timur, İskender Şeyhi'nin olayını çözdükten sonra Semerkant'a doğru yola koyulmuştu. Bu sırada bir Çapar Şehzade Şahruh'tan haber getirmişti. Şehzadenin Emîr Timur'un huzuruna gelmek istediğini ancak hangi yoldan geleceğini bilmediğini söylemişti. Emîr Timur, Şehzade'ye hangi yoldan gelmesi gerektiğini bildirdikten sonra, Şehzade hediyelerle birlikte Emîr Timur'un huzuruna gelmiştir. Emîr Timur Şehzadenin getirdiği hediyeleri beylerine dağıttıktan sonra yola devam etmişti.²⁹³

Şehzade Şahruh, Emîr Timur tarafından bir araya getirilmiş saray muhitindeki meşhur ulemadan eğitim almış ve bir atabey denetiminden geçmiş, yani Timur'un Semerkant'ta yaratmakta olduğu bu elverişli ortamın avantajlarından faydalanmıştır. Henüz babasının sağlığında ölen ağabeyleri Şehzade Cihangir (ö.1377) ve Şehzade Ömerşeyh (ö.1393) ile babasından sonra ölen fakat son yıllarda akli dengesini kaydeden diğer ağabeyi Şehzade Miranşah (ö.1408) ile karşılaştırıldığında Şehzade Şahruh'un Semerkant'ta toplanan âlimlerin eğitiminden geçtiği, tartışma meclislerinde bulunduğu ve kendisini ilmi yönden geliştirmiş olduğu görülmektedir. Bu da onun, babasından kalan mirasa sahip çıkan, yani din adamlarını, âlimleri, sanatkârları ve şairleri himaye eden bir hükümdar olmasını daha iyi açıklamaktadır.²⁹⁴

Emîr Timur'un oğullarının ve torunlarının idaresizlik yüzünden saltanatı elden kaçırmaları ihtimali kendisini endişeye düşürüyordu. Bunca zahmetler ve savaşlarla ele geçirdiği devletini ve saltanatını zevalden korumak için oğullarının ve torunlarının devleti nasıl idare etmeleri gerektiğini göstermek isteyerek Tüzukat adı ile onlara siyasî bir vasiyet bırakmıştır. Fakat bütün korktuğu şeyler oğullarının ve torunlarının başına gelmişti. Kendisi daha dünya saltanatına göz yumar yumaz şehzadeler arasında taht kavgaları başlamıştı. Her işte o kadar uzak görürlük o kadar tedbir ve basiret gösteren bu adam, en korktuğu ve daima düşündüğü saltanat bahsinde makul bir veraset usulü koyamamış veya hiç olmazsa en layık gördüğü şehzadelerden birini veliaht olarak gösterememişti. Buna belki de hal ve zaman müsait olmamıştı. Bir ara Şehzade Şahruh'u veliaht ilan edeceği sanılmıştı. Cengiz gibi o da hayatında evlatlarına müstakil hükümdarlıklar vermiş, fakat bunların içinde en çok Şehzade Şahruh'dan memnun kalmıştı. Şu halde büyük saltanatının başına

²⁹³ Yezdî, a.g.e, s.430-434.

²⁹⁴ Musa Şamil Yüksel, "Ortaçağlarda Beyin Göçü ve Etkileri: Timurlular Örneği", **OTAM**, Cilt: XLI, 2017, s.291.

Şehzade Şahruh'u geçirme ihtimali herkesin beklediği bir şeydi. Öyle ki, Çin seferine giderken Şehzade Şahruh babasının yanında değildi.

Emîr Timur'un ölüm anında yanındaki beyler başlangıçta yarıda kalan sefere devam etmeye karar vermişler, ancak ölüm haberinin orduda meydana getirmiş olduğu kargaşadan ötürü bu karardan vazgeçip, başkent Semerkant'a dönme kararı alınmıştır. Ancak kararlarından vazgeçen bu beyler bir gün öncesine kadar Emîr Timur'a verdikleri sözü yerine getireceklerine dair yemin ettikleri halde, Şehzade Pir Muhammed'in Kandahar'dan gelmesinin çok uzun süreceğini bahane ederek Semerkant'ın Şehzade Şahruh'a teslim edilmesinin uygun olacağını dile getirmişlerdir. Emîr Timur'un Otrar'da ölümü üzerine beylerden bazıları torunu Şehzade Halil Sultan'ı hükümdar ilan ederek başkent Semerkant'a girmişler ise de, Şehzade Halil Sultan'ın bu hâkimiyeti pek uzun sürmemiştir. 1409 yılında Emîr Timur'un küçük oğlu Şehzade Şahruh, Semerkant'ı ele geçirip Maverâünnehir'e hâkim olunca, Emîr Timur'un mirası için girişilen hâkimiyet mücadeleleri de hemen hemen sona ermiş oldu.²⁹⁵

Şehzade Şahruh, Emîr Timur'un tahtına biraz huzur verdiyse de onun ölümünü takip eden devir dahi yine şehzadelerin boğuşma devri olmuştur. Emîr Timur dan sonra Şehzadelerin Asya saltanatı yetmiş seneden ziyade devam edememiştir. Bunun dışında Şehzadeler arasındaki boğuşmayı fırsat bilen Özbekler Maverâünnehir'i istila etmiş, şehzadelerin saltanatına son verilmiştir.²⁹⁶

Emîr Timur'dan sonra Şehzade Şahruh zamanında devlet merkezinin Herat olması bu şehrin gelişmesini sağlamıştı. Emîr Timur'un Semerkant'ta yaptığı gibi, Şehzade Şahruh da Herat'ı devletin merkezi haline getirmeye büyük gayret sarf etmişti, bu çalışmalarına onun hanımları, oğulları ve beyleri de katılmıştır.²⁹⁷

Kış mevsimini Rey'e bağlı Feşâbüye'de geçiren Şehzade Şahruh, Nevruz sebebiyle bir eğlence düzenlemişti. Ardından Şah Abdülazîm Türbesi'ni ziyaret etmek için hazırlıkların yapılmasını istemişti. Ancak şehzade yola çıktıktan kısa bir süre sonra rahatsızlanmış. 24 Zilhicce 850 (12 Mart 1447) tarihinde de vefat etmişti. Cenazesi önce Herat'ta Gevherşad Medresesi'ndeki türbeye gömülmüş, daha sonra Emîr Timur'un ve hanedan mensuplarından bazılarının gömülü olduğu türbeye (Gûr-ı Emîr) nakledilmiştir. Şehzade Şahruh'un dokuz oğlu ve altı kızı olmuştur. Ancak

²⁹⁵ Aka, "Timurlular", s.519.

²⁹⁶ Özer, a.g.m, s. 466-467.

²⁹⁷ Aka, "Timurlular", s.527.

Şehzade Şahruh'un vefatı sırasında sadece Uluğ Bey ile kızı Pâyende Sultan hayatta kalmıştı. Şehzade Şahruh'un yerine oğlu Şehzade Uluğ Bey devletin başına geçmişti.²⁹⁸

Sonuç olarak Şehzade Şahruh Timurlu hükümdarlarının ikincisi olmuştur. Emîr Timur'un dördüncü oğludur. 20 Ağustos 1377 tarihinde Semerkant'ta dünyaya gelmişti. Küçüklüğünden itibaren dini, siyasî ve askerî tahsil, terbiye ve eğitim görerak yetiştirilmişti. Emîr Timur'un Kıpçak Seferinde merkezde kalıp, on üç yaşında devleti idare etmişti. 1392'de Kal'a-i Sefid kuşatmasına katılmış, düşman reisini öldürerek üstün bir başarı sergilemişti. 1393'te Semerkant havalisinin valiliğine tayin edilmişti. Horasan, Sistan, Mazenderan valisi sıfatıyla 1396'da İran, Suriye ve Anadolu Seferine, 1402'de Ankara seferlerine katılmıştı. Emîr Timur'un 1405'te vefat etmesinden 1409'a kadar Horasan valiliği yapmıştı (807/1405).²⁹⁹

Bütün savaşlarda galip gelen Şehzade Şahruh, Emîr Timur'un fethettiği ülkelerin çoğunu elde tutmayı başardığı gibi iç mücadelelere büyük ölçüde son vermiş, devletin kırk yıl daha devamını sağlamıştı. Tarihçiler, Şehzade Şahruh'u dindar, barış yanlısı ve cesur bir hükümdar diye nitelendirmiştir. Mizaç itibariyle babasından ve kardeşlerinden farklı bir karaktere sahipti. Emîr Timur'un Semerkant'taki tantanalı hayatının aksine Şehzade Şahruh, Herat'ta alelâde bir insan gibi yaşıyor, yanında muhafızları olmadan cuma günleri camiye gidiyormuş. Oyun, eğlence vb. dinen yasaklanmış şeylerden sakınırdı. İçkiyi yasaklamıştır. Şehzade Şahruh, ölümüne kadar sarayda hizmetinde bulunan tarihçi Abdürrezzâk es-Semerkandî tarafından asrın müceddidi olarak gösterilmiş, velilik derecesine çıkarılarak hakkında bazı kerametler nakledilmiştir. Semerkandî onun tefsir, hadis, fıkıh ve tarih kitapları okuduğunu, dinî ilimlere dair sohbetlere katıldığını belirtmişti. Şehzade Şahruh, edip, şair ve sanatkârları himaye ederek Herat'a gelmelerini sağlamıştı.³⁰⁰

Şehzade Şahruh'un türbesi babası Emîr Timur'un da mezarının bulunduğu Semerkant'taki Gûr-i Emîr türbesindedir. 1377 yılında Semerkant'ta doğan Emîr Timur'un dördüncü oğlu olan Şehzade Şahruh babası Emîr Timur'un 801'de (1399) başlayan son (yedî yıllık) seferine de katılmış olup, Suriye'deki Memlûkler ve Yıldırım Bayezid ile yapılan Ankara Savaşı gibi önemli muharebe ve görevlerde de

²⁹⁸ Aka, "Şahruh", s.294.

²⁹⁹ Aka, "Şahruh", s.293.

³⁰⁰ Aka, "Şahruh", s.194-195.

bulunmuştu.³⁰¹ Şehzade Şahruh daha sonraki hükümdarlık yıllarında gerçekleştirdiği hiçbir savaşı kaybetmemiş ve babası Emîr Timur'un fethettiği hiçbir ülkeyi de kaybetmeyerek Timurlu Devletinin kırk yıl daha devam etmesini sağlamıştı. Adam seçme konusunda yetenekli bir hükümdar olan Şehzade Şahruh Timurlu Devleti'ndeki iç mücadeleleri de başarıyla bertaraf etmiştir.³⁰²

Dönemin kaynakları onun için her türlü ihtirastan arınmış, savaştan korkmayan, ancak daima zafer kazanmış, barışsever, Timur'un yaptığı tahribatları tamir etmiş müstesna bir hükümdar olarak kaydetmiştir. Şehzade Şahruh, başkenti Herat yaptıktan sonra burada Cengiz Yasası'nı uygulamaktan kaçınıp, Müslüman bir halife gibi hareket etmiştir. Kendisi koyu bir Müslüman olup, dinî kuralları harfiyen uygulamaya uygun bir mizacı vardı. Bu nedenle de dinî kuralların ülkede tam olarak uygulanması için kadınlara ve ulemaya emirler vermiştir. Bu aşırı muhafazakâr yapısı nedeniyle dolayısıyla muhtesiplere meyhâneleri kapattırılmış, şehzadelerin evlerinde içki olup olmadığı konusunda arama yaptırmıştır. Şehzade Şahruh, sefere çıkarken mutlaka şeyhlerin türbelerini ziyaret ediyormuş. Azerbaycan ve Irak-ı Arap hariç babası zamanında alınan ülkelerin hemen tamamını elde tutmayı başarmış, iç mücadelelere kısmen de olsa son vermiş ve ülkenin kırk yıl daha parlak bir şekilde varlığının devamını sağlamıştı. Bu başarısında her ne kadar babasından kalan hazine ve ordu ile Emîr Alike Kükeltaş ve Celâleddîn-i Fîrûzşâh gibi kıymetli ve güngörmüş devlet adamları varsa da Şehzade Şahruh'un da hem devlet yönetme hem de adam seçme konusundaki kabiliyetini de göz ardı etmemek gerekir³⁰³

Şehzade Şahruh babasına hiçbir zaman isyan etmemiştir. Her zaman babasının emrine itaat eden onunla birlikte seferden sefere koşan bir şehzade olmuştur. Bu seferlerde çok fazla başarı elde etmiştir. Şehzade Şahruh diğer kardeşlerinden farklı olarak ilim ve imar işlerine ilgi duyuyor olmasıydı. Şehzade Şahruh edip, şair ve sanatkârları himaye etmiştir. Babası onun bu yönlerinin yanında Şehzade Şahruh'un yardımsever, barışçıl ve yenilikçi olması gibi yönleri kendinden sonra tahta çıkması konusunda düşündürmüştür. Emîr Timur'un böyle düşünmesinin altında yatan sebeplerden biri de ona göre hükümdar olacak kişinin katı, sert ve hiçbir şekilde vicdani yönünün zayıf olmaması gerektiğini düşünmesi de olabilir. Çünkü ona göre ancak böyle davranarak ülkesini koruyabilirdi. Emîr Timur öldüğünde hayata olan

³⁰¹ Aydın, a.g.t, s.50.

³⁰² Marozzi, a.g.e, s. 428-431.

³⁰³ Şahin, "*Mîrzâ Şahruh'a Karşı Düzenlenen ...*", s.3-5.

ikinci oğludur. Şehzade Miranşah attan düşüp akli dengesini yitirdiği için Emîr Timur'dan sonra veliaht olarak ilan edilebilecek bir şehzadeydi. Neticede Şehzade Şahruh babasının ölümünden sonra ki taht kavgalarını bertaraf ederek Timurlu Hükümdarı olmayı başarmıştır.

4. EMİR TİMUR İLE TORUNLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Çalışmamızın bu aşamasında Emîr Timur'un hayattayken münasebet içinde olduğu torunlarını ele aldık. Emîr Timur'un dört oğlundan dünyaya gelen torunlarını ve Emîr Timur'un hayatta olduğu süre zarfında torunları ve torunlarının çocukları ile olan ilişkileri çalışmamızın konusu içinde yer almaktadır. Emîr Timur torunlarına herhangi bir yerin yönetimini vermiş mi? verdiyse hangi bölgeleri vermiştir? Ya da kendinden sonra torunlarından saltanat tahtına layık gördüğü olmuş mu? Olduysa hangi torunları bu mertebeye layık görülmüştür? Çalışmamızda bu konular üstünde detaylı bir şekilde durulmuştur. Bilindiği üzere Emîr Timur henüz hayatayken ilk gözbebeği olan oğlu Şehzade Cihangir'i hastalıktan, ikinci oğlu olan Şehzade Ömerşeyh'i ise Şam seferi sırasında kuşattığı Hurmatu adlı kalede bulunan bir fedainin ok darbesi sonucunda kaybetmiştir. Geriye iki oğlu kalmıştı, bunlardan Şehzade Miranşah 1396 yılında atından düşüp akli dengesini yitirip bir daha toparlanamamıştır. Diğer oğlu Şehzade Şahrüh'u ise çok sevmesine rağmen bazı yönleri ve sergilediği davranışları yüzünden hükümdarlık konusunda yeterli olmadığını düşünmüştür. Bu sebepten ötürü Emîr Timur, torunlarına karşı ayrı bir ilgi duymuş ve onları oğullarından ayırmamıştır. Nasıl ki her bir oğlunu farklı bir bölgeye vali olarak atamış ise torunlarına da aynı muameleyi göstermiştir. Aşağıdaki konularda da işleyeceğimiz üzere Emîr Timur, Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Muhammed Sultan'ın Anadolu topraklarında hastalanıp vefat etmesi üzerine çok uzun bir süre toparlanamamıştır. Torununun ölümü üzerine Emîr Timur, fiziksel olarak çökmüştür. Yine Çin seferi sırasında öleceği zaman Şehzade Cihangir'in ikinci oğlu olan Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i kendinden sonra veliaht ilan edilmesini istemiştir. Ancak yanında bulunan beyleri ve hanımları onun ölümünden sonra verdikleri sözü tutmayarak Şehzade Halil Sultan'ı başa geçirmişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere Emîr Timur evlatları arasında ayırım yapmayı hepsine çok değer verip, hepsini önemli görevlere getirmiştir. Her bir torununu geleceğin hükümdarı olacak şekilde yetiştirmiştir.

Emîr Timur'un dört oğlu ve toplamda otuz iki torunu vardı.³⁰⁴ Çalışmamızın kapsam alanını sadece Emîr Timur'un hayattayken münasebete bulunduğu torunları

³⁰⁴ Aydın, a.g.t, s.34.

oluşturmaktadır. Emîr Timur ile herhangi bir münasebeti olmayan torunları çalışma alanımızın dışında kalacaktır. Asıl konumuza girmeden önce Emîr Timur'un oğullarından dünyaya gelen torunları aşağıda listelenmiştir. Bu listede yer alan torunlarından sadece Emîr Timur'un sağlığında hayata olanları detaylı bir şekilde anlatacağız. Geri kalanları ise sadece Emîr Timur'un oğullarının kaç çocuğu olduğunu göstermek ve listeyi tamamlamak adına listede yer verilmiştir. Aşağıda yer alan şehzadelerin verilen yaşları Emîr Timur öldüğünde buldukları yaşları göstermektedir.

4.1 Şehzade Cihangir'in Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları

Emîr Timur'un oğlu, Şehzade Cihangir'den geriye iki oğul dünyaya gelmişti. Çünkü Şehzade Cihangir henüz yirmi yaşındayken hastalanarak vefat etmişti. Şehzade öldüğünde ikinci oğlu Şehzade Pir Muhammed Cihangir babasının ölümünden kırk gün sonra dünyaya gelmişti. Emîr Timur'un bu oğlundan iki torunu dünyaya gelmişti. Onların da çocukları olduğu için bu şekilde ele alınmıştır. Emîr Timur'un sağlığında oğlu Şehzade Cihangir'den toplamda on torunu olmuştur.

1. Şehzade Cihangir'in ilk oğlu Şehzade Muhammed Sultan'ın üç oğlu vardı. Bunların yaşlarına bakacak olursak; Şehzade Muhammed Cihangir dokuz yaşında, Şehzade Seyyed Vakkas altı yaşında, Şehzade Yahya beş yaşındaydı.
2. Şehzade Cihangir'in ikinci oğlu, Şehzade Pir Muhammed yirmi dokuz yaşındaydı. Bu şehzadenin toplamda yedi oğlu bulunmaktaydı. Bunlardan en büyük oğlu Şehzade Kaydu dokuz yaşında ve Şehzade Halit yedi yaşındaydı. Diğer oğulları, Şehzade Bozencir, Şehzade Seyyed Vakkas, Şehzade Sencer, Şehzade Kayser ve Şehzade Cihangir'in yaşları tam olarak bilinmiyor. Bu şehzadelerin çoğu Emîr Timur'un ölümünden sonra dünyaya gelmiştir.³⁰⁵

4.2 Şehzade Ömerşeyh'in Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları

Emîr Timur'un oğlu Şehzade Ömerşeyh'in altı oğlu bulunmaktaydı. Bunların her birinde üçer torunu olmuştu. Yani Emîr Timur'un Şehzade Ömerşeyh'ten toplamda dokuz torunu olmuştu. Şehzade Ömerşeyh'in bütün çocuklarının dedeleri

³⁰⁵ Fayziev, a.g.e, s. 74-75.

ile münasebetleri olmuştur. Bu şehzadeler Emîr Timur ile beraber neredeyse bütün savaflara katılmıştır. Şehzade Ömerşeyh, babası Emîr Timur'dan önce vefat etmişti. Şehzade Ömerşeyh, 1394 yılında Hurmatu adlı bir kalede okla vurularak öldürülmüştü. Şehzade öldüğünde kırk yaşındaydı.

1. Şehzade Ömerşeyh'in ilk oğlu Şehzade Pir Muhammed yirmi altı yaşındaydı. Onun oğlu Şehzade Ömerşeyh de yedi yaşındaydı.
2. Şehzade Ömerşeyh'in ikinci oğlu Şehzade Rüstem yirmi dört yaşındaydı ve iki oğlu bulunmaktaydı. Bunlardan; Şehzade Osman altı yaşında ve Şehzade Sultan Ali bir yaşındaydı.
3. Şehzade Ömerşeyh'in üçüncü oğlu Şehzade İskender yirmi bir yaşındaydı.
4. Şehzade Ömerşeyh'in dördüncü oğlu Şehzade Ahmed on sekiz yaşındaydı.
5. Şehzade Ömerşeyh'in beşinci oğlu Seyidi (Seyit) Ahmed on beş yaşındaydı.
6. Şehzade Ömerşeyh'in altıncı oğlu Şehzade Baykara on iki yaşındaydı.³⁰⁶

4.3 Şehzade Miranşah'ın Eşlerinden Dünyaya Gelen Torunları

Şehzade Miranşah, Emîr Timur'un üçüncü oğludur. Emîr Timur öldüğünde hayata olan ikinci oğludur. Şehzade Miranşah'ın otuz sekiz yaşında beş oğlu ve iki torunu bulunmaktaydı. Şehzade Miranşah'ın oğularının hepsi dedeleri hayatayken dünyaya gelmiştir. Bu yüzden dedeleri ile birebir münasebetleri olmuş, onunla beraber savaflara katılıp mücadele etmişlerdir. Şehzade Miranşah, Emîr Timur için bir veliaht adayı olmamıştır. Çünkü 1396 yılında Hoy civarında atından düşüp akli dengesini yitirmesi üzerine bir daha toparlanamamıştır. Hatta bu sebepten ötürü babasına karşı itaatsizlik ettiği için ona valilik yapması için verilen bölgeler oğlu Şehzade Ömer'e verilmişti. Şehzade Miranşah böylece oğlunun himayesine girmiş bulunuyordu.

1. Şehzade Miranşah'ın ilk oğlu Şehzade Ebu Bekir yirmi üç yaşındaydı. Ve iki oğlu bulunmaktaydı. Bunlardan; Şehzade Alengir dokuz yaşında ve Şehzade Osman Çelebi ise dört yaşındaydı.

³⁰⁶ Aydın, a.g.t, s.34.

2. Şehzade Miranşah'ın ikinci oğlu Şehzade Ömer, yirmi iki yaşındaydı.
3. Şehzade Miranşah'ın üçüncü oğlu Şehzade Halil Sultan, yirmi bir yaşındaydı.
4. Şehzade Miranşah'ın dördüncü oğlu Şehzade İycel (İcel) on yaşındaydı.
5. Şehzade Miranşah'ın beşinci oğlu Şehzade Suyurgatmış ise altı yaşındaydı.

4.4 Şehzade Şahruh'un Eşlerinden Dünyaya Gelen Çocukları

Şehzade Şahruh, Emîr Timur'un en küçük oğludur. Şehzade Şahruh yirmi sekiz yaşındaydı ve onun da yedi oğlu bulunmaktaydı. Şehzade Şahruh, diğer şehzadelerden farklı olarak daha çok ilim ve imar faaliyetleri ile uğraşmanın yanı sıra barışçıl bir yönünün bulunması Emîr Timur'un gözünde veliahtlık adayı olarak zayıf görünmesine sebep olmuştur. Şehzade Şahruh, ikili ilişkilerde oldukça başarılıydı. Bunun yanında ilim ve imar faaliyetleri ile çok ilgilenmişti. Bu yönleri her ne kadar Emîr Timur için zayıflık olarak görünse de Emîr Timur'un ölümünden sonra uzun yıllar Timurlu devletini ayakta tutan tek şehzade olmuştu. Şehzade Şahruh'un oğul ve torunları aşağıda sıralanmıştır. Bunlardan yalnızca birkaçı dedeleri hayatayken dünyaya gelmiştir.

1. Şehzade Uluğ Bey on bir yaşındaydı.
2. Şehzade İbrahim Sultan on bir yaşındaydı.
3. Şehzade Baysungur sekiz yaşındaydı.
4. Şehzade Suyurgatmış altı yaşındaydı.
5. Şehzade Muhammed Cuki üç yaşındaydı.
6. Şehzade Can Oğlan iki yaşındaydı.
7. Şehzade Amardi bir yaşındaydı.

Timurlu şehzadeleri içerisinde Emîr Timur'un oğullarından Şehzade Cihangir ve Şehzade Ömerşeyh ile torunlarından Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur henüz hayatta iken vefat etmişlerdir.³⁰⁷

Emîr Timur'un kendi öz kızları ve kız torunları olmak üzere on yedi kız evladı vardı. Bunlardan Sultanbaht Begim adında olanı Emîr Timur'un kızı, diğerleri torunuydu. Şehzade Ömerşeyh'in üç, Muhammed Sultan'ın üç, Miranşah'ın dört, Şahruh'un bir, Pir Muhammed Cihangir'in üç, Ebu Bekir'in bir, Halil Sultan'ın bir kızı vardı. Şehzade Hüseyin Sultan, Emîr Timur'un kızının kızından dünyaya gelmişti ve babası Muhammed b. Musa idi. O sırada yirmi beş yaşındaydı.³⁰⁸ Yapmış olduğumuz bu çalışmada Emîr Timur'un kız torunları çalışmamızın kapsamı dışında kalmıştır.

Çalışmamızın bu kısmında Emîr Timur'un torunları ile olan ilişkilerini ele alacağız. İki taraf arasında nasıl bir ilişki olduğunu, Emîr Timur'un torunlarına nasıl görevler verdiğini ve aynı zamanda bu görevleri verirken nelere dikkat ettiğine değineceğiz. Tabiki öncelikli olarak konumuzun asıl amacı olan dede-torun arasındaki ilişkiye ağırlık vereceğiz. Bunlara değinmeden önce ilk olarak Emîr Timur'un torunlarını vali olarak nerelere atamıştır, torunlardan herhangi biri bir suç işler veya itaatsizlik yoluna düşerse nasıl bir cezalandırma yöntemi uyguladıklarının yanı sıra Emîr Timur'un torunlarını evlendirirken nasıl bir siyaset izlemiştir, bunlara bakacağız. Akabinde Emîr Timur ile torunları arasındaki hususi ve resmi ilişkileri inceleyeceğiz. İlişkilerini ele alırken ilk başta Emîr Timur'un büyük oğlu Şehzade Cihangir'in oğullarından başlayıp, ardından sırasıyla en küçük oğlu Şehzade Şahruh'un oğullarını ele alıp, konunun daha iyi anlatılabilmesi için torunlarını sıralarken böyle bir yol takip edeceğiz.

4.5 Emîr Timur'un Torunlarını Vali Olarak Tayin Etmesi

Emîr Timur sağlığında oğullarını farklı bölgelere vali olarak atadığı gibi torunlarını da aynı şekilde atamıştır. Emîr Timur, haleflerini bizzat kendisi çeşitli bölgelere ve şehirlere vali olarak tayin etmiştir. Bu şehzadelerin yanına çok güvendiği beylerini de onlara destek ve yardımcı olmaları için göndermiştir. Emîr Timur tarafından gönderilen bu şehzadeler valilik yaptıkları bölgelerde yarı hükümdar olarak bölgede

³⁰⁷ Aydın, a.g.t, s.34-35.

³⁰⁸ Yezdi, a.g.e, s.468.

hüküm sürmüştür. Emîr Timur henüz hayattayken oğlu Şehzade Cihangir 1376 senesinde, Şehzade Ömerşeyh ise 1394 senesinde vefat etmişti.³⁰⁹ Üçüncü oğlu Şehzade Miranşah ise 1399 senesinde Azerbaycan valiliğine tayin edilmişti. Fakat Şehzade Miranşah bu bölgede valilik yaptığı esnada atından düşmüş ve meydana gelen kaza neticesinde de akli dengesini kaybetmişti.³¹⁰ Şehzade Miranşah'ta peyda olan bu rahatsızlıktan dolayı Emîr Timur, Anadolu ve Suriye sınırlarına kadar olan Azerbaycan bölgelerini Şehzade Miranşah'ın oğlu, Şehzade Ömer b. Miranşah'ı vali olarak bölgeye tayin etmişti.³¹¹ Ayrıca Fars bölgesi, Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem bölgelerinde bulunan Timurlu şehzadeleri de ona bağlı olmuş olacaktı. Emîr Timur böylece oğlu şehzade Miranşah'ı, Miranşah'ın oğlu Şehzade Ömer'in emri ve vasiliği altına almış bulunuyordu.³¹² Emîr Timur yedi yıllık seferinden sonra Karabağ'da yapmış olduğu paylaşım ile Şehzade Ömerşeyh'in oğulları, Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh'e Şiraz'ı³¹³ vermişti. Emîr Timur'un en küçük oğlu Şehzade Şahruh, babası vefat etmeden yaklaşık sekiz yıl önce Herat ile Horasan (Tûs, Meşhed, Merv, Nişapûr, Sebzevar dâhil) bölgelerinin genel valisi olarak çalışmalarını sürdürmüştü. Emîr Timur, Şehzade Şahruh'u 1396 yılında Horasan'a genel vali olarak tayin etmişti. Emîr Timur öldüğünde Şehzade Şahruh'un vali olarak atandığı bu bölgeler hâkimiyeti ele geçirmesi konusunda ona kolaylık sağlamıştır.³¹⁴

Emîr Timur 1405'te vefat ettiğinde Şehzade Şahruh'a Horasan'ı, torunu Pir Muhammed b. Cihangir'e Afganistan bölgesini, Ömer b. Miranşah ve Ebu Bekir b. Miranşah'a Azerbaycan ve Bağdat'ı, kısacası Irak-ı Arap bölgelerini vermişti. Pir Muhammed b. Ömerşeyh, Rüstem b. Ömerşeyh ve İskender b. Ömerşeyh İran ve Irak'ı idare etmişlerdir. Şehzade Rüstem'e ise İsfahan şehrini vermişti. Şehzade Pir Muhammed'e ise dedesi Emîr Timur tarafından Zâbilistan ve Kâbilistan (Gazne, Kabil ve genişleyerek Kandahar) bölgelerinin idaresi verilmişti. Halil Sultan b. Miranşah, yapılacak olan Çin seferi için Taşkent'de hazırlıklar yapmıştı. Ancak bazı kaynaklarda da Şehzade Ömerşeyh'in oğlu, Şehzade Pir Muhammed'in Şiraz'da Şehzade Ömerşeyh'in oğlu, Şehzade Rüstem'in İsfahan'da Şehzade Ömerşeyh oğlu,

³⁰⁹ Şamî, a.g.e, s.88.

³¹⁰ Yezdî, a.g.e, s.286.

³¹¹ Şamî, a.g.e, s.98.

³¹² Şamî, a.g.e, s.102.

³¹³ Alan, a.g.e. s. 95.

³¹⁴ İbni Arabşah, a.g.e, s.46.

Şehzade İskender'in ise Hemadan'da olduğunu yazılmıştır.³¹⁵ Emîr Timur torunlarına maaş tertibi konusunda şöyle buyurmuştur; Torunlarımdan her biri kendi gücü ve kabiliyetine göre sayısı üç bin ile yedi bin olan atlıya kadar maaş vermesini ve her torununun bir vilayeti alıp yönetmesini buyurmuştur.³¹⁶

4.6 Emîr Timur'un Torunlarına Siyasî Evlilikler Yaptırması

Timurlu hükümdarları ve şehzadeleri de evlenip, aile kurmayı önemsemişlerdir. Timurlularda evlilik sürecine bakıldığında hem Türk-Moğol örf ve âdetlerinin uygulandığı hem de İslâmi kurallara göre gerçekleştiği görülmektedir. Timurlularda hanedan evlilikleri genel olarak siyasî ittifak kurmak veya meşruiyet kazanmak adına yapıldığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca levirat³¹⁷ evliliği de Timurlularda sıklıkla görülmüştür. Timurlu hanedanında evlilik çoğunlukla hanedan içerisinde gerçekleşmiştir. Ayrıca ittifak kurmak ve iktidarın meşruiyetini sağlamak adına da evliliklerin yapıldığı görülmektedir. Timurlularda evlilikler genellikle isteme yolu ile gerçekleşmiştir.³¹⁸

Evlilik sürecinin bir parçası olan düğünler Timurlularda büyük toylar ve ziyafetler verilerek gerçekleştirilmiş ve toplumun hemen hemen hepsi düğün ve öncesindeki süreçte meydana gelen kutlamalarda pay sahibi olmuştur. Örneğin; Timur'un oğlu Cihangir ile Cengiz Han soyundan olan eşi Hanzâde'nin 1374 yılında düğünden önce yüksek mevkili devlet adamları, ulema, kadılar ve hanedan kadınları Hanzâde'yi karşılamak üzere yola çıkmıştır. Semerkant şehri baştan aşağıya süslenmiş düğününün gerçekleşeceği alanda çadırlar kurularak içleri değerli taşlar ve mücevherler ile donatılmıştı. Daha sonra şeriat kurallarına göre nikâh yapılarak çok miktarda saçılar saçılmıştı. Son olarak düğün yapılmış ve bu süreçte gösterişli ziyafetler verilmiştir. Ziyafetlerde çalgılı müzikler söylenmiş ve içkiler içilmiştir. Timur'un 1375'te Duğlat emîrllerinden olan Şemseddin Duğlat'ın kızı Dilşad Ağa ile düğününde de gösterişli toylar verilmiş ve "nereye bakarsan elinde şarap kadehi ile gezenlerin ve nereye kulağını verirsən güzel sesiyle şarkı söyleyenlerin" bulunduğu bir ziyafet gerçekleştirilmiştir. Böylece Timur devrinde düğünlerin sadece hanedana

³¹⁵ Aka, a.g.e, s. 66.

³¹⁶ Muhammed, a.g.e, s. 91.

³¹⁷ Kocası ölen kadının, kocasının erkek kardeşlerinden biri ile evlendirilme geleneğidir.

³¹⁸ Muhammed Emin Koçak, "*Siyasi Ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç: Timurlu Hanedan Kadınları*", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.65.

mensup kişilerin katıldığı kapalı bir törenden ziyade toplumun her kesiminin katılımıyla gerçekleştirilen bir sosyal olay olduğu görülmektedir.³¹⁹

Emîr Timur, 1370 senesinde Emîr Hüseyin'i bertaraf etmiş ve Emîr Hüseyin'in hareminden biri olan Kazan Han'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlenmek amacı ile Cengiz Han'a damat (Küregen) olmuştu.³²⁰ Emîr Timur, Cengiz Han'a damat olma siyasetini sadece kendisi için değil kendisinden sonra başa gelecek olan oğulları ve torunları için de uygulamıştır. Emîr Timur ilk göz ağrısı olan oğlu Şehzade Cihangir'i Özbek Han soyundan gelen Hanzâde ile evlendirerek onun da Cengiz Han'a damat olmasını sağlamıştır.³²¹

Emîr Timur'un siyasetini güçlendirmek adına yaptırmış olduğu bu evlilikten ilerleyen zamanlarda Timur'un kendisine veliaht olarak gösterdiği Şehzade Muhammed Sultan dünyaya gelmiştir. Emîr Timur, askerî seferlere çıktığı zamanlarda ülkesinin güven içinde olması onun için büyük bir önem taşımaktaydı. Bu sebepten ötürü Emîr Timur kuzeyden gelebilecek tehditlere karşı önlem almak için Emîr Gıyâseddin'in iki kızını Şehzade Ömerşeyh'in oğulları Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade İskender ile evlendirmişti. Emîr Timur, evlenme çağına gelmiş olan bütün torunlarını evlendirirken ilk hedefi yapacağı evlilikleri kendi lehine gerçekleştirmek olmuştur. Hatta bu amaçla Emîr Hacı Seyfettin'in kızını, Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Ebu Bekir ile evlendirmişti. Emîr Timur, çıkacağı ikinci Horasan seferi öncesinde kendisine söz vermiş olduğu halde, Emîr Timur'un ordusuna katılmayan Ali Bek Cankurbani'yi Kelât kalesinde kuşatma altına almıştı. Sonraki süreçlerde meydana gelen savaşta yenileceğini anlayan Ali Bek Cankurbani, durumu kendi lehine çevirmek için güvendiği adamlarını elçilik heyeti ile birlikte Emîr Timur'un huzuruna göndermişti. Bu heyetle birlikte Ali Bek Cankurbani, Emîr Timur'un torunu Şehzade Muhammed Sultan ile nişanlamış olduğu kızını da yollayarak ondan af dilemişti. Emîr Timur oğulları ve torunlarını siyasî amaçlar doğrultusunda komşu devletlerin kızları ile evlendirdiği gibi bazen de o devletlerin şehzadeleri ile kendi kız torunlarını evlendirmişti. Örneğin; Emîr Timur, Herat hâkimi Melik Gıyâseddin'e bir elçi göndererek onunla olan dostluklarının çok eski yıllara dayandığını ve iki devlet arasındaki bu dostluğu

³¹⁹ Koçak, "*Siyasi ve Sosyal Hayatta Etkin Bir Güç...*", s.66.

³²⁰ Aka, a.g.e, s. 24-25.

³²¹ Yezdi, a.g.e, s. 323.

bozmak yerine daha da pekiştirmeleri gerektiğini söylemişti. Buna karşılık Melik Gıyâseddin, Emîr Timur'dan oğlu Pir Muhammed'i kendine damat olarak kabul etmesini istemişti.³²²

Emîr Timur, kızından olma torunu Sevinç Kutluğ Ağa'yı Melikzade Pir Muhammed ile büyük bir tören ile Semerkant'ta evlendirmişti. Aynı şekilde 1402 yılında gerçekleşen Ankara savaşından sonra Emîr Timur, Yıldırım Bayezid'in kızını, torunu Şehzade Ebu Bekir ile evlendirmişti. Emîr Timur'un yapmış olduğu bu tür evlilikler ölümünden sonraki dönemlerde de oğul ve torunları tarafından devam ettirilmiştir. Bu tür siyasî evliliklerin Emîr Timur döneminde daha çok yapılmış olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebini Emîr Timur'un izlemiş olduğu siyasî politikalara bağlamak mümkündür. Ancak Emîr Timur'dan sonraki dönemlerde başa geçen şehzadelerin siyasî politikaları yeni topraklar elde etmek yerine eldeki toprakları korumaya yönelik olmuştur. Bu sebepten ötürü bu dönemde yapılan evlilikler içe dönük olmuştur.³²³ Emîr Timur'un yapmış olduğu seferlerde hanımlarını, cariyelerini, küçük yaştaki şehzadeleri ve gelinlerini götürdüğünü biliyoruz. Hatta bu seferler sırasında onları her türlü tehlikeden uzak tutup, savaş sırasında sürekli onları gözlemiştir. Örneğin; Emîr Timur, Maveraünnehir hâkimiyeti sırasında Tuğluk Timur ile giriştiği mücadelede askerlerden kaçarken yollarını kaybetmişlerdir Emîr Timur ve hanımı Olcay Türkân Ağa çölden çıkış yolu bulup, Ceyhun Nehri'nin kıyısına gelmiştir. Burada Türkmenler onların yollarını kesmiş. Emîr Timur bunların karısından haberdar olmaması için onu bir kuyuda sakladıktan sonra kılıcını çekerek Türkmenlerin üzerine yürümüştü. Gelenlerin içinden Hacı Mehmed'in Emîr Timur'u tanıması üzerine ona bir at hediye edip, o geceyi Hacı Mehmed'in evinde Emîr Hüseyin ile birlikte kalmıştır. Daha sonra Emîr Ali Beg ikisini yakalayıp altmış iki gün hapsedmiştir. Serbest bırakıldıktan sonra Emîr Timur, Emîr Hüseyin'den ayrılarak daha önce sakladığı eşini Buhârâ'dan alıp Amu-Deryâ üzerinde Germsir'e gitmiştir. Emîr Timur buradan hâtunu Olcay Türkân Ağa ile birlikte Semerkant'a kız kardeşi Kutluğ Türkân Ağa'nın yanına giderek kırk sekiz gün orada kalmıştır.³²⁴ Timurlu Devletinde kadınlarda söz sahibi olmakla beraber eşlerinin yanında seferlerde hazır bulunmuşlardır.

³²² Aydın, a.g.t, s.42.

³²³ Aydın, a.g.t, s.43-44.

³²⁴ Şahin, "Emîr Timur'un Hapis Hayatı", s.602-604.

4.7 Emîr Timur'un Torunlarını Veliht İlan Etmesi

Emîr Timur kurduğu imparatorluğun kendinden sonra da devam edebilmesi için veliaht olarak kimi seçeceğini resmi olarak ilan etmemiş ise de aklında şehzadelerin özelliklerine göre veliaht olabilecek ve kendinden sonra devletin başına geçebilecek birkaç isim bulunmaktaydı. Timurlu Devletinde veraset sistemi gereği taht hükümdar ailesinin ortak malı kabul edilmekte ve bu sisteme göre hükümdar ailesine mensup herkes tahtta hak sahibiydi.³²⁵

Emîr Timur sağlığında oğlu Şehzade Cihangir'in veliaht olmasını istemişti. Ancak Oğlu Şehzade Cihangir henüz yirmi yaşlarında iken hastalanarak vefat etmişti. Oğlunun ölümüne çok üzülen Emîr Timur yasını tuttukten sonra çok sevdiği ve aynı zamanda Şehzade Cihangir'in oğlu olan Şehzade Muhammed Sultan'ı kendisinden sonra veliaht ilan etmiş, ancak Şehzade Muhammed Sultan, Ankara Savaşından (1402) sonra Akşehirde hastalanarak vefat etmişti. Sağlığında en çok sevdiği oğlu ve torununun ölümüne şahit olan Emîr Timur bu sefer veliaht olarak yine Şehzade Cihangir'in oğlu ki şehzade öldüğünde bu oğlu kırk günlüktü, aynı zamanda Şehzade Muhammed Sultan'ında kardeşi olan Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i veliaht ilan etmişti. Emîr Timur'un, Şehzade Cihangir ve oğullarını veliaht ilan etmesinin ardındaki sebep Şehzade Cihangir'in hanımı olan Hanzâde'nin han soyundan geliyor olmasıydı. Bu yüzden onu ve çocuklarını veliaht ilan etmiş olmalıdır. Emîr Timur hayata olduğu süre içinde şehzadeler içinde hiçbir şekilde taht kavgaları yaşanmamış ve yahut da itaatsizlik göstermemişlerdir. Ancak Emîr Timur öldükten sonra hâkimiyeti ele geçirmek isteyen her şehzade buldukları bölgelerde kendi adlarına hutbe okutup, sikke kestirerek yarı müstakil bir hükümdar olma gerekçesiyle harekete geçmişlerdir. Emîr Timur'un ölümünden sonra, Timurlu devletinde şehzadeler arasında taht mücadeleleri başlamıştır.

Emîr Timur 14 Şubat 1405 yılında vefat etmiş ve kendisinden sonra devletin başına veliahd olarak Şehzade Pir Muhammed b. Cihangir'in tahta geçmesini istemişti. Her ne kadar Emîr Timur hayatta iken oğulları babalarına karşı her zaman saygılı ve bağlı kalmışlarsada onun vefatından sonra kendi yerine Şehzade Pir Muhammed'i tahta

³²⁵ Yezdi, a.g.e, s.301.

geçirmelerini vasiyet etmesine rağmen buna ne oğulları nede torunları onun tahta geçmesine razı olmamışlardır.³²⁶

Emîr Timur'un birden fazla eşinden olma dört oğlunu biliyoruz. Bunlar: Şehzade Cihangir, Şehzade Ömerşeyh, Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahruh'tur. Şehzade Cihangir'in iki oğlu olmasına rağmen bunlardan tahta bulunan olmadı. Şehzade Ömerşeyh'in beş oğlundan Mansur Baykara'nın oğlu Hüseyin Baykara Türkistan'da Emîr Timur'un tahtına oturan son hanedan mensubu olmuştur. Şehzade Miranşah'ın dört oğlundan Ebu Said, uzun yıllar dedesinin mevkiini işgal ettiği gibi, onun on bir oğlundan Ömerşeyh'in oğlu Muhammed Zahirüddin Babür üç asrı aşan uzun ömürlü bir Timurlu İmparatorluğu'nun kurucusu olmuştur. Şehzade Şahruh'a gelince, onun beş oğlundan sadece Uluğ Bey tahta bulunmuş ve gerek devlet adamlığı gerekse ilim adamları ile büyük şöhret yapmıştır. İngilizlerin Hindistan'ı sömürgeleştirmesinden sonra, zaten burada bir halk İmparatorluğu olmaktan ziyade bir "*Hanedan Devleti*" olan Babürlülerden kimsenin kalmadığı bilinmektedir. Emîr Timur'un gerçek vatani Türkistan ve çok ehemmiyet verdiği İran ülkelerinde de bir Timurlu görülmemiştir. Anadolu, Suriye ve Deşt-i Kıpçak'ta da ise "*Hatıralar*" hala tartışılmaktadır.³²⁷

4.8 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Muhammed Sultan Arasındaki İlişkiler

Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un oğlu Şehzade Cihangir ve Ak Sufi ile Hanzâde Şeker Bike'nin kızları Sevinbike'den olma torunudur. Emîr Timur en büyük oğlu Şehzade Cihangir'i Özbek Han soyundan gelen Hanzâde ile 1374 yılında evlendirerek onun da Cengiz Han'a damat olmasını sağlamıştır.³²⁸ Emîr Timur'un Deşt-i Kıpçak seferi sırasında torunu Şehzade Muhammed Sultan dedesine bu seferin öncü birliklerinin başında bulunmak istediğini bildirmişti. Dedesi de küçük yaşına rağmen bu kadar cesaretli ve istekli gördüğü torununa övgü dolu sözler söyleyerek onu öncü kuvvetlerin başında sefere göndermişti. Emîr Timur torununu tek başına sefere gönderecek kadar ona çok güvenmiş ve aynı zamanda başına bir şey gelecek diye de endişelenmiştir. Bu yüzden torununun yanında en güvendiği adamlarını da göndermiştir. Şehzade Muhammed Sultan oldukça cengâver bir şehzadeydi.³²⁹ Emîr

³²⁶ Aka, a.g.e, s.34.

³²⁷ Bademci, a.g.e, s.289.

³²⁸ Yezdi, a.g.e, s.323.

³²⁹ Yezdi, a.g.e, s.188-189.

Timur herhangi bir sefere çıkacağı zaman seferden önce mutlaka herkesin eğlenebileceği güzel şenlikler tertiplemiştir. Bunun yanında da evlenme çağına gelmiş olan oğul ve torunlarını da evlendirmeyi ihmal etmezdi. Bu yüzden Toktamış Han ile yapacağı muharebe öncesinde on bir yaşındaki oğlu Şehzade Şahrüh'u, Emîr Timur'un vefat eden en büyük oğlu Cihangir'den olma torunları Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade Muhammed Sultan'ı evlendirmişti. Dönemin kaynakları Emîr Timur'un düzenlediği bu eğlence ve düğün merasimlerinin dünyada eşi ve benzerinin görülmediğini ve düğünlere pek çok hediyelerin geldiğini yazmaktadır. Aynı zamanda Emîr Timur'un oğulları ve torunlarına aldığı kızların da çok güzel olduğunu yazmaktadır.³³⁰ Emîr Timur, Toktamış Han ile yapacağı savaşta ordusunu farklı kollara ayırmıştı. Ordunun bir kolunu torunu Şehzade Muhammed Sultan ve bahadırlarının komutasına vermişti. Şehzade bu savaşta büyük başarılar sergilemişti.³³¹

Emîr Timur, torunu Muhammed Sultan b. Cihangir'in Emîr Seyfettin ile birlikte hâkimiyet alanını yaymak amacıyla hükümdarlığının en uzak ucuna sefere göndermişti.³³² Emîr Timur 794 yılının (7 Haziran 1392) yaz mevsiminde Buhara'ya doğru yola koyulmuştu. Oraya vardıktan sonra Şaban ayının ilk gününe tekabül eden Pazar günü (23 Haziran 1392) Emîr Timur hastalandı. Bu sebepten ötürü Buhara'dan ayrılıp Cüy-i Zer denilen yerde karargâhını kurmuştu. Burada dinlenmek için duran Emîr Timur, Semerkant'ta bulunan hanım ve çocuklarını yanına çağırılmıştı. Emîr Timur dinlenmeye çekildiği sırada huzuruna gelen Ali-Bek Canikurbani'nin kızını torunu Şehzade Muhammed Sultan'a nişanlayıp, burada günlerce süren eğlenceler düzenleyerek birlikte vakit geçirmişlerdir.³³³

Mehd-i ulya Saray Mülk Hanım, Tuman ağa, Sultan Baht Begim, çocuklarıyla birlikte Cuy-i Zer'e gelip Emîr Timur'un huzuruna çıkmıştır. Sağlığına kavuşan Emîr Timur devriye görevine çıkan Şehzade Muhammed'e orduyu toplayıp gelip ana orduya katılmasını buyurmuştu. Ayın yirmi beşine rastlayan Çarşamba günü (17 Temmuz 1392) Emîr Timur Cüy-i Zer'den İran'a doğru harekete geçmiş. Daha önceden yola çıkmış olan Şehzade Muhammed Sultan'da gelip, kendisine

³³⁰ Marozzi, a.g.e, s. 186-187.

³³¹ Yezdi, a.g.e, s. 193.

³³² İbni Arabşah, a.g.e, s.91-92.

³³³ Yezdi, a.g.e, s. 125.

katılmıştı.³³⁴ Ayın yirmisine tekabül eden Çarşamba günü (5 Mart 1393) Şehzade Muhammed Sultan ile Şehzade Pir Muhammed, Kürdistan ve Luristan şehirlerinin tamamını teshir edip, tüm düşmanları saf dışı bıraktıktan sonra muzaffer bir şekilde dönüp Emîr Timur'un ordusuna katılmıştır.³³⁵ Emîr Timur, Şiraz hâkimi Şah Mansur ile yaptığı mücadelede Şehzade Muhammed Sultan, mertliği, cesareti ve fedakârlığı ile bu savaşta büyük başarı sergilemiştir. Bu başarıdan sonra Emîr Timur Şehzadeyi İsfahan'ı fethetmesi için göndermişti.³³⁶ Emîr Timur İsfahan'dan ayrılıp Hemedan'a (29 Mayıs 1393) gitmişti. Emîr burada iken Sultaniye şehrinin düzeninden sorumlu olan Şehzade Muhammed düzeni sağladıktan sonra gelip Emîr Timur'un huzuruna çıkmıştı. Burada hanımlar ve ağalar Saray Mülk Hanım ve Tuman Ağa'nın nezareti altında Emîr Timur için şenlikler düzenlenmişti.³³⁷

Şehzade Muhammed Sultan, Bağdat seferinden önce Kürdistan dağlarındaki başıbozukları itaat altına aldıktan sonra Bağdat'a yönelmiş ve burada Emîr Timur'un hizmetine girmişti. Birkaç gün sonra Emîr Timur şehzadeyi Basra ve Vasit'ı fethetmesi için göndermişti.³³⁸ Emîr Timur, Ahlât'a karargâh kurup avlandıktan sonra on bir aydır göremediği ve Sultaniye'de ağırlıkların başında bulunan şehzadeleri çok özlediği için onları yanına çağırmıştı. Şehzadeler, cuma günü sabahın erken saatlerinde gelip birlikte hasret gidermişlerdir. Emîr Timur, oğulları ve torunlarını sağ salim gördüğü için çok sevinmişti. Şehzade Muhammed Sultan ve ağalar hediyeler dağıtmış. O arada söz Şehzade Ömerşeyh'ten açılmış ve yaraları tazelenmişti. Ağalar, ölü aşı verip, şehzadenin ruhu için sadaka vermiş. Emîr Timur herkese sabır tavsiye etmişti.³³⁹ Şehzade Muhammed Sultan, Şaban ayının on altısına rastlayan Salı günü (16 Haziran 1394) Avnik Kalesini ele geçirerek dedesinin vermiş olduğu görevi başarı ile tamamlamıştı.³⁴⁰ Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ı ve yanındaki beylerini Şiraz'a göndermişti. O civardaki şehirleri zapt ederek Hürmüz'e gitmelerini ve oradaki vilayetleri ele geçirmelerini emretmişti.³⁴¹ Emîr Timur o kışı Semerkant'taki sarayının içinde yer alan Köksaray'da geçirdiği sırada

³³⁴ Yezdi, a.g.e, s. 199.

³³⁵ Yezdi, a.g.e, s. 206.

³³⁶ Şamî, a.g.e, s.161- 163.

³³⁷ Yezdi, a.g.e, s. 216.

³³⁸ Şamî, a.g.e, s. 176-177.

³³⁹ Yezdi, a.g.e, s. 241.

³⁴⁰ İbni Arabşah, a.g.e, s. 124-125.

³⁴¹ Yezdi, a.g.e, s. 267.

Şehzade Muhammed Sultan'ın bir oğlu olduğu haberini almıştı. Emîr Timur çocuğa Muhammed Cihangir adını vermiştir. Daha sonra bu haberi kutlamak için şenlikler düzenleyip birkaç gün eğlenmekle vakit geçirmişlerdir. Şehzade Muhammed Sultan bu haberi aldığı anda Fars vilayetinde bulunmaktaydı.³⁴²

Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un beş yıllık sefer diye adlandırdığı seferlerine katılarak ele geçirmediği yer bırakmayarak büyük başarılar elde etmişti. Şehzade Muhammed Sultan, Huzistan bölgesinde bulunduğu sırada bir adamı şehzadenin dalgınlığını fırsat bilip onu hançerlemişti. Şehzadenin korkusundan dağa kaçan adam uçurumdan düşerek ölmüştür. Şehzade iyileştikten sonra buradan ayrılarak Semerkant yakınlarında Emîr Timur'a katılmıştır. Emîr'e hediyeler takdim etmiş ve olup biten olayları kendisine anlatmıştı. Emîr Timur şehzadeyi görmüş olmaktan son derece mutlu olmuş ve onun adına ziyafet vererek, sohbet edip, dinlenmiştir. Sonra oradan ayrılarak tekrar Semerkant'a gitmişti. Hanzâde, Tebriz'den Emîr Timur'un yanına gelmek üzere yola koyulmuş. Semerkant'a yaklaştığında büyük oğlu Şehzade Muhammed Sultan onu karşılamaya çıkmış böylece ana oğul hasret gidermişlerdir. Emîr Timur'a pek çok hediyeler, zerdüz elbiseler, altın kökreteli atlar sunulmuştur. Diğer şehzadelere de aynı atlardan hediye edip, elbiseler vermişti. Emîr Timur her sefer sonrasında muhakkak oğul ve torunlarını ödüllendirmek adına onlara hediyeler vererek onları mükâfatlandırmıştır.³⁴³

19 Şubat 1397 tarihinde Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ı Moğolistan'da düzeni sağlayıp, o bölgeyi imar etmekle ve Aşpara'da bir kale yaptırmakla görevlendirmişti.³⁴⁴ Emîr Timur, Semerkant'ta Cuma mescidi yaptırdığı sırada Cete sınırında olan Şehzade Muhammed Sultan Semerkant'ta gelmiş, Tuman Ağa'nın hanegahında Emîr Timur'un huzuruna çıkmıştı. Emîr Timur onu gördüğünde sevincinden gözleri parlamıştı. Emîr Timur şehzadeyi bağrına basıp, hal hatırını sormuş ve hediyeler vermiştir.³⁴⁵ Şehzade Muhammed Sultan ve Şehzade İskender'in arası beyler yüzünden bozulmuştu. Beyler, Şehzade Muhammed Sultan'a, Şehzade İskender'in düşmanlık yoluna saptığını söyleyerek onun tutuklanıp hapsedilmesine sebep olmuştu. Hatta şehzadenin atabeyi Bayan Timur Bekkicik'in öldürülmesine

³⁴² Yezdi, a.g.e, s. 270.

³⁴³ Yezdi, a.g.e, s. 272-273.

³⁴⁴ Şamî, a.g.e, s. 206.

³⁴⁵ Yezdi, a.g.e, s.322.

neden olmuşlardı.³⁴⁶ Emîr Timur Deşt-i Kıpçak seferi sırasında Şehzade Muhammed Sultanı da yanında götürmüştür Şehzade pek çok vilayeti yağmalayıp bu sefer sırasında çok fazla ganimet toplamıştı.³⁴⁷ Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan ve Şehzade Rüstem'i Şehzade Miranşah ile beraber Azerbaycan üzerine sefere göndermiştir. Şehzadeler bu sefer sırasında, Alançuk Kalesi'ni kuşatma altına almıştı.³⁴⁸ Emîr Timur'a Bağdat seferi sırasında Maverainnehir'de bulunan Şehzade Muhammed Sultan Badahşan'dan çıkarılan yüz yirmi miskal ağırlığında bir lal taşı getirmişti.³⁴⁹ Emîr Timur 1402 de Anadolu'ya girdiğinde Şehzade Muhammed Sultan'ı Bursa Kalesi'ni alması için görevlendirmişti.³⁵⁰ Emîr Timur, İran üzerine sefere çıktığı zaman Turan yurdunda asayişin sağlanması için Şehzade Muhammed Sultan'ı Semerkant'ta bırakmıştır.³⁵¹

Emîr Timur Karabağ'da bulunduğu sırada Şehzade Muhammed Sultan Semerkant'tan ordusu ile Emîr Timur'un huzuruna gelmişti. Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur ile görüştü ve getirdiği hediyeleri kendisine takdim etmiştir. O kışı birlikte sohbet ederek, eğlenceler düzenleyerek birlikte vakit geçirmişlerdir. Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'a pek çok ihsan'da bulunmuştur. Şehzadeye altın kökreteli dokuz at, altın taç, altın kemer ve zerdüz hil'at vermiştir. Daha sonra asayiş işleri ile meşgul olmuştur. Şehzade Muhammed Sultan daha önce hapsediği Şehzade İskender'i beraberinde getirmişti. Onun yaptıklarını Emîr Timur'a anlatmış. Bunun üzerine Şehzade İskender'in divanda yargılandıktan sonra sopa atılıp serbest bırakılmasına karar verilmişti.³⁵² Emîr Timur Şaban ayının yedisine rastlayan Pazartesi günü (12 Mart 1402) At yılında Karabağ'dan ayrılmıştı. Şehzade Muhammed Sultan ise Elbruz Dağları'nda yaşayan Lakzlar'ı yağmalayarak bol miktarda ganimet ele geçirip, sonrasında gelip Emîr Timur'a katılmıştı.³⁵³ Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ı Kars vilayetine göndererek oradaki sorunları halletmesini istemişti. Şehzade bu vilayete geldiğinde itaat etmeyenleri öldürüp mallarını yağmaladıktan sonra ordusunu toplayıp Şiraz tarafında Orduç'ta gelip Emîr

³⁴⁶ Yezdi, a.g.e, s.329-330.

³⁴⁷ Şamî, a.g.e, s.192-197.

³⁴⁸ Yezdi, a.g.e, s. 265.

³⁴⁹ Yezdi, a.g.e, s.374.

³⁵⁰ Şamî, a.g.e, s.313.

³⁵¹ Yezdi, a.g.e, s. 324.

³⁵² Yezdi, a.g.e, s.379-380.

³⁵³ Yezdi, a.g.e, s.384-385.

Timur'a katılmıştı. Burada beraber hasret giderip eğlenceler düzenledikten sonra yollarına devam etmişlerdi.³⁵⁴ Şehzade Muhammed Sultan dünyanın en korunaklı kalelerinden biri olan Kemah kalesini büyük bir başarı göstererek ele geçirmiştir.³⁵⁵ Şehzade Muhammed Sultan Ankara savaşının kazanılmasında üstün bir başarı elde etmişti.³⁵⁶ Emîr Timur, Ankara savaşından beş gün sonra ordusundan otuz bin kişilik bir kuvveti Şehzade Muhammed Sultan komutasında 3 Ağustos 1402'de Bursa'ya göndermişti. Şehzade buraya vasıl olduğunda şehri yağmalamıştır.³⁵⁷ Şehzade Bursa'ya gelip şehri yağmalayıp ganimetleri topladıktan sonra hediyeleri bir çaparla dedesine göndermişti.³⁵⁸ Türk-İslam geleneğine göre savaşı kazanan veya fethi gerçekleştiren hükümdar dışında başka birisi adına fetihnâme yazdırma geleneği yoktur. Ancak, nadir de olsa, fethin bir şahsa armağan edilmesi şeklinde bir uygulama vardır. Zira Emîr Timur, Ankara savaşı ile ilgili olan fetihnâmeyi kendi adına yazdırmış, fakat zaferin onurunu veliaht ilan ettiği torunu Muhammed Sultan'a armağan etmiştir.³⁵⁹ Emîr Timur kışı geçirmek için yer belirlenmesi konusunda şehzadelerle bir kengeş yapmış ve kimin kışı nerede geçireceği karara bağlanmıştı. Şehzade Muhammed'e birini göndererek, askerleri ile birlikte kışı Saruhan elindeki Manisa'da geçirmesini emretmişti. Şehzade Yenişehir ve Bursa'dan ayrılıp Manisa'ya doğru yola koyulduğu sırada bir suikaste uğramış. Şehzade bu suikasten sağ salim kurtulduktan sonra sahil kesimini yağmalayarak Manisa'ya gitmiş ve kışı orada geçirmiştir.³⁶⁰ Şehzade Muhammed Sultan, İzmir ve Foça kalelerinin alınmasında büyük yararlıklar sergilemiştir.³⁶¹

4.8.1 Şehzade Muhammed Sultan'ın Ölümü

Emîr Timur, Nasibin Adası'nı kuşattığı sırada Akşehir' deki ordugâhtan bir haberci gelerek Emîr Timur'a Şehzade Muhammed'in çok hasta olduğunu ve Ankara Savaşı'nda aldığı yaraların bir türlü iyileşmediğini ve durumunun daha da kötüye

³⁵⁴ Şamî, a.g.e, s.204.

³⁵⁵ Şamî, a.g.e, s.300.

³⁵⁶ Yezdî, a.g.e, ss.392-393.

³⁵⁷ Mustafa Çağhan Keskin, "Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması", **Bellekten**, Cilt: LXXVIII, Sayı: 283, 2014,s.900.

³⁵⁸ Şamî, a.g.e, s.313-315.

³⁵⁹ Andican, a.g.m, s.73.

³⁶⁰ Yezdî, a.g.e, s.401.

³⁶¹ Şamî, a.g.e, s. 318-320.

gittiğini bildirmişti.³⁶² Emîr Timur aldığı bu haberle sarsılmıştır. Güvendiği bir adamını gönderip kendisine şehzadenin durumu ile ilgili kesin bir haber getirmesini emretmişti. Daha sonra oradan ayrılıp Akşehir'e doğru hareket etmişti. Yolu üzerinde bulunan Şehzade Şahruh'un yanına uğramıştır. Şehzade, Emîr Timur'u misafir edip, ona hediyeler sunmuştur.³⁶³ Emîr Timur, Akşehir'e geldiğinde, Dane Hoca, Şehzade Muhammed Sultan'ın yanında huzuruna gelmiş ve tabip Mevlana Farac'ın şehzadeye müşhil verdiğini, fakat müşhilin fayda etmediği gibi beynine vurup sara hastalığına yol açtığını bildirmişti. Emîr Timur, durumdan son derece endişelenmiş ve Dana Hoca'yı şehzadenin yanına gitmesi için çift atla yola çıkarmıştır. Emîr Timur orduyu Akşehir'de bırakarak Şehzade Muhammed Sultan'ın yanına gitmek için yola koyulmuştu. Emîr Timur yolda ilerlerken, ayın on altısına rastlayan Cumartesi günü (11 Mart 1403) Devlet Hacı Elçi Buga gelerek şehzadenin durumunun iyice ağırlaştığını ve artık konuşamadığını bildirmişti. Üzüntüsü katlanarak artan Emîr Timur daha da hızlanarak Şehzadenin yanına varıp başucuna oturmuştur. Şehzade'nin durumunun çok kötü olduğunu anlayıp, onu bir tahtırevana koyup aynı gün oradan ayrılmıştı. Karahisar'dan üç menzil gittikten sonra bir yerde konakladığı sırada şehzade burada vefat etmiştir. Bu olay, 805 yılı Şaban ayının on sekizine rastlayan Pazartesi günü (13 Mart 1403) senesinde Akşehir'de gerçekleşmiştir. Şehzade vefat ettiğinde yirmi dokuz yaşındaydı.³⁶⁴

Sultan Bayezid'in ölümünden dört gün sonra; Emîr Timur'un en değer verdiği savaş meydanlarında cesurca mücadele eden, geleceğin hükümdarı, devletin veliaht adayı Şehzade Muhammed Sultan, vefat etmişti. Emîr Timur'u teselli etmenin imkânı yoktu. Çünkü onun bu şehzadeye ayrı bir düşkünlüğü vardı. Şehzadenin vakitsiz ölümü, benzeri bir derdi depreştirmişti; çünkü bir çeyrek asırdan fazla zaman önce, yirmi yaşında ölen ilk çocuğu, Şehzade Cihangir'in ilk oğluydu. Şehzade Muhammed Sultan babası Şehzade Cihangir gibi çok erken yaşta vefat etmişti. Emîr Timur bu şehzadeyi diğer tüm oğullarından ve torunlarından üstün tutmuş ve onu, geleceğin lideri olarak görmüştü. Yiğitliğine, zekâsına ve askerî dehasına bakarak onu kendine veliaht tayin etmişti.³⁶⁵ Şehzade Muhammed Sultan'ın ölümünden sonra, tüm ordu

³⁶² Marozzi, a.g.e, s.382.

³⁶³ Yezdi, a.g.e, s. 407.

³⁶⁴ Yezdi, a.g.e, s. 408.

³⁶⁵ Marozzi, a.g.e, s.383.

yasa bürünmüştü. Emîr Timur'un kazanmış olduğu bu büyük zafer sevinci yerini büyük bir hüznün ve matem alanına bırakmıştı. Herkes karalar bağlamıştı. Şehzade Muhammed Sultan'ın annesi Hanzâde, orduyla buluşmak üzere Ermenilerin yaşadığı Avnik'e çağrılmıştı. O, daha varmadan, veliahtın üç genç oğlu Erzurum' a varmıştı. Hanzâde, daha önce kaybettiği eşi Şehzade Cihangir'den sonra da en büyük oğlu Şehzade Muhammed Sultan'ı kaybetmişti. Şehzade Muhammed Sultan'ın ölüm haberini alan Hanzâde bulunduğu yerde düşüp bayılmıştı. Daha sonra kendine geldiğinde, oğlu için ağıt yakıp, feryat figan etmiştir. Canından çok sevdiği oğlunu bu kadar genç yaşta kaybedebileceğini hiç düşünmemişti. O, Şehzade Muhammed Sultan'ın illeride çok büyük bir hükümdar olacağını düşünüyordu. Hanzâde'nin kanlı gözyaşları dinmek bilmiyordu; oğlunun ölümü onu caneviden vurmuştu.³⁶⁶

Emîr Timur yiğit oğlunun fani âlemden baki âleme göçmesi ile son derece üzgün ve kederli bir şekilde saltanat tahtından inip, matem kürsüsüne oturmuştu. Mahzun bir şekilde gözyaşı dökmüştü. Şehzadenin beyleri ve askerleri karalar giyinmiş, gözyaşına boğulmuştu. Boyunlarına kara keçeler asmışlardı ve başlarına toprak saçarak feryad-ı figan etmekteydiler. Emîr Timur “*Şehzadenin tabutunu tahtırevana koyup iki yüz kişi ile Sultaniye'ye götürün ve Muvakkaten Kaydar peygamberin türbesine koyun. Daha sonra Semerkant'a göndeririz*” dedi. Onlar gittikten sonra Emîr Timur ordusunun başına dönmüş ve Akşehir'den ayrılmıştı. Bütün askerler matem sebebiyle kara giyinmişlerdi, bazıları atlarına binmeyerek yaya yürümüşü. Birkaç gün sonra beyler Emîr Timur'un huzuruna gelip “*Bütün ordu matem sebebiyle kara giyinmiş durumda. Bu hal devletinize yakışmaz*” dediler. Emîr Timur bunun üzerine “*Askerler kara elbiselerini çıkarıp başka elbise giysinler*” diye ferman buyurmuştur. Böylece askerler kara giysilerini çıkarıp başka giysiler giymişlerdir.³⁶⁷ Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ın cenaze töreninin Avnik'te yapılmasını emretmiştir. Asyalı hükümdarlar ve beyleri Emîr Timur'a baş sağlığına gelip; şehzadenin ruhu için dua etmişlerdir. Hocalar, durmadan Kur'an okumuştur. Şehzade Muhammed Sultan'ın nekkaresine son bir kez güm güm vurulmuştur. Saray kadınları, emîrleri, beyleri, bahadırları, hizmetkârları, birdenbire ve hep bir ağızdan acı feryatlar etmişlerdir Nekkare, Moğol töresi gereğince parça parça edilmiştir. Bir

³⁶⁶ Marozzi, a.g.e, s.383-384.

³⁶⁷ Yezdi, a.g.e, s. 408.

daha hiçbir şehzade için çalınmamıştır.³⁶⁸Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'a çok güveniyordu. Bu yüzden onu diğer çocuk ve oğullarından daha üstün tutmuş ve veliahttı ilan etmişti.³⁶⁹

Şehzade Muhammed Sultan, Anadolu topraklarında vefat etmişti.³⁷⁰ Emîr Timur'un Anadolu toprakları konusunda kafası rahatlayıp, tüm şehir ve kaleleri teshir ettikten sonra oradan ayrılmak için yola koyulmuştu. Yolda “*Haremle ilgili olarak Sultaniye'ye nişan gönderilsin. Saray Mülk Hanım, Tuman ağa, Çolpan Mülk ağa ve Muhammed Sultan'ın annesi Hanzâde çocukları ile birlikte Sultaniye'den ayrılıp Avnik kalesine gelsinler!*” diye emretti. Sultaniye'den gelen bazı kişiler ağırlıkların gelmekte olduğunu haber vermişlerdi. Emîr Timur haremünün bir an önce gelmek için hızlı hareket etmelerini ferman buyurmuştu. Erzurum'a ulaştığında Şehzade Uluğ Bey, Şehzade İbrahim Sultan, Şehzade Muhammed Cihangir, Şehzade İysel ve Şehzade Seyyed Vakkas, Emîr Timur'un huzuruna gelmiştir. Emîr Timur onları bağrına basıp alınlarından öpmüştür. Şehzade Muhammed'in ölümünden sonra onun yokluğunu diğer torunlarına sarılarak acısını unutmaya çalışmıştır. Ağalar, Tebriz'den yola çıkıp Emîr Timur'u karşılamak için yola koyulduklarında, matem merasimi hazırlıklarına başlanılmış ve Avnik kalesine gelmişti. Emîr Timur kaleye yaklaştığında Hanzâde'ye oğlunun vefat ettiği haberi verilmiştir. Bütün ağalar başlarını kara futalar salmış, gözyaşı dökmüşlerdir. Hanzâde hanım öyle çok feryat etmiş ki, herkes hastalanıp yatağa düşmesinden endişe etmiştir. Feryad-ı figanlar ve ağlamalar had safhasını aşınca Emîr Timur ağlamayı yasaklamıştır. Böylece fakir fukaraya yemek vermek, sadakalar dağıtmak ile meşgul olmuşlardır. Hafızlar hatm-i şerif indirip dualar etmişlerdir. Tebriz'den ve başka şehirlerden gelen ulema ve meşayih, Emîr Timur'u teselli ederek, onu rahatlatmaya çalışmışlardır. Herkese elbiseler dağıtıp, kara giysilerini çıkartmaları emretmiştir.³⁷¹

Ramazan ayına girildiğinde (13 Mart 1404) Şehzade Muhammed Sultan'ın vefatı üzerinden bir yıl geçmişti. Emîr Timur koyun ve atlar kesilerek yemek hazırlanmasını emretmişti. Seyyid, eşraf, ulema ve diğer herkesi mevkisi ile mütenasip yerlere oturarak yemek vermiştir. Aştan sonra güzel sesli hafızlar,

³⁶⁸ Marozzi, a.g.e, s.384.

³⁶⁹ İbni Arabşah, a.g.e, s. 72-74.

³⁷⁰ İbni Arabşah, a.g.e, s.424-425.

³⁷¹ Yezdi, a.g.e, s.412.

şehzadenin ruhu için Kur'an okumuştur. Dua ve tekbirden sonra fakirlere ve miskinlere sadaka dağıtılmıştır. Aştan sonra Hanzâde, Şehzade Muhammed Sultan'ın Kaydar peygamberin türbesine geçici olarak bırakılan tabutunu oradan alarak Semerkant'a götürmek üzere izin isteyip Sultaniye'ye doğru yola koyulmuştur. Şehzadenin cesedini bir tabuta konulup Semerkant'a gönderilmiştir. Cenaze Semerkant'a gelerek bizzat Timur'un kurdurmuş olduğu medreseye defnedilmiştir.³⁷² Cihan fatihi Emîr Timur Cihannüma sarayından saadet ve ikbal ile atlanıp 807 yılı Muharrem ayında (Temmuz 1404) Semerkant'a Bağ-ı Çınar'a inmiştir. Sonra şehre girip yeni kurulmuş olan Şehzade Muhammed Sultan Medresesi'ni ziyaret etmiştir. Emîr Timur bu medreseyi daha önce görmemişti. Tekrar Bağ-ı Çınar'a dönüp eğlenmekle vakit geçirmeye başlamıştı.³⁷³

Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un büyük oğlu olarak kabul edilen Şehzade Cihangir'in oğlu olup annesi Özbek Han soyundan Ak Sufi kızı Hanzâde diye tanınan Sevin Beg idi. 7 Ekim 1375 tarihinde Buhara'da doğmuştur. Dedesinin pek çok seferine katılmış, Yedi Yıllık Sefer sırasında başlangıçta Semerkant'ta bırakılmış iken “*Hülâgu Han Tahtı*” kendisine verilmek üzere çağrılmış bundan sonra Anadolu seferinde bulunmuştur Ankara Savaşı'na katılan Şehzade Muhammed Sultan, sefer dönüşü hastalanarak Bayezid'in ölümünden dört gün sonra 13 Mart 1403 pazartesi günü Karahisar civarında ölmüştür. Avnik'te yas tutulup şehzadenin davulu çalınarak parçalanmıştır. Cesedinin daha sonra Semerkant'a nakledilmek üzere Sultaniye'de gömülmesi kararlaştırılmış, annesi Hanzâde tarafından ölümünden bir yıl sonra cesedi Semerkant'a nakledilmiştir. O önce kendi yaptırdığı medresede gömülmüş. Daha sonra ise ceset Gûr-i Mîr'e nakledilmiştir. Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur tarafından veliaht tayin edilmiş olup, mezar kitabesinde de buna işaret edilmektedir.³⁷⁴

Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un bütün torunlarının en büyüğü idi. Şehzade amcası Şehzade Şahruh'tan da büyüktü. Babası ölünce onun yerine “emîr-zâde-i â'zam” sanıyla henüz iki yaşında iken imparatorluk veliahtı seçilmiştir. Şehzade 1391 Altınordu seferinde ve dedesinin ekseri seferlerinde bulunmuştur. 1397'den itibaren Doğu Türkistan'da bulundu. 1395 Çerkezler üzerine yapılan seferinde ikinci kumandan, Ankara muhârebesinde sağ cenah kumandan muâvini,

³⁷² Yezdî, a.g.e, s.425.

³⁷³ Yezdî, a.g.e, s.435.

³⁷⁴ El Hüseyinî, a.g.e, s. 5-6.

Timur'un yokluğunda Maverâünnehir saltanat naibi olmuştur. Semerkant'tan 1401'de Karabağ'a gelerek son Anadolu seferine katılmıştır. 1402 yılında gerçekleşen Ankara meydan muhârebesinde Yıldırım Bayezid'i esir eden birliğin komutanlığını yapmıştır.³⁷⁵

Şehzade Muhammed Sultan, 1403 yılında yirmi dokuz yaşında vefat etmiştir. Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un sevdiği ve genç yaşında vefat eden oğlu Şehzade Cihangir'in oğludur. Şehzade Muhammed Sultan, adaleti, âlimleri ve fazilet sahiplerini seven bir kişiliği vardı. Şehzade Muhammed Sultan, da babası gibi çok iyi bir askerdir. Dedesinin ordusunun başkomutanıydı. Şehzade genç yaşına rağmen dedesi ile beraber pek çok sefere katılıp, neredeyse bu seferlerin hepsinde başarılı olmuştu. Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un torunu olmasına rağmen, Emîr Timur kendinden sonra onu veliht seçmişti. Torununun askerî dehasını kendine çok benzettirdi. Oğulları Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahrüh hayata olmasına rağmen devletin başına torununun geçmesini istemişti. Bu yüzden çıktığı her seferde onu da yanında götürmüştür. Şehzade Muhammed Sultan, Deşt-i Kıpçak'ta Toktamış-Han ile yapılan savaşta ve Ankara savaşında dedesinin yanında yer alarak büyük yararlıklar sergilemiştir.

Şehzade Muhammed Sultan, Emîr Timur'un ölen oğullarının boşluğunu bir nebze de olsa hafifletmişti. Ancak bu denli büyük bir imparatorluk kurmuş olan Emîr Timur iki evladının kaybının ardından sevdiği torunun ölümüyle sarsılmıştı. Şehzade Muhammed Sultan'ın ölümü ile Emîr Timur'un Anadolu'da kazandığı zafer yerini büyük bir hüzne bırakmıştı. Şehzade Muhammed Sultan babası gibi çok genç yaşta ölmüştür. Şehzade Muhammed Sultan öldüğünde geride üç oğlu vardı. Bunlar; Şehzade Muhammed Cihangir, dokuz yaşında, Şehzade Seyed Vakkas altı yaşında, Şehzade Yahya beş yaşındaydı. Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ın ölümüyle çok sarsılmış, uzunca bir süre kendine gelememiştir. Şehzade Muhammed Sultan dedesinin diplomatik amaçları doğrultusunda Kelat kalesi hâkimi Ali Bek Cankurbani'nin kızı ile evlenmişti. Bu şehzade savaşta başarılarının yanında siyâsî ilişkileri yönetmek konusundada oldukça başarılıydı. Şehzade Muhammed Sultan dedesinin sözünden çıkmayan, onun her dediğini başarıyla gerçekleştiren, genç, çalışkan, dürüst ve aynı zamanda liderlik vasıfları olan bir kişiliğe sahip bir şehzadeydi.

³⁷⁵ Öztuna, a.g.e, s.583-584.

4.9 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Muhammed Cihangir Arasındaki İlişkiler

Şehzade Muhammed Cihangir, Şehzade Cihangir oğlu Şehzade Muhammed Sultan'ın oğlu olup, 1396 yılında doğmuştur.³⁷⁶ Dedesi tarafından ona, Şehzade Cihangir'in adı verilmişti.³⁷⁷ Şehzade dünyaya geldiğinde babası Fars vilayetinde seferdeydi. Bu müjdeli haber kendisine Töre Melik Kavçın tarafından ulaştırılmıştı.³⁷⁸ Şehzade Muhammed Cihangir, Emîr Timur'un büyük oğlunun büyük oğlunun büyük oğlu olması dolayısıyla meşru veliaht sayılarak Şehzade Halil Sultan tarafından kukla "Han" ilan edilmiştir.³⁷⁹

Bu şehzade, Emîr Timur öldüğünde dokuz yaşında olduğu için yani yaşının küçük olmasından ötürü, şehzadenin dedesi ile fazla bir münasebeti olmamıştır. Ancak şehzade dünyaya geldiğinde Emîr Timur, bu habere çok sevinmiş ve eğlence düzenleyip, herkese hediyeler dağıtmıştı. Emîr Timur'un Çin seferi sırasında ölümünün ardından meydana gelen karışıklıklardan yararlanarak Semerkant'ı ele geçiren, Şehzade Halil Sultan, Emîr Timur'un vasiyetini yerine getirmiş olmak için ve anne tarafından soyu Cengiz Han'a dayandığından Şehzade Muhammed Sultan'ın oğlu, dokuz yaşında bulunan Şehzade Muhammed Cihangir'i "Han" ilan etmiştir. Bu tarihte Semerkant'ta bazı sikkelerde de Şehzade Halil Sultan ile Muhammed Cihangir'in adları birlikte görülmektedir. Onun adı her ne kadar fermanların başına konu olsa dahi, güç ve idare Şehzade Halil Sultan'ın elinde bulunmuştur. Buna rağmen Emîr Timur'un dahi yanında kukla olarak birisini "Han" olarak bulundurduğuna bakılırsa, Şehzade Muhammed Cihangir'in "Han" ilan edilmesi önemli bir olaydı. Ancak 1409 yılında Şehzade Halil Sultan Semerkant'daki hâkimiyetinin sona ermesi ile birlikte Şehzade Muhammed Cihangir'in Hanlığı da sona ermişti. Ona bundan sonra Hisâr-ı Şadmân ve yöresi verildiği gibi 1413 yılında Şehzade Şahruh'un kızı Meryem Sultan ile evlendirilmiş ve 1433 yılında ise ölmüştür.³⁸⁰

Bu şehzade ile ilgili Emîr Timur hayata olduğu süre içinde fazla bir bilgiye rastlayamamaktayız. Ancak şehzade ile ilgili olumsuz bir durumdan da bahsedilmemektedir. Herhangi bir isyana kalkışıp kalkışmadığı veya Emîr Timur

³⁷⁶ El Hüseyinî, a.g.e, s.38.

³⁷⁷ Aydın, a.g.t, s.34.

³⁷⁸ Yezdî, a.g.e, s. 270.

³⁷⁹ Öztuna, a.g.e, s.584.

³⁸⁰ El Hüseyinî, a.g.e, s.38.

hayatta olduğu süre zarfında yanında sefere götürüp götürmediği ile ilgili de ele aldığımız kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Sadece şehzadenin doğum haberine Emîr Timur'un çok sevindiğini, eğlenceler düzenleyip, hediyeler dağıtmış olduğunu ve şehzadenin isminin Timur tarafından verildiğini biliyoruz.

4.10 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Seyed Vakkas Arasındaki İlişkiler

Şehzade Muhammed Sultan'ın oğludur. Şehzade Seyed Vakkas 1399 yılında doğmuştur.³⁸¹ Emîr Timur, Şam seferinden döndüğü zaman Tuman Ağa'ya bir çapar göndererek şehzadelerle beraber Semerkant'a gelmesini istemiştir. Tuman Ağa şehzadelerle birlikte Dimaşk'a geldiğinde Avnik'te bulunan Emîr Timur, Şehzade Seyed Vakkası huzuruna kabul etmişti. Emîr Timur, Mehd-i a'la Tuman ağa ile Şehzade Muhammed Sultan'ın oğlu Şehzade Seyed Vakkas'ı Sultaniye'ye gönderdikten sonra oradan ayrılıp Rum topraklarına doğru ilerlemişti. Erzurum ovasına gelince kışın burada konaklamıştı. Kışın Karabağ'dan Irak-ı Araba doğru giden şehzadeler, düşmanları öldürüp şehirlerini yağmalayıp baharın ilk günlerinde pek çok ganimetle Kalağı yoluyla Emîr Timur'a gitmek için yola koyulmuşlardı. Onlar, Alatağ ile Avnik'i geçip burada Emîr Timur'a katılmıştı.³⁸² Şehzade Şahruh zamanında Kum ve yöresinin hâkimi olmuştur. 1417 yılında Azerbaycan'da ölmüştür.³⁸³

Emîr Timur öldüğünde bu şehzade altı yaşındaydı. Bu yüzden dedesi ile birlikte hangi seferlere katıldığı konusunda kesin bir bilgi verilmemektedir. Ancak incelemiş olduğumuz kaynaklar sonucunda edindiğimiz bilgiler neticesinde Şehzadenin Emîr Timur'un kazandığı birkaç seferden sonra dedesinin huzuruna gelip, onunla birlikte vakit geçirdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte şehzadenin babası ve aynı zamanda Emîr Timur'un oğlu olan Muhammed Sultan'ın, ölümü üzerine acısını hafifletmek adına Şehzade Seyed Vakkas'ı ve kardeşlerini yanına çağırıp, babalarına duyduğu özlemi onlara sarılarak gidermeye çalıştığını biliyoruz. Emîr Timur'un katıldığı seferlere yanında ailesini de götürmek gibi bir âdetinin bulunduğunu da görmekteyiz. Bu şehzade de yaşı dolayısıyla ne bir zaferde dedesine destek olabilmıştır, ne de dedesine karşı herhangi bir isyan ve yahut da başkaldırıda bulunmamıştır. Şehzade

³⁸¹ El Hüseyî, a.g.e, s.38.

³⁸² Yezdî, a.g.e, s.378-386.

³⁸³ El Hüseyî, a.g.e, s.38.

Seyyed Vakkas çok küçük yaşta babası Şehzade Muhammed Sultan'ı kaybetmiştir. Babasının ölümünden kısa bir süre sonra da dedesini kaybetmiştir. Emîr Timur, hiçbir torununu oğullarından ayrı tutmamıştır. Torunlarını oğulları ile aynı mevkide tutmuştur. Maddi ve manevi açıdan onlara destek olmuştur.

4.11 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir Arasındaki İlişkiler

Şehzade Cihangir yirmi yaşında vefat edince geride iki oğul bırakmıştır, bunlardan biri Sevinbike Hanzâde'den olma oğlu Şehzade Muhammed Sultan, ikincisi de İlyas Yesuri'nin kızı Baht Melik Ağa'dan doğma Şehzade Pir Muhammed'dir. Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Cihangir'in ölümünden kırk gün sonra dünyaya gelmiştir. Şehzade Pir Muhammed dünyaya gözünü açtığı anda babasını çoktan kaybetmişti. Şehzade Cihangir, Şehzade Pir Muhammed Cihangir doğmadan önce hastalanarak 1376 da vefat etmişti.³⁸⁴

Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in babasının adıyla anılmasının sebebi o dönemde birden çok şehzadeye aynı ismin verildiğini görmekteyiz. Amaç; isimler arasındaki karışıklığı önlemektir. Şehzadenin asıl ismi Şehzade Pir Muhammed b. Cihangir'dir. Burada Cihangir oğlu Şehzade Pir Muhammed kastedilmektedir. İsimler arasındaki karışıklığı önlemek adına böyle isimlendirilmişlerdir.

1383'de Emîr Timur, İran üzerine sefere çıktığında Muzafferîler hükümdarı Celaleddin Şah Şüca ve Şah Mansur savaş halindeydi. Şah Şüca, yeğeni Şah Mansur'a galip gelmek için Emîr Timur'a hediyeler göndermiş ve hatta oğlu Zeynelabidin'i kendisine vasi dahi tayin ettirmişti. Buna karşılık Emîr Timur'da Şah Şüca'dan kız torununu, kendi torunu Şehzade Cihangir'in oğlu Şehzade Pir Muhammed'e istemişti. Elçi olarak giden Uzun Olcaytu ve Hacı Hacı 785 yılında (1383) gelini alarak Emîr Timur'un yanına getirmiştir. Düğün için hazırlıklar

³⁸⁴ Yezdi, a.g.e, s.115.

yapmaya başlanmıştı.³⁸⁵ 1388 yılına gelindiğinde Emîr Timur, Pir Muhammed ve ağabeyi Muhammed Sultan'ı evlendirmiştir. Bağ-ı Behişt'te düğünleri yapılmıştı.³⁸⁶

Emîr Timur 1398 senesinde Şehzade Pir Muhammed'i Hindistan fethine öncülük etmesi için Multan'a göndermiş ve bu talimat üzerine İndus nehrini geçen Şehzade Pir Muhammed altı ay süren kuşatmadan sonra Multan'ı ele geçirmeyi başarmıştı.³⁸⁷ Emîr Timur Sıçan yılına tekabül eden 786 (1384) yılında Emîr Veli üzerine yapılan sefer sırasında Şehzade Pir Muhammed Cihangir'de dedesinin yanında yer almaktaydı.³⁸⁸ Emîr Timur 793 yılı Safer ayının on ikisine tekabül eden Perşembe günü (19 Ocak 1391) Toktamış Han'ın üzerine sefere çıktığında Şehzade Pir Muhammed Cihangir ve Şehzade Şahruh'u ülkenin dirlik ve düzenini muhafaza etmeleri için Semerkant'ta bırakmıştı.³⁸⁹ Emîr Timur her bir şehzadeyi valilik yapmaları için ülkenin belli bölgelerini onların himayesine vermişti. Deşt-i Kıpçak seferinden sonra Semerkant'a döndüğü sırada 794 (1392) yılında Gazne, Kabulistan ve Zebulistan'ı Hindistan sınırına kadar olan toprakların dışında Sind Nehri'ne kadar uzanan Kandahar ve çevresini Şehzade Pir Muhammed Cihangir'e vermiştir.³⁹⁰ Beylerden Süleymanşah Kutbuddin, Ak Buga oğlu Timur Hoca, Berat Hoca Kakaldaş ve Emîr Musa'nın oğlu Ali Gançı da torununun hizmetine vermişti.³⁹¹

Emîr Timur, İran ve Maveraünnehir'de olası bir isyan ya da karışıklıkları engellemek için torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir ve oğlu Şehzade Miranşah'ı Kara Yusuf'un üzerine göndermiş, iki şehzade Kara Yusufu geri çekilmeye mecbur ettikten sonra topladıkları ganimetlerle önce Tebriz'e arkasından Sultaniye'ye geçmiştir. Burada Hanzâde onun için toy verip, hil'at giydirmiştir. Emîr Timur, torununun bu başarısını kutlamıştır. Şehzade Pir Muhammed buradan Şiraz'a geçmişti.³⁹² Emîr Timur çıkacağı her sefer öncesinde oğulları ve torunlarına haber göndererek, hepsinin orduları ile beraber gelip ana orduya katılmalarını istemişti. Şehzade Pir Muhammed Cihangir'de her sefer öncesi hazırlıklarını tamamlayıp,

³⁸⁵ Yezdi, a.g.e, s. 146.

³⁸⁶ Yezdi, a.g.e, s 171-172.

³⁸⁷ Fayziev, a.g.e, s.73.

³⁸⁸ Şamî, a.g.e, s.114.

³⁸⁹ Yezdi, a.g.e, s. 184.

³⁹⁰ Fayziev, a.g.e, s. 73.

³⁹¹ Yezdi, a.g.e, s. 197.

³⁹² Alan, a.g.e, s.59.

ordusuyla beraber dedesinin belirlediği karargâhta gelip ana orduya katılmıştır.³⁹³ Emîr Timur fetihlerine devam ederken, oğlu Şehzade Ömerşeyh ve torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir’i Şuşter tarafındaki fetihleri tamamlaması için göndermişti.³⁹⁴ Emîr Timur, Çerkez vilayetine seferler düzenlemesi için Şehzade Pir Muhammed Cihangir’i göndermişti. Şehzade bu bölgede pek çok yeri yağmalayıp topladığı mallarla birlikte gelip Emîr Timur’a katılmıştır.³⁹⁵

Şehzade Cihangir’in oğlu Şehzade Pir Muhammed Cihangir, dedesi Emîr Timur tarafından Horasan’ın uç kesiminden Hindistan sınırına kadar yer alan Kunduz, Bağlan, Kabil ve Gazneyn şehirlerine vali olarak tayin edilmişti. Hindistan hâkimi Firuzşah’ın ölümünden sonra Hindistan’da çıkan iç savaşın devamında Şehzade Pir Muhammed Cihangir, 1396’da otuz bin kişilik bir kuvvetle Multan’ı kuşatmıştı.³⁹⁶ Şehri işgal edince dedesi Emîr Timur’a bir mektup yazarak, dedesini Hindistan’daki durumdan haberdar edip, ülkenin sahip olduğu büyük servetten söz etmiş ve mektubunu şöyle noktalamıştır; “*Eğer Hindistan’ı işgal edersen, bu ülkenin altınları bizi dünyanın efendisi yapacaktır.*” diyerek mektubunu sonlandırmıştı.³⁹⁷ Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Hindistan’ın fethedilmesinde dedesini teşvik etmiştir. Kendisi de Hindistan’ın fethi sırasında büyük bir başarı göstermiştir. Dedesi, Şehzade Pir Muhammed Cihangir’i düşmanı bastırması olmasından ve savaşta gösterdiği yiğitliklerden dolayı kutlamıştır. Şehzade, bu savaşın mükâfatını otuz bin yeni at ve sağ kanadın kumandanı olması ile ödüllendirilmişti.³⁹⁸

Şami; eseri Zafernâme de, Şehzade Pir Muhammed Cihangir’in Multan’dan getirdiği malların çokluğundan bahsetmiş ve divan memurlarının bu malları günlerce defterlere kaydettiğini ele almıştır. Şehzade bu sefer sırasında ne kadar başarılı bir komutan olduğunu Emîr Timur’a göstermiş olduğundan dolayı bu seferden sonra Emîr Timur, torununa devlet işleri konusunda daha çok güvenmiştir. Şehzade Pir Muhammed Cihangir ağabeyi Şehzade Muhammed Sultan’ın ölümünden sonra dedesini hiç yalnız bırakmamış ve neredeyse bütün seferlere onunla beraber

³⁹³ Yezdî, a.g.e, s. 199.

³⁹⁴ Şamî, a.g.e, s.160.

³⁹⁵ Şamî, a.g.e, s.199-200

³⁹⁶ Muhammed, a.g.e, s.61.

³⁹⁷ İbni Arabşah, a.g.e, s.165.

³⁹⁸ Marozzi, a.g.e, s.284.

katılmıştır.³⁹⁹ Fars vilayetinin padişahı olan Şah Şüca, Emîr Timur'a bir elçi ve pek çok değerli eşya ve atlar göndererek dostluğunu takdim etmişti. Bunun üzerine Emîr Timur, Fars padişahı Celaleddin Şüca'nın kızını Şehzade Cihangir'in oğlu Pir Muhammed'e istemişti. Amacı aralarındaki dostluk antlaşmasını ailevi bağlarla daha da pekiştirmekti.⁴⁰⁰ Emîr Timur, Ganj Nehrindeki Mecusileri itaat altına almak için Şehzade Pir Muhammed Cihangir ve en güvendiği adamlarını göndermişti. Bu sefer sırasında Emîr Timur torunu için çok endişelenmiştir. Onun sağ sağlim geri dönmesi için dualar etmiştir. Sefer sonunda şehzade ordusuyla gelip ana orduya katıldığında, Emîr Timur onu gördüğüne çok sevinmiş, torununa sarılıp hasret gidermiştir. Şehzade yanında Çerkezlerden topladığı pek çok ganimeti de getirmişti.⁴⁰¹

798 (1396) yılında Ebu Said Tepesi'nin oğlu Sultan Muhammed Yezd'de isyan etmişti. Bunu haber alan Ömerşeyh'in oğlu Pir Muhammed Yezd üzerine gitmişti. O sırada seferde olan Emîr Timur, Pir Muhammed'in, Timur Hoca ve diğer beylerle birlikte Yezd üzerine gitmeleri için emir vermişti. Buraya gelen şehzadeler kaleyi kuşatma altına almıştır. Şehzadeler sonunda kaleyi almayı başarmıştır. Bu haber Emîr Timur'a ulaşınca verilen görevi tamamlayan şehzadelerin kendi memleketlerine dönmelerini emretmiştir. Pir Muhammed de Horasan yoluyla Kunduz ve Bağlan'a doğru yola çıkmıştı.⁴⁰² Emîr Timur 18 Ocak 1399'da Süvalek dağındaki Mecusilere karşı sefer düzenlediğinde Şehzade Pir Muhammed Cihangir ve Şehzade Hüseyin Sultan çok kanlı bir çarpışmadan sonra kaleyi Mecusilerden almayı başarmıştır. Pek çok Mecusiye öldürüp, mallarına el koyulmuştur. Sayısız miktarda inek ve öküz ele geçirilmiştir. Pazartesi gecesini Emîr Timur, Şehzade Pir Muhammed'in evine gelip dinlenmeye çekilmiş, sabahleyin ise karargâhına geri dönmüştü. Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Süvalek Dağı civarındaki ormanlarda bir gaza gerçekleştirip burada saklanan pek çok Mecusi'yi öldürüp, bol miktarda ganimetle Emîr Timur'un yanına geri dönmüştür. Emîr Timur torununun bu başarısını kutlayarak beraber vakit geçirmişlerdir.⁴⁰³

³⁹⁹ Şamî, a.g.e, s.218.

⁴⁰⁰ Aydın, a.g.t, s.42.

⁴⁰¹ Şamî, a.g.e, s.236-238.

⁴⁰² Yezdî, a.g.e, s. 266.

⁴⁰³ Şamî, a.g.e, s.241-243.

Emîr Timur, Çinabe Nehrinde konakladığı sırada Şehzade Pir Muhammed adamları ile beraber Lehaver'den gelip orduya katılmıştır. Daha sonra getirdikleri hediyelerle beraber Emîr Timur'un huzuruna çıkmıştır. Emîr Timur getirilen hediyelerin tamamını adamlarına dağıtmıştır.⁴⁰⁴

Emîr Timur, Çin üzerine sefere çıkmayı düşündüğü sıralarda evlenme çağına gelen şehzadeleri evlendirmek için bir toy düzenleyerek bütün şehzadelerin ve beylerin gelip toya katılması için ferman buyurmuştur, yalnızca Şehzade Şahrüh'un toya katılmasının doğru olmayacağını düşünmüştür. Çünkü Irak ve Azerbaycan bölgelerinin olası bir saldırıya karşı hazırlıklı olmaları gerekiyordu. Bunun üzerine Şehzade Pir Muhammed'in toya katılması için ona bir çapar gönderilmişti.⁴⁰⁵ İspanyol Elçi Clavijo, da bu şenliğe katılmış ve Şehzade Pir Muhammed hakkında gördüklerini dile getirmiş. Clavijo, Emîr Timur'un Afganistan'dan gelen torunu ile görüşeceklerini kendilerine bildirdiklerini söylemiştir. Emîr Timur'un bu torunu Afganistan umumi valisiydi. Emîr Timur onu yedi senedir görmediği için şenliğe katılmasını istemiş. Şehzade de şenlikten bir iki gün önce Semerkant'a gelmişti. Clavijo Şehzade ile olan görüşmelerini şöyle anlatmıştır; *“Kırmızı ipekliden bir çadıra girdiğimizde Şehzade alçak bir sedirin üstünde oturuyor ve etrafında birçok zevat bulunuyordu. Onun karşısına götürüldüğümüzde diz çökmemizi söylediler. Çöktük. Burada âdet olan hürmet hareketlerinden sonra oturduk. Şehzade Pir Muhammed, son derece gösterişli elbiseler giymişti. Sırtında zeytuni ipekten sırmalı bir elbise vardı. Elbisenin önü, göğüs ve arka kısmı sırmalıydı. Başında, İnciler ve diğer kıymetli mücevherler süslü bir başlık bulunuyordu. Bu başlığın tepe kısmında iri yakut parlıyordu. Orada bulunan zevat kendisine son derece hürmet gösteriyordu. Şehzade'nin karşısında iki pehlivan güreşiyordu. Bunlar, deriden yapılmış kolsuz elbise giymişlerdi. İkisi de birbirini yenemeyecek gibi görünüyordu. Ama işi artık bitirmeleri bildirilince biri öbürünü yakalayıp kaldırdı ve yere attı. Gün boyunca bütün elçiler Emîr Timur'un bu torununu ziyaret ederek hürmet arz ettiler. Genç Şehzade yaklaşık 22 yaşındaydı. Rengi sarı ve sakalı yoktu. Kendisine Küçük Hindistan Emiri diyorlardı.”*⁴⁰⁶ diye anlatmaktadır.

⁴⁰⁴ Yezdî, a.g.e, s.317.

⁴⁰⁵ Yezdî, a.g.e, s. 441.

⁴⁰⁶ Clavijo, a.g.e, s. 158-159.

Emîr Timur 807 Pazar günü (07 Eylül 1404) Kanıgil'e gitmişti. Orayı onun gelişinden önce süslemişlerdi. Emîr Timur için dört büyük otağ ve direkleri altın ve mücevherlerle süslü beyaz otağlar kurulmuştu. Her bir şehzade ve bey kendileri için otağlar, kabulhaneler, çadırlar ve hircahlar kurmuştur. Luristan'dan bulunan Şehzade Halil Sultan'da gelmişti. Gazne'den Şehzade Pir Muhammed'de gelince Emîr Timur onu huzuruna kabul etmiş ve şehzadenin vefat etmiş olan ağabeyi Şehzade Muhammed Sultan'ı yâd ederek gözyaşı dökmüşlerdir. Şehzade de getirdiği hediyeleri takdim etmiştir. Ertesi sabah Emîr Timur ona sırma işlemeli bir hil'at, murassa taç ve altın kemer vermişti. Nökerlerine de hil'at giydirmişti. Böylece üzerlerindeki matem giysilerini çıkardılar. Şehzade İysel (İcel) ve Şehzade Miranşah ve Şehzade Ömerşeyh'in çocuklarından Şehzade Seyyid Ahmed ve Baykara'yı Hanefî mezhebine uygun olarak nikâhlamıştır. Emîr Timur, toydan sonra yine ülkenin asayiş meseleleri ile meşgul olmuştur. Emîr Timur, Kanıgil'den Saray Mülk Hanım Medresesi'ne geçmiş, Şehzade Pir Muhammed'e taç, kemer ve at hediye edip Gazne ve Kabul'a dönmesine izin verilmişti. Mülazımlarına yeni elbiseler verilmiştir.⁴⁰⁷ Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Ankara Savaşında dedesinin yanında şavaşa katılarak büyük yararlıklar sergilemişti.⁴⁰⁸

Emîr Timur, Çin üzerine sefere çıktığı sırada Otrar Semerkant'tan yetmiş altı yıgaç uzaklıktaydı. Emîr Timur, oraya geldikten sonra, Lu yılında Şaban ayının onuna rastlayan Çarşamba günü (11 Şubat 1405) birden sıhhati bozulmuş ve ateşi çıkmıştı.⁴⁰⁹ Doktorlar hastalığını iyileştirmeye çalıştılsa da Emîr Timur'un hastalığı her geçen gün dahada ağırlaştı. Bununla birlikte Emîr Timur'un akli ve şuru yerindeydi. Bu kadar ağır hastalığa rağmen ordunun durumundan haberdardı. Kendisinden sonra ülkede kargaşa çıkmasını önlemek ve seçeceği veliaht konusunda bir sonuca varması gerekiyordu. Ancak kimi veliaht seçeceği konusunda aklında belirlediği net bir isim yoktu. Bu sırada devlet yönetme kapasitesinde olan oğul ve torunlarını tek tek akıl süzgecinden geçirmeye başlamıştı. Şehzade Miranşah'ı seçemezdi, çünkü Hindistan seferi sırasında attan düşmüş, fiziksel olarak toparlanmış olsa da akli dengesi tam olarak yerinde değildi. Devlet onun elinde virane olurdu. Şehzade Şahruh'a gelince o da, devlet yönetimi konusunda fazla yumuşak huylu bir

⁴⁰⁷ Yezdî, a.g.e, s. 441.

⁴⁰⁸ Şamî, a.g.e, s.304.

⁴⁰⁹ Rumlu, a.g.e, s.33.

karaktere sahipti. Aynı zamanda Emîr Timur şu anki durumunu gözönünde bulundurduğunda çok uzaktaydı, yönetimi ele geçirmesi imkânsızdı.

Emîr Timur hasta yatağından yavaşça kalkıp, torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i düşünmüştü. *Bu şehzade, istediği gibi cesur bir delikanlı olarak yetiştirilmişti. Görünüşü de tıpkı dedesi gibiydi. Boylu poslu, geniş omuzlu, yuvarlak yüzlü. Kalın kaşlı, kılıç gibi parlak gözleri vardı. Karakteride dedesine benziyor, ne düşmandan ne de ölümden korkuyor. Bazen Emîr Timur bu torununa baktığında "Allah beni ben hayattayken yeniden mi yarattı?!" diye düşünmüştür.*⁴¹⁰ Emîr Timur son nefesini vereceği sırada tüm emîrlerini yanına çağırarak; *"Cihangir'in oğlu Pir Muhammed'i kendi yerime geçiriyorum. Semerkant'ta otursun. Ordu ve sivil idare işlerinde tam yetkiyi ona veriyorum. Size de ona yardım etmenizi ve canınızı onun yoluna feda etmenizi emrediyorum."* dedi.⁴¹¹ Emîr Timur 807 yılı Şaban ayının on yedisine rastlayan Çarşamba günü (18 Şubat 1405)'te vefat etmiştir. Emîr Timur vefat ettiğinde altmış dokuz yaşındaydı.⁴¹²

Emîr Timur, Pir Muhammed Cihangir'i kendine veliaht tayin etmişti.⁴¹³ Ancak hiçbir şey Emîr Timur'un vasiyet ettiği gibi olmamıştı. Taşkent'te bulunan Şehzade Halil Sultan, Şehzade Pir Muhammed Sultan'dan önce davranarak Semerkant'ta gidip tahta oturmuştu. Emîr Timur bu torununu oğlu Şehzade Şahruh'a ve diğer torunlarına tercih etmişti. Emîr Timur'un vasiyeti gereği kendisine ait olması gereken Maverâünnehir'i ele geçirmeye çalışan Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Halil Sultan'a karşı Şehzade Şahruh'tan yardım istemişti. Ancak Şehzade Şahruh gerek Şehzade Halil Sultan'ın tepkisini üstüne çekmemek adına gerekse de Şehzade Şahruh'un, Şehzade Halil Sultan ile mücadele edecek askerî gücünün olmayışı sebebiyle yeğenin yardım talebini çeşitli bahanelerle ertelemişti.⁴¹⁴ Şehzade Pir Muhammed, kardeşi Muhammed Sultan öldükten sonra Emîr Timur tarafından veliaht ilan edilmişti. Fakat Şehzade Halil Sultan ve onun yanındakiler erken davranıp Semerkant'a gidip sultanlığını ilan etmişti. Böylece Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Şehzade Halil Sultan'dan dedesi tarafından verilen saltanatını

⁴¹⁰ Açık, a.g.m, s.175-176.

⁴¹¹ Harold Lamb, **Timur Han'ın Liderlik Sırları**, (Yayına hazırlayan: İlhan Bahar), Kum Saati Yayınları, İstanbul 2012, ss.254-255.

⁴¹² Yezdi, a.g.e, s.447-448.

⁴¹³ Yezdi, a.g.e, s. 413.

⁴¹⁴ Öztuna, a.g.e, s.584; Alan, a.g.e, s.93-94.

istediğinde geri vermeyerek onu aşağılayarak küçük düşürdüğü gibi onu adamı Emîr Pîr Ali Taz'ı tarafından 809 yılı Ramazan ayında (Şubat 1407) öldürülmüştür. Şehzade Pir Muhammed Cihangir böylece taht kavgalarından ötürü öldürülen ilk Timurlu Şehzadesi olmuştur.⁴¹⁵

Sonuç olarak Şehzade Pir Muhammed b. Cihangir, Emîr Timur'un en büyük oğlu Şehzade Cihangir'n ikinci oğlu olup, Timurlu tahtına veliaht gösterilen üçüncü kişidir. Şehzade Pir Muhammed Cihangir babası öldükten kırk gün sonra dünyaya gelmişti. Bu şehzade dedesi Emîr Timur ile beraber pek çok sefere katılıp, bu seferlerden muzaffer bir şekilde ayrılmıştır. Emîr Timur 1398 yılında Şehzade Pir Muhammed'i Hindistan'ın fethine öncülük yapması için Multan'a göndermiş ve bu talimat üzerine İndus nehrini geçen Şehzade Pir Muhammed, altı ay süren kuşatmadan sonra Multan'ı zapt etmeyi başarmıştı. Emîr Timur, Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in doğduktan sonra öksüz kalması ve aynı zamanda genç yaşta hastalanan ağabeyini kaybetmesi Emîr Timur'u Şehzadeye daha da yakınlaştırmıştı. Şehzade Pir Muhammed Cihangir herhangi bir sefere katıldığında,

Emîr Timur şehzadenin seferi sonuçlandırıp, ana orduya gelip katılana kadar onun için sürekli endişelenmiş ve sağ sağımlı dönmesi için dua etmiştir. Emîr Timur ve Şehzade Pir Muhammed arasındaki ilişkileri oldukça kuvvetliydi. Emîr Timur her türlü işte şehzadeye çok güveniyor ve ülkeyi ona gözü kapalı bir şekilde emanet edebiliyordu. Öyle ki Emîr Timur hastalandığında bile kendisinden sonra ülkenin başına Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in veliaht olarak geçmesini istemiş ve öldüğündede yanındaki beylerine bunu vasiyet etmişti. Gaznin taraflarında bulunan Şehzade Pir Muhammed'e bir haberci gönderilerek, dedesinin ölümü ve kendisinin veliaht tayin edildiğini acele olarak Semerkant'a gitmesi gerektiği bildirilmişti. Herat'daki Şehzade Şahruh'a Tebriz'deki Şehzade Ömer'e Bağdat'taki Şehzade Ebu Bekir'e ve Şehzade Miranşah'a da mektuplar ile Emîr Timur'un ölüm haberi duyurulmuştu. Ancak Emîr Timur'un diğer torunu Şehzade Halil Sultan ondan önce davranarak Semerkant'ta devletin başına oturmuştu. İkili arasındaki mücadelede Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Şehzade Halil Sultan'ın adamı tarafından öldürülmüştür.⁴¹⁶

⁴¹⁵ İbni Arabşah, a.g.e, s. 392.

⁴¹⁶ Tâcü's-Selmâni, **Tarihname** (Çeviren: İsmail Aka), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 19-25.

Bu başarılarından dolayı dedesi tarafından sık sık takdir gören bir şehzadeydi. Şehzade Pir Muhammed Cihangir babası öldüğünde kırk günlüktü. Bu yüzden dedesini babası gibi görmüş desek mübalağa etmiş olmayız. Dedesinin veliahtlık adayı sıralamasında bu şehzade üçüncü sırada kendisine yer bulmuştur. Emîr Timur sağlığında kendi yerine geçebilecek zekâ ve güçte olan oğlu ve aynı zamanda diğer veliahtlık adaylarında babası olan Şehzade Cihangir'i seçmişti, Ancak şehzadenin vefat etmesinden sonra onun yerine Şehzade Cihangir'in oğlu ve Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in ağabeyi olan Şehzade Muhammed Sultan seçilmiştir. Oda Anadolu topraklarında vefat edince yerine kardeşi Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i seçmiştir. Emîr Timur çıktığı Çin seferi sırasında Otrar'da rahatsızlanması üzerine yanına beylerini çağırıp kendinden sonra Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i veliaht seçtiğini ve tahta onun geçmesini vasiyet etmiştir. Yanında bulunan tüm devlet adamları Emîr Timur ölmeden önce ona söz vermiş olmalarına rağmen Emîr Timur öldükten sonra verdikleri sözü tutmayıp, Emîr Timur'un başka bir oğlundan Şehzade Miranşah'tan olma Şehzade Halil Sultan'ı tahta çıkartmışlardır. Ancak daha sonra ikili arasında yaşanan taht mücadelesi sonucunda Şehzade Pir Muhammed Cihangir, Şehzade Halil Sultan'ın adamı Pîr Ali Taz tarafından 1407 yılında öldürülmüştür.

Şehzade Pir Muhammed Cihangir, dedesi Emîr Timur hayata olduğu süre zarfında dedesine karşı herhangi bir isyan hareketinde bulunmamıştır. Emîr Timur ile bu şehzade arasındaki bağlar oldukça kuvvetliydi. Emîr Timur torunları arasında kendine askerî yönden en çok benzettiği şehzade Pir Muhammed Cihangir'dir. Emîr Timur'a göre onun tüm özellikleri bu şehzadede vücut bulmuştu. Yaptığı başarılı seferlerle adından da sık sık bahsettirmişti. Ömrünün tamamını savaş meydanlarında dedesinin sağ kolu olarak geçirmişti. Bazı seferler sırasında idareyi sağlamak için başkent Semerkant'ta bırakılmıştır.

4.12 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Kaydu Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un torunu Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in en büyük oğludur. Şehzade Kaydu tahminen 1392 yılında dünyaya gelmiştir. 1409-1417 yıllarında Kandeher ve Kabil bölgelerinin valiliğini yapmıştır. Emîr Timur, Semerkant'a döneceği zaman güzergâhı üzerindeki Cihannüma'ya gelip burada konaklamıştı. Hoca Yusuf, Argunşah ve Şehzade Pir Muhammed Cihangir'in oğlu Kaydu, Emîr

Timur'u ziyarete gelmiştir. Mehd-i a'la Tokal Hanım ve diğer ağalar Emîr Timur'u karşılamaya çıkıp, hil'atlar ve dokuzlular takdim etmiştir. Emîr Timur'un torunlarından olan oğullarının en büyüğü idi.⁴¹⁷ Emîr Timur öldüğünde bu şehzade dokuz yaşındaydı. Şehzade Kaydu'nun dedesi Emîr Timur ile fazla bir anısı bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise Şehzade Kaydu'nun çok küçük yaşta dedesini kaybetmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Emîr Timur ile bu şehzade arasında siyasî açıdan kaynaklar herhangi bir bilgi vermemektedir. Sadece Emîr Timur'un kazandığı zaferlerden sonra oğulları, torunları ve hanımlarını yanına çağırıp, onlarla vakit geçirip, hasret giderdikten sonra eğlenceler düzenlediklerini bunların arasında Şehzade Kaydu'nun da bulunduğunu anlatmaktadır. Ancak Şehzadenin herhangi bir askerî veya siyasî başarısından söz edilmemiştir. Şehzade Kaydu 1417 yılında vefat etmiştir. Daha önce bahsettiğimiz gibi bunun sebebi şehzadenin yaşının henüz çok küçük olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

4.13 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Pir Muhammed Arasındaki İlişkiler

Şehzade Pir Muhammed, Emîr Timur'un ikinci oğlu Şehzade Ömerşeyh'in oğludur. Şehzade Pir Muhammed 1379 yılında doğmuş, annesi Mülket Ağa'dır. Şehzade Ömerşeyh Bağdat yakınlarında Hurmatu adlı bir kaleyi incelemek için içeri girdiği sırada içeride gizlenmiş olan bir asi tarafından atılan ok Şehzadenin boynuna isabet etmiş ve şehzade oracıkta vefat etmişti. Yaşanan bu olay sırasında şehzadenin yanında henüz on altı yaşında olan oğlu Şehzade Pir Muhammed bulunmaktaydı. Babasının bu durumuna üzülen şehzade, adamları ile birlikte kaleyi yerle bir etmişti. Şehzade Pir Muhammed daha sonra dedesine bir ulak göndererek onu durumdan haberdar etmişti. Haberi alan Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh'in ölümüyle birlikte ikinci defa evlat acısıyla sarsılmıştı. Şehzade Pir Muhammed'de babasının naaşını alıp Şiraz'a götürmüştü. Birkaç gün sonra şehzadenin hanımları Sevinç Kutluk Ağa, Bek Ağa, Melik Ağa ve henüz memeden kesilmeyen küçük oğlu Şehzade İskender tabutu Şiraz'dan Keş'e götürüp, Emîr Timur'un kurdurmuş olduğu bahçeye defnedilmiştir.⁴¹⁸

⁴¹⁷ Yezdî, a.g.e, s.435; Öztuna, a.g.e, s.584.

⁴¹⁸ Öztuna, a.g.e, s.585; Aydın, a.g.t, s.51.

Emîr Timur, saltanat günlerinde Keş'de Şeyh Şemseddin Kular (ve babası Emîr Taragay'ın türbesinin) yakınında büyük bir imaret kurduymuştu. Bunlar da (yani şehzadenin hanımları) Emîr Timur'un izni ile aynı yerde büyük bir imaret kurduymuş ve vefat ettiklerinde oraya defnedilmelerini vasiyet etmişlerdir. Şehzade Ömerşeyh, son derece akıllı bilgili ve iyi bir savaşçıydı. Oğlu Şehzade Pir Muhammed de babasının bu özelliklerini almıştı.⁴¹⁹ Emîr Timur, Toktamış Han üzerine yaptığı seferde torunu Şehzade Pir Muhammed'in altı bin kişiyle Şiraz'a gitmesini emretmişti.⁴²⁰

Emîr Timur sıçan yılına tekabül eden 794'de (1392) Semerkant'a geldikten birkaç gün sonra artık boy posları gelişmiş olan torunlarını evlendirmeyi gönlünden geçirmişti. Şehirden çıkıp Kangil'e gelmişti, burada çadırlar beyaz otağlar ve çergeler kurup, her yeri süslemiştir.⁴²¹ Emîr Timur askerî seferlere çıktığında ülkesinin güvende olması onun için büyük önem taşımaktaydı. Bu sebepten ötürü Emîr Timur kuzeyden gelebilecek tehditleri bertaraf edebilmek için Emîr Gıyâseddin'in iki kızını Ömerşeyh'in oğulları Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade İskender ile evlendirmişti. Aynı yıl içinde Hacı Seyfettin'in de bir kızını Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Ebu Bekir ile evlendirmişti.⁴²² Ayın yirmi dördüne rastlayan pazartesi günü (03 Mart 1399) Emîr Timur'un ordusu Çınabe nehri yakınlarında karargâh kurmuştu. O gün Şehzade Miranşah'ın nökerleri Tebriz'den gelerek şehzadenin selamette olduğunu bildirmişlerdi. Aynı gün Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh'in nökerleri de Fars'tan gelerek emirzâdenin selamette olduğunu bildirip, yanlarında getirdikleri önemli miktardaki hediyeleri Emîre takdim etmişlerdir.⁴²³

Emîr Timur, Mardin'den ayrılırken Şehzade Sultan Hüseyin, Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh, Şehzade Ebu Bekir ve beylerini Alançuk kalesine ve Gürcistan'a doğru gitmelerini önce Alançuk Kalesini almalarını daha sonra Gürcistan'a gitmelerini emretmişti. Şehzadeler hemen yola koyulmuştur. Şehzadeler Avnik'e geldiklerinde kalenin düşmüş olduğu haberini almıştır. Bu yüzden Alançuk'a hiç uğramadan doğrudan Gürcistan'a yürüyüp oraları yağmalamaya

⁴¹⁹ Yezdi, a.g.e, s. 234-235.

⁴²⁰ Yezdi, a.g.e, s. 255.

⁴²¹ Yezdi, a.g.e, s. 197.

⁴²² Aydın, a.g.t, s.42.

⁴²³ Yezdi, a.g.e, s.317.

girişmiştir. Kral Gurgin şehzadelerin huzuruna gelip bağışlanma dilemiştir. Şehzadeler bir çaparla durumu Emîr Timur'a bildirmiş ve oradan geri dönüp gür bir merada karargâh kurmuşlardır.⁴²⁴

Emîr Timur, Minköl'de torunu Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh'e Şiraz vilayetini vermişti. Murassa kemer, altın taç ve zerdüz hil'at verip, Lütfullah, Bayan Timur Ak Buga ve Çolpaşah Barlas'ı yanına vermişti.⁴²⁵ İsfahan'ı da kardeşi Rüstem'e bağışladı.⁴²⁶ Emîr Timur, Ankara Savaşında torunu Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh'i de ordunun başında görevlendirmişti. Şavaş esnasında fillerin devre dışı kaldığını gören Emîr Timur, Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh komutasındaki kuvvetlerini Bayezid'in ordularının üzerine göndermişti. Bayezid, bu hamleye karşılık olarak Anadolu beyliklerinden toplanan askerleri ve Kara Tatarları bölgeye sevk etmişti. Ancak Kara Tatarlar, Emîr Timur ile anlaşmaları için taraf değiştirerek bu savaşta Emîr Timur'un galip gelmesini sağlamışlardı.⁴²⁷ Şehzade Ömerşeyh Ankara savaşının kazanılmasında üstün başarı göstermiştir.

Toktamış üzerine gidilen ikinci sefere katılmıştır. 1399 - 1400 yılında Emîr Timur, Şehzade Rüstem'i Bağdat'a sefere gönderdiği sırada Şehzade Pir Muhammed'in de orduyu toplayarak Bağdat'a gidip, Şehzade Rüstem'e katılmasını buyurmuştu. Böylece Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Rüstem'e yetişmek için yola koyulmuş, fakat birkaç menzil gittikten sonra hastalık bahanesi ile Nevbincan'ı Şulistan'dan geri dönmüştü. Şiraz'a gelmiş olan Şehzade Pir Muhammed'i yanındaki bir grup Tacik yanlış yola sevk ederek düşman etmiştir. Said Barlas, anlatılanların doğru olduğunu kanıtladıktan sonra şehzadeyi yakalayıp Kuhendiz kalesine hapsedmiştir. Onu bizzat muhafaza etmek için kendisi kalede kalırken, Alibek İsa'yı Şiraz'da bırakmıştır. Daha sonra birini Emîr Timur'a göndererek olup biteni anlatmıştır. Emîr Timur çaparı dinledikten sonra şehzadeyi kötü yola sevk edenlerin öldürülmesini ve Şehzade Rüstem'i ağabeyinin yerine Şiraz'da bırakıp, Şehzade Pir Muhammed'i elleri bağlı olarak Semerkant'a getirmesini buyurmuştur. Allahdad Bek, emre uygun olarak Şiraz'a gitmiştir. Şehzadeyi kötü yola sevk edenlerden biri Mevlana Muhammed Halife, birisi Said Cerrah ve diğeri Rüstem Horasani idi. Onları hemen o gün darağacına asmışlardır. Mustavi Kuşçi'nin el ve ayaklarını keserken, Mübarek Hoca,

⁴²⁴ Yezdi, a.g.e, s. 372.

⁴²⁵ Yezdi, a.g.e, s.413.

⁴²⁶ Yezdi, a.g.e, s. 413.

⁴²⁷ Murat Yılmaz, "Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.25.

Muhip Şerbetdar ve Şehzade Ferid'i ise hapsedilmiştir. Emîr Timur Anadolu'da olduğu sırada Şiraz'dan Şehzade Pir Muhammed'i getirmesi için gönderdiği Allahdad Bek, Şehzade Rüstem ile birlikte geri dönmüştü. Emîr Timur, Şehzadenin yargılanması için divanın kurulmasını emretmiş. Divandan sonra Şehzadeye sopa attıp, ellerini çözüp, onu kötü yola sevk eden ve henüz elleri bağlı olan Şehzade Ferid ve Mübarek Hoca ise asılmıştır.⁴²⁸

Şehzade Ömerşeyh'in 796 yılında ölümü üzerine henüz on altı yaşındayken babasının yerine Fars hâkimliğine tayin edilmiştir.⁴²⁹ Bundan sonra şehzade Suriye seferinde bulunmuş, Ankara Savaşı'nda yer almış. Anadolu seferinden dönüşte Emîr Timur, Bingöl havalesine geldiğinde onu yeniden Fars hâkimi tayin etmiştir. Yarlık ve noyanlar ile birlikte Şiraz'a göndermişti.

Emîr Timur'un ölüm haberini alan şehzade beylerini toplayıp amcası Şehzade Şahruh'un yanına Semerkant'a doğru hareket etmiştir. Emîr Timur henüz hayatayken şehzadenin annesi Mülket Ağa'yı amcaları Şehzade Şahruh'a verdiğiinden ötürü şehzade amcası adına sikke kestirip, hutbe okutmayı kabul etmişti. Buna rağmen bir süre sonra Ömerşeyh'in oğulları arasında anlaşmazlık baş göstermiş ve kardeşler arasında mücadele başlamıştı. Şehzade Kirman'da fetihlerde bulunmak üzere Şiraz'dan ayrılıp, Duçahe menziline geldiğinde beylerinden Şerbetdâr Hüseyin tarafından çadırında. 18 Mayıs 1409'da öldürülmüştür. Şehzade öldüğü sırada otuz iki yaşındaydı. Abisinin intikamını almak isteyen Şehzade İskender bu asi emîri öldürerek, Fars bölgesinin hâkimiyetini ele geçirmeyi başarmıştı. Şehzade Pir Muhammed, öldüğünde Ömerşey, Salih ve Buzencer adlarında üç oğlu bulunmaktaydı.⁴³⁰

Şehzade Pir Muhammed, Emîr Timur'un erken yaşta kaybettiği oğlu Şehzade Ömerşeyh'in en büyük oğludur. Babası öldüğünde şehzade on altı yaşındaydı, babasının öldürülmesi üzerine onun intikamını alarak dedesinin takdirini kazanmıştır. Bunun üzerine dedesi, babasına verdiği Şiraz bölgesini şehzadeye vermiştir. Şehzade pek çok savaşta dedesinin yanında savaşa katılıp büyük başarılar sergilemiştir. En

⁴²⁸ Yezdî, a.g.e, s. 332-333.

⁴²⁹ El Hüseyinî, a.g.e, s.7.

⁴³⁰ El Hüseyinî, a.g.e, s.8.

büyük başarısını Ankara Savaşında göstermiştir. Emîr Timur öldüğünde Şehzade yirmi altı yaşındaydı. Ve Ömerşeyh adında yedi yaşında bir oğlu bulunmaktaydı. Şehzade Pir Muhammed, babası ve dedesi gibi başarılı bir askerdir. Şehzade Pir Muhammed dedesi tarafından Bağdat'ta Şehzade Rüstem'e yardıma gönderildiği sırada yanındakilerin onu kışkırtması üzerine Şiraz'a dönmüş ve bu da bir itaatsizlik ve başkaldırma olarak algılandığı ve dedesinin sözünü dinlemediği için divanda yargılandıktan sonra şehzadeye sopa cezası verilmiştir. Yanında bulunan onu yoldan saptıranlar ise idam edilmiştir. Bunun en büyük sebebi hem yanlış anlaşılmalarda hemde Şehzadenin yanındaki beyler tarafından doldurulmasıydı. Kendisine verilen görevleri büyük bir ustalıkla başarmıştır. Şehzade Pir Muhammed b. Ömerşeyh çok başarılı bir komutandı. Çok küçük yaşlarda dedesi ve babası ile beraber seferlere katılmış bir şehzadedir. Çok küçük yaşlarda babasının gözlerinin önünde öldürülmesi sonucu babasının üstlendiği tüm sorumlulukları dedesi Emîr Timur tarafından kendisine verilmiştir. Küçük yaşta olmasına rağmen büyük başarılar elde etmiştir. Dedesi ile herhangi bir sorun yaşamamıştır. Askerî dehası oldukça güçlü bir şehzadeydi. Devletin lehine sonuçlanabilecek hiçbir hareketin içinde yer almamıştır.

Emîr Timur'un ölümü ile birlikte Timurlu hanedanı içerisinde saltanat mücadeleleri baş göstermiştir. Emîr Timur'un kurmuş olduğu imparatorluk dört parçaya bölünmüştür. Herat merkez olmak üzere Horasan Bölgesi Şehzade Şahruh tarafından yönetilirken, Semerkant merkez olmak üzere Şehzade Halil Sultan'ın eline geçmiştir. Ayrıca Doğu Anadolu, Azerbaycan, Batı İran ve Irak bölgelerinde Şehzade Miranşah ve oğulları varlık göstermeye çalışmışlardır. Güney İran'da Şehzade Ömerşeyh'in oğulları, Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Rüstem, Şehzade İskender ve Şehzade Baykara varlık göstermiştir. Fakat çok kısa sürede hem Irak'ı Arap hem de Azerbaycan ve Batı İran Celayirli Ahmed ve Karakoyunlular tarafından zaptedilmiştir.⁴³¹

⁴³¹ Aydın, a.g.t, s.30.

4.14 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Rüstem Arasındaki İlişkiler

Şehzade Rüstem, Şehzade Ömerşeyh'in ikinci oğlu olup, Şehzade Pir Muhammed'in de kardeşidir. Şehzade Rüstem 1378 yılında doğmuştur. Şehzade Rüstem'in iki oğlu vardı, ilk oğlu Şehzade Osman Emîr Timur öldüğünde altı, İkinci oğlu Şehzade Ali ise bir yaşındaydı.⁴³²

Emîr Timur, Sıçan yılına tekabül eden 794 yılında (1392) Semerkant'a geldiğinde burada evlenme çağına gelen şehzadeleri evlendirmek için düğün hazırlıklarına başlamıştı. Şehzadelerin evlenip yuva kurmaları Emîr Timur için oldukça önemli bir husustur. Şehzadeleri ilgilendiren her türlü olaylarla Emîr Timur bizzat kendisi ilgilenmiştir. Emîr Timur'un yaptırdığı bu evliliklerde Şehzade Rüstem'de bulunmuştur. Yaptırılan bu evlilikler genellikle siyasî başarıları devamlı hale getirmek adına yapılan evliliklerdir. Oğul ve torunlarının evliliklerini genellikle siyasî açıdan kendini güvenceye almak için yaptırmıştır. Bunu da ya kız alarak, ya da kız vererek sağlamıştır. Emîr Timur'un Toktamış Han ile yaptığı savaşta Şehzade Rüstem gerekli başarıyı sağlayamamış ve düşmanı elinden kaçırmıştı. Bu savaşta yaşı oldukça küçük olmasına rağmen yinede gösterdiği azim ile babasının adına layık biri olduğunu ispatlamıştı. Emîr Timur, oğlu Şehzade Ömerşeyh'in Harmatu adlı kalede öldürülmesinden sonra, ona ait olan Şirazı onun oğlu Şehzade Pir Muhammed'de vermiştir. Şehzadenin ikinci oğlu Şehzade Rüstem'e ise İsfahan şehrini vermişti.⁴³³

Emîr Timur sıçan yılına tekabül eden 798 yılı Şevval ayının on birinde (18 Temmuz 1396) Alançuk Kalesinde bulunan Abdülmelik Karahan'ı Şehzade Rüstem'den kendisine getirmesini buyurmuştu. Kendisi ise ava çıkmıştı. Şehzade Rüstem Varamin denilen yerde Emîr Timur'a yetişip huzuruna çıkmış. Emîr Timur ona Şiraz'a gidip Şehzade Muhammed Sultan'a katılmasını emretmişti. Emîr Timur Katur'a düzenlediği sefere Şehzade Rüstem'i de götürmüştü. Şehzade burada dedesi adına büyük başarılar imza atmıştır. Emîr Timur, Hindistan üzerine yaptığı seferde

⁴³² Öztuna, a.g.e, s.585; Aydın, a.g.t, s.34.

⁴³³ Yezdi, a.g.e, s. 194-197.

torunlarından, Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Halil Sultan, Şehzade Sultan Hüseyin ve Şehzade Rüstem adamlarıyla beraber ordunun farklı kollarında görevde bulunmuşlardır. Şehzade Rüstem, Hindistan seferi sırasında fillere karşı adamlarıyla beraber etkili bir hücum gerçekleştirmiştir.

Emîr Timur, İran seferinden sonra Cam'a gelmiş, burada Şehzade Rüstem'i Şiraz'da bulunan ağabeyi, Şehzade Pir Muhammed'e göndermiştir. Şehzade Şiraz'a ulaştığında, Ağabeyi Şehzade Pir Muhammed Karabağ'da bunların şerefine ziyafet verip, her birine at hediye edip, hil'at giydirmişti. Daha sonra Şehzade Rüstem ve Sevinçak Bek, Bağdat'a doğru yola koyulmuştur. O sırada Emîr Timur, Şehzade Pir Muhammed'in de orduyu toplayarak Bağdat'a gidip, Şehzade Rüstem'e katılmasını buyurmuş. Böylece Şehzade Pir Muhammed, Şehzade Rüstem'e yetişmek için yola koyulmuş, fakat birkaç menzil gittikten sonra hastalık bahanesi ile Nevbincan'ı Şulistan'dan geri dönmüştür. Şehzade Rüstem'e gelince, o da yolu üzerinde bulunan yerleri yağmalayıp pek çok ganimet toplamıştır. Sonra Badra ve Baksarı talan edip birçok esir almıştı. Yola devam ederek Ali Kalender'in ile yaptığı çarpışmada onu yenerek Mendeli'yi yağmalamıştı. Emîr Timur, Bihişti ve Ayıntap Kalesi'nin fethi sırasında Şehzade Rüstem, Fars ordusu ile gelip orduya katılmıştır. Emîr Timur'un huzuruna çıkmış ve birçok hediye takdim etmiştir. Emîr Timur, şehzadeyi kucaklayıp bağrına basmış ve birlikte savaş hazırlıklarına başlamıştı.⁴³⁴ Emîr Timur, kışı Karabağ'da geçirdiği sırada Şehzade Rüstem'i Hülagu Han'ın ulusunda asayişini temin etmesi için göndermiştir. Şehzade Rüstem, Kalağı ve Sineti yoluyla Emîr Timur'un huzuruna gelmiştir.⁴³⁵

Emîr Timur öldüğünde Şehzade Rüstem, yirmi altı yaşındaydı. Toktamış üzerine girilen ikinci seferde de bulunmuştur. Şehzade Miranşah, Azerbaycan'a gönderildiğinde o da yanında bulunmuştur. Şehzade Rüstem Hindistan Seferi'nde de görevlendirilmişti. Yedi yıllık sefer'e çıkıldığında Şehzade Şiraz'a gönderilmiş. Behisni ve Ayıntap'ın kuşatılması sırasında orduya çağrılmıştı.⁴³⁶ Suriye'deki askerî faaliyetlere katılmış, bu sefer dönüşünde Bingöl'e geldiğinde, önden Bağdat'ta gönderilmiş. Bağdat'ın fethinden sonra ise yeniden Şiraz'a doğru yol almıştır. Şehzade, Anadolu seferine katılmamıştır. Emîr Timur, Anadolu'dan ayrılırken

⁴³⁴ Yezdi, a.g.e, s. 346.

⁴³⁵ Yezdi, a.g.e, s. 413-423.

⁴³⁶ Yezdi, a.g.e, s.205.

Bingöl'e geldiğinde Şiraz, Ömerşeyh'in oğullarından Şehzade Pir Muhammed'e verilirken, Şehzade Rüstem'e de İsfahan verilmiştir. Emîr Timur'un ölümünden sonra hâkimiyet mücadelelerine katılmakla birlikte Şehzade Şahruh'un hâkimiyetini tanımış ve onun Kara Koyunlular üzerine giriştiği birinci Azerbaycan seferinde de yer almıştı. Sefer dönüşü Şehzade Rüstem İsfahan'a gelmiştir. Fakat burada sarılık hastalığına yakalanarak 1 Eylül 1424 yılında ölümlenerek İmamzâde İsmail türbesine gömülmüştür.⁴³⁷

Şehzade Rüstem, Emîr Timur'un yanında pek çok sefere katılmıştır. Gerçekleştirmiş olduğu başarılı seferler sonucunda dedesinin güvenini kazanmıştır. Şehzade ona dedesi tarafından verilen hiçbir görevde başarısız olmamıştır. Askerî eğitimini çok iyi almış ve aynı zamanda kendini çok iyi geliştirmiş bir şehzadedir. Hindistan seferi sırasında fillere karşı adamlarıyla cengâverce savaşmıştır. Emîr Timur hayata olduğu süre içinde Şehzade Rüstem ile aralarının bozulmasına sebep olabilecek herhangi bir münasebet yaşanmamıştır. Emîr Timur'un oğullarından çok torunlarını seferlere daha sık göndermesi, onun askerî açıdan oğullarından çok torunlarına güvendiğini göstermektedir. Şehzade Rüstem dedesi Emîr Timur öldüğünde kardeşleri Şehzade Pir Muhammed b. Ömerşeyh ve Şehzade İskender b. Ömerşeyh ile birlikte İran ve Irak bölgelerini idare etmiştir Şehzade Rüstem dedesinin ölümünden sonra taraflar arasında yaşanan taht kavgalarında da etkin bir rol oynamıştır. Şehzade Şahruh, zamanında kardeşi İskender'in yakalanıp öldürülmesinde Şehzade Şahruh'a yardım etmiştir. Şehzade Şahruh bu görevi Şehzade Rüstem'e vermiştir. Şehzade Rüstem kardeşi Şehzade İskender'i yakalayıp amcası Şehzade Şahruh'a teslim etmiştir. Şehzade Şahruh'ta Şehzade İskender'i öldürmüştür. Şehzade Rüstem, Emîr Timur döneminde ve onun ölümünden sonra da devletin askerî kanadında her zaman etkili bir isim olmuştur.

⁴³⁷ El Hüseyinî, a.g.e, s.8.

4.15 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İskender Arasındaki İlişkiler

Şehzade İskender, Emîr Timur'un oğlu Şehzade Ömerşeyh'in üçüncü oğludur. 1384 yılında doğmuştur. Annesi Mülket Ağa'dır.⁴³⁸ Şehzade Ömerşeyh vefat ettiğinde Şehzade İskender hala sütten kesilmemişti. Şehzade İskender aynı zamanda Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade Rüstem'in kardeşidir.⁴³⁹

1396- 1397 yılında Şehzade Miranşah'ın kızı Bikisi (Beysi) Sultan ile evlendirilmiştir. Emîr Timur yedi sıllık sefer'e çıkarken onu Andican ve yöresinin muhafazasında görevlendirmişti.⁴⁴⁰ Moğol Hanı Hızır Hâce oğlanın ölümünden sonra oğulları arasında çıkan karışıklıktan yararlanmak isteyen Şehzade İskender, Moğollar üzerine yürüyerek Kâşgar yöresini yağmalayıp, Uş ve Aksu'yu ele geçirmişti. Tarım havzasında yağmalarda bulunarak Hoten'e yönelmişti. Karangu Tag'a dek giden Şehzade, o kışı Kâşgar'da geçirmiş ve Hoten'den derlediği iki dokuzluk kızı Suriye'de bulunan Emîr Timur'a dokuz kız ile dokuz atı ise Semerkant'ta bırakılmış olan ve o sırada Cete üzerine gitmiş bulunan Şehzade Muhammed Sultan'a göndermişti. Lakin Şehzade İskender'in bu başarılarını kıskanan Şehzade Muhammed Sultan gönderilen armağanları kabul etmediği gibi 1400 yılı baharında Şehzade İskender'i muhalefet etmekle suçlanarak Andican'da tutuklatmış, nökerleri ile birlikte Semerkant'a getirilip, yargılanarak hapsedilmiş, atabegi Bayan Timur Bigicek ve yirmi nökeri öldürülmüştür. Bu sırada Suriye'de bulunan Emîr Timur, Şehzade Muhammed Sultan'ı Hulâgü Han tahtına tayin ile onu yanına çağırınca Şehzade Muhammed Sultan, Semerkant'tan ayrılarak 1401 yılı sonlarında Şehzade İskender'de yanında olduğu halde, Karabağ'da dedesinin katına çıkmıştı. Burada Büyük Divân'da yargılanan Şehzade İskender, dayak atılmak suretiyle cezalandırılmış ve serbest bırakılmıştı.⁴⁴¹

⁴³⁸ El Hüseyinî, a.g.e, s.4.

⁴³⁹ Aydın, a.g.t, s.34.

⁴⁴⁰ Yezdî, a.g.e, s.153.

⁴⁴¹ El Hüseyinî, a.g.e, s.4.

Şehzade İskender bu olaydan sonra Kemah Kalesi'nin kuşatılmasına ve Ankara Savaşı'na katılmış savaştan sonra Sultan Hüseyin ve bazı beyler ile birlikte Konya, Akşehir, Karahisar, Alanya ve Adalya taraflarına gönderilmiştir. Anadolu seferi dönüşünde Emîr Timur, Karabağ'da iken Hemedan, Nihâvend, Vurûcerd ve Lûr -i Kûçek yöresini Şehzade İskender'e vermiştir. Ordu Erdebil'e geldiğinde o, Sâve, Kum ve Kâşân taraflarında yaşayan Halaclardan ordu toplayıp, Rey yöresindeki kardeşi Şehzade Rüstem ile birleşerek, İskender Şeyhi ve Keyûmers üzerine yürümek ile görevlendirilmişti.⁴⁴²

Emîr Timur'un ölümünden sonra Şehzade Ömerşeyh'in oğulları arasında da anlaşmazlıklar baş göstermişti. Horasan hâkimi Şehzade Şahruh ise, Maverâünnehir'de de duruma hâkim olduktan sonra, yüzünü batıya çevirmişti. Karakoyunlar üzerine yürümek maksadı ile 1413 yılı Ekim ayında Herat'tan ayrılmıştı. Ancak amcasının kendi üzerine geldiğini zanneden Şehzade İskender, Şehzade Şahruh'a karşı ayaklanmış fakat başarılı olamayıp tutsak düşmüştü. Onun hâkim olduğu bölgeler kardeşi Şehzade Baykara'ya verilmişti. Şehzade İskender ise, öteki kardeşi Irak-ı Acem hâkimi Şehzade Rüstem'in yanına gönderilmişti. Lakin Şehzade Rüstem, Şehzade İskender'in gözlerine mil çektirdiğinden dolayı, Şehzade Şahruh bundan memnun kalmayarak, Şehzade İskender'in, Şehzade Rüstem'in yanından alınarak Şehzade Baykara'nın yanına gönderilmesini buyurmuştu. Şehzade İskender, buna rağmen sâhnedan çekilmemiştir. Fars bölgesini ele geçirmeye kalkışmıştı. Şehzade Rüstem onun üzerine bir ordu göndermişti. Kenduman'da bulunan Şehzade İskender, Kaşkayî aşireti tarafından ele geçirilerek Şehzade Rüstem'in katına getirilmiş. Ve onun tarafından 1415 yılında öldürülmüştür.⁴⁴³

Şehzade İskender, Şehzade Ömerşeyh'in üçüncü oğludur. Dedesi Emîr Timur 1405'te vefat ettiği sırada yirmi bir yaşında olup, İran'da Hamedan şehrinin hâkimiydi. Şehzade İskender, Ağabeyi Şehzade Pir Muhammed'in 1409 yılında öldürülmesinden sonra Şiraz'a gelerek ağabeyinden geriye kalan şehir ve hazineyi elde etmeyi başarmıştı. Böylece Şehzade İskender Fars bölgesini hâkimiyeti altına alarak sınırlarını Şiraz'dan, İsfahan'a ve Kum'a kadar genişletmiştir. Şehzade

⁴⁴² Yezdî, a.g.e, s.405.

⁴⁴³ El Hüseyinî, a.g.e, s.5.

İskender, ilimperver bir kişiliğe sahipti.⁴⁴⁴ Şehzade İskender, amcası Şehzade Şahruh'un hâkimiyet zamanlarında girdiği taht mücadelesi sonucunda, ağabeyi Rüstem tarafından tutuklanarak amcasına teslim edilmiştir. Amcası Şehzade Şahruh, Şehzade İskender'i öldürtüp ona verdiği yerleri kendi oğulları arasında paylaşmıştır. Şehzade İskender yiğitlik ve cömertlik ile akranlarından üstün olup daima kudreti ile övünür, kahramanlık şiirleri okur ve kendisi de bu tarzda şiirler yazardı.⁴⁴⁵ Bazı kaynaklarda Şehzade İskender kadar başkenti süsleyen ve şiirler yazan hiçkimsenin olmadığını, hatta Şehzade İskender'in tabiatının şiir yazmaya çok uygun olduğunu anlatılmaktadır.⁴⁴⁶

Şehzade İskender, Emîr Timur hayatta olduğu süre zarfında herhangi bir isyan hareketinde bulunmamıştır. Emîr Timur, yedi yıllık sefer'e çıktığı zaman Semerkant'ın idaresini büyük oğlu Şehzade Cihangir'den olan oğlu Şehzade Muhammed Sultan'a bırakmıştı. Andican'ı ise Şehzade Ömerşeyh'in oğlu Şehzade İskender'e vermişti. 1399-1400 yıllı kışında Şehzade İskender'in Moğollar üzerine Şehzade Muhammed Sultan'dan izinsiz olarak bir sefere kalkışması üzerine ikili arasında anlaşmazlık çıkmış. On altı yaşında olan Şehzade İskender de bu olaydan sonra Semerkant'a getirilerek tutuklanmıştır. Daha sonra Şehzade İskender divanda yargılanıp sopa atıldıktan sonra serbest bırakılmıştı. Şehzade İskender başarılı ve güçlü bir şehzadeydi. Kendisine verilen bütün görevlerde başarılı olup dedesi Emîr Timur'un güvenini kazanmıştır. Ancak dedesi tarafından veliahtlığa hiçbir zaman aday gösterilmediğini görmekteyiz. Bunun sebebi sadece askerî olaylarda daha çok başarılı olup, siyasî olaylarda yani ikili ilişkilerde kendini yeterince geliştirememiş olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

4.16 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ahmed Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un oğlu Şehzade Ömerşeyh'in dördüncü oğludur. Emirek Ahmed lâkabı ile tanınmıştır. 1387 yılında doğmuştur. Annesi Mülket Ağa'dır.⁴⁴⁷ Emîr Timur, Firüz-kûh kalesini fethettiğinde, şehzade de bu görevde ordunun başında yer almıştır.

⁴⁴⁴ Aydın, a.g.t, s.34.

⁴⁴⁵ Devletşah, **Tezkire-i Devletşah (Tezkiretü'ş-Şuara)**. (Çeviren: Necati. Lugal), 001 Temel Eser. İstanbul 1977, s. 370-371.

⁴⁴⁶ Ali Şir Nevâî, **Mecâlisü'n-Nefâis** (Çeviren: A. Naci Tokmak). TTK, Ankara 2015, s.515.

⁴⁴⁷ El Hüseyinî, a.g.e, s.45; Öztuna, a.g.e, s.586.

Şehzade Ahmed çok sayıda sefere dedesi ile birlikte katılmıştır. Emîr Timur, Çin üzerine düzenlediği seferde evlenme yaşına gelen şehzadeleri evlendirmeye karar kılmış, bu şehzadelerin içinde Şehzade Ahmed'e de yer almıştır.⁴⁴⁸

İncelemiş olduğumuz kaynaklarda Emîr Timur ve Şehzade Ahmed arasında fazla bir etkileşimin olmadığını, bu şehzadenin sadece seferlere katıldığını görmekteyiz. Ancak bu seferlerde hangi görevlerde bulunduğu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Şehzade Ahmed, Emîr Timur öldüğünde on sekiz yaşındaydı. Şehzade Ahmed dedesinin yanında seferlere katılıp dedesine yardımcı olmuştur. Şehzade, Ankara Savaşı'nda Emîr Timur'un muhâfız alayı komutanlığı görevini yapmıştır. Çin üzerine giriştiği son seferde de yer almıştır. Ancak sefer sırasında Emîr Timur'un ölümü üzerine vasiyetin aksine davranarak, Şehzade Halil Sultan'a biat etmiştir. Şehzade Halil Sultan'ın Maveraünnehir'deki hâkimiyetine Şehzade Şahrüh tarafından son verildiğinde, yeni tayinler yapılırken ona Özkent suyurgal olarak verilmiş ve Fergana'ya gitmesi buyurulmuştur. Lakin bir süre sonra Uluğ Bey ile aralarında anlaşmazlık çıkmış ve bu yüzden Herat'ta çağrılarak, saltanat hayaline kapılmakla suçlanıp önce Lûristan kendisine suyurgal olarak verilmiş ise de, iskân hazırlamakla suçlanmış ve Herat'ta alıkonulmuştur. Şehzade buradan Mekke'ye gönderilmiştir. Bu olaylardan sonra bir daha şehzadenin adından söz edilmediğine göre oradan hiç dönmemiştir. Şehzade tahminen 8 Ekim 1425 yılında ölmüş olmalıdır.⁴⁴⁹

4.17 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Seyyid (Seyyidi) Ahmed Arasındaki İlişkiler

Seyyid Ahmed, Emîr Timur'un oğlu Şehzade Ömerşeyh'in beşinci oğludur. Seyyid Ahmed bazı kaynaklarda Seyyidi Ahmed olarakta geçmektedir. Emîr Timur, Çin üzerine sefere çıkacağı zaman evlenme çağına gelen şehzadeleri evlendirmeye karar vermiştir. Evlenme yaşına gelen şehzadelerin içinde Şehzade Seyyidi Ahmed de yer almıştır.⁴⁵⁰ Clavijo, eserinde Emîr Timur'u ziyaret etmek için geldiğinde Lar Dağları yakınlarında bir karargâhta mola verdiklerini Şehzade Seyyidi Ahmed'i burada gördüğünü, o sırada on yedi yaşında olduğunu ve sağlık durumunun hiç iyi

⁴⁴⁸ Yezdi, a.g.m, s.430-438

⁴⁴⁹ El Hüseyinî, a.g.e, s.45-46.

⁴⁵⁰ Yezdi, a.g.e, s.438.

olmadığını anlatmıştır. Akabinde hastalığı hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.⁴⁵¹ Emîr Timur, toy işlerinden sonra Şehzade Seyyidi Ahmed'i şehzadenin nikâhında bulunan annesine teslim etmiştir. Böylece Şehzade Herat yoluyla Kandahar'a doğru yola koyulmuştur. Emîr Timur, Çin seferinin hazırlıklarını yaparken Şehzade Halil Sultan, Şehzade Hüseyin Sultan ve Şehzade Seyyidi Ahmed'i Yessi ve Sabran'da kışlık karargâhlar hazırlamaları için göndermiştir.⁴⁵²

Bazı kaynaklarda Emîr Timur öldüğünde Seyyid Ahmed'in on beş yaşında olduğunu yazarken, Timur döneminde yaşamış ünlü seyahatçi ve elçi Clavijo ise eserinde şehzadenin on yedi yaşında olduğunu, sağlık durumunun ise hiç iyi olmadığını ve hastalığı hakkında bilgisi olmadığını yazmıştır. Clavijo, şehzadeyi bizzat gördüğünü söylediğine göre büyük ihtimale şehzade o tarihlerde on yedi yaşında olmalıdır. Buradan da anlaşıldığı üzere Emîr Timur, Şehzade Seyyidi Ahmed'i gerçekleştirmiş olduğu pek çok seferde yanında bulundurmuş veya bazı bölgelerin güvenliğini sağlaması için öncü kuvvetlerin başında görevlendirmiştir. Bu şehzadenin Emîr Timur ile daha fazla bir münasebeti olmamıştır.

4.18 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Baykara Arasındaki İlişkiler

Şehzade Baykara Emîr Timur'un ikinci oğlu Şehzade Ömerşeyh'in oğludur. Şehzade 1393 yılında doğmuştur. Annesi Mülket Ağa'dır. Anadolu seferi dönüşünde Semerkant'ta verilen toy sırasında evlendirilen şehzadeler arasında onun da adı zikredilmektedir.⁴⁵³ Emîr Timur öldüğünde Şehzade Baykara on iki yaşındaydı.

Dedesinin ölümünden sonra amcası Şehzade Şahruh'a biat etmiştir. Hemedan Vurucerd ve Nihâvend kaleleri ile Lûristan bölgesi kendisine suyugal olarak verilmiştir. Sonraki yıllarda Fars bölgesinin hâkimiyeti için kardeşleri ile mücadeleye girişmiştir. Şehzade Şahruh'un bu bölgeye seferleri sonucunda Şehzade Ömerşeyh'in oğullarının hâkimiyetine son verilerek, Şehzade Baykara Kandahar'a Şehzade Kaydu'nun yanına gönderilmiştir. Lakin buradaki tavırları hoş karşılanmadığından Herat'ta Şehzade Şahruh'un başkanlığında toplanan Divân kararı ile onun Sind Irmağı'nı geçerek, Hind ülkesinde istediği yere gitmesi uygun görülmüştür. Ancak Şehzade Kaydu, Şehzade Baykara'yı Hindistan'a göndermemiş olduğundan, Şehzade

⁴⁵¹ Clavijo, a.g.e, s.108.

⁴⁵² Yezdi, a.g.e, s.442.

⁴⁵³ Yezdi, a.g.e, s.434; Öztuna, a.g.e, s.586.

Şahruh yeni bir fitneyi önlemek için onu merkeze aldırıp ardından Semerkant'a göndermiştir. 1423 yılı Mart ayında Şehzade Şahruh, Badgis'e yaylaya çıktığında, burada iken şüpheli olarak yakalanan birisi, kim olduğu sorulduğunda kendisinin Şehzade Baykara olduğunu söylemesi üzerine, bazılarının bunu doğrulaması bazılarının ise kabul etmemesine rağmen öldürülmüştür. Onun öldürülmesi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Şehzade Baykara şairleri daima koruyan ve onlara ihsanlarda bulunan birisiydi.

Şehzade Baykara'nın babası Şehzade Ömerşey, Annesi ise Mülket Ağa'dır. Şehzade Baykara 1393 yılında doğmuştur. Emîr Timur birinci Anadolu seferinden döndüğünde evlenme yaşına gelmiş olan şehzadeleri bir toyda evlendirmiştir. Evlendirilen bu şehzadelerin içinde Şehzade Baykara da bulunmuştur. Dedesi ile beraber birkaç sefere katılmıştır. Emîr Timur'u sefer dönüşlerinde birkaç kez karargâhında karşılamıştır. Timur'un ölümünden sonra diğer şehzadeler gibi o da kardeşleriyle hâkimiyet mücadelelerine girişmiştir. Ölümü ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber 1423 yılında amcası Şehzade Şahruh tarafından öldürüldüğü bilinmektedir. Emîr Timur öldüğünde, yaşı küçük olması sebebiyle sadece birkaç sefere katılabilemiştir. Şehzade hakkında Emîr Timur dönemi ile ilgili daha fazla bilgi bulunmamaktadır.⁴⁵⁴ Şehzade Baykara Semerkant'ta veya Herat'ta, Şehzade Uluğ Bey ya da babası Şehzade Şahruh tarafından idam ettirilmiştir.

4.19 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ebu Bekir Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un oğlu Şehzade Miranşah'ın ilk oğludur.⁴⁵⁵ Şehzade Ebu Bekir askerî başarıların arkasındaki kuvvetli bir isimdi. Bu özelliği dedesi tarafında oldukça takdir toplamıştı. Emîr Timur, Cete seferinden zaferle dönüp 791 yılı Şaban ayının on beşine tekabül eden Pazar günü (9 Ağustos 1389) Semerkant'a gelmiştir. Emîr Timur o güzü Semerkant'a geçirmişti. Kış mevsimi başlayınca Buhara'ya gelmiş ve Farkat Gölü kenarında Kışlak kurdurmuştu. Bu arada Şehzade Miranşah'da Horasan eyaletini zapt ederek düşmanları bastırdıktan sonra Emîr Timur'un hizmetine girmek için Buhara'ya gelmişti. Yine o kış Emîr Hacı Seyfeddin'in kızını siyasî kazançlar elde etmek amacıyla Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Ebu Bekir'e nişanlamıştır.

⁴⁵⁴ El Hüseyinî, a.g.e, s.46.

⁴⁵⁵ Aydın, a.g.t, s.120.

Burada düğün hazırlıkları yapıp eğlence ile vakit geçirmişlerdir.⁴⁵⁶ Emîr Timur, (1404) yedi yıllık seferinin sonunda Karabağ'da iken yaptığı taksimat ile Şehzade Miranşah'ın en büyük oğlu Şehzade Ebu Bekir'e Irak-ı Arap bölgesinin idaresini vermiştir.⁴⁵⁷

Emîr Timur, Bistam'a geldiğinde Şehzade Ebu Bekir gelip huzuruna çıkmıştır. Emîr Timur'da torununu güler yüzle karşılayıp yüz bin altın kebeki kendisine vermiştir. Ayrıca Sivas hâkimi Tahurten'in hediye ettiği dünyada eşi benzeri olmayan asil bir atı torunu Şehzade Ebu Bekir'e bağışlayıp, yanındaki adamlarına hediyeler dağıtmıştır. Daha sonra torununu Tebriz'de bulunan babası Şehzade Miranşah'ın yanına göndermişti.⁴⁵⁸ Şehzade Miranşah Tebriz'e Gürcüler üzerine sefere, çıktığında yanında oğlu Şehzade Ebu Bekir'i de götürmüştü. Şehzade Ebu Bekir Gürcüler ile yapılan savaşta on sekiz yaşında olmasına karşın çok büyük bir başarı örneği göstererek Gürcü ordusundan pek çok kişiyi ödürerek orduyu bertaraf etmiştir. Şehzade Ebu Bekir bu savaşta ordunun merkez kanadını yönetmekle görevlendirilmişti.⁴⁵⁹

Gürcü seferinden sonra Şehzade Ebu Bekir düzenlenen ziyafetin ardından Karabağ'a gitmek üzere yola koyulmuştur. Emîr Timur Gürcistan'da yapılan savaşta çarpışmalarda büyük bir kahramanlık sergileyen Şehzade Ebu Bekir'i tebrik edip, onun bu başarısını değerli hediyelerle ödüllendirmiştir.⁴⁶⁰ Halep şehrinin zaptı sırasında Şehzade Ebu Bekir altmış kişi ile öne çıkıp kalabalık bir düşman birliği ile çarpışmaya girmişti. Şehzade Ebu Bekir öne fırlayarak düşman saflarına saldırmış ve büyük yararlılıklar sergilemiştir, bu sayede Halep şehri ele geçirilmiştir. Emîr Timur, Halep yakınlarında bulunduğu sırada Şehzade Pir Muhammed Ömerşeyh ve Şehzade Ebu Bekir'i öncü kuvvet olarak Hama'ya gönderilmişti. Bunlar Hama'ya ulaşmış, Emîr Timur'un emri gereği buradaki bütün şehirleri yağmalayıp buradaki kaleler ele

⁴⁵⁶ Yezdi, a.g.e, s. 181.

⁴⁵⁷ Öztuna, a.g.e, s.599; Aydın, a.g.t, s.51.

⁴⁵⁸ Yezdi, a.g.e, s. 269.

⁴⁵⁹ Yezdi, a.g.e, s.323.

⁴⁶⁰ Yezdi, a.g.e, s. 323-331.

geçirilmiştir. Emîr Timur, Hama şehrini ele geçirdikten sonra şehzade ve beylerini toplayıp hepsini farklı bölgelere fetih için göndermiştir.⁴⁶¹

Emîr Timur, Ankara savaşından sonra Şehzade Muhammed Sultan'ı Bursa'ya, Şehzade Ebu Bekir'i ise İznik'e yağma yapmak için göndermişti. Şehzade Ebu Bekir, İznik taraflarını denize kadar yağmalamıştı. Şehzade Ebu Bekir, İznik'te pek çok ganimet topladıktan sonra Bursa'ya gelip Şehzade Muhammed Sultan'a iltihak etmiştir. Şehzade Ebu Bekir, Emîr Timur'un izniyle Yıldırım Bayezid'in büyük kızını nikâhına almıştır.⁴⁶² Emîr Timur, Anadolu'da hâkimiyeti sağladıktan sonra daha önce huzuruna gelmeyen Mardin hâkimi İsa hediyelerle beraber Emîrin huzuruna gelmiştir. Emîr Timur onu huzuruna kabul ettikten sonra Mardin hâkimi Sultan İsa'nın kızını Şehzade Ebu Bekir'e nişanlamıştır.⁴⁶³ Emîr Timur tarafından gerçekleştirilen bu evliliklerin amacı siyasî bağları güçlendirmektir. Emîr Timur (Temmuz 1403), Kars yöresine geldiğinde bölgede bulunan şehzade ve emîrleri etrafında toplamıştır. Bunlardan torunu Ebu Bekir'e Bağdat vilayetini vermiş, Irak'ın emîrlerini ve askerlerini de ona bağlamıştır.⁴⁶⁴

Şehzade Ebu Bekir, Emîr Timur öldüğünde yirmi üç yaşındaydı. Şehzade 1382 yılında doğmuştur 1395-1396 yılında babasının yanına Tebriz'e gönderilmiştir. Yedi Yıllık Sefer'de Suriye, Halep ile Dımaşk fethinde bulunmuştur. Anadolu seferi sırasında Kemah'ın fethi ve Ankara Savaşı'nda yer almıştır. Savaştan sonra Şehzade Muhammed Sultan'ın idaresinde Bursa ve İznik'te gönderilmiş. Bayezid'in büyük kızını nikâhını almıştır. Mardin hâkimi İsa'nın kızıyla nişanlandırılmıştır. Emîr Timur, Anadolu'dan ayrılırken Diyarbakır ve Mardin taraflarından başlayıp Basra'ya kadar bütün Arap Irak'ını Şehzade Ebu Bekir'e bırakıp onu buralara yeniden hâkim olmuş bulunan Karakoyunlu Yusuf Bey üzerine gönderdiği gibi Bağdat'ın imarını ve ondan tarımın canlandırmasına da istemiştir. Önce 1406 yılı güzünde Nahçıvan yakınında ve ardından 1408 yılı baharında Tebriz yakınında Şenb-i Gazan'ın Serdrûd mevkiinde Yusuf Bey'e yenilen Şehzade Ebu Bekir Kirman'a, Sultan Üveys'in yanına gitmişti. Lakin o burada hâkimiyeti ele geçirmek istemesinden dolayı giriştiği bir çarpışmada 1409 yılında öldürülmüştür. Onu önce Bem civarındaki Günbed-i

⁴⁶¹ Yezdi, a.g.e, s. 349-354.

⁴⁶² Aydın, a.g.t, s.30.

⁴⁶³ Yezdi, a.g.e, s.413.

⁴⁶⁴ Alan, a.g.e, s.77.

Şuayb Bînî'de gömmüşler. Kemikleri daha sonra dervişler tarafından Semerkant'a götürülmüştür.⁴⁶⁵ Pek çok Timurlu şehzadesi gibi, Şehzade Ebu Bekir de şiir yazmıştır. “*Alî Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n – Nefayis*”, adlı eserinde Türkçe bir beyti de bulunmaktadır. Alî Şîr Nevâî eserinde Şehzade Ebu Bekir'in Çağatay ulusunda bahadırılığı ve kılıç darbesinin meşhurluğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda Şehzade Ebu Bekir'in kahramanlıklarının anlatıldığı bir Tuyuğu'nun bulunduğunu aktarmaktadır.⁴⁶⁶

Şehzade Ebu Bekir, Emîr Timur'un sağlığında daha çok askerî alanlarda rol alıp, kendini bu konuda kanıtlamış bir şehzadedir. Emîr Timur'un oğulları ve torunlarını evlendirirken bu evlilikleri daha çok siyasî bağları güçlendirmek adına yaptığına değinmiştik, Şehzade Ebu Bekir'de bu evliliklerle siyasî bağların güçlenmesinde etkili olan en önemli isimlerden biridir. Emîr Timur, Mardin hâkimi Sultan İsa'nın kızını ve Yıldırım Bayezid'in kızını, Şehzade Ebu Bekir'e nikâhlamıştır. Şehzade Ebu Bekir, Emîr Timur'un sağlığı boyunca devlet aleyhine gelişebilecek hiçbir olayın içinde yer almamıştır. Emîr Timur öldükten sonra Şehzade Ebu Bekir, Kirman hâkimi İdiku tarafından öldürülmüştür.⁴⁶⁷ Şehzade Ebu Bekir, Çağatayların en gözde bahadırlarındandı ve keskin kılıcı ile düşmanları kırıp geçiren biriydi. Söylendiğine göre bir öküz veya deveyi tek kılıç darbesi ile ikiye ayıracak kadar güçlü bir şehzadeymiş.⁴⁶⁸

4.20 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ömer Arasındaki İlişkiler

Şehzade Miranşah'ın ikinci oğludur. Emîr Timur 1404 Mart ayı sonunda Semerkant'ta revan olmak üzere Karabağ'dan ayrılmıştı. Erdebil'e ulaştığında burada bir toy düzenlemiştir. Bu toyda al tamgalı yarlık ile Şehzade Miranşah'ın oğlu olan Şehzade Ömer'e Hülagü Han Tahtı olarak bilinen (Azerbaycan'ın tamamı, Anadolu'dan İstanbul'a, Şam'dan Mısır'a kadar) toprakları vermişti. Ayrıca Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem bölgesindeki şehzadeler ve beyler Şehzade Ömer'e tabi kılınmış ve gerektiğinde Şehzade Ömer'in kurultayına hazır bulunmaları da zorunlu tutulmuştu. Bunlara ek olarak babasının himayesinde olan beyler ve askerler de yine

⁴⁶⁵ El Hüseyinî, a.g.e, s.7.

⁴⁶⁶ Alî Şîr Nevâî, a.g.e, s.515.

⁴⁶⁷ İbni Arabşah, a.g.e, s.370.

⁴⁶⁸ İbni Arabşah, a.g.e, s.370.

Şehzade Ömer'in hizmetine verilmişti. Aynı zamanda Şehzade Miranşah'ta oğlunun himayesine girmiş bulunmaktaydı.⁴⁶⁹ Daha sonra Şehzade Miranşah'ın diğer oğlu Şehzade Ebu Bekir babasının kendi yanında Bağdat'ta oturmasını istemesi üzerine bu isteği Emîr Timur, tarafından kabul edilmiştir.⁴⁷⁰ Kendisine Hülâgü Han tahtı verilen Şehzade Ömer b. Miranşah'a Atabek olarak Emîr Cihanşah-ı Cakü tayin edilmiştir.⁴⁷¹

Emîr Timur, Hindistan üzerine sefere çıktığında Semerkant'ta huzuru sağlaması için Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Ömer'i bırakmıştır.⁴⁷² 1401 yılına kadar Şehzade Ömer Semerkant'ta kalmıştır.⁴⁷³ Şehzadenin babası Miranşah'da beylerini, nökerlerini ve bir miktar adamını oğlunun hizmetine vermiştir. Emîr Timur burada Şehzade Ömer'e verdiği bölgelere gitmesi için izin verirken Şehzade Miranşah'ı ve bazı beyleri on bin asker ile birlikte onun hizmetine vermiştir. Emîr Timur, Şehzade Ömer'e Cihanşah Bek'in sözünde çıkmaması o neyi uygun görürse onu yapması konusunda tembihlemiştir. Şehzadeye altın taç kemer ve altın kökreteli bir at hediye etmiştir. Onu öpüp bağrına basıp kendisine vermiş olduğu bölgelere gitmek üzere uğurlamıştır.⁴⁷⁴

Emîr Timur öldüğünde Şehzade Ömer yirmi iki yaşındaydı. Şehzade Ömer çok akıllı ve zeki bir şehzadeydi. Emîr Timur'un güvendiği ve geleceğe dair umudu olduğu torunlarındandı. Askerî başarılarının yanında siyâsî başarısı da oldukça çoktu. Öyleki Şehzade Miranşah'ın Hoy civarında atından düşmesinden sonra kendini toparlayamaması sonucu Emîr Timur, onu oğlu Şehzade Ömer'in himayesine vermiştir. Emîr Timur hayatayken onunla beraber pek çok sefere katılmış ve bu seferlerde başarılı olmuştur. Küçük yaşına rağmen kendini pek çok yönden geliştirmiştir. Diğer Timurlu şehzadeleri gibi çok iyi bir eğitim almıştır. Şehzade Ömer, dedesi Emîr Timur'un ölümünden sonra Diyarbakır ve Mardin taraflarından başlayıp Basra'ya kadar bütün Irak-ı Arap bölgelerinin tamamını kendi himayesi altına almayı başarmıştır. Ağabeyi Şehzade Ebu Bekir ile bu bölgeler için mücadele etmek zorunda kalmış, başarılı olamayınca 809 yılı Rebiyülahir (15 Eylül 1406)

⁴⁶⁹ Aydın, a.g.t, s.51.

⁴⁷⁰ Alan, a.g.e, s.77.

⁴⁷¹ Öztuna, a.g.e, s.599. Aydın, a.g.t, s.40.

⁴⁷² Yezdi, a.g.e, s.278.

⁴⁷³ Aka, "Timur'un Ankara Savaşı...", s.2.

⁴⁷⁴ Yezdi, a.g.e, s.426.

günü amcası Horasan hâkimi Şehzade Şahruh'a sığınmış, fakat daha sonra ona karşı ayaklanması sonucu 9 Zilkade (18 Nisan 1407) tarihinde Cam civarında Burudiye'deki savaşta yenilerek kaçmıştır. Murgap civarına geldiğinde Şehzade Şahruh'un adamlarından Berdi ile giriştiği çarpışmada yaralanarak tedavi için Herat'a götürülürken ölmüştür.⁴⁷⁵ Kısacası Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Ömer, Emîr Timur öldükten sonra kardeşi Ebu Bekir tarafından öldürülmüştür.⁴⁷⁶

4.21 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Halil Sultan Arasındaki İlişkiler

Şehzade Halil Sultan 27 Recep 786 (14 Eylül 1384) yılında Herat'ta doğmuştur. Adı bazı kaynaklarda Nasireddin Halil Sultan olarak da geçmektedir.⁴⁷⁷ Babası Emîr Timur'un oğlu Şehzade Miranşah'tır. Annesi ise Özbek hanı Ak Sûfi'nin kızı Hanzâde diye tanınan Sevin Beg (Sevi, Süyün) idi. Hanzâde, Şehzade Miranşah'ın ağabeyi Şehzade Cihangir ile evliydi. Cihangir'in 1376 yılında ölümünden sonra Emîr Timur onu, o tarihlerde on yaşında olan Şehzade Miranşah ile evlendirmiştir.⁴⁷⁸ Buna benzer bir durumu da Şehzade Ömerşeyh'te görmekteyiz. Emîr Timur, Şehzade Ömerşeyh, öldüğünde onun hanımını küçük oğlu Şehzade Şahruh ile evlendirmiştir. Şehzade Halil Sultan, Emîr Timur'un hanımlarından Saray Mülk tarafından büyütülmüştür.⁴⁷⁹ Emîr Timur öldüğünde Şehzade Halil Sultan, yirmi bir yaşındaydı.⁴⁸⁰ Şehzade Miranşah'ın oğlu Şehzade Halil Sultan'a Emîr Yahya atabek olarak tayin edilmiştir. Halil Sultan atabeyinin gözetiminde askerî alanda bilgi ve tecrübesini arttırmıştır.⁴⁸¹ Emîr Timur'un vefatından sonra Emîr Timur'un kendine halef olarak seçtiği Şehzade Pir Muhammed Cihangir'i öldürerek Timurlu tahtına geçmiştir. Emîr Timur'dan sonra tahta çıkan ilk sultandır.⁴⁸² Hindistan seferi sırasında on beş yaşında olan Şehzade Halil Sultan, Hindistan'ın başkenti olan

⁴⁷⁵ Aka, "Timur'un Ankara Savaşı...", s.2-3.

⁴⁷⁶ İbni Arabşah, a.g.e, s.370.

⁴⁷⁷ Mustafa Şahin, "Bir Sultan, Bir Acı Aşk Hikâyesi", **İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı / No. 23, Temmuz 2020. s.345.

Araştırma Makalesi /

⁴⁷⁸ Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.346.

⁴⁷⁹ El Hüseyinî, a.g.e, s.25; Öztuna, a.g.e, s.600.

⁴⁸⁰ Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.346.

⁴⁸¹ Aydın, a.g.t, s.40.

⁴⁸² Yezdi, a.g.e, s. 287.

Delhi'deki savaşta, fillerin tehlike teşkil ettiği bir anda atlayarak bir fili ele geçirmiş ve bu hareketinden ötürü dedesi Emîr Timur'un takdirini kazanmıştı.⁴⁸³

Emîr Timur sergilemiş olduğu bu başarılı davranıştan ötürü torununu tebrik etmiştir.⁴⁸⁴ Emîr Timur'un 802-807/1399-1404 yılları arasında Yedi Yıllık Sefer olarak bilinen sefere dedesi ile birlikte katılmıştır. Bağdad ve Lûristan taraflarında faaliyetlerde bulunan Halil Sultan daha sonra Şehzade Ebu Bekir'in komutasında Kemah Kalesi'ni ele geçirmiştir. 804/1402 yılındaki Ankara Savaşı'na katılıp babası Şehzade Miranşah ile birlikte ordunun sol kanadında görev almıştır. Bu savaştan sonra Emîr Timur tarafından kendi tümeni ile doğu hududunu koruması için Semerkant'a başkumandan olarak gönderilmiştir.⁴⁸⁵ Emîr Timur, Gürcistan üzerine sefere çıktığı sırada yanında bulunan torunu Şehzade Halil Sultan'ın bir oğlu olduğu haberini almıştır, çocuğa Bargül adını koyup bu güzel haber üzerine sefere ara verip eğlenceler düzenleyip hoşça vakit geçirmişlerdir.⁴⁸⁶

Emîr Timur'un torunu Halil Sultan, Emîr Hacı Seyfeddîn'in⁴⁸⁷ hareminden olan Şâd Mülk⁴⁸⁸ adında bir cariyeye âşık olmuştu. Şehzade Halil Sultan, Emîr Timur'dan habersiz bu cariyeye nikâh kıyıp, hükümdar ailesinin şanını zedeleyecek bir harekete bulunmuştu.⁴⁸⁹ Şehzade Halil Sultan, Şâd Mülk'ün sevdasına o kadar kendini kaptırmış ki gözü ondan başka hiçbirşeyi görmüyormuş.⁴⁹⁰ İbni Arabşah bu durumu; "Halil Sultan bu kadına sırlıslıkla âşık olmuş, âşk esaretine düşmüştü. Artık ondan başkasını gözü görmüyordu. Aşkı günden güne artıyor ve onların aşk hikâyesi Mecnûn ile Leylâ'nın ve Ferhat ile Şirin'in hikâyelerini unutturmuştu. Bu aşk Halil Sultan'ın kalbini bütünüyle esir alıp aklını meftun edinceye kadar devam etti. Tüm varlığını Şâd Mülk'e râmedip yüreğine ateş düşürdü. Sanki geniş bir elbise diktirmişler de, ikisi aynı elbise içine girmiş gibiydiler. Sonunda Halil Sultan kadının

⁴⁸³ Aydın, a.g.t, s.50.

⁴⁸⁴ Yezdî, a.g.e, s.305.

⁴⁸⁵ Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.347.

⁴⁸⁶ Yezdî, a.g.e, s.331.

⁴⁸⁷ Emîr Hacı Seyfeddîn-i Nüküz olarak da bilinen Emîr Seyfeddîn, Emîr Timur'un devlet kurma mücadelesinin ilk başlarından itibaren onun yanında bulunmuş bir emîrdir. Nüküz kabilesindedir. Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.347.

⁴⁸⁸ Yezdî ve El-Hüseynî kuması, İbni Arabşah ve Devletşâh karısı, Tacü's-Selmânî ise kuması olarak kaydetmiştir.

⁴⁸⁹ El Hüseynî, a.g.e, s.48; Devletşâh, a.g.e, s.425.

⁴⁹⁰ Devletşâh, a.g.e, s.43-45.

diliyle, kadın Halil Sultan'ın diliyle konuşmaya başladı.”⁴⁹¹ şeklinde kaydetmiştir. Tacû's-Selmânî ise; Halil Sultan'ın Şâd Mülk'ün yalancı güzelliğine kapıldığını halbu ki kadının aslında alçak yaratılıştta bir cariye olduğunu kaydetmiştir.⁴⁹²

Emîr Timur'un kız kardeşi ve Emîr Mü'eyyed'den doğma Arlat kabilesinden Emirzâde Ali'nin kızı olup da aynı zamanda Halil Sultan'ın hanımlarından biri olan Cihan Sultan (Sultan Begüm),⁴⁹³ Şehzade Halil Sultan'ın Şâd Mülk ile olan ilişkisini öğrendikten sonra bu durumu sineye çekmeyip, Emîr Timur'a söylemiştir. Emîr Timur derhal Şâd Mülk'ü huzuruna getirmelerini emretmiştir. Bunu öğrenen Şehzade Halil Sultan hemen Şâd Mülk'ü kaçırıp saklamıştır. Emîr Timur bu duruma çok öfkelenip, onu derhal bulup öldürmelerini emretmiştir. Şehzade Pir Muhammed Cihangir araya girip onun bağışlanmasını istemiştir. Böylece olay bir süreliğine de olsa kapanmıştır. Ancak Halil Sultan'ın Aksulat'ta iken Şâd Mülk'ü gizlice yanına getirdiği haberi kendisine ulaşınca Emîr Timur, onların derhal huzura getirilmelerini emretmiştir. Berat Bey gidip Şâd Mülk'ü Emîrin huzuruna getirmiştir. Emîr Timur bir kere daha onun öldürülmesini emretmiştir. Ancak bu kez de araya Emîr Timur'un hanımlarından Saray Mülk Hanım girmişti. Saray Mülk Hanım, Emîr Şah Melik ve Emîr Şeyh Nureddîn'i yanına çağırıp, Emîr Timur'un çocuklara karşı çok büyük şefkatinin olduğunu, ona kadının hamile olduğunu söylemelerini istemiştir. Onlar da Emîr Timur'a Şâd Mülk'ün hamile olduğunu söylemişlerdir. Emîr Timur, çocuk doğduktan sonra Mehdi Ulyâ Tuman Ağa'ya teslim edilmesini, Şâd Mülk'ün ise bir köleye verilmesini emretmiştir.⁴⁹⁴

Emîr Timur, Halil Sultan olayını duyduktan sonra şehzâdelere yönelik bir emir hazırlamıştır. Bu emirde; “Her kim nerede hüküm sürüyorsa halkın dertleriyle ve adaleti sağlamakla uğraşsın. Divânelerin ve fesat kişilerin sözlerini dinlemesinler. Halkın ahvalinden haberdar olsunlar ki kıyâmet gününde rezil olmasınlar” demiştir. Halil Sultan buradan Taşkent'e, Emîr Timur'un yeğeni Sultan Hüseyin de Sabran ve

⁴⁹¹ İbni Arabşah, a.g.e, s.413-415.

⁴⁹² Tacûs Selmânî, a.g.e, s.36; Şahin, “*Bir Acı Aşk Hikâyesi*”, s.349.

⁴⁹³ El-Hüseyinî, a.g.e, s.47; Yezdî, a.g.e, s.443.

⁴⁹⁴ Marozzi, a.g.e, s.419-420; Yezdî, a.g.e, s.443; El-Hüseyinî, a.g.e, s.47; Şahin, “*Bir Acı Aşk Hikâyesi*”, s. 349-350.

Yessi'ye dönmüştür.⁴⁹⁵ Halil Sultan, Taşkent'e askerlerini korunaklı barakalara yerleştirerek kışın sert soğuşundan korumaya çalışmıştır.⁴⁹⁶

Şehzade Halil Sultan her ne kadar 1404 yılında Emîr Timur'un iznini almadan sevdiği bir kadın ile evlendiği için dedesinin öfkesini üzerine çekse de dedesi onun savaşçılık kabiliyetini her zaman takdir etmiştir. Ordunun önemli bir bölümünü onun emrine vermiştir.⁴⁹⁷ Emîr Timur, 1402 yılında yapılan Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i mağlup ettikten sonra Şehzade Halil Sultan'ın ordusuyla Semerkant tarafına gitmesini orayı geçip Türkistan sınırındaki yolların emniyetini sağlamasını emrederek bazı beyleri de şehzadenin refakatine vermiştir.⁴⁹⁸

Emîr Timur 1404 yılının sonlarına doğru Çin Seferi'ne çıkmıştı. Hava insanı hayrete düşürecek kadar soğuktu. Etraf kar ve buzlarla kaplıydı. Emîr Timur Aksulat'tan ayrılarak Ata'ya gitti. Oradan Kamarşa Ata ve Sultan Şeyh'e sonra da Ceyhun Nehri'nin üzerindeki buzlardan geçerek 12 Receb 807/14 Ocak 1405'te Otrar'a gelmişti. Burada hastalandı. Hastalığı esnasında oğlu Şehzade Cihangir'in oğlu yani Emîr Timur'un torunu Pir Muhammed'i veliahd olarak vasiyet etmiş ve 17 Şaban 807/18 Şubat 1405 tarihinde ölmüştür.⁴⁹⁹

Emîrler; Taşkent'te bulunan Halil Sultan'a, Sayram'da bulunan Sultan Hüseyin'e ve Afganistan civarında bulunan Pir Muhammed'e mektuplar göndererek durumu bildirip gelmelerini söylemişlerdir.⁵⁰⁰ Bazı emîrler Pir Muhammed'in gelmesinin uzun süreceğini, Çin Seferi'nin ertelenmemesi gerektiğini, bu nedenle Halil Sultan'ın hükümdar ilan edilerek sefere devam edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Hatunlar ile bazı emîrler ise 22 Şaban 807 (23 Şubat 1405) tarihinde Semerkant'a gidip Emîr Timur'u defnetmişlerdir.⁵⁰¹ Emîr Timur öldüğü sırada tüm beyler ve ordunun bir kısmı Halil Sultan'ın yanında Taşkent'teydi. Yaşça ondan daha büyüğü de yoktu. Belki şehzadeler içinde en kuvvetlisi değildi ama merkeze en yakın olanlardan

⁴⁹⁵ Yezdî, a.g.e, s.444, El-Hüseyinî, a.g.e, s.47.

⁴⁹⁶ Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.350.

⁴⁹⁷ Barthold, a.g.e, s.72.

⁴⁹⁸ Yezdî, a.g.e, s.395.

⁴⁹⁹ İbni Arabşah, a.g.e, s. 371; Yezdî, a.g.e, s.448; El-Hüseyinî, a.g.e, s.48; Tacü's Selmânî, a.g.e, s. 19; Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.350.

⁵⁰⁰ Yezdî, a.g.e, s.449; El-Hüseyinî, a.g.e, s.49; Tacü's-Selmânî, a.g.e, s.23.

⁵⁰¹ İbni Arabşah, a.g.e, s. 378; El-Hüseyinî, a.g.e, s.49; Tacü's-Selmânî, a.g.e, s.22; Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.351.

biriydi. Emîr Timur'un Çin Seferi sırasında toplanan ordunun büyük bir kısmı Taşkent'te onun komutasında kışlamaktaydı. Halil Sultan Taşkent'te iken Şehzade Ahmed başta olmak üzere ordunun sağ kanat beyleri ona bi'at etmişlerdi.⁵⁰²

16 Ramazan 807 (18 Mart 1405) yılında Emîr Argunşâh Semerkant'ın ve hazinenin anahtarını Şehzade Halil Sultan'a teslim etmiştir. Bundan sonra Halil Sultan'ın emrine girmiş ve Timur'un Emîr'i olarak çağrılmaya başlanmıştır. Kısa süre sonra Halil Sultan'ın en güvendiği adamları arasında yer almıştır. Emîr Argunşâh Halil Sultan ile Şehzade Şahruh arasındaki mücadelelerde Halil Sultan'ın yanında önemli görevler üstlenmiştir.⁵⁰³

Şehzade Halil Sultan 16 Ramazan 807/18 Mart 1405 tarihinde Semerkant'ta tahta oturmuştur.⁵⁰⁴ İleri gelen büyükler ve emîrlere Halil Sultan'a bi'at etmişlerdi.⁵⁰⁵ Halil Sultan, Şehzade Muhammed Sultan'ın oğlu ve veliahd Pir Muhammed'in yeğeni Muhammed Cihangir'i formaliteden "han" tâyin etmişti.⁵⁰⁶ Emîr Timur'un ölümüyle Halil Sultan'a Taşkent'te bi'at eden sağ kanat beyleri bu bi'atın şimdilik olduğunu söylemiştir. Halil Sultan saltanatını devam ettirmenin yolunun insanlara para dağıtmaktan geçtiğini düşünmüştü. Altın ve gümüş paralar, değerli eşyalar her ne varsa Halil Sultan'a teslim edilince o da bunu sınırsız şekilde dağıtmıştır.⁵⁰⁷

Şehzade Halil Sultan çok basit bir şekilde hiçkimse ile mücadeleye girmeden, zahmetsiz ganimete konmuştu. Çünkü hazineyi ele geçirenin bu sayede ileri gelenleri safına çekeceği ve üstün geleceği biliniyordu.⁵⁰⁸ Semerkant bu sırada oldukça mâmur bir şehirdi. Çok âlim, sanatçı, çiftçi ve ekâbir burada toplanmıştı. Hindistan'dan Bulgar diyarından, Deşt-i Kıpçak'tan Anadolu'ya, Rusya'dan, Çerkez memleketine her yerden alınan vergiler, ganimetler, hediyeler ve silahlar Semerkant'ta toplanmıştı. Buradaki zenginliğin miktarı anlatmakla bitmezdi. Emîr Timur'un otuz beş yıl boyunca topladığı haraç ve vergiler Semerkant hazinesindeydi.⁵⁰⁹ İşte bu

⁵⁰² Şahin, "Bir Acı Aşk Hikâyesi", s.351.

⁵⁰³ Şahin, "Orta Çağda Bir Yolsuzluk Soruşturması Örneği", XI. Milli Türkoloji Kongresi, 2014, s.442.

⁵⁰⁴ Rumlu, a.g.e, s.30; Yezdi, a.g.e, s.30.

⁵⁰⁵ Rumlu, a.g.e, s.30; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, s.74.

⁵⁰⁶ Rumlu, a.g.e, s.30-31.

⁵⁰⁷ Tacü's-Selmânî, a.g.e, s.34.

⁵⁰⁸ Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, s.77.

⁵⁰⁹ Yezdi, a.g.e, s.463.

hazinesi dolu şehir Halil Sultan'ın eline düşmüştü.⁵¹⁰ Şehzade Halil Sultan emîrleri, beyleri ve orduyu itaat altına alıp, Arap ve Acem komutanları kendine bağlamıştı. Kaynaklar Halil Sultan için “*Yusuf gibi yakışıklı, Muhammed gibi güzel ahlaklı, Halilurrahman gibi mülayim, İsmail gibi sadık, güler yüzlü, latif tabiatlı biriydi*”. diye bahsetmektedir. Kendisine söz verdiği halde sözünde durmayan, ahbine vefa etmeyen herkese karşı üstünlük sağlamıştır. Padişahlar onu övüp, tahta cülusunu tebrik ederek, Tanrı'dan ona başarılar dilemiştir.⁵¹¹

Emîr Timur'un ölümünden sonra Halil Sultan'ın, Şâd Mülk'e daha fazla yakın olması sebebiyle⁵¹² o, devlet işlerine çok fazla karışmıştır. Öyle ki artık Halil Sultan Şâd Mülk'ün görüşünü almadan tek bir ferman dahi yazmıyor devlet işlerinde ona danışmadan bir adım dahi atmıyordu. Kısaca Halil Sultan bütün işleri onun eline teslim etmiş, iradesini onun irade zincirine bağlamıştı. Onun siyaset bilmezliği ve bu hanımına karşı zaafı ile kocaman Emîr Timurlu ülkesi Şâd Mülk'ün âdeta insafına terk edilmişti. Şâd Mülk ise çoğu zaman yanlış işler yapmıştı. Halil Sultan'ı da bu yanlışta ortak etmişti.⁵¹³

Emîr Timur zamanında yararlılık gösterenlerin aleyhine olarak aşağı tabakadan birçok kimse Şâd Mülk'ün himayesi nedeniyle mal, mülk, makam ve mevki elde etmiştir. Şâd Mülk, Emîr Timur'un ölümüyle dul kalan hanım ve cariyelerini bey ve bahadırlara vererek onları kendi taraftarı yapabileceğine ve isyan etmelerinin önüne geçeceğine Halil Sultan'ı inandırmıştı. Onun telkinleriyle Halil Sultan, Tuman Ağa'yı Nureddin ile evlendirmek başta olmak üzere pek çok hanımı, içtimaî durumları kendilerinden çok aşağıdaki kimselere vererek onların onur ve şereflerini yerle bir etmiştir.⁵¹⁴ İbni Arabşah, Şâd Mülk'ün Saray Mülk Hanım ve Tükel Hanım'ı da zehirlediğini kaydetmiştir.⁵¹⁵ Sonunda Emîr Timur'un, Şâd Mülk'ün öldürülmesi konusunda ne kadar haklı olduğu geçte olsa anlaşılmıştı.⁵¹⁶

⁵¹⁰ İbni Arabşah, a.g.e, s. 376; Tacü's-Selmânî, a.g.e, s.31.

⁵¹¹ İbni Arabşah, a.g.e, s.371-372.

⁵¹² Yezdî, a.g.e, s. 463.

⁵¹³ İbni Arabşah, a.g.e, s.414; Tacü's-Selmânî, a.g.e, s.35; Rumlu, a.g.e, s.79.

⁵¹⁴ Rumlu, a.g.e, s.79; Barthold, a.g.e, *Uluğ Beg ve Zamanı*, s.93. Halil Sultan tarafından zorla başkalarına verilen hânedan hanımları için bkz. Tacü's-Selmânî, s.102-104.

⁵¹⁵ Şahin, “*Bir Acı Aşk Hikâyesi*”, s.361.

⁵¹⁶ Yezdî, a.g.e, s.466.

Emîr Timur'un vefatından sonra Semerkant' ta dört sene hüküm süren Şehzade Halil Sultan çok renkli bir kişiliğe sahipti. Âlimleri ve şairleri himaye eden bu genç şehzadenin kendisi de şairdi ve edebiyat eğitimini Hocası İsmetullah-ı Buharî'den almıştı. Şehzade Şahruh, Halil Sultan'ın emîrleri tarafından görevinden alınmasına çok üzülmüş ve Şehzade Halil Sultan'a sahip çıkmıştı. Şehzade Şahruh kendisini Herat'a getirerek bir süre ağırladıktan sonra Rey, Kum, Hamedan ve Bağdat sınırlarına kadar olan bölgeleri onun yönetimine bırakmıştır. Şehzade Halil Sultan burada iki buçuk yıl Şehzade Şahruh'un himayesi altında hüküm sürmüş ve 2 Kasım 1411 yılında henüz yirmi sekiz yaşlarında iken Rey şehrinde vefat etmiştir. Halil Sultan'ın bu şekilde ölmesiyle Şehzade Miranşah kolundan gelen şehzadeler birer birer siyasî sahneden silinmiştir.⁵¹⁷

Clavijo eserinde; Emîr Timur, Şehzade Miranşah'ın aklî sorunlar yaşayıp etrafa zarar verdiğinde bu görevi oğlu Şehzade Ebu Bekir'e verdiyse de o, babasından alınıp kendisine verilen bu görevleri kabul etmemiştir. Clavijo aynı görev Halil Sultan'a verilse onun seve seve yapacağını, çünkü Halil Sultan'ın hem babasına muhalif olduğunu hem de diğer kardeşleriyle aynı anneden olmayıp üstelik de onlara rakip olduğunu kaydetmiştir. Hatta Clavijo, Halil Sultan'ın babasına o kadar çok muhalif biri olduğunu, babasının öldürülmesi gerekse onun bunu yapmaktan sakınmayacağını kaydetmiştir.⁵¹⁸

Şehzade Halil Sultan'ın, Emîr Timur ile yaşadığı tek sorun Şâd Mülk olayıdır. Şehzade Halil Sultan hiçbir şekilde dedesine karşı çıkmamıştır. Şehzade Halil Sultan, dedesinin bazı seferlerinde bulunmuş onun ölümü üzerine kumanda etmekte olduğu sağ koldaki beyler tarafından hükümdar ilan edilerek Semerkant'ı ele geçirmek suretiyle 1409 yılına dek Maveraünnehir'de hüküm sürmüştür. Şehzade Halil Sultan Irakî tarzında Farsça şiirler söylemiştir. Bunun yanında pek çok Timurlu şehzadesi gibi Şehzade Halil Sultan'da Türkçe şiirler söylemiştir.⁵¹⁹ "Alî-Şîr Nevaî'nin, *Mecâlisü'n- Nefâyi*"s, adlı eserinde Şehzade Halil Sultan'ın yazdığı şiirler bulunmaktadır.⁵²⁰ Şehzade Halil Sultan aynı zamanda çok başarılı bir komutandı. Aklı da çok iyi çalışmıştır. Emîr Timur öldüğünde kendisinden sonra Şehzade Pir

⁵¹⁷ Aydın, a.g.t, s.61.

⁵¹⁸ Clavijo, a.g.e, s.104.

⁵¹⁹ El Hüseyinî, a.g.e, s.25.

⁵²⁰ Ali Şîr Nevaî, a.g.e, s.516.

Muhammed b. Cihangir’i tahta çıkarmalarını istemelerine rağmen Şehzade Halil Sultan tahta yakın olduğu için önce davranıp Sultanlığını ilan etmiştir. Ama bunun devamını getirmekte pek başarılı olmamıştır. Şehzade Şahruh, tarafından hâkimiyetine son verilerek Rey’e gönderilmiş Rey’de bir buçuk yıl hüküm sürmüştü ve burada bazı kaynaklara göre iki üç gün bazılarına göre üç dört gün hasta yattıktan sonra 16 Receb 814 (4 Kasım 1411 Çarşamba) yılında ölmüştür. Şehzade Halil Sultan’ın hastalığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur.⁵²¹ Halil Sultan yirmi sekiz yıl yirmi iki gün yaşamıştır. Şehzadenin genç yaşta öldüğü için etraftaki insanlar bu duruma çok üzölmüşlerdir.⁵²² İbni Arabşah, Şehzade Şahruh’un onu zehirlediğini bunun ortaya çıkmaması için tüm gayreti sarf ettiğini kaydetmiştir.⁵²³ Devletşâh, Halil Sultan’ın ölmeden önce şu beyti okuduğunu kaydetmiştir:

Ben cahillikle kimse bizim yayımızı çekemez derdim.

*Ölüm geldi bizim yayımızı çekti.*⁵²⁴

Şâd Mülk de kocasından sonra çok üzölmüş ve yaşamak istemeyip intihar etmiştir.⁵²⁵ İbni Arabşah; Şâd Mülk’ün ise Halil Sultan’ın üzüntüsüyle “Sensiz dünya bana ne gerek!” diyerek gözyaşları içinde şu dörötlüğü okuduğunu,

Sendin şu göz bebeğimin karası

Sana bakarak ağladı, hep ağladı

Senden sonra yaşamak bana ne gerek

Senin için hep endişeliydi bu yürek

daha sonra eline hançeri alıp göğsüne sapladığını, hançerin göğsünün bir yanından girip öbür yanından çıktığını herkes bu duruma çok üzüölüp gözyaşına boğulduğunu

⁵²¹ El Hüseyinî, a.g.e, s.25.

⁵²² İbni Arabşah, s.423; Clavijo, s. 96-97; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, s. 72.

⁵²³ İbni Arabşah, s.424.

⁵²⁴ Devletşâh, s.425.

⁵²⁵ İbni Arabşah, s.424; Barthold, *Uluğ Beg ve Zamani*, s.99.

kaydetmiştir.⁵²⁶Aynı müellif, Halil Sultan ile Şâd Mülk'ün cenazesini bir mezara koyduklarını ve zamanın insanlarının onlara şu hüznü beyiti okuduklarını kaydetmiştir.

Garibiz biz, ey komşular, bu yerde

*Garibin dostu yine garibdir gurbette*⁵²⁷

Halil Sultan ve Şâd Mülk'ün Rey'deki Tuğrul Burcu'nda (Burc-ı Tuğrul) gömülü oldukları rivayet edilmektedir.⁵²⁸ Bu üzüntü bitmeden Halil Sultan'ın Meşhed'de bulunan annesi Hanzâde'nin de ölüm haberi gelmiş ve orada toprağa verilmiştir.⁵²⁹ Halil Sultan çok yakışıklı, iyi ahlâklı, zarif ve cömert bir şehzade idi.⁵³⁰ Onun hakkında İbni Arabşah, “Yusuf gibi yakışıklı, Muhammed gibi güzel ahlâklı, Halilûrrahmân gibi mülâyim, İsmail gibi sadık, güler yüzlü ve latif tabiatlı biriydi. Yaratıcı onun faziletlerini “kaf” ve “nun” harfleriyle yazıp gayet güzel “hareke” ve sükûn” süslemişti. Onun özel levhasına yazılan ilk şey “elif” gibi boyu idi. Onun “lâm”ından dönen kişiler “dal” ve “cim” gibi eğilip hizmetinde yay gibi bükülüp kaldılar. “Sin” harfinin dişleri gibi muntazam dişleri, ağzının “mim” harfi gibi hoş biçimi nedeniyle hiçbir zaman yalan söylemekle veya verdiği sözden dönmekle suçlanmadı. Huzuruna çıkabilen her insan onun nimetlerinden abad oldu. Buna karşılık kendisine söz verdiği halde sözünü tutmayan, ahbine vefa etmeyen herkese karşı üstünlük sağladı. Pâdişâhlar onu övdüler ve tahta cülûsunu tebrik ederek Tanrı'dan ona başarılar dileyip “Yâsîn Tâhâ” demişlerdir.⁵³¹

Halil Sultan zamanında fazıllar çok lütuf görmüştür. Onun cömertliği ile ilgili olarak şu sözler söylenmiştir; “Senin cömertlik elin, malı, serveti o kadar yerlere, ayaklar altına dökmüştür ki kimse altını topraktan ayırt edemez bir hale gelmiştir.”⁵³² Halil Sultan şiire ve şâirlere çok fazla kıymet vermiştir.⁵³³O şiir îlmîni Hâce İsmetullah-ı

⁵²⁶ İbni Arabşah, s.423.

⁵²⁷ İbni Arabşah, s.424.

⁵²⁸ Şahin, “Bir Acı Aşk Hikâyesi”, s.375.

⁵²⁹ Rumlu, s. 79.

⁵³⁰ Devletşâh, s. 422.

⁵³¹ İbni Arabşah, s. 372.

⁵³² Devletşâh, s.422.

⁵³³ Devletşâh, s.422-425.

Buhârî'den öğrenmiştir.⁵³⁴ Kendi döneminde yaşayan Bisâtî'ye ikramlarda bulunmuştur. Bisâtî Halil, Sultan için şu mısrayı söylemiştir; “Gönül bir şişedir. Senin gözlerin onu köşeden köşeye götürüyor. Korkarım bu sarhoşlar onu kırmasınlar.”⁵³⁵

4.22 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Bargül Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un torunu, Şehzade Halil Sultan'ın oğludur. Emîr Timur, Gürcistan seferindeyken (1387-1403) dünyaya gelmiştir. Emîr Timur, şehzadenin doğum haberini aldığı anda eğlence ve şenlikler tertiplemiştir.⁵³⁶ Emîr Timur ve bu şehzade ile ilgili incelemiş olduğumuz kaynaklarda başka bilgi bulunmamaktadır. Sadece şehzadenin Gürcistan seferi sırasında dünyaya geldiğini biliyoruz. Şehzade doğduğunda bu müjdeli haberin Emîr Timur'a verildiğini ve Emîr Timur'un buna çok sevindiği anlatılmaktadır. Şehzade ile ilgili daha fazla bilgiye sahip değiliz. Emîr Timur birkaç defa Gürcistan'a sefer düzenlediği için şehzadenin yaşını tam olarak çıkarmamız mümkün değildir. Ancak Timur'un son Gürcistan seferini esas alacak olursak dedesi öldüğünde tahminen şehzade üç veya dört yaşlarında olmuş olmalıdır.

4.23 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İyçel (İcel) Arasındaki İlişkiler

Şehzade İyçel (İcel), Şehzade Miranşah'ın oğludur.⁵³⁷ 1395 yılında doğmuştur. Emîr Timur'un yedi yıllık seferini sonunda verilen toy sırasında evlendirilen Şehzadeler arasında Onun da ismi zikredilmektedir. Şehzade Şahrüh zamanında Rey bölgesinin hâkimi olmuştur. Şehzade İyçel (bazı kaynaklarda İcel olarak geçmektedir) 1414 yılında ölmüştür.⁵³⁸ Emîr Timur Anadolu toprakları konusunda kafası rahatlayıp, tüm şehir ve kaleleri ele geçirdikten sonra oradan ayrılmak için yola koyulmuştur. Erzurum'a ulaştığında Şehzade Uluğ Bey, Şehzade İbrahim Sultan, Şehzade Muhammed Cihangir, Şehzade İyçel ve Şehzade Seyyed Vakkas Emîr Timur'un huzuruna gelmiştir. Emîr onları bağrına basıp alınlarından öpmüştür. Birkaç gün

⁵³⁴ Devletşâh, s.425.

⁵³⁵ Ali Şîr Nevâî, s.9.

⁵³⁶ Yezdî, a.g.e, s. 331.

⁵³⁷ Aydın, a.g.t, s.35.

⁵³⁸ El Hüseyinî, a.g.e, s.38.

burada birlikte vakit geçirdikten sonra Emîr Timur ayın on birine rastlayan Çarşamba (21 Mayıs 1404) sabahı oradan ayrılıp bir yığaç yol gittikten sonra bir ovada mola vermiştir. Mehd-i Ala Saray Mülk Hanım, Tuman ağa, şehzadelerden Uluğ Bey, İyçel ve Seyed Vakkas'ı Semerkant'a göndermiştir.⁵³⁹ Emîr Timur öldüğünde Şehzade İyçel on yaşındaydı. Bu şehzade ile ilgili Emîr Timur'un sağlığı döneminde elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece Emîr Timur'un çıktığı seferler sonrasında Şehzade İyçel birkaç kez gelip dedesinin huzuruna çıkmıştır. Şehzade İyçel, bazı kaynaklarda İcel olarak geçmektedir. Timur'un yedi yıllık seferinden sonra düzenlenen toy sırasında evlendirilmiştir. Emîr Timur'un birkaç seferi dönüşünde gelip onu karargâhta karşılayıp birlikte vakit geçirmişlerdir. Timur, döneminde bu şehzade ile ilgili daha fazla bilgi bulunmamaktadır.

4.24 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Uluğ Bey Arasındaki İlişkiler

19 Mart 796'da (22 Mart 1394) Azerbaycan'ın Sultaniye şehrinde doğan Uluğ Bey'in Babası Emîr Timur'un küçük oğlu Şehzade Şahruh, annesi Gevher Şad'dır. Timurlularda Uluğ Bey unvanı "*emîr-i kebîr*"in Türkçe karşılığıdır.⁵⁴⁰ Şehzade Uluğ Bey'e Emîr Şah Malik Atabek olarak Timur tarafından tayin edilmiştir.⁵⁴¹ Keza Şehzade Uluğ Bey'in yetişmesi ile ilgili kaynaklarda oldukça önemli bilgiler mevcuttur. Şehzade Uluğ Bey bir askerî sefer sırasında dünyaya geldiği için henüz bebek olmasına rağmen birçok ülkeyi gezmiştir. Bu sırada Emîr Timur ordusu ile Kafkaslara doğru akın yapmaktaydı. Emîr Timur her zamanki gibi yine askerî seferlere oğulları, hanımları, cariyeleri, gelinleri ve küçük yaştaki torunları ile birlikte çıkmıştı. Şehzade Şahruh'un hanımı Gevherşad Begim 22 Mart 1394 yılında bir şehzade dünyaya getirmiştir. Haberci bu müjdeyi Irak-ı Arap'ta bulunan Emîr Timur'a ulaştırdı, Emîr Timur bu habere çok sevinmiş ve kuşatma altında bulunan Mardin şehrinin savunucularını affetmiştir.

Şehzade Uluğ Bey çocukluk zamanında diğer şehzadeler ile hemen hemen aynı eğitimi almıştır. Yine kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Şehzade Uluğ Bey'in on iki yaşında bulunduğu Emîr Timur'un vefatı zamanından itibaren Şah Melik'in kendisine Atabek olarak tayin edildiği son beş yıllık süre zarfında da çok iyi bir

⁵³⁹ Yezdî, a.g.e, s.411-429.

⁵⁴⁰ Yavuz Unat, "*Uluğ Bey*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XLII, İstanbul 2012, s.127; Öztuna, a.g.e, s.596.

⁵⁴¹ Aydın, a.g.t, s.40.

eğitim almış olması bu kargaşa ortamında pek mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu şehzadenin ilmi, edebi, sanatsal ve astronomi eğitimleri Maverâünnehir'deki Şah Melik olmaksızın sürdürdüğü son otuz yedi yılda meydana gelmiştir. Diğer taraftan Emîr Timur zamanında Semerkant'a getirilen bilgin ve âlimlerin bazılarının hala Semerkant'ta bulunuyor ve faaliyetlerini burada sürdürüyor olmaları da, herhalde bu genç hükümdara ilham kaynağı olmuştur. Kültürlü ve entelektüel bir karaktere sahip olan Şehzade Uluğ Bey pozitif ilimlerle, herhalde bu İranlı hocaların teşviki sayesinde ilgilenmeye başlamıştı.⁵⁴² Emîr Timur ayrıca Şehzade Uluğ Bey'i de ikinci oğlu Ömerşeyh'in ölümünden sonra dünyaya gelmesinden dolayı çok sevmiş ve onu ölen torunu Şehzade Muhammed Sultan'ın kızı Aka Biki ile 1404 yılında evlendirmiştir.⁵⁴³ Şehzade Uluğ Bey, dedesi Emîr Timur'un askerî yönünden çok başkent Semerkant'ın refahı ve imar faaliyetleri konusunda kendisine örnek almıştır.⁵⁴⁴

1395 yılı ilkbaharında her iki büyük hanım çocuklarla 1394 yılı sonbaharından beri Şehzade Şahruh'un bulunduğu Semerkant'a gönderilmişlerdi. 1396'da hepsi birlikte beş yıllık seferden dönmekte olan Emîr Timur'u Huzar'da karşılaşmışlardı. Hint seferi sırasında Saray Mülk Hanım, Uluğ Bey ile birlikte Kabil'e dek Emîr Timur'a yoldaşlık etmiş, fakat Timur onları Kabil civarından 1398'de geri Semerkant'a yollamıştı. Emîr Timur sevdiği torunundan ayrılmak istemediğini ancak Hindistan'ın sıcak havasının beş yaşındaki çocuğa zararı dokunacağından korktuğu için geri göndermiştir. 1403 yılında Uluğ Bey, Şehzade İbrahim ve bazı öteki şehzadeler ile birlikte Emîr Timur'u Erzurum'da karşılaşmışlardır. Uluğ Bey'in hayatında batıda daha ileriye gitmemiş olduğu anlaşılıyor. 1404 yılında hanımlar ve şehzadeler Firuzkûh yakınlarından Semerkant'a gönderilmiştir. Daha sonra Emîr Timur kendisi de oraya dönmüştür.⁵⁴⁵

Emîr Timur, Sivas üzerine sefere çıktığı sırada haremleri Saray Mülk Hanım ve Hanzâde'yi ayrıca şehzadelerin haremlerini ve Şehzade Uluğ Bey, Şehzade Ömer ve Allahdadbek'in refakatine verip, Mevlana Kutbeddin ile Sultaniye'ye göndermiştir. Kendisi ise ordusu ile yola çıkmıştır. Erzurum'a varınca karargâhını kurmuştur.⁵⁴⁶

⁵⁴² Aydın, a.g.t, s.38.

⁵⁴³ Aydın, a.g.t, s.43.

⁵⁴⁴ Aydın, a.g.t, s.45.

⁵⁴⁵ İsmail Aka, **Uluğ Beg ve Zamanı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.40-41.

⁵⁴⁶ İbni Arabşah, a.g.e, s.194

Mevlana Kutbeddin'in 23 Kasım 1403 yılında Timur'a karşı gelmesi ve onun tarafından gönderilen vergi tahsildarlarını öldürmesi üzerine Şehzade Ömerşeyh'in oğlu Şehzade Pir Muhammed tarafından cezalandırılmıştır.⁵⁴⁷ Emîr Timur Taşkent, Sayram, Aşpara ve Cete topraklarından Hitay bozkırına kadar olan toprakları Şehzade Uluğ Bey'e vermiştir.⁵⁴⁸ Babası Uluğ Bey'e 1409 yılında Semerkant merkezli Maverâünnehir bölgesinin yönetimini vermiştir.⁵⁴⁹ Emîr Timur'un torunu Şehzade Uluğ Bey 840 yılında (1436-1437) babası Şehzade Şahruh adına Semerkant'ı yönetmiştir.⁵⁵⁰ Şehzade Uluğ Bey'in Moğol hâkimiyeti altında bulunan toprakların idaresine getirilmesi bizzat dedesi Emîr Timur tarafından kararlaştırılmıştır.⁵⁵¹

İbni Arabşah'ın eserini tercüme eden Ahsen Batur'un Barthold'dan aktardığına göre *“Emîr Timur ve gerekse torunu Uluğ Bey zamanında şeyhülislamın da katıldığı içki meclisleri düzenlediğini Uluğ Bey'in bu yüzden dinsizlikle suçlandığını, Nakşibendi şeyhleri ile ters düştüğünü Bunun da Emîr Timur'un ve torunun şeriat kurallarının pek de bağlı olmadığını gösterdiğini belirtmektedir. Gerçekten de bir şeyhülislamın kadın hanendeleri çağırarak bezm-i cemşid düzenlemesi, İslami açıdan asla alışılmamış bir şeydi ve caiz değildi. Bu olay, aynı zamanda Timur ve Uluğ Bey zamanında İslami hükümlere ne kadar az uyulduğunun bir göstergesidir. Elbette bu hürriyet ve medeni gelişmeden bilhassa zadegân sınıfı ve zengin tabaka faydalanıyordu; ama halk kitlelerinin de böyle bir hayata katılımı engellenmiş değildi.”*⁵⁵² diye anlatmaktadır. Şehzade Uluğ Bey çok iyi bir eğitim almıştır. Şehzade askerî yönünden çok edebi ve ilmi yönleri ile ön plana çıkmıştır ve bu konuda kendini çok geliştirmiştir. Emîr Timur öldüğünde çok küçük yaşta olması sebebiyle dedesi ile fazla bir münasebetleri olmamıştır. Babası Şehzade Şahruh'tan sonra Timurlu tahtına geçmiştir. Bu süreçte çevresindeki pek çok yeri imar edip, âlimleri korumuştur. Şehzade Uluğ Bey de babası gibi imar faaliyetleri ile ilgilenmiştir. Şehzade Uluğ Bey kendi oğlu tarafından öldürülmüştür. Türbesi dedesi Emîr Timur'un yanındadır.⁵⁵³ Şehzade Uluğ Bey kültürlü ve entelektüel bir karaktere

⁵⁴⁷ Şahin, “*Beylekân'ın İmarı ve Bu Strada Şîrâz'da ...*”, s.453

⁵⁴⁸ Yezdî, a.g.e, s.442.

⁵⁴⁹ Unat, a.g.m, s. 127-129.

⁵⁵⁰ İbni Arabşah, a.g.e, s.348.

⁵⁵¹ Alan, a.g.e, s.275.

⁵⁵² İbni Arabşah, a.g.e, s.352.

⁵⁵³ Marozzi, a.g.e, s.431.

sahipti.⁵⁵⁴ Emîr Timur'un soyu, ölümünün ardından torunu Uluğ Bey tarafından Türkistan'ın kuzeyinden getirilip Semerkant'ta yontulduktan sonra, Emîr Timur'un Semerkant'ta bulunan mezarı üzerine dikilen siyah yeşim taşı üzerine kaydedilmiştir.⁵⁵⁵ Emîr Timur'un mezarı üzerindeki iki büyük yeşim taşından yapılmış lahitin kitabesine göre, bunlar torunu Uluğ Bey tarafından konulmuştur. Mîhrond'a göre bu yeşim taşı üç parçadan oluşmaktaymış bunlardan birini Emîr Timur'un kendisi, ikisini de Uluğ Bey 1425 senesinde Moğolistan seferi dönüşünde getirmiştir.⁵⁵⁶

4.25 Emîr Timur ve Torunu Şehzade İbrahim Sultan Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un oğlu, Şehzade Şahruh'un ikinci oğludur.⁵⁵⁷ Şehzade İbrahim Sultan 24 Ağustos 1394 yılında doğmuştur. Annesi Tuti Ağa'dır. Şehzade Şahruh'un oğlu, Şehzade İbrahim'e atabek olarak Emîr Osman Abbas atanmıştır. Hanımı Sadıkîn Ağa ise sütanesi olmuştur. Emîr Timur'un Anadolu'dan dönüşünde Semerkant'a verilen toy sırasında evlendirmiş olduğu şehzadeler arasında onun da adı zikredilmiştir. Dedesinin Çin üzerine çıktığı son seferinde onun yanında bulunmuştur.⁵⁵⁸ Şehzade İbrahim Sultan, Güney Kafkasya topraklarında dünyaya gelmiştir. Şehzade İbrahim Sultan, Şehzade Uluğ Bey ile aynı yılda farklı annelerden dünyaya gelmiştir. Şehzade İbrahim Sultan doğduğunda diğer Timurlu şehzadeleri gibi Tuman Ağa'nın himayesinde bırakılmıştır.⁵⁵⁹

Mehd-i Ulya Saray Mülk Hanım, Emîr Timur'a bir çapar göndererek Şehzadelerin doğum haberini göndermiştir. Şehzadeler, beyler ve bölük komutanları bu müjdeli haberi alınca eğlenceler düzenleyip, hediyeler dağıtmıştır. Bu müjdeli haber Emîr Timur'a ulaştığında, sevincinden miğferini havaya fırlatıp, torunları için dua etmiştir. Devletin hazinesini açtırıp, orduya ve halka, büyük küçük demeden herkese pek çok

⁵⁵⁴ Aydın, a.g.t, s.38.

⁵⁵⁵ Tuba Kalkan, "Herât ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası(Mirza Şâhruh Dönemi)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara-2016, s.108.

⁵⁵⁶ A. A. Semenov, "Gur-ı Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri", (Çeviren: Abdülkadir İnan), *Bellekten*, Cilt XXIV, Sayı: 93, 1960, s. 155-156.

⁵⁵⁷ Aydın, a.g.t, s.34.

⁵⁵⁸ El Hüseyinî, a.g.e, s.49; Öztuna, a.g.e, s.595.

⁵⁵⁹ Aka, "Uluğ Beg ve...", s.40-41.

müjdelik dağıtmıştır. Emîr Timur kendine bağlı illerin o yılki bütün vergilerini affetmiştir.⁵⁶⁰

Emîr Timur 20 Mart 1399 yılında Hindistan seferi dönüşünde Kabil'den Bağlan'a oradan da 1 Nisan'da Hulum'a geçip Amuderya'yı aşmıştır.⁵⁶¹ Sefer dönüşünde, Saray Melik, Tükel Hanım ve torunları Şehzade İbrahim Sultan ile Şehzade Uluğ Bey onu Tirmiz'de karşılamıştır.⁵⁶² Emîr Timur, birkaç günlüğüne burada karargâh kurup, hanımları ve torunları ile birlikte hasret gidermiştir. Firuzkûh Kalesi'nin fethedilmesinde Şehzade İbrahim Sultan ve nökerleri çok büyük çaba göstermiştir. Emîr Timur Andigan, Ahsiket, Taraz, Kâşgar ve Hoten'i Şehzade İbrahim'e verip bununla ilgili nişana al tamga bastırmıştır.⁵⁶³ Şehzade İbrahim, Şehzade Uluğ Bey ile yaşittir. Emîr Timur öldüğünde Şehzade İbrahim Sultan on iki yaşındaydı. Bu şehzadenin Emîr Timur, döneminde herhangi bir isyan hareketi veya başkaldırması olmamıştır. 1409 yılında Şehzade Halil Sultan'ın Semerkant tahtında uzaklaştırılmasının ardından merkezi Belh olmak üzere Kabil ve Bedehşan'a kadar olan Toharistan ona verilmiştir. Fars bölgesinde Şehzade Ömerşeyh'in oğullarının hâkimiyetine son verilince bu bölgenin hâkimliğine getirilmiş. Babasının I. ve II. Azerbaycan seferinde bulunmuş. 3 Mayıs 1435 yılında ölmüştür. Şehzade İbrahim Sultan, edebiyata ve musikiye meraklıymış.⁵⁶⁴

Sonuç itibariyle Şehzade İbrahim Sultan, Şehzade Şahruh'un oğlu olarak Kafkasya topraklarında kardeşi Şehzade Uluğ Bey ile aynı yılda doğmuştur. Annesi Tuti Ağa'dır. Emîr Timur'un birinci Anadolu seferi dönüşünde Semerkant'ta evlendirilen şehzadeler arasında yer almıştır. Dedesini Hindistan seferi dönüşünde Tirmiz'de karşılamıştır. Firuzkûh kalesinin alınmasında büyük başarı göstermiştir. Dedesine karşı herhangi bir isyan hareketine bulunmamıştır. Dedesi öldüğünde bu şehzade on iki yaşında idi.

⁵⁶⁰ Yezdî, a.g.e, s. 245-246.

⁵⁶¹ Togan, a.g.e, s.6.

⁵⁶² Marozzi, a.g.e, s.294.

⁵⁶³ Yezdî, a.g.e, s.429-442.

⁵⁶⁴ El Hüseyinî, a.g.e, s.49-50.

4.26 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Baysungur Arasındaki İlişkiler

Şehzade Baysungur bir sanat ortamının içinde Şehzade Şahruh'un Gevherşad Ağa adlı eşinden Cemâziyyevvel 796 (Mart-Nisan 1394) yılında Herat'ta doğmuştur. Dönemin kaynakları onun doğumu dolayısıyla şehirde eğlenceler düzenlendiğini ve günlerce kutlamalar yapıldığını kaydetmiştir. Şehzade Baysungur dış görünüş itibariyle uzun ve zayıf denecek bir yapıdaydı. Ruh hali itibariyle de zarif bir insandı. Baysungur çocukluk yıllarını Herat'ta geçirmiştir.⁵⁶⁵

Emîr Timur'un oğlu Şehzade Şahruh'un üçüncü oğludur.⁵⁶⁶ Şehzade Baysungur'un annesi Şehzade Şahruh'un 1388 yılında evlendiği eşi Gevherşad Ağa'dır. Gevherşad Ağa, eşi ve oğulları döneminde devlet işlerinde etkili bir isim olmuştur. Şehzadelerin eğitim ve terbiyeleriyle bizzat ilgilenmiştir. Şehzade Uluğ Bey ve Şehzade Baysungur aynı anneden kardeşlerdir.⁵⁶⁷ Emîr Timur'un bilinen dört oğlu vardı. Emîr Timur, daha sağlığında bu oğullarından her birini ayrı bölgelere vali olarak tayin etmiştir. Horasanda bu bölgeler içinde en önemli yerlerden biriydi. Bu yüzden burayı en küçük oğlu olan Şehzade Şahruh'a vermişti. Şehzade Şahruh burada valilik yaptığı sırada Sığır yılına tekabül eden 797 yılı Zilhicce ayının yirmi birinde (15 Eylül 1397) Şehzade Şahruh'un bir oğlu dünyaya gelmiştir. Şehzade Şahruh, Emîr Timur'a bu müjdeli haberi verdiğinde, dedesi çocuğa Baysungur adını vermiştir.⁵⁶⁸

Şehzade Şahruh'un oğlu Şehzade Uluğ Bey (1409-1449) Semerkant valisi, diğer oğlu Şehzade Baysungur da (1397-1433) Herat'ta babasının yanında kalmıştır. Babası Herat dışına çıktığı zamanlarda onu şehirde vekil olarak bırakmıştır. Şehzade Baysungur'un babasının yerine vekil olarak Herat'ta ilk defa kalması Şehzade Şahruh'un 14 Muharrem 813 (19 Mayıs 1410) tarihindeki Mâverâünnehir seferi sırasında dır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵Mustafa Şahin, " *Mîrzâ Şahruh'un Oğlu Mîrzâ Baysungur'un Sanat ve Sanatçılara Bakışı Açısından Değerlendirilmesi*", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: XVIII, Haziran 2014, s.167; Öztuna, a.g.e, s.594.

⁵⁶⁶ Aydın, a.g.t, s.35.

⁵⁶⁷Şahin, " *Mîrzâ Şahruh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'nın...* " s.94.

⁵⁶⁸ Yezdi, a.g.e, s. 271

⁵⁶⁹ Şahin, " *Orta çağda Herât Bölgesi...* " s.162.

Şehzade Şahruh'un hükümdarlığı yıllarında oğlu Şehzade Baysungur'u 1417 yılında adaletle hükmetmesi, barışı ve huzuru sağlaması için devlet işlerinin görüldüğü Dîvân-ı Âli-i Emîri olarak görevlendirmiştir. Şehzade Şahruh; oğluna: "Ses isteyenlere senin sesin ulaşsın. Senden adalet isteyenlere senin kalbinden adalet ulaşsın." demiştir. Şehzade Baysungur da adaletsizlikleri gidermiş, zulme uğrayanları korumuştur. Bu dönemde Seyyîd Fahreddîn'in yaptığı gaspları ortaya çıkarmış, kötü muamelelere maruz kalanları kurtarmıştır. Şehzade Şahruh'a suikast düzenleyenleri yakalamıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Şehzade Baysungur merhametli ve adaletli bir kişiliğe sahipti.⁵⁷⁰

Emîr Timur öldüğü sırada Şehzade Baysungur sekiz yaşında idi. Şehzade Baysungur'un yaşının çok küçük olması dolayısıyla dedesi ile fazla bir münasebeti olmamıştır. Sadece Emîr çıktığı seferlerin dönüşünde birkaç kez Saray Mülk Hanım'dan şehzadeleri çok özlediğini ve onlarla beraber hasret gidermek için kışlamış olduğu karargâha getirmesini istemiştir. Bu şehzadeler içinde Şehzade Baysungur da bulunmuştur. Şehzade Baysungur gençliğinden başlayarak şaraba, zevk ve eğlenceye düşkün bir şehzade imiş. Sazla sözle çokça meşgul olurmuş. Güzel ve pahalı şarapları severmiş. Öyle ki onun katılıp da bir meclisin alkolsüz toplanması düşünülemezmiş. Bu alışkanlığı da onun sonu olmuştur. 1431-1432 yılı kışını Esterâbad'da geçiren Şehzade Baysungur baharda Herat'a gelmişti. Bedeni, içkinin tahribatına dayanamamış, Hastalığa yenik düşmüştü. Zamanın nice doktorları ve âlimleri hastalığına çare bulamamıştı.⁵⁷¹

Şehzade Baysungur 1434 yılında otuz yedi yaşında Herat'taki Bağ-ı Sefid Sarayında vefat etmiştir. Burada babası Şehzade Şahruh, Gevherşad Ağa ve annesinin torunları da defnedilmiştir. Gevherşad Türbesine aynı zamanda Şehzade Baysungur haziresi denilmiştir.⁵⁷²

Şehzade Şahruh'un oğlu Şehzade Baysungur zevk ve eğlenceye düşkün bir şehzadeydi. Bununla birlikte her zaman bilginleri korumuştur. Onun zamanında şair ve kâtipler üstün tutulmuş. Türkçe ve Farsça şiirler söylerdi. Bizzat kendisi hat

⁵⁷⁰ Şahin, "Mîrzâ Şahruh'a Karşı Düzenlenen...", s.4

⁵⁷¹ Şahin, "Mîrzâ Şahruh'un Oğlu Mîrzâ Baysungur'un...", s.171.

⁵⁷² Şahin, "Mîrzâ Şahruh'un Eşleri Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa'ın...", s.99.

sanatı ile de uğraşmıştır. Timurlular devrinde kurulan kütüphanelerin en meşhurlarından birisi de Şehzade Baysungur'un 813 (1410) yılında Herat'ta kurduğu kütüphanedir.⁵⁷³

4.27 Emîr Timur ve Torunu Muhammed Cuki Arasındaki İlişkiler

Emîr Timur'un oğlu, Şehzade Şahruh'un beşinci oğludur.⁵⁷⁴ Ramazan ayının dördüne denk gelen Cuma günü (7 Nisan 1402) Şehzade Şahruh'un bir oğlu olmuştur. Şehzade Muhammed Cuki'nin annesi Gevherşâd Ağa'dır. Emîr Timur, almış olduğu bu haber üzerine çok sevinmiş ve çocuğa Muhammed Cuki adını verdikten sonra onu, Şehzade Miranşah'ın hanımı Hanzâde'ye emanet etmiştir. Emîr Timur, Anadolu seferine çıkmadan önce Saray Mülk Hanım'ı, diğer hanımları ve küçük şehzadelerin hepsini Sultaniye' ye göndermiştir.⁵⁷⁵ Emîr Timur'un ölümünden üç yıl sonra Şehzade Muhammed Cuki, 1408 yılı Eylül ayında Şehzade Baysungur ile birlikte Herat'ta sünnet ettirilmiştir. 1419 yılı Ekim ayına geldiğinde ise bu şehzade siyasî amaçlar doğrultusunda Moğol Han'ı Şem'-i Cihan'ın kızı Mihr-i Nigar Ağa ile evlendirilmiştir. Emîr Timur öldüğünde Şehzade Muhammed Cuki üç yaşındaymış. Emîr Timur öldüğü sırada şehzadenin çok küçük yaşta olması sebebiyle dedesi ile yok denecek kadar az münasebeti olmuştur. Şehzade Muhammed Cuki'nin bu dönemde yaşının küçük olmasından dolayı herhangi bir siyasî veya askerî faaliyetlerde bulunmamıştır.

Emîr Timur'un ölümünden sonraki süreçte bu şehzade Uluğ Bey ile birlikte zaman zaman Özbekler ve Moğollar üzerine girişilen seferlere katılmış, babası Şehzade Şahruh'un Kara Koyunlular üzerine giriştiği I. II. ve III. Azerbaycan seferlerinde yer almıştır. 1444 yılı başlarında Serahs'ta ölünce, naaşını Herat'ta gömülmüştür.⁵⁷⁶ Şehzade Muhammed Cuki hakkında bir değerlendirme yapacak olursak, Annesi Gevherşâd Ağa, babası ise Şehzade Şahruh'tur. Emîr Timur, Anadolu seferine çıkmadan önce onu Hanzâde'ye emanet etmiştir. Dedesi öldüğünde üç yaşında olduğu için dedesi ile yok denecek kadar az ilişki içinde bulunmuştur. Bu şehzadenin

⁵⁷³ Şahin, "Orta Çağda Herât Bölgesi...", s.298.

⁵⁷⁴ Aydın, a.g.t, s.35.

⁵⁷⁵ Yezdi, a.g.e, s.385.

⁵⁷⁶ Fayziev, a.g.e, s.63.

faaliyetleri için Emîr Timur'un ölümünden sonraki dönemlerine bakmakta fayda vardır.

4.28 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Sultan Hüseyin Arasındaki İlişkiler

Şehzade Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un kızından torunu olup, Emîr Timur'un bu kızının adı Togay Şah olmasına rağmen, Aka Biki diye tanınmıştı. Emîr Timur'un kızı Emîr Musa'nın oğlu Muhammed Bey ile evli idi. Şehzade Sultan Hüseyin 1380 yılında doğmuştur.⁵⁷⁷ Şehzade Hüseyin Sultan, Şehzade Miranşah'ın kızı Kutluk Begüm ile evlenmiştir.⁵⁷⁸ Emîr Timur, Sultan Hüseyin'i oğullarından ayırmamıştır. Onu da yanında seferlere götürmüştür. 798 (1396) yılında Nehavend'de Behlül isyan etmiştir. Bunun üzerine Emîr Timur, Sultan Hüseyin'i ve bazı beyleri isyanı bastırmaları için Nehavend'de göndermiştir. Kendisi de Sultaniye'den Hemedan'a doğru yola çıkmıştır. Şehzade Sultan Hüseyin ve diğer beyler Nehavend'e gelince kaleyi kuşatma altına almıştır. Yapılan mücadele neticesinde şehri ele geçirip, içerideki düşmanları öldürüp, Behlül'ü ise ateşe verip yakmıştır. Sultan Hüseyin büyük bir başarı göstererek Nehavend kalesinin alınmasını sağlamıştır. Bu görevi başarıyla tamamlayan Sultan Hüseyin, dedesinin takdirini kazanmıştır.⁵⁷⁹

1398 yılında da Emîr Timur'un Hindistan üzerine yaptığı seferde Sultan Hüseyin, Sultan Mahmud Han ve diğer beylerle birlikte Kabil yolu üzerinden Hindistan'a girmiştir. Oradaki kaleleri ele geçirip, daha sonra Kopla köprüsünde konaklayan Emîr Timur'un yanına dönmüşlerdir. Emîr Timur orduya savaş düzeni aldırarak Delhi üzerine harekete geçmiştir. Hindistan hükümdarı Sultan Mahmud ile yapılan savaşı Emîr Timur'un ordusu kazanmıştır. Hindistan fethi sırasında orduda yer alan Sultan Hüseyin, yanındaki beylerle birlikte Hindulara karşı büyük bir başarı elde etmiştir.⁵⁸⁰

1400 yılında Emîr Timur, Halep üzerine sefere çıkmıştır. Sultan Hüseyin de adamlarıyla birlikte devriye atarken düşman devriyesiyle karşılaşmıştır. Düşman devriyesi ile giriştiği mücadelede onları alt etmiştir. İki gün sonra gerçekleşen

⁵⁷⁷ El Hüseyinî, a.g.e, s.15.

⁵⁷⁸ Fayziev, a.g.e, s.63.

⁵⁷⁹ Yezdi, a.g.e, s. 267.

⁵⁸⁰ Şamî, a.g.e, s.207-230.

savaşta ordunun sol kolunda yer alan Sultan Hüseyin, düşmanın dağılmasında ve Halep şehrinin zaptında büyük başarı göstermiştir.⁵⁸¹

Emîr Timur, Dımaşk üzerine sefer düzenlediği sırada Cihanşah-Bek'e gücenen Şehzade Sultan Hüseyin, Taciklerden oluşan bir grup ile birlikte ordudan kaçıp Dımaşk şehrine gitmiştir. Şamlılar onun gelişine sevinmiş ve onu çok güzel bir şekilde karşılayarak şehre almışlardır. Mısır Memlûk Devleti hükümdarı Sultan Ferec, bu durumdan oldukça memnun kalmıştı. Çünkü Emîr Timur ile yapacağı savaşta Sultan Hüseyin'i kulanacaktı. Şehzade Sultan Hüseyin'in nökerleri yaşanan bu olayı Emîr Timur'a bildirmişti.⁵⁸²

Dımaşk, yöneticileri Sultan Hüseyin ve adamlarını gayet iyi karşılamış olmakla birlikte onun saç şekli ve giysisi, Dımaşk halkının alışık olmadığı bir tarzda olduğundan hemen bir top kâküllünü kesmiş ve kendi giysilerinden vermiştir. Bazı Timuri kaynaklar Sultan Hüseyin'in kaçmasının sorumluluğunu çevresindeki hilekâr Taciklerden oluşan şer dairesine yüklemektedirler. Rivayete göre şehzade o sırada sarhoştü. Memlûk sultanı onu bizzat karşılamış ve çektiği sıkıntılı günlerden sonra aydınlık günlerin geldiğine onu inandırmıştı. Sultan Hüseyin'in kaçtığı haberi hemen Emîr Timur'a ulaşmıştı. Dımaşk'ta ise onun Emîr Timur'un ordusunun sol cenah komutanı olduğu haberleri yayılmıştı. Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un ordusu hakkında faydalı bilgiler vermişti. Şerefüddin Ali Yezdî'ye göre ise Sultan Hüseyin'in Memlûklere sığınmasının sebebini Emîr Timur'un kuvvetleri ile birlikte önceki mevkisinden Dımaşk'ın güneyinde bir fersah mesafedeki bir köye çekilip karargâhını orada kurmasına bağlamaktadır. Yezdî'nin adını vermediği bu köy, Dımaşk'ın güneyinde bu uzaklıkta bulunan Darya köyü olmalıdır. Zaten İbni Arabşah da Emîr Timur'un oraya Seyyar Kubbesi'nin önünden geçerek gittiğini belirtmektedir. Emîr Timur'un amacı kuvvetlerinin bir kısmını Dımaşk'ı batıdan sıkıştırdığı bir sırada güney yolunu tıkamaktır.⁵⁸³

Lu (Ejderha) yılına tekabül eden 803 senesi Cumadilevvel ayının on dokuzuna rastlayan Salı günü (5 Nisan 1401) savaş başlamıştı. Çarpışma sırasında daha önce

⁵⁸¹ Yezdî, a.g.e, s.350-351.

⁵⁸² Fayziev, a.g.e, s. 63-64.

⁵⁸³ İbni Arabşah, a.g.e, s.236.

Şamlılara kaçmış olan Sultan Hüseyin, Şehzade Miranşah ve Şehzade Şahrüh'un karşısına dikilmişti fakat Toplak Kavçın onun adının dizgininden yakalayarak Şehzade Şahrüh'a getirmiş ve gidip durumu Emîr Timur'a bildirmişti. Emîr Timur onun hapsedilmesini emretmişti. Birkaç gün sonra Şehzade Şahrüh bağışlanması için araya girmiş ve böylece sopa cezasına çarptırılmıştı. Fakat Sultan Hüseyin, artık Emîr Timur'un huzuruna giremezdi.⁵⁸⁴ Hüseyin Sultan Şam, Dimaşk ve Kal'atu'r-Rum yakınlarındaki Türkmenler üzerine yapılan seferlerde büyük bir başarı örneği sergileyip, pek çok ganimet toplayarak dedesinin gönlünü almıştı.⁵⁸⁵

803 (1401) yılında Emîr Timur, Humus'ta bulunduğu sırada şehzadeleri yağma yapmaları için çeşitli yerlere göndermişti. Şehzade Rüstem ve Ebu Bekir'i Tedmür'e, Şehzade Sultan Hüseyin ve Emîr Burunduk'u da Antakya'ya yağma yapması için yollamıştı. Sultan Hüseyin ve Burunduk Antakya'ya gelip burada yağma yaptıktan sonra Haleb'e doğru yola çıkmıştır. Yolda Halil Sultan ile karşılaşmış onlarla Kal'atu'r-Rum yakınlarında bulunan Türkmenler üzerine gidip, Türkmenleri bozguna uğratmıştır. Bu sırada Fırat sahiline gelen Emîr Timur'un yanına pek çok hediye ile dönmüştü. Sefer sırasında yararlılıklar gösteren Sultan Hüseyin affedilerek Emîr Timur'un huzuruna girmesine izin verilmiştir.⁵⁸⁶

1402 yılında Emîr Timur'un Yıldırım Bayezid ile yapmış olduğu Ankara Savaşı'nda Sultan Hüseyin de yer almıştır. Hatta Yıldırım Bayezid'in ordusu bozguna uğrayıp dağılmaya başlayınca Şehzade Miranşah ile birlikte Sultan Hüseyin de onun üzerine gitmiştir.⁵⁸⁷ Bağdat kuşatmasında Sultan Hüseyin yaptığı çarpışmalarla kaleyi ele geçirmeyi başarmıştı.⁵⁸⁸ Ankara Savaşından sonra Sultan Hüseyin, Süleymanşah Bey ile bazı beyler Emîr Timur'un emriyle Köpek Türkmenlerini yağmaladıktan sonra Akşehir ve Karahisar'ı ele geçirmiştir. Daha sonra Çukur Balığ, Kavm-i Hamid, Maneşehir ve Aksaray'ı yağmalamışlardır. Ele geçirdikleri malları merkeze göndermişlerdir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁴ Yezdî, a.g.e, s.358.

⁵⁸⁵ Yezdî, a.g.e, s.370.

⁵⁸⁶ Yezdî, a.g.e, s.370.

⁵⁸⁷ Yezdî, a.g.e, s.393.

⁵⁸⁸ Yezdî, a.g.e, s.375.

⁵⁸⁹ Şamî, a.g.e, s.312-314.

806 (1404) yılında Emîr Timur Çilav üzerine gitmişti. Çünkü Çilav'da bulunan İskender Şeyhî, Emîr Timur'a karşı isyan teşebüsünde bulunmuştu. Emîr Timur'un Çilav dağı dolaylarına geldiğini haber alan İskender Şeyhî kaçmıştı. Şehzadeler ve beyler İskender'in peşine düşmüşlerdi. Sultan Hüseyin ve Seyyid Hoca Şeyh Bahadır da diğerlerine yetişip onlara katılmıştı. Deniz kenarında İskender'e yetiştiler. Onunla çarpışmaya girişti. Ancak Sultan Hüseyin onların üzerine gidip daha sonra geri dönerek kaçıyormuş gibi yapmıştır. İskender'in askerleri de bu hileye kanarak Sultan Hüseyin'in peşine düştüler. Sultan Hüseyin daha sonra geri dönerek onlara saldırmıştır. Yapılan saldırı sonucunda İskender'in askerleri öldürülmüştür. Yalnız iki kişi canlı ele geçirilmiştir. İskender Şeyhî ise Gilan taraflarına kaçmıştı. Sultan Hüseyin onu aramak için Gilan taraflarına gittiyse de hiçbir ize rastlayamamıştır. İskender Şehî'nin akıbetinden birdaha haber alınamamıştır.⁵⁹⁰

Yine aynı yıl kasım ayının sonunda Emîr Timur, Çin üzerine sefere çıkmıştır. Sol kolun idaresini de Sultan Hüseyin'e vermiştir. Sultan Hüseyin ve askerlerini kışlamak için Saydam taraflarına göndermiştir. Emîr Timur'un kendisi de Otrar'a yönelmiş, ancak Otrar'da iken 17 Şaban 807 (18 Şubat 1405) yılında vefat etmiştir.⁵⁹¹ Sultan Hüseyin, dedesinin ölüm haberini alınca yanındaki askerlerden ayrılarak Semerkant'ı zapt etmek üzere harekete geçmiştir. Ancak Sultan Hüseyin'e dedesinin ölüm haberini getiren haberci ordugâha dönünce Sultan Hüseyin'in Semerkant'a gittiğini bildirmesi üzerine beyler de Semerkant'ı korumak için bırakılan Emîr Argunşah'a da haber gönderip onu durumlardan haberdar etmişler ve şehri korumasını, gerekirse Sultan Hüseyin'i hapsedmesini istemişlerdir.⁵⁹² Sultan Hüseyin, Semerkant'ı ele geçirme hevesinde muvaffak olamamıştır. Çünkü Şehzade Halil Sultan ondan önce Semerkant'a girerek hükümdarlığını ilan etmiştir.⁵⁹³

Dımaşk'ın kuşatması sırasında (1400-1401) Emîr Timur'un kızından torunu Sultan Hüseyin, dedesi Emîr Timur'a ihanet ederek düşman safhına geçmiş ve düşman ordusunun sol tarafını yönetmek sureti ile dedesine karşı savaşmıştı. Daha sonra mağlup olan Dımaşklılar gibi Sultan Hüseyin de ele geçirilmişti. Yaptığı bu büyük ihanete karşılık Sultan Hüseyin'e dedesi Emîr Timur tarafından sadece sopa cezası

⁵⁹⁰ Yezdî, a.g.e, 432.

⁵⁹¹ Aka, "*Timur ve Devleti...*", s. 44-45.

⁵⁹² Aka, "*Timur ve Devleti...*", s. 50-52.

⁵⁹³ Fayziev, a.g.e, s. 64.

verilmişti. Aynı Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un ölümünden sonra cereyan eden iktidar mücadeleleri esnasında bazı emîrleri kendi safhına çekerek iktidarı ele geçirmek için Semerkant'a yönelmişti. Saltanatı elde etme adımları başarısızlığa uğrayan Sultan Hüseyin, Herat'a gelerek Şehzade Şahruh'a sığınmıştı. Şehzade Şahruh veliaht Pir Muhammed'in de etkisi ile bu asi şehzadeyi idam ettirmiştir.⁵⁹⁴

Şehzade Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un kızı Sultan Baht Begim'den olan torunuydu. Emîr Timur'un evlatları arasında yalnızca bu şehzade hain çıkmış, burada daha dedesi hayattayken ihanet etmiş o öldükten sonra ise ilk haince iftira hareketlerine başlamıştır.⁵⁹⁵ Emîr Timur oğulları, torunları hakkındaki sevgisi ve şefkati daha doğrusu kan hısımlığına riayeti o kadar insanca idi ki, bunlardan birisi isyan edipte saltanat ve devletini elinden kapmaya kıyam etse bile yakalandığı vakit ne hayatlarına ne uzuvlarına dokunulmamasını ve hatta bağlanmamasını emretmişti.⁵⁹⁶ Şehzade Sultan Hüseyin, Emîr Timur'un vefat haberini aldığı anda Halil Sultan'ın yanında yer almıştır. Bu şehzadenin çok uyanık ve sinsî biri olduğu söylenirdi. Emîr Timur ölmeden önce bile bu şehzade dedesinin hoşuna gitmeyen pek çok kötü ve nizamsız davranışlar sergilemiştir.⁵⁹⁷ Şehzade Halil Sultan, Emîr Timur'un ölümünden hemen sonra kazan kaldırdığında yanındaki adamlarından biri de Hüseyin Sultan'dı.⁵⁹⁸ Emîr Timur'un ölümünden sonraki ilk adımı, Timur'un torunu Sultan Hüseyin'den gelmiştir. Tahtı ele geçirmek için yaptığı yıldırım harekâtı başarısızlıkla sonuçlanınca, Şehzade Şahruh'a sığınmış ve Şahruh ise hiç zaman kaybetmeden onu öldürtmüştür.⁵⁹⁹

4.29 Emîr Timur ve Torunu Şehzade Ali Arasındaki İlişkiler

Müeyyed bek'in oğlu ve aynı zamanda Emîr Timur'un kız kardeşinin çocuğu olan yeğeni Şehzade Ali, İran'da fethedilen ilk kale olan Fuşenc Kalesi'nin zaptında büyük bir başarı sergilemiştir.⁶⁰⁰ Emîr Timur'un Sistan Kalesi'nin kuşatılması seferine yeğeni Şehzade Ali Sultan da katılmıştır. Şehzade bu kuşatma sırasında beş

⁵⁹⁴ Aydın, a.g.t, s.51.

⁵⁹⁵ Yezdi, a.g.e, s.356.

⁵⁹⁶ Özer, a.g.m, s.458.

⁵⁹⁷ Fayziev, a.g.e, s. 64.

⁵⁹⁸ Bademci, a.g.e, s. 208.

⁵⁹⁹ Marozzi, a.g.e, s.426.

⁶⁰⁰ Yezdi, a.g.e, s.127.

yüz atlısıyla kalenin kapısına saldırmıştır. Kale kapısından içeri girmeyi başaran şehzade ve askerleri, düşman askerleri tarafından çember içine alınmıştır. Bu sırada Ak Timur Bahadır, askerleriyle kale kapısına yüklenip içeride mahsur kalan Şehzade Ali ve yanındakileri kurtararak muzaffer bir şekilde karargâha geri dönmüştür.⁶⁰¹ Emîr Timur, Afganlar'ın itaatten çıkıp isyan bayrağı açtıklarını duyunca öncü birlik olarak Şehzade Ali ve askerleri gönderilmiştir. Kendisi de arkalarından yola koyulmuştur. Emîr Timur'un ordusu oraya varınca iki ordu arasında çok kanlı bir çarpışma meydana gelmiştir. Şehzade Ali, İygu Timur ve savaşçıları yaralanmıştır.⁶⁰² Şehzade Halil Sultan'ın hanımı Cihan Sultan, Şehzade Ali'nin kızıydı. Bu Şehzade Ali de Emîr Timur'un kız kardeşinin oğluydu.⁶⁰³ İncelemiş olduğumuz kaynaklarda bu şehzade ile ilgili çok az bilgi bulunmektedir. Nerede ve hangi yılda doğduğu ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Sadece Emîr Timur ile beraber birkaç sefere katıldığı bilinmektedir. Ancak kaynaklarda şehzadenin Fuşenc Kalesi'nin fethine katıldığı bilinmektedir. Bu kalenin yaklaşık 1380-1381 yıllarında fethedildiği bilindiğine göre şehzade bu dönemlerde beş veya altı yaşlarında olmalıdır. Çünkü Şehzade Miranşah bile bu kalenin fethi sırasında on dört yaşındadır. Şehzade Ali'nin daha sonraki akıbeti hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

⁶⁰¹ Yezdi, a.g.e, s.142.

⁶⁰² Yezdi, a.g.e, s.145.

⁶⁰³ Yezdi, a.g.e, s. 443-444.

5. EMİR TİMUR'UN OĞUL VE TORUNLARI İLE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

Emîr Timur 1370-1405 yılları arasında oluşturduğu büyük imparatorluğunu otuz beş sene yönettikten sonra 1405 yılında Otrar'da ölmüştür. Emîr Timur'un toplamda dört oğlu (bunlardan Şehzade Cihangir ve Şehzade Ömerşeyh, Emîr Timur hayata iken ölmüşlerdir) ve çok sayıda torun kalmıştı. Bu oğul ve torunlardan bazıları Emîr Timur henüz hayatayken vefat etmişlerdir. Emîr Timur'un sağlığında oğullarından Şehzade Cihangir, 1376 yılında Anadolu'da, Şehzade Ömerşeyh, ise 1394 yılında Şam savaşı sırasında Harmatu adlı kalede aldığı bir ok darbesi sonucunda vefat etmişti. Üçüncü oğlu Şehzade Miranşah'ı da 1399 yılında Azerbaycan valiliğine tayin etmişti. Ancak Şehzade Miranşah burada valiliği sırasında atından düşmüş ve bu kaza sonucunda da akli dengesini yitirmişti. Şehzade Miranşah'ın rahatsızlığından dolayı Emîr Timur Anadolu ve Suriye sınırlarına kadar olan Azerbaycan bölgelerine Şehzade Ömer b. Miranşah'ı vali olarak tayin etmiştir. Ayrıca Fars bölgesi, Irak-ı Arap ve Irak-ı Acem bölgesindeki Timurlu şehzadeleri de ona tabi olacaktı. Bu şekilde Emîr Timur oğlu Miranşah'ı, Miranşah'ın oğlu Şehzade Ömer'in buyruk ve vasiliği altına almış oluyordu. Emîr Timur en küçük oğlu Şehzade Şahrüh'u ise 1396'da Horasan'a genel vali olarak tayin etmişti.

Timurlular'da hükümdarın erkek çocuklarına, diğer hânedan mensuplarına, büyük arazi sahiplerine ve bazı itibarlı kimselere “*mirza*” unvanı verilmiştir. Bu unvan hanedan üyeleri ve şehzadeler için kullanıldığında ismin sonuna, diğerleri için kullanıldığında ise ismin başına eklenirdi. Timurlular döneminde “*mirza*” teriminin hanedan üyeleri dışında kullanımına kaynaklarda rast gelmedik. Bir hükümdar çocuğu dünyaya gelince annesinden alınarak sütannenin veya saraydaki büyük hanımlardan birinin gözetimi altına verilirmiş. Babası hükümdar olmayan hanedan mensubu çocuklar ise idareyi ellerinde tutan akrabalarının himayesinde yetiştirilmiştir. Emîr Timur ele geçirdiği yerleri oğulları ve torunlarının idaresine vermiş, saltanat konusunda aynı hakka sahip olan şehzadelerden tahta geçmesi düşünülen şehzadenin Horasan'ın idaresine getirilmesi uygulamasını yaygınlaştırmıştı.

Timurlu şehzadeleri işledikleri suçlara göre farklı cezalara tabi tutulmaktaydılar. Bu cezalar dayak atmak, gözlerine mil çekilmek ve nihayetinde öldürmek ile sonuçlanmıştır. Devleti yöneten hükümdar aile fertlerinin kanını dökmek uygun görülmeyip, yay kirişi ile boğdurarak öldürme âdetini Timurlu Devleti'nde de görmek mümkündür. Buldukları yerde yarı bağımsız hareket eden, komşu devletlerle diplomatik ilişkiler kurabilen şehzadelere herhangi bir isyana teşebbüs etmedikçe ve başarısız olmadıkça müdahale edilmemiştir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda onlarla birlikte yanlarındaki emîrler de cezalandırılmıştır. Oğulları herhangi bir suç işlediğinde onları büyük divanda yargıladıktan sonra ceza olarak gözlerine mil çektirilmiş ya da sopa cezası verilip görevden uzaklaştırılmıştı. Bu durum torunları içinde söz konusuydu.

Emîr Timur'un oğlu şehzade Miranşah'ın Yedi Yıllık Sefer sırasında Hoy civarında atından düşüp akli dengesini yitirmesi sonucunda birtakım uygunsuz davranışlar sergilemiştir. Eşi Hanzâdeye çok kötü davranıp, önemli zatların mezarını açtırmıştır. Bazı kaynaklar şehzadenin Emîr Timur'a mektup göndererek artık devlet yönetimini oğullarına bırakmasını istediğini yazmaktadır. Tüm bunlara rağmen Şehzade Miranşah'a babası tarafından verilen ceza sopa attırmak ve huzura kabul edilmeyişi olmuştur. Yine buna benzer bir durumun torunu şehzade Halil Sultan tarafında gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Emîr Timur Aksulat'ta bulunduğu sırada Torunu Halil Sultan merhum Emîr Seyfeddin'in hareminden Şâd Mülk adında bir cariye ile gizliden evlenerek hükümdar ailesinin şanını zedeleyecek bir harekete bulunmuştu. Bu haberi alan Emîr Timur kadının tutuklanmasını istemiş, ancak Şehzade Halil Sultan, dedesinin bu emrine karşı gelerek kadını saklamıştı. Kadın yakalanınca ölüme mahkûm edilmiş, ancak Şehzade Pir Muhammed b. Cihangir araya girerek kadının affedilmesini sağlamıştır. Fakat Aksulat'tan gelen Emîr Timur, Halil Sultan'ın bir kez daha ona karşı gelerek kadından ayrılmayı reddettiğini öğrenince kadının tekrar öldürülmesi emrini vermişti. Bu seferde elinde büyüyen genç şehzadenin acısına dayanamayan Saray Mülk Hanım, Emîr Timur'un evlatlarına ve torunlarına ne kadar çok değer verdiğini bildiği için kadın lehine araya girmiştir. Kadının Şehzade Halil Sultan'dan gebe olduğunu söylemiştir. Böylece ölüm cezası geri alınmıştır. Şâd Mülk hamileliği süresince Emîr Timur'un bir başka eşinin

gözetimi altına verilmiştir. Şehzade Halil Sultan'a ise sopa atılıp, başka bir bölgeye sefere gönderilmiştir.

Yine benzer bir konuya örnek verecek olursak; Dımaşk'ın kuşatması sırasında (1400-1401) Emîr Timur'un kızından torunu Sultan Hüseyin, dedesi Emîr Timur'a ihanet ederek düşman tarafına geçmiş ve düşman ordusunun sol cenahını kumanda etmek sureti ile dedesine karşı savaşmıştı. Daha sonra mağlup olan Dımaşklılar gibi Sultan Hüseyin de ele geçirilmişti. Yaptığı bu büyük ihanete karşılık Sultan Hüseyin'e dedesi Emîr Timur tarafından sadece sopa cezası verilip, bir süre huzura kabul edilmeyişi olmuştur. Bir diğer örnekte ise şehzade Pir Muhammed Şiraz'da iken dedesi Emîr Timur'un askerî seferine hastalanma bahanesiyle katılmamış ve bilinmeyen amaçlar ile bir takım zehirler hazırlamak ile suçlanmıştı. Bu suçlamalar ile Emîr Timur'un huzuruna getirilen şehzade Pir Muhammed'e "*Büyük divân'ın*" kararı ile dayak cezası verilmiş ve görevinden azledilmişti. Emîr Timur oğul ve torunlarına karşı her zaman eşit muamelede bulunmuştur. Görüldüğü gibi Emîr Timur zamanında hem oğullarının hemde torunlarının herhangi bir isyan hareketinden veya ihanetinden tam anlamıyla bahsetmek söz konusu değildir. Ancak bu durum Emîr Timur'un ölümüyle beraber yerini tam anlamıyla iktidar mücadelesine bırakmıştır.

Emîr Timur hükümranlığı süresince ele geçirilen yerlerin idaresini oğulları ve torunlarına bırakmış ve onların yanına en güvendiği emîrleri de, tecrübeleri ile şehzadelere katkı sağlamaları için görevlendirmiştir. Emîr Timur döneminde şehzadelik kurumuna önem verilmiş ve bu mesele bir devlet politikası olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda sarayda bulunan devrin önde gelen âlimlerinden ve bilgelerinden azami şekilde yararlanılmıştır. Emîr Timur döneminde, her bir şehzadeye geleceğin hükümdarı gözü ile bakılmış ve eğitimlerine fark gözetilmeksizin önem verilmiştir. Ancak Emîr Timur, geleceğin hükümdarı olacak veliaht şehzadeden diğer şehzadelere farklı olarak belirli kıstaslar aramıştır. Emîr Timur'un veliahtlık özelliklerine en yakın olan şehzadeler; büyük oğlu şehzade Cihangir ve onun oğulları Şehzade Muhammed Sultan ve Şehzade Pir Muhammed Cihangir'dir. Veliaht adayı olarak zayıf gördükleri ise oğlu Şehzade Şahrüh ve onun oğlu Şehzade Uluğ Bey'dir. Emîr Timur'un bu şehzadeleri veliahtlık adayı olarak görmemesinin altında yatan sebep ise tahminimizce bu iki şehzadenin askerî ve

siyasî olayların aksine daha çok bilim, ilim-irfan ve imar faaliyetleri ile uğraşmalarından kaynaklanmış olmalıdır.

Daha önceki konularda da değinmiş olduğumuz gibi Emîr Timur savaşlara sadece oğullarını değil hanımları, cariyeleri, gelinleri ve hatta küçük yaştaki torunlarını bile götürmüştür. Timurlu şehzadeler daha küçük yaşlardan itibaren savaşlara katılmaktaydılar ve bu savaşlarda gösterdikleri bahadırlıklar karşılığında mükâfatlandırılmaktaydılar. Emîr Timur savaşlarda oğulları ve torunlarını öncü kuvvetlerin başında görevlendirmiş ve her birine büyük bahşışler vermiştir. Örneğin; Emîr Timur beş yıllık seferinin ardından Bistam'a geldiğinde kendisini ziyaret eden torunu şehzade Ebu Bekir'e yüz bin altın kebekî'nin yanı sıra dünyada eşi benzeri olmayan asil bir at da hediye etmişti.

Emîr Timur'un hâkimiyet sahası Hindistan'dan Deş-i Kıpçak'a, Hârizm'den Kâşgaristan'a oradan da Çin'e, Çin'den şam, Mısır ve Rum diyarlarına kadar uzanmaktaydı. Emîr Timur otuz beş sene bu sahalarda hüküm sürmüş adaleti ve güvenliği tesis etmeyi başarmıştı. Düşmanlarına merhamet göstermeyen, kendisine muhalefet edenin gözyaşlarına bakmayan, birçok şehri yerle bir edip sayısız kişiye öldüren, herkese karşı olan ciddi tavrından taviz vermeyen ve eğlence ile şiiri sevmeyen Emîr Timur oğul ve torunlarının düğünleri sırasında ise eşsiz bir tavır içerisindeydi. Bu da yeri ve zamanı gelince Emîr Timur'un eğlenceye sıcak baktığının ve hoşgörüyü esirgemediğinin bir göstergesidir. Bu tavrı genellikle ailesi ile ilgili durumlarda göstermesi, kendisinin ailesine olan sevgisini ve bağlılığını da ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili yaptığımız çalışmalarda bazı kaynaklar Emîr Timur'un sanatı ve şiiri hiç sevmediğini aktarıırken bazı kaynaklar ise oğulları ve torunlarının düğünlerinde düzenlediği şenlikleri örnek göstererek Emîr Timur'un şairi ve şiiri ne kadar çok sevdiğini vurgulamışlardır. Zira doğru olanda budur, çünkü Timur fethettiği yerlerdeki şair ve sanatkârları Semerkant'ta göndermiştir. Kaynaklara bakıldığında Emîr Timur av seyahatlerine çıktığında mutlaka yanında oğulları ve torunlarını da götürmüştür Bunun sebebi hem onlarla vakit geçirmeyi sevmesi hemde onların da yaptıkları her işte kendisini örnek almalarını istemesinden kaynaklanmaktadır.

Emîr Timur herhangi bir sefere çıktığında beyleri tarafından kendisine şehzadeler ile ilgili müjdeli bir haber verildiğinde onlara çok değerli hediyeler vererek bu beyleri

mükâfatlandırmıştır. Yeni doğan her şehzadeye Emîr Timur bizzat kendisi isim koymuştur. Örneğin; Emîr Timur'un torunlarından Muhammed Taragay yani Uluğ Bey dünyaya geldiğinde 16 Nisan 1384 perşembe günü Mardin, Emîr Timur'a teslim olmuştu. Emîr Timur'un hanımı Saray Mülk Hanım Sultaniye'den Uluğ Bey'in doğum haberi için Mardin'e bir elçi göndermişti. Ancak elçi Mardin'e şehir kuşatıldıktan bir gün sonra ulaşabilmişti. Bu kutlu haberi bir gün sonra alan Emîr Timur doğumu kutlamak için şehir ahalisine aman vererek alınacak olan savaş tazminatından da vazgeçtiği bilinmektedir. Verilen bu bilgiler neticesinde Timurlularda şehzade doğumları sonrası yapılan merasimlerle ilgili kaynaklarda pek fazla bilgi bulunmamakla beraber düzenlenen şenliklerin çok gösterişli olduğu bilinmektedir.

Emîr Timur çok iyi bir hükümdar ve askerî lider olduğu gibi çok iyi bir aile reisiydi. Emîr Timur torunları ve oğulları arasında hiçbir zaman ayırım gözetmemiştir. Ancak okuduğumuz kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Şehzade Cihangir ve onun oğullarının Emîr Timur için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Buna sebep olarak da Şehzade Cihangir'in erken yaşta ölmesi ve çocuklarının babasız kalmaları Emîr Timur'u çok etkilemiş olmalı ki onlara her zaman bir baba gibi yaklaşmıştır. Katıldığı her seferde Şehzade Cihangir'in iki oğlu Şehzade Muhammed Sultan ve Şehzade Pir Muhammed'i yanında götürmüştür. Emîr Timur kendi döneminde her bir oğul ve torununu belli bir bölgenin valiliğine tayin etmiştir. Bölgenin tüm sorumluluğu şehzadelerin hâkimiyetindeydi. Ancak olağanüstü herhangi bir durum olduğunda da bunu Emîr Timur'a bildirmek ve konu hakkında onun görüşünü almakla mükkeletiler. Emîr Timur'un oğulları ve torunları arasındaki ilişkiler çekişmeli veya mücadeleci ilişkiler olmamıştır. İlişkiler her zaman emir komuta zinciri çerçevesinde, birbirlerine karşı saygılı ve herkes Emîr Timur'un verdiği görevleri en iyi şekilde gerçekleştirmekle uğraşmıştır.

Emîr Timur savaşlarda evlatlarına çok güvenmiştir. Onları çıktıkları her savaşta ordunun öncü kuvvetlerin başında sefere göndermiştir. Ancak bu seferler sonuçlanana kadar ve evlatları gelip ana orduya katılıp Emîr Timur'un huzuruna çıkana kadar onlar için çok endişelenmiştir. Emîr Timur oğulları ve onların çocuklarının doğum ve evliliklerinde her zaman seferlere ara verip, çok büyük eğlenceler düzenleyip, onlara büyük hediyeler vermiştir. Emîr Timur'un oğul ve

torunları, hayatta olduğu süre zarfında Timur'a karşı herhangi bir isyan hareketinde bulunmamıştır. Emîr Timur döneminde hiçbir şehzade katledilmemiştir. Ancak Emîr Timur'un ölümünden sonraki dönem için aynı durum geçerli olmamıştır. Onun ölümüyle birlikte Timurlu devletinde şehzade isyanları başgösterip, şehzadeler katledilmiştir.

Emîr Timur bir imparatorluğun kurucusu ve devlet adamı olduğu gibi aynı zamanda bir aile babasıydı. Emîr Timur ailesine hanımlarına, çocuklarına ve torunlarına çok değer vermiştir. Onların yeri onun için başkaydı, onları gözünden bile sakınırdı. Onların eğitimini ve hayatlarına dair herşeyi yakından takip ederdi. Emîr Timur öncelikli olarak kendi fikrine güvenir, daha sonra oğulları ve torunlarının fikirlerine önem verirdi. Bu sebepten o, kendisinden sonra devletini devam ettirecek olan oğulları ve torunlarına çok önem vermiştir. Sefere çıkmadan önce ne yapıp yapmaması konusunda oğulları ve torunlarının da görüşlerini alırdı. Zira genişleyen imparatorluk vilayetlerini yönetecek kişilerin kendi hanedanından olması Emîr Timur'un birinci tercihi arasındaydı. Emîr Timur her ne kadar bu toprakları veraset sistemi üzerinden elde etmediyse de verasetin kendi sulbünden gelen şehzadelere aktarımı konusunda hassasiyet göstermiştir. Emîr Timur şehzadeler arasında hiçbir zaman ayrımcılık yapmamıştır. Tabiki bazılarında devlet yönetimi konusunda daha çok güvenmiştir. Lakin her şehzadeyi hakkaniyet ölçüsü dâhilinde lüzum gördüğü memleketlere yönetici olarak atamıştır.

Hanedan kurucusu olan Timur'un hayatında (1336-1405) siyasî meselelere doğrudan nüfuz eden hanedan kadınları bulunmasa da Timur'un kontrolünde siyasî olaylar ile ilgilenen ve Timurlu Devleti'nin kuruluş ve yükseliş aşamalarına katılan hanedan kadınlarını görmek mümkündür. Timur'u iktidara taşıyan unsurlardan birisi olan siyasî evliliklerin ilki Olcay Terken Ağa ile başlamıştır. Emîr Timur'un iktidar mücadelelerinin ilk yıllarında Olcay Terken Ağa'da yer almıştır. Dolayısıyla Olcay Terken Ağa'nın, Timur'un hayatında büyük öneme sahip olduğu açıkça görülmektedir. Yine aynı şekilde Emîr Timur'un ablası Kutluk Terken Ağa'nın Timurlu Devleti'nin kuruluşunun öncesinde ve sonrasında etkin bir pozisyonda olduğunu söylemek mümkündür. Emîr Timur 1362'de Emîr Hüseyin ile beraber Mahan'da (Merv) Türkmenlere esir düşmüş daha sonra oradan kurtularak kırk sekiz gün boyunca Semerkant'ta Kutluk Terken Ağa'nın evinde kalarak himaye

görmüştür. Emîr Timur hâkimiyetini meşrulaştırmak için Cengiz Han'ın hanedanına mensup olan hanımlar ile evlenmiştir. Bu hanımlardan ilki önce Emîr Hüseyin'in haremindedir bulunan ve onun ölümünden sonra Timur ile evlenen Saray Mülk Hanım'dır. Saray Mülk Hanım, Çağatay Han'ı Kazan Han'ın (1343-1346) soyundan geldiği için Cengiz Han soyu ile bağlantılıdır. Timur bu evliliğin ardından "Han damadı" anlamında olan "Küregen (Gürgân)" unvanını alarak meşruiyetini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Saray Mülk Hanım Timur'dan bir çocuğu olmamasına rağmen onun haremindedir "Büyük Hanım" veya "Baş Hatun" olarak adlandırılmış ve bu evlilik sayesinde Timur, diğer Çağatay Emîrlere karşı büyük bir üstünlük kazanmıştır. Saray Mülk Hanım'a Cengiz Han soyundan gelmesi nedeniyle devlet adamları ve halk tarafından da büyük saygı duyulduğu bilinmektedir. Saray Mülk Hanım Timur'un askerî seferlerinin büyük bir bölümüne katılmıştır. Yapılan seferlere sadece Saray Mülk Hanım katılmamış, Timur'un hareminden ve diğer hanedan kadınlarından birçok hatun da hazır bulunmuştur. Saray Mülk Hanım'ın katılmadığı seferlerde ise Timur'u sefer dönüşünde karşıladığı ve şenlikler düzenlediği bilinmektedir. Saray Mülk Hanım'ın, Timur'a gelen elçilerin karşılanma törenlerine, elçiler için verilen ziyafetlere katıldığı ve hatta bizzat elçiler için ziyafetler tertiplelediği kaynaklarda yer almıştır.

Emîr Timur, oğul ve torunlarını evlendirirken her zaman devletin siyasî çıkarlarını ön planda tutmuştur. Döneminde yaşanan olaylara ve imparatorluk mücadelelerine karşı oğullarını ve torunlarını komşu devlet, kabile ve beyliklerin kızlarıyla evlendirerek devlete karşı gerçekleştirebilecek olan ittifakları ve tehlikeleri bertaraf etmeye çalışmıştır. Bu duruma birden çok örnek verecek olursak; Oğlu Şehzade Cihangir'i Cengiz Han soyundan olan Hanzâde ile evlendirerek soyunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. Yine Huttelan hâkimi Keyhüsrev'in kızını oğlu Cihangir'e istemiştir. Bunun yanında, torunu Şehzade Pir Muhammed'i Şah Şüca'nın kızıyla evlendirmiştir. 1402 yılında Emîr Timur ile Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid arasında yapılan Ankara savaşını kaybetmesine rağmen, Timur, Bayezid'in kızını torunu Şehzade Ebu Bekir'e istemiştir. Aynı şekilde Emîr Timur, kuzeyden gelebilecek tehlikelere karşı ülkesini güvence altına almak için Emîr Gıyâseddin'in iki kızını Ömerşeyh'in oğulları, Şehzade Pir Muhammed ve Şehzade İskender ile evlendirmiştir. Emîr Timur, dışardan gelin aldığı gibi kendi torunlarını dışarıya

damat olarakta göndermiştir. Emîr Timur döneminde her ne kadar devletin bekası için evlilikler dışardan yapılmış olsada, kısmende olsa kendi içlerinde evliliklerde yapılmıştır. Örneğin; Şehzade İskender 1399-1397 yıllarında amcası Miranşah'ın kızı Bikisi Sultan ile evlenmiştir.

Emîr Timur'un Cengiz Han soyuna mensup olan Saray Mülk Hanım ve Tükel Hanım'dan çocuğu olmamıştır. Muhtemelen bundan dolayı Timur, oğullarını ve bazı torunlarını bu soya mensup kadınlar ile evlendirerek onların da “Küregen (Gürgân)” unvanını taşımasını ve Cengiz Han'ın soyuna mensup çocuklarının olmasını istemiştir. Bu amaçla Timur, 1374'te oğlu Cihangir'i, Özbek Han soyundan gelen Sevin Beg Hanzâde ile bir diğer oğlu Ömerşeyh'i soyu Çağatay Han'a uluşan Hızır Hoca'nın kızı Mülket Ağa ile evlendirmiştir. Daha sonra oğlu Miranşah'ı, 1376'da Cihangir'in ölümünden sonra onun dul eşi Hanzâde (Sevin Beg) ve Han olarak atadığı Ögedey soyundan gelen Suyurgatmış'ın kızı Uran Sultan Hanike ile evlendirmiştir. Oğullarından Şahruh'a ise 1394'de ölen Ömerşeyh'in hanımlarından Mülket Ağa'yı, torunlarından olan Şahruh'un oğlu Uluğ Bey'e Özbek Hanlarının soyuna mensup Aka Bike'yi, Cihangir'in oğlu Muhammed Sultan'a ise Çağatay Han'ın soyuna mensup Muhammed Oğlan'ın kızı Hanike'yi ve son olarak Ömerşeyh'in oğlu Baykara'ya Çağatay Han'ın soyuna mensup İskender İlçigiday'ın torunu Kutluk Terken Hanım'ı almıştır. Emîr Timur zamanında Cengiz Han soyuna mensup hanedan kadınlarının diğer kadınlara göre daha fazla öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Timurlu hanedanında evlilik çoğunlukla hanedan içerisinde gerçekleşmiştir. Ayrıca ittifak kurmak ve iktidarın meşruiyetini sağlamak adına da evliliklerin yapıldığı görülmektedir. Timurlularda evlilikler genellikle isteme yolu ile gerçekleşmiştir. Mesela, Timur, Fars hâkimi Şah Şüca'ya elçi yollayarak aralarındaki muhabbetin kuvvetlenmesi ve devamı için kızını kendi torunlarından Pir Muhammed'e istemiş ve bunun için adamlarını göndermiştir. Timurlularda gelin ile çeyiz göndermenin veya çeyiz olarak değerli eşyaların verildiği kaynaklarda yer almıştır. Bunu en çok not eden kişi ise Clavijo'dur. Pek çok Timurlu düğününde ve eğlencesinde yer almıştır. Mesela, Timur'un oğlu Cihangir ile Hanzâde'nin 1374'te olan evliliğinde Hanzade'nin babası Ak Sufi, kızını altın ve gümüşten olan kıymetli eşyaların bulunduğu çeyiz ile gönderdiği kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca Timur'un

1404'te torunları evlendirdiği düğünde Şahruh'un oğlu Uluğ Bey ve Muhammed Sultan'ın kızı Aka Bike (Öge Bike-Öge Begim)'de evlendirilmiş ve Aka Bike'ye çeyiz olarak birçok hizmetkâr, at, katır ve deve verilmiştir.

Evlilik sürecinin bir parçası olan düğünler Timurlularda büyük toylar ve ziyafetler verilerek gerçekleştirilmiş ve toplumun hemen hemen hepsi düğün ve öncesindeki süreçte meydana gelen kutlamalarda pay sahibi olmuşlardır. Örneğin Timur'un oğlu Cihangir ile Cengiz Han soyundan olan eşi Hanzâde'nin 1374 yılında düğünden önce yüksek mevkili devlet adamları, ulema, kadılar ve hanedan kadınları Hanzâde'yi karşılamak üzere yola çıkmışlardır. Semerkant şehri baştan aşağıya süslenmiş düğününün gerçekleşeceği alanda çadırlar kurularak içleri değerli taşlar ve mücevherler ile donatılmıştır. Daha sonra şeriat kurallarına göre nikâh yapılarak çok miktarda saçılar saçılmıştır. Son olarak düğün yapılmış ve bu süreçte gösterişli ziyafetler verilmiştir. Ziyafetlerde çalgılı müzikler söylenmiş ve içkiler içilmiştir. Timur'un 1375'te Duğlat emîrlerinden olan Şemseddin Duğlat'ın kızı Dilşad Ağa ile düğününde de gösterişli toylar verilmiş ve "nereye bakarsan elinde şarap kadehi ile gezenlerin ve nereye kulağını verirsen güzel sesiyle şarkı söyleyenlerin" bulunduğu bir ziyafet gerçekleştirilmiştir. Böylece Emîr Timur devrinde düğünlerin sadece hanedana mensup kişilerin katıldığı kapalı bir törenden ziyade toplumun her kesiminin katılımıyla gerçekleştirilen bir sosyal olay olduğu görülmektedir.

Emîr Timur düğünlerde bütün şehri süsler ve herkes çok güzel giyinirdi. Mesela Emîr Timur 1397 yılında Emîr Musa Taycut'un kızı Tuman Ağa'yı şeriata uygun olarak nikâhına almıştır. Aynı durum Timur ile Moğol Hanı Hızır Hâce'nin kızı Tükel Hanım'ın 1397'deki düğünlerinde göze çarpmaktadır. Timur, Tükel Hanım'ı karşılaması için hanedan kadınlarını ve illeri gelen emîrlerini görevlendirmiştir. Şeri nikâh kıyılırken de tüm illeri gelenler ve ulema huzurda bulunmuştur. Bu düğün Semerkant yakınlarındaki Kanıgil çayırlığında yapılmış ve düğün alanı baştan aşağıya süslenmiştir. Benzer olay Timur'un 1404'te başta hanedan üyeleri ile bütün şehir halkının katılımıyla gerçekleştirdiği torunlarının düğünün de görülmektedir. Timur, burada Şahruh'un oğullarından Uluğ Bey ve İbrahim Sultan'ı, Miranşah'ın oğlu İycel ve Ömerşeyh'in çocukları Ahmed, Seyidi Ahmed ve Baykara'yı ziyafetler vererek ve Türk-Moğol geleneğince toylar düzenleyerek evlendirmiştir. Bu süreçte kımız ve şaraplar içilmiş, koyun ve at etleri yenilmiştir. Toyun düzenlenmesinde

hiçbir masraftan kaçınılmamış kadehlerin ve sürahilerin değerli taşlar ile süslediği, içkilerin altın sürahilerde sunulduğu belirtilmiştir. Dügün devam ederken kıymetli eşyalardan saçılar saçılmış ve Timur'un Hindistan'dan getirttiği fillerde süslenerek alanda sergilenmiştir.

Emîr Timur oğulları ve torunları ile olan ilişkilerine daima önem vermiştir. Seferlere çıktığında oğulları ve torunlarını yanında götürmeye dikkat ederdi. Eğer sefere onları yanında götürmemişse sefer biter bitmez ya onları karargâhına çağırır ya da onları bizzat ziyarete giderdi. Emîr Timur'un oğulları ve torunlarının ölümünden çok fazla etkilendiğini, onlar için ağıtlar yaktırdığını ve hayırlar dağıttığını dönemin kaynaklarından biliyoruz.

Emîr Timur'un oğulları, torunları ve hanımları sanatın birçok alanında çığır açmışlardır. Şehzade Baysungur, Şehzade İbrahim ve Şehzade İskender gibi hükümdar çocukları, Gevherşad Ağa ve Mülket Ağa gibi hükümdar ve şehzade hanımları, Alike Kükeltaş ve Emîr Fîrûzşâh gibi emîrlere, buldukları yerlerde sanatsal faaliyetleri desteklemişlerdir. Emîr Timur'un hayır işlerine çok önem verdiği bilinmektedir. Onun bu yönünden başka imar faaliyetleri de hayatında önemli bir yer tutmuştur. 799/1396-1397 yılında Semerkant'ta Şehzade Miranşah'ın kızı adına bir köşk yaptırıp etrafını meyve ağaçları ile süsletmiştir. Emîr Timur'un döneminde yeni şehirler kurulurken bazıları da yeniden imar edilmiştir. O, sefer düzenlediği sırada gittiği ve kaldığı yerlerde imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Oğlu Şehzade Şahruh adına Seyhun Nehri'nin batı kıyısındaki verimli bir arazide Şahruhîyye şehrinin kurulması da onun imar faaliyetlerinde çok önemli bir yer tutmuştur. Emîr Timur döneminde kadınlara da önem verilmiş ve onlarada belli haklar verilmiştir. Örneğin; Timur'un eşlerinden Tuman Ağa, kendisine soyurgal olarak verilen Herat Bölgesi'nin şehirlerinden Kûsîye'de bir hankâh yaptırmıştır. Buradanda anlaşılacağı üzere Emîr Timur hanımlarınada belli yerler vererek onların verilen yerde istediği imar faaliyetlerinde bulunmalarına izin verilmiştir.

Emîr Timur'un ölümünden sonra torunları Şehzade Ömer ile Şehzade Ebu Bekir'in birbirleriyle sürtüşmeleri, Emîrin hayata olduğu süre içinde mücadele içinde olduğu Kara Yusuf tarafından ziyadesiyle değerlendirilmiş. 1407 ve 1408'de Timur'un torunu Ebu Bekir'e karşı kazandığı iki büyük zafer sonucunda Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Irak-ı Acem bölgeleri Kara Koyunlu hâkimiyeti altına alındığı gibi

Kara Koyunlu devleti de kesin olarak kurulmuştur. Kısacası Emîr Timur'un ölümünden sonra torunları ve oğulları arasında çıkan taht kavgalarını değerlendirerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Timur'un kurduğu muazzam imparatorluğu devam ettirememişlerdir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bozkır menşeli son büyük imparatorluğu kuran Emîr Timur Maverâünehir’de Semerkant’a yakın şehirlerden Keş (Sebz) şehrine bağlı Hoca Ilgar köyünde 2 Şaban 736 (9 Nisan 1336) tarihinde dünyaya gelmiştir. En geniş sınırlarına kurucusu Emîr Timur zamanında ulaşan Timurlular Devleti (1370–1507), başta Maverâünehir olmak üzere Doğu Türkistan, Çin, Horasan, İran, Harezmi, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Karadenizin kuzeyine kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hâkimiyet tesis etmiştir. Ve hemen hemen bu bölgelerin hepsinde ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal bakımdan önemli izler bırakmıştır. Tüm Türk Yurtları, Timur Devletine tabi olmuş, Asya’da kendisine meydan okuyabilecek herhangi bir güç unsuru kalmamıştı. Kendisine tabi olmayan tek Türk Toplumunu ve Devleti olan Osmanlı İmparatorluğu da dize getirilmiş, hâkimiyeti altında olmayan tek Türk Yurdu olan Anadolu Toprakları Ankara Savaşı ile ayaklarının altına serilmişti. Artık tek hedefi Türklerin en eski düşmanı olan Çin’di. Emîr Timur, Çin seferine hazırlanmak üzere Semerkant’a geçerek uzun sürecek savaş hazırlıklarına başladı. Emîr Timur’un en büyük hayali olarak ifade ettiği Çin Seferinin hazırlıkları tamamlanmak üzereyken altmış dokuz yaşında, Otrar şehrinde vefat etmiştir (1405). Öldüğünde Devletinin sınırları Delhi’den Bursa’ya, Arap yarımadasından İrtiş Nehrine kadar uzanan muazzam bir coğrafyayı kaplamış durumdaydı.

Emîr Timur’un ölümüyle birlikte şehzadeler arasında hâkimiyet mücadeleleri baş göstermiştir. Velihahtların bu mücadelesi büyük Timur Devletini tek merkezli bir otorite olmaktan çıkartarak parçalı ve birbirleri ile mücadele eden parçalardan oluşan yönetimler şeklinde bölmüştü. Emîr Timur otuz beş yıl boyunca verdiği mücadele ve elde ettiği başarılar oğulları ve torunları tarafından ziyan edilmişti. Bu tarihten sonra bölünüp parçalanan Timurlular devleti varlığını uzun süre devam ettiremeyerek yıkılıp ve tarih sahnesinden silinmiştir.

Emîr Timur’un oğulları ve hayatta olduğu süre zarfında dünyaya gelen torunları ile arası oldukça iyiydi. Emîr Timur şehzadelere karşı çok iyi bir komutan ve iyi bir babaydı. Emîr Timur katıldığı her seferde aile bireylerini yanında götürmüştür. Evlatları ve torunları herhangi bir sefere ordunun başında görevlendirildiğinde o sefer sonuçlanana kadar Emîr Timur sürekli bölgeye ulak göndererek seferin başında

bulunan oğlu veya torunu hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmıştır. Sefer sonuçlandığında ise derhal şehzadelerin yanına giderek onları bağrına basarak hediyeler sunardı. Emір Timur devletin başında bulunduğu süre zarfında oğul veya torunlarından hiçkimse herhangi bir isyan girişiminde bulunmamıştır. Devlet içinde aile fertleri arasında meydana gelen olaylarda ise oğul ve torunlarına hafif cezalar verilmiştir. Örneğin; ya huzuruna kabul etmemiştir ya da bulunduğu görevden uzaklaştırarak sopa cezası verilmiştir. Bunları daha detaylı bir şekilde şehzade Miranşah'ın akli dengesini yitirmesi olayını ve şehzade İskender'in olaylarından örnekler vererek yukarda açıklamıştık.

Emір Timur hayatta olduğu süre zarfında kendisinden sonra tahtın varisi olacak veliahtı önceden belirlemeyişi ve güvendiği evlatlarının erken yaşta vefat etmesi, en sonunda ise Emір Timur'un ölümüyle beraber imparatorlukta kargaşa ve istikrarsızlık başlamış, ancak zamanla şahruh durumu toparlamayı başarmıştır. Dört oğlundan ikisi, şehzade Cihangir ve şehzade Ömerşeyh henüz Emір Timur'un sağlığında ölmüşlerdi. nc oğlu şehzade Miranşah ise yine babasının sağlığında bir av sırasında attan düşerek akli dengesini kaybetmişti. Torunu şehzade Muhammed'in Anadolu'da ölmesi zerine Emір Timur'un gznde hükümdarlık vasıflarına sahip evlatları yok olmuştu.

Hal böyle olunca Emір Timur'un, şehzade şahruh'u veliaht göstermesi beklenirdi. Ancak Emір Timur beklenilenin aksine önce şehzade Cihangir'in oğlu şehzade Muhammed Sultan'ı veliaht göstermiş, onun Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu'da ölümü üzerine, halef olarak bu sefer şehzade Cihangir'in ikinci oğlu olan şehzade Pir Muhammed Cihangir'i veliaht tayin etmişti. Her ne kadar 1376'da doğan bu şehzade şehzade Miranşah, dışında bütün Timurlu şehzadelerinden yaşça daha büyük idiyse de, Emір Timur'un sadece şehzade Cihangir'den doğan torunlarını veliaht tayin etmesinin tek sebebi dört oğlunun annelerinin hukuki durumları ve menşelerine bakılarak anlaşılabilir. şehzade Cihangir, Turmuş Ağa'dan, şehzade merşeyh, Tolun Ağa'dan, şehzade Miranşah, Mengli Beg Ağa'dan ve şehzade şahruh, Tugay Terken Ağa'dan doğmuşlardı ki, bunlardan şehzade Cihangir hariç ötekilerin anneleri sarayda cariye durumunda idiler. Durum böyle olunca şehzade Cihangir ve onun oğulları Emір Timur tarafından veliahtlık adayı olarak gösterilmiştir.

Emîr Timur'un oğullarından Şehzade Miranşah, Kara Yusuf tarafından öldürülmüştür. Oğlu o zamanlarda tahtı elinde tutan Şehzade Şahruh'tur. Emîr Timur'un Şehzade Şahruh'un çocuklarının dışında kalan torunlarının büyük çoğunluğu yok olup gitti. Torunları arasında en dikkat çeken Semerkant hâkimi Şehzade Uluğ Bey, Şiraz hâkimi Şehzade İbrahim Sultan, Kirman hâkimi Şehzade Baysungur, idi. Son ikisi de 838 (1434-1435) de vefat etti. Şehzade Cuki, Kara Yusuf'un oğlu İskender'in üzerine yürümüş ve Kara Yölük öldükten sonra onu (yani İskender'i) parça parça etmiştir.

Timurlular gibi büyük bir devleti kurmuş olan Emîr Timur'un ölümü üzerine devlet Timurlu şehzadeler arasında yaşanan mücadeleler sonucunda kısa bir süre sonra yıkılmaya yüz tutarak yok olmuştur. Emîr Timur döneminde onun oğulları ve torunları arasında herhangi bir mücadele veya devlete karşı isyan hareketi yaşanmamıştır. Emîr Timur oğulları ve torunları arasında ayırım gözetmeksizin eşit davranmıştır. Yalnızca bazı şehzadelerin özel durumları sebebiyle diğer şehzadelere oranla kendilerine daha fazla iltimas tanınmıştır. Buna örnek olarak babalarını çok erken yaşta kaybeden Şehzade Cihangir'in çocuklarını verebiliriz. Emîr Timur oğul ve torunlarının yanında sefere katılıp, onları evlendirme gibi görevlerini bizzat kendisi üstlenmiştir. İncelediğimiz kaynaklarda vardığımız kanılar neticesinde Emîr Timur oğul ve torunlarını onların istediği kişiler ile değilde kendi istediği ve devletin çıkarını gözeterek uygun gördüğü kişiler ile evlendirdiğini görmekteyiz. Emîr Timur her doğan şehzade için büyük şenlikler düzenleyip, çıktığı sefer sırasında yeni doğan bir şehzadenin müjdesini kendisine verdiklerinde fethettiği yeri şehzadenin hatrına affettiği durumlarda olmuştur. Sonuç olarak Emîr Timur döneminde kurulan nizam, düzen ve asayiş, kendinden sonra tahta geçecek olan veliaht adayını belirleyememesinden ötürü kısa bir süre içinde hayattayken gözünden sakındığı oğul ve torunları girdikleri taht mücadelesi sonucu ya düşman tarafından ya da kendi aralarında yaşanan çatışmalar sebebiyle birbirlerini katletmişlerdir.

KAYNAKLAR

- Abduraimov, M. (2000). *Temur ve Tohtamış*. gaful gulam hamıdagı Adabiyat ve San'at Haşriyatı.
- Açık, F. (2010). Hurşid Devran'ın "Emir Timur'un oğlunun ölümü hakkında rivayat"adlı hikâyesinin üslup açısından incelenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 28, 171-179.
- Aka, İ. (2002). Timurlular. *DİA*, 8, 193-236.
- Aka, İ. (1997). *Uluğ beg ve zamanı*. Türk Tarih Kurumu.
- Aka, İ. (1991). *Timur ve devleti*. Türk Tarih Kurumu.
- Aka, İ. (2012). Timurlular. *DİA*, 41, 177-180.
- Aka, İ. (2012). Timur. *DİA*, 41, 173-177.
- Aka, İ. (2010). Şahruh. *DİA*, 38, 293-295.
- Aka, İ. (1986). Timur'un Ankara savaşı (1402) fetihnemesi. *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*. 11(15). 133-170.
- Aka, İ. (1999). Timurlularda hâkimiyet anlayışı. *Türk Kültürü*. 37, (430) 71-78.
- Aka, İ. (1994). *Mirza Şahruh ve zamanı*. Türk Tarih Kurumu.
- Akbıyık, H. A. (2003). Timur'un Toktamış üzerine seferleri ve altın orda'nın yıkılması meselesi. *Dergipark*. 27,129.
- Akkuş, M. & Zeki, İ. (2018). Timur'un sarayında yetişen tarihçilerin Timur hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20/3. 149-163.
- Aksu, H. (1995). Fazlullah-ı Hurûfî. *DİA*, 12, 277-279.
- Alan, H. (2015). *Bozkırdan cennet bahçesine Timurlular 1360-1506*. Ötüken Yayınları.

- Alan, H. (2014). Muizzü'l- Ensab'ın Timurlu teşkilat tarihi bakımından değeri *Belleten*. No:282, S:527-548.
- Alan, H. (1992). *Osmanlı-Timurlu münasebetleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi.
- Ali Şîr Nevâî. (2001). *Mecâlisü'n-Nefâis*. A. Naci Tokmak (Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Aliev, S. M (1997). Hasan-ı Rumlu. *DİA*, 16,346-347.
- Andican, A. A. (2019). *Emir Timur tarih, siyaset, miras*. Selenge Yayınları.
- Andican, A. A. (2017). Tüzükât-ı Timuri gerçek mi ve geçerli bir birincil tarihî kaynak olarak kullanılabilir mi?. *Türkiyat Mecmuası*. 27, 33-83.
- Aydın, S.(2020). *Timurlu devleti'nde mirzalar ve mirzalık kurumu*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aydüz, S. (2009). Semerkant rasathânesi. *DİA*, 36, 486-487.
- Bademci, A. (2012). *Cengiz ve yarası Timur ve tüzükâtı*. Ötüken Yayınları.
- Barthold, W. (1997). *Uluğ beg ve zamanı*. İsmail Aka (Çev.) Türk Tarih Kurumu.
- Baştürk, S. (2010). Timur'un ortadoğu-anadolu seferleri, bu seferlere karşı koyma çabaları ve sonuçları. *Ortadoğu Özel Sayısı / Middle East Special Issue*. Özel 13-26.
- Beksaç, E. (1996). Gûr-i Emîr. *DİA*, 14, 197-199.
- Ca'feri b. Muhammed el- Hüseyini (2011). *Tarih-i Kebir (Tevarih-i Enbiya ve Müluk)*. İsmail Aka (Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Clavijo, R. G. (1993). *Anadolu orta asya ve Timur*. Ömer Rıza Doğrul (Çev.) Ses Yayınları.
- Çelikkol, A. (2006). *Timur'un gizli kalmış mezarı*. [http://www.celikkol.org/timurungizlilahdi. htm.]Erişim Tarihi: 02.05.2021.
- Çuhadar, M. & Yiğit, İ. (1999). İbn Tağrîberdî. *DİA*, 20, 385-388.

- Daş, A. (2004). Ankara savaşı öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in mektuplaşmaları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 15, 141-167.
- Delen, M. G. (2017). Emir Timur ve yönetim ilkeleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 73, 147.
- Demiroğlu, A. (1994). Devletşâh. *DİA*, 9, 244-245.
- Devletşâh. (1997). *Tezkîretü'ş-Şuarâ (Tezkere-i Devletşâh)*. I-IV. Necati Lugal (Çev.). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Dilek, K. (2010). Şerefeddin Ali Yezdi. *DİA*, 38, 550-551.
- Duğlat, M. H. (2006). *Tarih-i Reşidî, geride bıraktıklarımızın hikâyesi*. Selenge Yayınları.
- Eğilmez, S. & Macit, E. (2018). *Bozkırın son fatihi: Emir Timur*. Gece Kitaplığı.
- Esterâbâdî, Aziz b. Erdeşir. (1990). *Bezm û Rezm*. Mürsel Öztürk (Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fayziev, T. (1995) *Timuriylar şacarası*. Yazuvçı Naşriyatı Hazına.
- Halaçoğlu, Y. (1991). Ankara savaşı. *DİA*, 3, 210-211
- İbni Arabşah, (2012). *Acâibu'l-Makdûr (bozkırdan gelen bela)* (Çev.). Selenge Yayınları.
- İbni Tagrıberdi, (2013). *En-Nücûmu'z- Zâhire (parlayan yıldızlar)* D. Ahsen Batur (Çev.). Selenge Yayınları.
- Marozzi, J. (2007). *Timurlenk islam'ın kılıcı, cihan fatihi*. Hülya Kocaoluk (Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1996). *Türk milli kültürü*. Ötüken Yayınları.
- Kalkan, T. (2016). *Herât ve çevresinin tarihi coğrafyası (mirza şâhruh dönemi)*. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi
- Karaismailoğlu, A. (1989). Ahsenü't-Tevarih *DİA*, 2, 180

- Kayalı, Y. (2014). Timur'un Hindistan seferi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6,179-192.
- Keskin, M. Ç. (2014). Çağdaş kaynaklarda Ankara savaşı sonrası bursa sarayı'nın yağmalanması. *Belleten*. 78,283.
- Koçak, M. E. (2020). *Siyasi ve sosyal hayatta etkin bir güç: Timurlu hanedan kadınları*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Lamb, H. (2012). *Timur han'ın liderlik sırları*. İlhan Bahar (Haz.). Kum Saati Yayınları.
- Manz, B. F.(2000). Timur ve hâkimiyet sembolü. M. Şamil Yüksel (Çev.). *Tarih İnceleme Dergisi*. 15/1. 270.
- Manz, B. F. (2013). *Timurlu İran'ında iktidar, siyaset ve din*. Dilek Şendil (Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Meral, H. (2017). Mîrza Mîranşâh ve askeri faaliyetleri. *Studies International Journal of History*. Volume 9. Issue 1. 145-156.
- Özer, Y. Z. (1945). Timur'un yaptığı işlere toptan bakış. *Belleten*. 9/36. 446.
- Öztuna, Y.(1996). *Devletler ve hânedanlar (islâm devletleri)*. I. (2. Basım). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Paydaş, K. (2008). Emir Timur'un fetihlerinde haber alma teşkilatının önemi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 28, 46. 35-52.
- Paydaş, K. (2006). Timur'un Gürcistan seferleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*. 16/1, 419-437.
- Rumlu, H. (2006). *Ahsenü't-Tevarih*. Mürsrel Öztürk (Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Savaş, Ş.(2017). *Kıssa-i Temur-Name*. Palet Yayınları.
- Semenov, A. A. (1960). Gur-ı Emir türbesinde Timur'un ve ahfadının mezar kitabeleri. Abdülkadir İnan (Çev.). *Belleten*. Sayı 93. 24, Sulonov, F.& Bozorboyev F. (2007). O'zbekiston Hukmdorları. *O'zbekiston Respublikası*

Fanlar Akademiyası Tarix İnstitutı. Toshkent: Alisher Navoiy Nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi Nashriyoti.

Seymen, A. M. (2017). *Timur*. Mavi Çatı Yayınları.

Solmaz, G. (2002). Timur ve seferleri. *Türkler Dergisi*. Yeni Türkiye Yayınları. 545-568.

Şahbaz, M. (2018). Timurlular'da şehzade eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (1), 313-328.

Şahbaz, M. (2018). Timurlu mirzalar meselesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 27/ 2, 18-32.

Şahin, M. (2014). Emîr Timur ve Mirza Şahruh dönemlerinde Timurlu devleti'nde elçilik münasebetleri. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*. Ankara.

Şahin, M. (2020). Bir sultan, bir acı aşk hikâyesi. *Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı / No. 23. Temmuz.

Şahin, M. (2017). *Emîr Timur'un hapis hayatı*. I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu (Bilmes 2017) Tam Metin Bildiri Kitabı.

Şahin, M. (2018). Beylekân'ın imarı ve bu sırada Şîrâz'da meydana gelen yolsuzluğun cezalandırılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 9, Sayı: 22.

Şahin, M. (2014). Mîrzâ Şahruh'a karşı düzenlenen suikast girişimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1, 19.

Şahin, M. (2013). Mirzâ Şahruh'un eşleri Gevherşad ağa ve Mülket ağa'nın siyasî ve sosyal hayattaki rolleri. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Dergisi*. 21.

Şahin, M. (2013). *Orta çağda Herât bölgesi (Gaznelilerin kuruluşundan Timurluların yıkılışına kadar) (961-1507)*. [Doktora Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

- Şahin, M. (2014). Orta çağda bir yolsuzluk soruşturması örneği. *XI. Milli Türkoloji Kongresi*.
- Şahin, M. (2014), Mîrzâ Şahruh'un oğlu mîrzâ Baysungûr'un sanat ve sanatçılara bakışı açısından değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*. 18.
- Şahin, S. (2017). *Kıssa-i Temur-name inceleme- metin- dizin-tıpkıbasım*. Palet Yayınları.
- Şâmî, N. (1987). *Zafernâme* Necati Lugal (Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Tâcü's-Selmânî. (1999). *Tarihname*. İsmail Aka (Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Timur Muhammed. (2010). *Timur'un günlüğü tüzükât-ı Timur*. Şakirov, K., Aslan, A. (Haz.). İnsan Yayınları.
- Togan, N. (1973). Temür zamanında aristokrat türk kadını. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*. 5, (1/4). 2-14. İstanbul.
- Togan, Z. V. (1949). Büyük Türk hükümdarı Şahruh. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 3/2-3. 521-538.
- Togan, A. Z. V. (1972). Emir Timur'un soyuna dair bir araştırma. İsmail Aka (Çev.). *Tarih Dergisi*. 26, 75-84.
- Toma Metsopski, (2010). Timurlenk ve haleflerinin tarihi. Gürsoy Solmaz (Çev.). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 11, 195.
- Unat, Y.(2012). Uluğ bey. *DİA*, 42, 127-129.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1972). *Osmanlı tarihi*. I, Türk Tarih Kurumu.
- Verdiyev, M. (2019). *Altın Orda devleti 'nde Nasireddin Toktamış han dönemi (1379-1397)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yağlı, A. R. (2014). *Timurlu devleti 'nde vezîrler ve vezîrlük kurumu*. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yavuz, N. (2014). Ankara savaşı sonrasında anadolu siyasi coğrafyasının tasviri. M. Alkan (Ed.), *1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (Yıldırım-Timur) Bildiri Kitabı Ankara 9-12 Ekim 2012*. (s. 293-312). Türk Tarih Kurumu.

- Yezdi, Ş. A. (2013). *Emir Timur (Zafername.)* Ahsen Batur (Çev.). Selenge Yayınları.
- Yılmaz, M. (2016). *Bizans kaynaklarına göre Ankara savaşı*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yuvalı, A. (1999). İbn Arabşah. *DİA*, 19, 315.
- Yüksel, M. Ş. (2007). *Timurlularda din-devlet ilişkisi*. [Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Yüksel, M. Ş. (2004). Arap kaynaklarında Timur. Ahmet Yesevi üniversitesi müteveli heyet başkanlığı. *Dergipark*. 31,85-126.
- Yüksel, M. Ş. (2001). *El-Makrizi (Kitab Es-Sulük) ve İbn Hacer (İnba'el-Gumr)'de Timur ile ilgili kayıtlar ve çağdaşı arap tarihçilerine göre Timur tasviri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.
- Yüksel, M. Ş. (2006). *Arap kaynaklarına göre Ankara savaşı*. C I E PO 17. Sempozyumu. Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. 18-23.
- Yüksel, M. Ş.(2005). Timur'un yükselişi ve batı'nın diplomatik cevabı 1390-1405. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 18/18, 235.
- Yüksel, M. Ş. (2017). Ortaçağlarda beyin göçü ve etkileri: Timurlular örneği. *OTAM*. 41/283-302.
- Yücedağ, N. (2015). *Emîr Timur'un savaş stratejileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Yücel, Y. (1989). *Timur'un ortadoğu-anadolu seferleri ve sonuçları (1393-1402)*. TTK Yayınları.

EKLER

EK A:Resimler

Reaim 1:Emîr Timur Portresi. <https://www.turktoyu.com/bir-buyuk-turk-hukumdari-emir-timur> adresinden alınmıştır. 02.05.2021.

Resim 2: Timur'un, Özbekistan Şehr-i-Sebz'de yaptırdığı Ak Saray'ın kalıntıları ve önünde "Amir Timur" heykeli.

<https://twitter.com/akademiktarihtr/status/125990401612286361> adresinden alınmıştır. 23.06.2021.

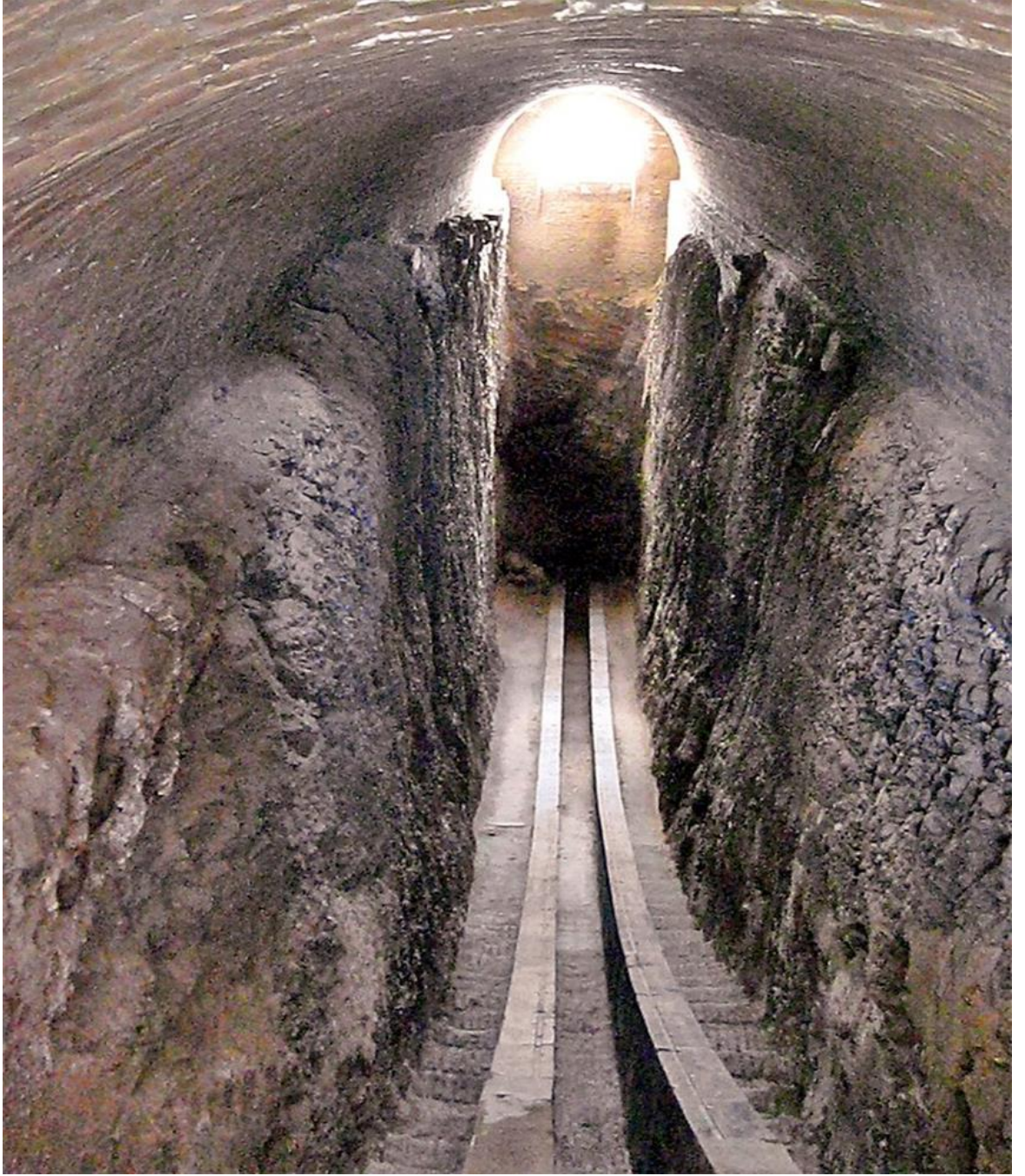
Resim 3: Semerkand'ın Registan Meydanı ve Sol taraftaki de Şehzade Uluğ Bey Medresesidir. <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/seyahat/timurlenkin-baskenti-semerkant> adresinden alınmıştır. 02.05.2021.

Resim 4: Emîr Timur'un başkenti Semerkant'ta yaptırdığı türbesi "Gûr-ı Emîr". <https://twitter.com/lubeayar/status/1295092854767996928/photo/1> adresinden alınmıştır. 23.06.2021.

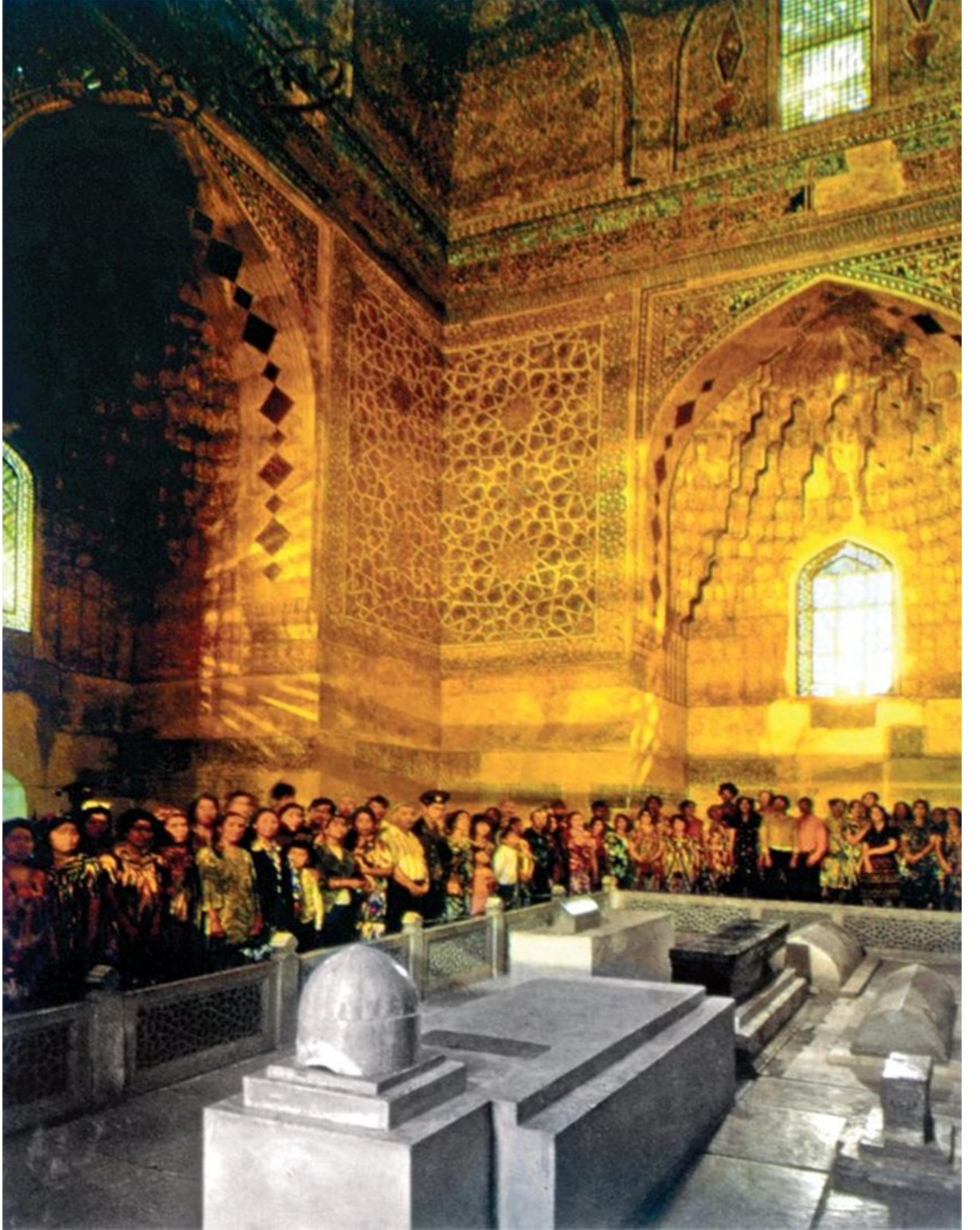
Resim 5:Semerkant Rasathaneasi. <https://cahil.co/ali-kuscu-kimdir-buluslari-eserleri-ve-sozleri-nelerdir/semerkand-rasathanesi-ali-kuscu-gozlemevi-ulug-bey/>.
adresinden alınmıştır. 02.10.2021.

Resim 6:Semerkant Rasathanesinin iç kısımdan görüntüsü. <https://cahil.co/ali-kuscu-kimdir-buluslari-eserleri-ve-sozleri-nelerdir/semerkand-rasathanesi-ali-kuscu-gozlemevi-ulug-bey/> adresinden alınmıştır. 02.10.2021.

Resim 7:Engin Beksaç, “*Gâr-i Emîr*”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: XIV, İstanbul 1996, s.197-199.

Resim 8:Gûr-ı Emîr'in içinden bir görünüş. <https://eo.wikipedia.org/wiki/Gur-Emir> adresinden alınmıştır. 02.10.2021.

Resim 9:Anıtmezarın ana salonu. Siyah taş Timur'a ait, sağ yanında torunu Uluğ Bey.(Ahmet Çelikkol, Timur'un Gizli Kalmış Mezarı) <http://www.celikkol.org/timurungizlilahdi.htm> adresinden alınmıştır. 02.05.2021.

Resim 10:1941'de Antropolog Mikhail Gerasimov, Stalin'in emirleri üzerine Semerkant'ta Timur'un mezarını açtı. <https://twitter.com/ww2turkiye/status/1274427036464033794?lang=hr> adresinden alınmıştır. 23.06.2021

Resim 11:Emîr Timur'un dördüncü oğlu Şahruh. Sovyet antropolog Mikhail Gerasimov'un 1941 yılında Timur ve hanedanının mezardan çıkartılan bedenlerini incelemesi sonucu etlendirilme tekniğiyle yapılan Şahruh büstleri. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eahruh> adresinden alınmıştır. 11.05.2021.

Resim 12:Emîr Timur'un Torunu Uluğ Bey.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ulu%C4%9F_Bey adresinden alınmıştır. 11.05.2021.

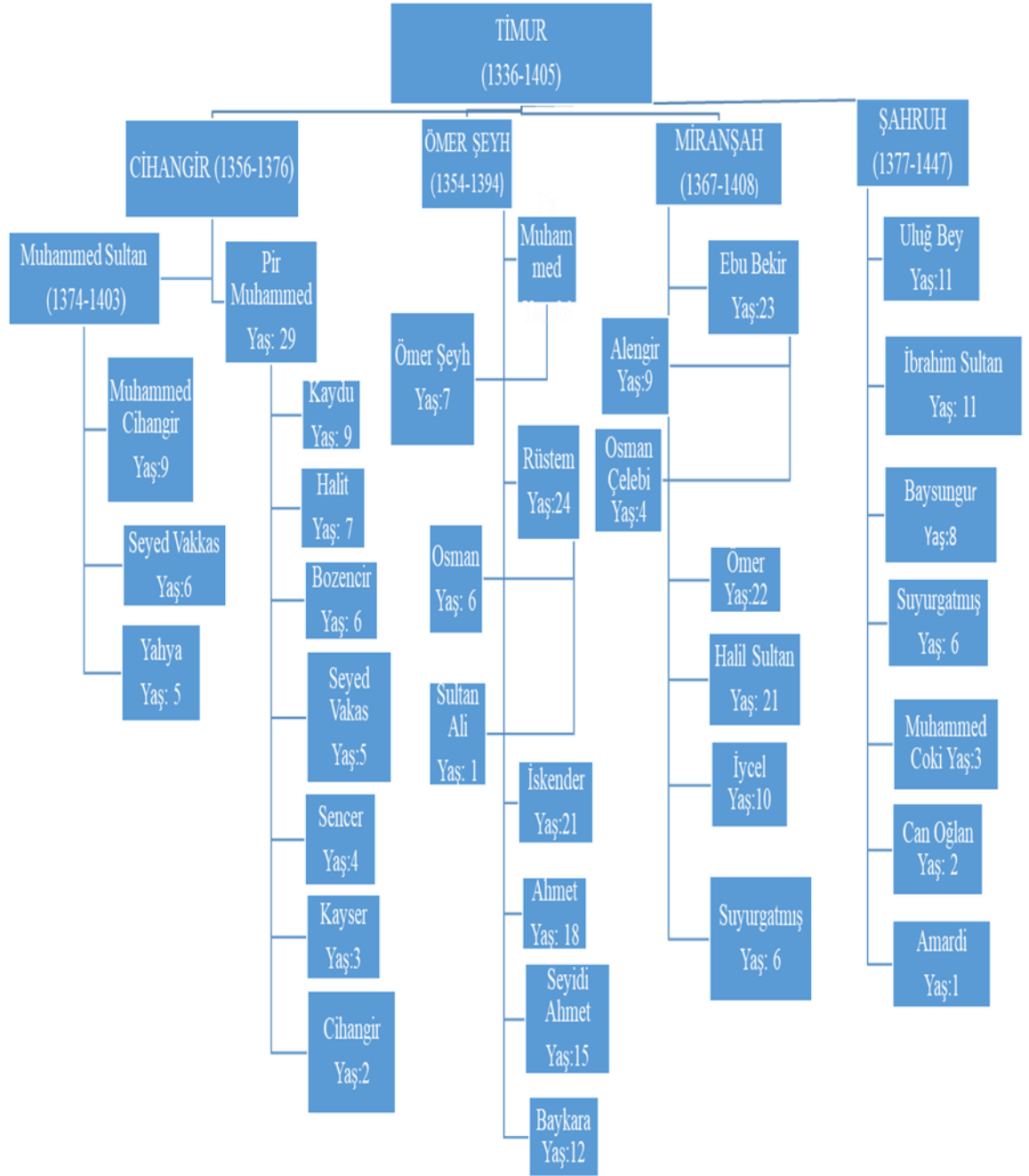
Resim 13:Uluğ Bey ve diğer bilim üyelerini rasathanede çalışmasını yansıtan bir tablo. <https://www.kozmikanafor.com/ulug-bey-basyapiti-ulugbey-zici/> adresinden alınmıştır. 02.10.2021.

Resim 15:Timurlu Devleti'nin sınırları ve komşuları.

<https://steamcommunity.com/sharedfiles/filedetails/?id=815602139> adresinden alınmıştır. 02.05.2021

EK B:Tablolar

Tablo 1: Emîr Timur'un, hayatta olduğu süre zarfında ilişki içinde bulunduğu oğul ve torunlarının listesi.

Şehzadenin İsmi	Yakınlık Derecesi	Doğum-Ölüm Yılları	Şehzadenin Hâkimiyet Alanı	Emîr Timur İle Beraber Katıldığı Seferler
Şehzade Cihangir	Oğlu	1356 – 1376	Kabil Merkezli Güney – Doğu Bölgesi	Maveraünnehir'e Hâkim Oluşu Hârizm Seferi Deşt-i Kıpçak Seferi
Şehzade Ömer Şeyh	Oğlu	1354 – 1394	Fars ve Fergana Bölgesi	Üç Yıllık Sefer Toktamış Üzerine Seferi ve Beş Yıllık Seferi
Şehzade Miranşah	Oğlu	1367 – 1408	Azerbaycan Bölgesi	Horasan, Herat Seferi, Beş Yıllık Sefer, İran ve Fars Bölgeleri ve Deşt-i Kıpçak Seferi
Şehzade Şahruh	Oğlu	1377 – 1447	Merkezi Herat Olmak Üzere Seistan, Horasan ve Mazenderan Bölgeleri	Yedi Yıllık Seferi, Anadolu ve Suriye Seferi

Tablo 2: Emîr Timur'un oğullarının valilik yaptığı ve katıldığı seferlerin listesi.

Şehzadenin İsmi	Yakınlık Derecesi	Doğum-Ölüm Yılları	Şehzadenin Hâkimiyet Alanı	Emîr Timur İle Beraber Katıldığı Seferler
Muhammed Sultan	Torunu	1374 – 1403	Azerbaycan, İran, Gazne, Herat, Bağdat ve Anadolu toprakları	Deşt – i Kıpçak, Seferi, Hârizm, Beş Yıllık, Hindistan ve Yedi Yıllık Seferler
Pir Muhammed Cihangir	Torunu	1376 – 1407	Gazne, Kâbil, Zâbilistan ve Hindistan sınırına kadar olan topraklar	Hindistan Seferi Horasan Seferi Üç Yıllık Seferi, Deşt-i Kıpçak Seferi
Rüstem	Torunu	1378 – 1424	İsfahan, İran ve Irak	Üç Yıllık Seferi, Deşt-i Kıpçak Seferi
Ebu Bekir	Torunu	1382 – 1409	Irak-ı Arap Bölgesi	Gürcistan Seferi, Yedi Yıllık Seferi, Anadolu Seferi
Halil Sultan	Torunu	1384 – 1411	Rey, Kum, Hemedan ve Bağdat	Hindistan Seferi, Gürcistan Seferi, Beş Yıllık Seferi, Çin Seferi
Sultan Hüseyin	Torunu	1380-1406	Irak-ı Acem, Irak-ı Arap	Hindistan Seferi, Yedi Yıllık Seferi, Horasan Seferi

Tablo 3: Emîr Timur'un torunlarının valilik yaptığı ve katıldığı seferlerin listesi.

Şehzadenin İsmi	Yakınlık Derecesi	Doğum-Ölüm Yılları	Şehzadenin Hâkimiyet Alanı	Emîr Timur İle Beraber Katıldığı Seferler
Şehzade İskender	Torunu	1384 – 1415	Hemedan, Nihâvend, Vurûcerd, Şiraz, Kum, İsfahan, Lûri Kûçek	Yedi Yıllık Seferi, Üç Yıllık Seferi, Deşt-i Kıpçak
Şehzade Ahmed	Torunu	1387 – 1425	Özkent ve Luristan bölgeleri verilmiş	Yedi Yıllık Seferi, Üç Yıllık Seferi ve Çin Seferi
Şehzade Baykara	Torunu	1393 – 1423	Hemedan, Nihâvend, Vurûcerd, Lûristan	Üç Yıllık Seferi, Yedi Yıllık Seferi
Muhammed Cihangir	Torunu	1396 – 1433	Hisâr-ı Şadman Yöresi	Yedi Yıllık Seferi ve Çin Seferi
Pir Muhammed Ömerşeyh	Torunu	1399 – 1417	Şiraz ve Fars Hâkimi	Yedi Yıllık Seferi, Gürcistn Seferi
Seyed Vakkas	Torunu	1399 – 1417	Verilmemiştir	Katılmamıştır

Tablo 4: Emîr Timur'un torunlarının valilik yaptığı ve katıldığı seferlerin listesi.

Emîr Timur'un Oğulları

1. Cihangir
2. Miranşah (Emiranşah)
3. Ömerşeyh
4. Şahruh

Emîr Timur'un Torunları

1. Ahmed
2. Ali
3. Bargül
4. Baykara
5. Baysungur
6. Ebu Bekir
7. Halil Sultan
8. İbrahim Sultan
9. İskender
10. İycel (İcel)
11. Kaydu
12. Muhammed Cihangir
13. Muhammed Cuki
14. Muhammed Sultan
15. Ömer
16. Muhammed Cihangir
17. Pir Muhammed
18. Rüstem
19. Seyed Vakkas
20. Seyyid (Seyyidi) Ahmed
21. Sultan Hüseyin
22. Uluğ Bey

Tablo 5:Emîr Timur'un sağlığında ilişki içinde bulunduğu oğul ve torunlarının alfabetik listesi

